

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN no: 2980-2350

İmtiyaz Sahibi
Cihan Buğra ÇORUH

Editörler
Doç. Dr. Haydar ÇORUH
Ercan YÜCEL
Nihat YALDIZ

Kapak Tasarımı
Doç. Dr. Haydar ÇORUH

Mizanpaj, Yazım ve Teknik Editörler

Doç. Dr. Haydar ÇORUH
Doç. Dr. Ömer Faruk KADAN
Ferit Bera ÇORUH

© C.B. ÇORUH

ISSN NO: 2980-2350

Yayın Tarihi: 15.06.2023

Doi No

Version 1. <https://zenodo.org/badge/DOI/10.5281/zenodo.8011871.svg>

Version 2. <https://zenodo.org/badge/DOI/10.5281/zenodo.8102389.svg>

License

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/legalcode>

İletişim:

+90 552 592 21 61

e – posta:

doguakdenizarastirmalari1@gmail.com

Web Adres:

www.tarihburada.com

Note: All kinds of administrative, academic and legal responsibilities of the articles belong to the article authors.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN no: 2980-2350

PURPOSE AND SCOPE

The International Journal of Eastern Mediterranean Studies is a national refereed academic journal published twice a year (July – January). The journal is an academic journal and aims to share qualified research and compilation articles in every field of Social - Cultural Studies and Literature with the scientific world.

The special purpose of the International Journal of Eastern Mediterranean Studies is to highlight the articles related to the completed master's and doctoral studies in the field of History, unlike other journals published in our country.

Its general purpose is to promote newly completed master's and doctoral studies and to organize science interviews that will enable them to highlight priority information that will enable them to participate in the scientific life, and to publish these conversations on the website www.tarihburada.com.

In this respect, the International Journal of Eastern Mediterranean Studies will break new ground.

Our journal is a digital publication and is out of print.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN no: 2980-2350

EDITORIAL BOARD	
Abay Kabakbayevich DUİSENBAYEV	Kazakistan
Abdulqodir TOSHQULOV	Özbekistan
Adem ÇALIŞKAN	Türkiye
Ahmet Haşimi	Türkiye
Ali TOPÇUK	Azerbaycan
Arpad HORNYAK	Macaristan
Ateş AHMETLİ	Almanya
Aynur KHUZHAKHMETOV	Başkurdistan
Ayşe ZAMACI	Türkiye
Bahar Bahridinovna TÖRAYEVA	Özbekistan
Bekezhan A. AKHAN	Kazakistan
Ercan YÜCEL	Türkiye
Evangelia BALTA	Yunanistan
Galip SAYILOV	Azerbaycan
Gulnoz KHALIYEVA	Özbekistan
Gülniz SATTAROVA	Özbekistan
Gülşen EMİNOVA	Azerbaycan
Haydar ÇORUH	Türkiye
Hüseyin BEYOĞLU	Irak
Igor Viktorovich TURITSYN	Rusya
İlhami YURDAKUL	Türkiye
Kakajan JANBEKOV	Türkmenistan
Mehmet Yaşar ERTAŞ	Türkiye
Metin Ziya KÖSE	Türkiye
Moslem SARBAST	Macaristan
Muhtar MIROV	Kazakistan
Murat ULUSKAN	Türkiye
Naile HÜSEYNOVA	Azerbaycan
Necat KEVSEROĞLU	Irak
Nihat YALDIZ	Türkiye
Nübar HAKİMOVA	Azerbaycan
Obidjon SOFIYEV	Özbekistan
Oktaj HASANİ	Kosova
Radık GALIULLİN	Tataristan
Rahimmammet KÜRENOV	Türkmenistan
Redzeb SKRİJELJ	Serbia
Roza Zh. KURMANKULOVA	Kazakistan
Sanobar TO'LAGANAOVA	Özbekistan
Selim BEZERAJ	Kosova
Seyfeddin RZASOY	Azerbaycan
Svetlana Petrovna ANZOROVA	Rusya
Ülkü ÇALIŞKAN	Türkiye
WANG XU	Çin

CONTENTS

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN no: 2980-2350

TÜRKİYE'NİN GÖÇ PROBLEMİNE BAKIŞI VE TEDBİRLERDE SON DURUM.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Haydar ÇORUH	
TERCÜME ODALARI VE OSMANLI BASININA ETKİLERİ.....	31
Esra AKSOY	
KIBRIS ÜZERİNDE TÜRK YUNAN ÇATIŞMALARI.....	45
Ali KRAL	
Emine ÇELEBİ	
Osman UYANIK	
Nuray Çevik TEKE	
Tamer YILMAZ	
ENGELLİ İSTİHDAMINA YÖNELİK İŞVEREN TUTUMLARINA İLİŞKİN BİR ARAŞTIRMA.....	62
Mehmet Arif ÇALIŞKAN	
SURİYE VE ÇEVRESİNDEKİ ERMENİLERİN 1918 SONRASINDA YABANCI ÜLKELERE GÖÇÜRÜLMESİ.....	Hata! Yer işareti tanımlanmamış.
Haydar ÇORUH	
FLAVİUS JOSEPHUS “THE ANTIQUITIES OF THE JEWS” ADLI ESERİNE GÖRE DÜNYANIN YARATILIŞI VE YAHUDİLER	109
Mehmet Duran AĞRI	
Güliz ARSLANYÜREK	
Süleyman DURGUN	
Mehmet NUR	
VİCTOR E. MARSDEN'E GÖRE YAHUDİ YAŞLILARIN ÖĞRETİLERİ VE SİYONİST PROTOKOLLER	136
Alper YILDIRIM	
Figen YILDIRIM	
Zarif BAYRAKÇIOĞLU	
Mustafa ŞERBETÇIOĞLU	
Ömer SEVER	
XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN BALKAN SİYASETİ	159
Özge Fatime ORHAN	
Demet POLAT	
Mehmet ÖZ	
Kazım GÖÇER	
XIX. YÜZYILDA EDİRNE'DE ZİRAİ ve EKONOMİK DURUM.....	175
Özge Fatime ORHAN	
Demet POLAT	
Mehmet ÖZ	
Kazım GÖÇER	
TÜRKİYE'DE DEPREM PROBLEMİ VE 6 ŞUBAT 2023 BÜYÜK FELAKETİ'NİN KAYNAKÇASI.....	197
Meriç BULĞURCU	
Ümit AYDOĞAN	
Gökhan URHAN	
Ekrem DOĞRU	
Asif TUNCER	
1241'DEN 1624 YILINA KADAR ÇİN-TİBET SEYAHAT RAPORLARI VE İLGİLİ ESERLER.....	223
Kubilay AKGÜL	
Belma AKGÜL	
Hüseyin ARDIÇ	
Volkan AÇIKYOL	
Meral DURAN	

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN no: 2980-2350

SAYIDA GÖREV ALAN HAKEMLER

Sultan KARAOĞLAN

Nazır ÇETİN

Güler GÜLER

Gürdal ÇETİNKAYA

Rahime KIYILI

Hasan ATEŞ

Mehmet AÇAR

Feride GÜLER

Kadriye KARA

İsmail GÜRGEN

Enver GEZER

Levent TAHİROĞLU

Suat SERTEL

Canan BEKÇİ

Abdülcelil IŞIK

Murat ŞENGEZER

Mahmut Cihangir GİRİŞKEN

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN no: 2980-2350

DERGİNİN TARANDIĞI İNDEKLER

Bu dergideki Makaleler Avrupa Birliği İndeksi

OpenAIRE

<https://zenodo.org/record/8102389>

ve Index Copernicus tarafından indekslenmektedir.

INDEX COPERNICUS INTERNATIONAL

ICI World of Journals ICI Journals Master List ICI World of Papers

Sorting

Search Results

 Journal title: International Journal of Eastern Mediterranean Studies
ISSN: 2980-2350
GICID: n/d
Country / Language: TR / n/d
Publisher: n/d
Deposited publications: 0 > Full text: 0% | Abstract: 0% | Keywords: 0% | References: 0%

I. Versiyon

Indexed in

Publication date:
June 6, 2023

DOI:
DOI [10.5281/zenodo.8011871](https://doi.org/10.5281/zenodo.8011871)

Keyword(s):
Göç, İlhak, Suriye, Yunan, Tercüme, II. Mahmut, İskan, Sevk.

Related identifiers:
Published in
0000-0002-7632-9721 (Journal article)

Communities:
Uluslararası Doğu Akdeniz Araştırmaları Dergisi

License (for files):
 Creative Commons Attribution 4.0 International

II. Versiyon

Indexed in

Publication date:
June 6, 2023

DOI:
DOI [10.5281/zenodo.8102389](https://doi.org/10.5281/zenodo.8102389)

Keyword(s):
Göç, İlhak, Suriye, Yunan, Tercüme, II. Mahmut, İskan, Sevk.

Related identifiers:
Published in
0000-0002-7632-9721 (Journal article)

Communities:
Uluslararası Doğu Akdeniz Araştırmaları Dergisi

License (for files):
 Creative Commons Attribution 4.0 International

Bu Makale Dergiden Çekilmiştir

***Yazar Adı Kaldırılmıştır**

Atıf Bilgisi

Chicago: -----, “Türkiye’nin Göç Problemine Bakışı Ve Son Durum”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 8-30.

Apa -----, “Türkiye’nin Göç Problemine Bakışı Ve Son Durum”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp. 8-30.

Özet

Türkiye’nin göç problemi Osmanlı Devleti’nin çöküş döneminde başlar. Osmanlılar özellikle Balkanlar ve Kafkaslarda uğradıkları büyük toprak kayıpları 18 yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında büyük kitlelerin Anadolu’ya doğru akmasına sebep olmuştur. Mora’da meydana gelen 1780’li yıllarda Ruslar tarafından Kırım’ın ilhakı, 1814’te Balkanlarda Sırp İsyanları, 1821 Yunan İhtilali, 1870’li yıllarda Kafkaslardan gelen Çerkez göçleri, 1876’dan itibaren Bulgar ve Makedonya’dan başlayan göçler Osmanlı topraklarını adeta bir göçmenler diyarına döndürmüştür. Ancak Osmanlı Devleti bütün bu göçleri geçici komisyonlarla idare ettiği için bir tecrübe edinilememiştir. Türkiye Cumhuriyeti de benzeri yöntemler kullanmış olduğundan 2010 yılında başlayan Arap Baharı dönemine kadar bir Göç Bakanlığı oluşmamış, özellikle Suriye’den gelen göçlere hazırlıksız yakalanan bir devlet konumuna düşmüştür. Bu tarihten sonra ülkemizde hem devlet katında ve hem de akademik camiada hızlı bir kurumsallaşma yaşanarak göç alanı ilmek ilmek işlenmeye başlanmıştır. Bununla beraber işin çok başında olan Türkiye Cumhuriyeti’nde uygulamada pek çok yanlış olmakla beraber, doğruya çok yakın olan bir anlayışın doğması da mümkün olmuştur.

Bu makalede Osmanlıdan günümüze göç problemi işlenmekte ve özellikle son dönemde alınan tedbirler irdelenerek, neler yapılması gerektiği üzerinde titizlikle durulup durulmadığı üzerinde analizler yapılması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Kurum, Türkiye, Suriye, Osmanlı, Akademik.

Abstract

Turkey’s immigration problem begins during the collapse of the Ottoman Empire. The great land losses that the Ottomans suffered, especially in the Balkans and the Caucasus, caused large masses to flow towards Anatolia at the end of the 18th century and at the beginning of the 19th century. The annexation of the Crimea by the Russians in the Peloponnese in the 1780s, the Serbian Revolts in the Balkans in 1814, the Greek Revolution of 1821, the Circassian migrations from the Caucasus in the 1870s, the migrations from Bulgaria and Macedonia in 1876, almost left the Ottoman lands. turned it into a land of immigrants. However, since the Ottoman State managed all these migrations with temporary commissions, no experience could be gained. Since the Republic of Turkey also used similar methods, a Ministry of Immigration was not formed until the Arab Spring period that started in 2010, and it became a state that was caught unprepared for the migrations from Syria. After this date,

* Doç. Dr., Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, haydarcoruh@hotmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-7632-9721>.

Bu makale 14-15 Nisan 2022 tarihleri arasında Batman Üniversitesi ev sahipliğinde düzenlene “Göçlerin geleceği” ana temalı Uluslararası Sempozyuma gönderilen “Türkiye’nin Göç Problemine Bakışı Ve Tedbirlerde Son Durum” adlı bildirin yeniden düzenlenmiş halidir.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

there has been a rapid institutionalization in our country both in the state level and in the academic community, and the migration area has started to be worked on. However, in the Republic of Turkey, which is at the very beginning of the work, although there are many mistakes in practice, it has also been possible to have an understanding that is very close to the truth.

In this article, the problem of immigration from the Ottoman Empire to the present is discussed and it is aimed to analyze the measures taken especially in the last period and whether it is meticulously focused on what should be done.

Keywords: Migration, Institution, Turkey, Syria, Ottoman, Academic.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin yıkılış sürecinde başlayan soydaş göçleri 19. Yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlar, Kafkaslar, Mora ve Kuzey Afrika üzerinden Anadolu topraklarına başlayan yoğun bir göç hareketine dönüşmüştür. Bu göçler Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlıların yenik sayılmasıyla söz konusu topraklardan hem askeri olarak ve hem de kurumsal olarak ayrılmak zorunda bırakılması sonucunda bir taraftan soydaşların talepleri doğrultusunda Anadolu'ya yönelen göçler, diğer taraftan özellikle Rus, Bulgar ve Yunan baskılarıyla ve uğradıkları katliamlar sebebiyle Anadolu'ya gelmeyi bir mecburiyet olarak gören soydaşların göçleri, bu coğrafyayı adeta bir toplanma merkezine dönüştürmüştür.

Osmanlı coğrafyalarından akıp gelen göçlerin ilk dalgalarını Osmanlı Devleti karşılamak zorunda kalmıştır. Bu göç dalgaları Kafkaslar ve Balkanlar üzerinde savaşların başlattığı baskılardan kaçan soydaşları Anadolu coğrafyasına ilk taşıdığı 1878 Osmanlı Rus Harbi, Osmanlı Devleti'nde o zamana kadar görülmemiş bir enflasyon, kıtlık ve endişeye sebep olmuştur. Devlet elindeki bütün imkânlarla soydaşlarının imdadına koşmaya çalışmış olsa da yüzbinlerin gelişiyle özellikle Edirne, İstanbul ve İzmir bu göçlerin getirmiş olduğu yokluk ve perişanlığa karşı dayanamayarak iflasın eşiğine gelmiştir.

1878 Osmanlı Rus Harbi'nden elde edilen tecrübeler sonraki dönemlerde 1897 Yunan, 1911 Balkan ve nihayetinde 1914 Birinci Dünya harplerinde Osmanlı Devleti için büyük tecrübelere sahne olurken, bu tecrübeler yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin de kuruluş aşamasında Balkanlardan, Kafkaslardan ve diğer bölgelerden almış olduğu göç dalgalarının karşılanmasında kullanılmıştır.

2. Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyete Aktarılan Göç Tecrübeleri

Osmanlı Devleti, Avrupa'da Amerika Birleşik Devletleri kurulurken yaşanan

tecrübelerin hiçbirine sahip olmadığı bu dönemde komşu komşunun külüne muhtaçtır mantığı ile hareket eden sistematik, genetik ve sosyolojik içgüdülerle hareket ederek bu işin altından kalkamayacağını görmüş ve acil olarak bir çeşit kurumsallaşmanın gerekli olduğuna kanaat getirerek 1860 yılında ilk *İskân Ve Muhacirin Komisyonu* Trabzon'da kurulmuş ve ardından Balkan Savaşları ile başlayan göç sürecini karşılayabilmek için de 1914 yılında *Aşair Ve Muhacirin Müdüriyeti Umumisi* adında yeni bir kurumsallaşmaya gidilmesi göç meselesinin ilk kurumsallaştırılma dönemi olarak kabul edilmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 94; Tekeli, 2008: 151-152).

Bu dönemin genel bir tablosuna bakmak gerekirse Anadolu'nun yeni yerleşimcilerinin kimler olduğu hakkında bir fikir edinmek mümkün olacaktır. 1860-1922 yılları arasında Kırım üzerinden başlayan göç akını söz konusu yıllar arasında Rus taarruzlarına dayanamayan yaklaşık 1 milyondan fazla soydaşımız Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Bu konuda Kemal Karpat (2003) ve İlhan Tekeli (2002) bazı kaynaklar 1789-1800'lere kadar bu akınları indirgerler ve 200 bin insanımızın öldüğüne, 500 bin insanımızın bu topraklara sığındığına, 1860-1864 yıllarında 400 bin rakamlarını kaydetmektedirler. Bir diğer kaynağa göre ise aynı yıllarda tahmini olarak 1. 800 bin Kırım Türk'ünün gelmiş olduğunu ifade etmektedirler (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 92).

Kırım ve Kafkaslardan sadece Tatarlar değil hemen hemen aynı dönemlerde Çerkezlerin de Anadolu'yu yeni bir yurt olarak seçtikleri görülmektedir. Müslüman Çerkez kabileleri özellikle Kafkas Kartal'ı Şeyh Şamil'in anası yüzünden yaşamak zorunda kalmış olduğu İstanbul Sürgününün hemen akabinde Rusların taarruzlarına maruz kalmışlardı. Bu taarruzlar sonucunda 1859-1879 yılları arasında Osmanlı topraklarına yaklaşık 2 milyon insan göç etmiştir. Çerkez göçü sırasında, göçmenlerin en az dörtte biri yollarda Rus, Ermeni ve diğer çetelerin saldırılarıyla yok olmuştur (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 92). Şeyh Şamil'in yerinin doldurulamaması göç dalgalarının kısa zamanda başka Türk soylu milletlere de uzanmasına sebep olmuştur. Çerkezlerin göç dalgalarına karışan Kazan ve Ural Türkleri de Anadolu'ya akın akın gelmeye başlamıştır. 1881-1914 yılları arasında gerçekleşen bu göçlerle 500 binden fazla insan Anadolu'ya akmıştır.

Osmanlı tarihinin özellikle son dönemlerinde Bulgaristan'dan başlayan göçler de 1990'lı yıllara kadar sürmüştür. Bulgarlar 400 yıl birlikte yaşadıkları Türklere 50 yıllık Rus

esareti yıllarında düşman olmuşlardır. Hâlbuki Atilla'nın ordularıyla bölgeye gelen Türklerin, Traklarla kurdukları akrabalık bağlarıyla meydana gelmiş olan bu soydaş-Bolkar birliği, Sultan II. Murat döneminde esaret zincirini kırıp, yeniden eski ihtişamlı günlerine dönmenin sevincini yaşarken, 1860'lı yıllardan sonra başlayan ve Balkanları giderek esir etmeye yönelik Rus baskısı altında, kendilerinin de Slav olabileceklerine inanmaya başlamaları, Osmanlı-Bulgar çatışmalarının en önemli evresini oluşturmuştur. Rusların Slavist politikalarının etkisiyle 1893-1902 yılları arasında Anadolu topraklarına mecburi dönüş yapmak zorunda kalan Türklerin sayıları 70 binleri geçerken, onlarla kader bağı kurmuş olan Yahudilerin sayısı ise 10 binleri bulmuştur. Osmanlı Devleti, Bulgaristan Emaretinin sonlanıp bağımsız Bulgaristan Krallığının kurulduğu 1913'te yapılan anlaşma sonucunda karşılıklı bir mübadeleye boyun eğmek zorunda kalmıştır. Trakya'da yaşayan Osmanlı Bulgarları, yeni Bulgaristan Krallığına göçmek, Bulgaristan'ın kuzeyinde yaşayan Türklerin ise Anadolu'ya göçmeleri sonucunda her iki taraftan yaklaşık ellişer bin insan yer değiştirmiştir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 92). 1913 yılındaki bu mübadeleden sonra da Bulgaristan'dan Anadolu'ya göçler olmaya devam etmiştir. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra başlayan Komünist yönetimlerin baskılarıyla ölümle-yaşam arasında tercihe zorlanan 750 bin Türk ve Müslüman, 1913-1990 arasında Türkiye'ye gelmek zorunda kalmıştır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 92).

Osmanlı Devletinin sonlanması ve yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin Milli Mücadele'yi kazanmasından sonra Lozan Antlaşması'nda halledilemeyen sorunlardan biri de Yunanistan ile Türkiye arasında özellikle Batı Trakya ve adalarda yaşayan Türk ile Anadolu'nun batı sahillerinde ve İstanbul'da yaşayan, ancak gerçekte Yunan olmadıkları halde uzun bir zamandır Fener Rum Patrikhanesi ile Etniki Etery'a'nın propagandası altında kendilerini Morali Yunanlılarla özdeşleştirmiş olan Osmanlı tebaası Rumlar meselesi idi. Savaş sonlandıktan ve Türkiye ile Yunanistan birbirleriyle konuşabilir hale geldikten sonra bu topluluklar hakkındaki son hükmün verilmesi için başlatılan görüşmeler sonunda günümüzde "Büyük Mübadele" olarak adlandırılan vatandaş değişimi meselesi gündeme gelmiştir. 1923-1926 yılları arasında gerçekleşen bu mübadele sonucunda yaklaşık 360 bin Türk Anadolu'ya, 190 bin Rum ise Yunanistan'a göçürülmüştür. Bu muhaceret bununla da kalmamış 1926-1970 yılları arasında Yunanistan'ın baskılarına dayanamayan toplam 70 bin Türk'ün daha Anadolu'ya göç ettiği tespit edilebilmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 92-93).

Osmanlı Balkanlarının yeniden şekillendirildiği 1923-1970’li yıllarda kurulmuş olan Yugoslavya Devleti’nde de özellikle Türkler ve Türk soylu Müslümanlar büyük zulümlerle karşı karşıya kalmışlardır. Birinci Dünya Savaşı’nın bitirmiş olduğu sorunlar sırasında yaşanan göçlerle 250 bin Türk Anadolu’nun kapılarına dayanırken, İkinci Dünya Savaşı yeni göç dalgalarının oluşmasına ve nihayetinde Edirne üzerinden ülkemize 1950-1970’li yıllarda yaklaşık 185 bin soydaşımızın geldiği görülmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 93).

Fransız bilim adamı Eugene Morel, “Türkiye ve Reformları” (bkz. Morel, 1984: Önsöz) adlı eserinin ön sözünde su ifadeleri kullanır, Osmanlı Devleti’nden sökülüp alınmış olan özellikle Balkanlar başta olmak üzere bütün Osmanlı coğrafyası Türklerden sonra kaosun ve zulmün pençesine düşmüştür, Türk’ün olmadığı her yerde anneler ve babalar uzun yıllar durmadan akan bir gözyaşı seli içerisinde boğulmaya terk edilmiştir. Bu ifade aslında büyük bir gerçeğin altını çizmektedir. Osmanlı sonrası Balkanları Ruslar, Sırlar, Bulgarlar ve diğer Slav kökenli milletler tarafından Türklerin ve Müslümanların avlandığı bir çeşit safari yerine dönüştürülmüştür. Bu sebeple Balkanlardan Anadolu’ya yapılan göçleri şöyle bir özetlemek gerekirse 1877-1950 arasında yaklaşık 3-4 Milyon insan yerlerinden edilerek Türkiye topraklarına göçe zorlanırken (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 93), bunların büyük bir bölümü öldürülmüştür. Salahi Sonyel’in “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Türk Nasıl Yok edildiler? (bkz. Sonyel, 1998: 107-120) adlı makalesinde İngiliz arşiv belgelerine dayanarak İngiliz ve Fransız komiserlerin gözetiminde, bu ölüm safarisinde, 50 bin Türk’ün bir gecede nasıl öldürüldüğünü anlatırken okuyucularında yıllarca sürebilecek bir travmaya sebep olabilecek veriler sunmaktadır.

Bu veriler büyük oranda 1860-1923 yılı arasındaki döneme aittir. Ruslar, Bulgarlar, Yunanlılar ve Sırlar Yüzyıllardır ciğerlerine kadar işlemiş olan Türk düşmanlığı sebebiyle sosyo-ekonomik olduğu kadar dini birtakım sebeplerle de büyük bir kıyım dönemi sonucunda Osmanlı topraklarından söküp attıkları Türklerin Osmanlı başkenti İstanbul’da toplanmasına sebep oldular. Yoklukların, açlığın ve insanlık dramlarının en büyüğünün yaşandığı bu mahşer yerini yönetmek artık çok büyük fedakârlıklara ve organizasyonlara ihtiyaç duymaktaydı. Osmanlılar geleneksel yöntemlerle bu tarihlere kadar sürdürdükleri küçük çaplı göç hadiselerinden başarıyla çıkmışlardı ancak 1860’larda binlerce Çerkez’in ülkeye girişiyle başlayan yeni süreç bu tür yöntemlerle önlem alınamayacağını, daha organize ve daha hızlı

hareket eden, karar alma yeteneği olan büyük bir faaliyete ihtiyaç duyulduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu maksatla Osmanlı Devleti'nin 1861-1913 yılları arasında 12 Mayıs 1861, Mart 1878, 1879, 1902, 1906, Mart 1913, tarihleri arasında toplam 8 adet nizamname ve talimatname yayınlamış olduğu tespit edilebilmektedir. Ayrıca bu nizamname ve talimatnamelere ilave olarak yapılmış ek düzenlemelerin sayısı da 5 civarındadır (Erdem, 2014: İçindekiler-II).

1854 Kırım Savaşı sonrasında Rusya'ya karşı kazanıldığı zannedilen zafer Türk Düşmanlığı Sendromunu tetiklemiş ve 1855-1860 yılları arasında Rus zulmünden kaçan 150 bin kişiden fazla Kırım Türkü Osmanlı başkentine göç etmiştir (Erdem, 2014: 70). Osmanlılar tarihlerinde belki de en büyük nüfus yer değiştirmelerinden birine şahitlik ediyorlardı ve bu nüfusun iāe, ibate ve iskanını karşılayacak ne güçleri ne de imkânları vardı. Yapabilecekleri tek şey o zamanın belediyecilik işlerini sürdüren ve Şehremaneti denilen sistemi tamamen bu işe hasretmek olmuştur. Ancak bir süre sonra bu işin şehremaneti ile halledilemeyeceği kanaati hasıl olunca 5 Ocak 1860'ta ilk Osmanlı Muhacir Komisyonu kuruldu. Şehremaneti'nin muhacirlerle ilgilendiği süre içinde edildiği tecrübe sebebiyle kadrosunun bir kısmı da bu komisyona dahil edildi. 13 Ocak 1860'da Hayyamiye Kışlası'nda kurulan merkezi bina ile hizmet vermeye başladı.

Hafız Paşa başkanlığında görevine başlayan komisyonun ilk işi İç Anadolu merkez olmak üzere Ankara-Konya-Sivas bölgelerinde bulunan ve ortalıkta dolaşarak etrafa zarar veren muhacirlerin yerleştirilmesi olmuştur. Alanın genişliği sebebiyle ilk zamanlar pek başarılı olamayan komisyon, 1861 sonbaharından sonra dar bölge sistemini getirerek iskan alanlarının daha rahat kontrolünün sağlanmasına başlanmıştır. Bu bölgeler Bursa, Biga, Selanik ve çevresi, Çatalca, Kütahya, İzmir, Adana, Tekfurdağı, Gelibolu, Sinop, Samsun ve Konya olarak belirlenmiştir(Erdem, 2014:72-75).

Çok geniş bir sahada ve çok masraflı bir iş olan muhacir iskân yönetimi komisyonun mutlak surette ve müdahale edilemeyecek bir bütçeye sahip olmasını gerekli kılmaktaydı. Bu sebeple Osmanlı hükümetleri başlattıkları bağış kampanyaları ile 1860-1865 yılları arasında toplam 12663 kuruş bütçesi olan bir kurum oluşturmaya muvaffak oldular. Bu kurumun bütçesi Oppenheim Kumpanyası'ndan havale edilen miktar ile servet sahipleriyle ahali tarafından yapılan yardımlardan oluşturulmuştur (Erdem, 2014:77).

Komisyon ilk olarak muhacirlerin yerleştirileceği boş arazileri tespit etmek olmuştur. Sonrasında da bu arazilere muhacirleri kış soğuklarından koruyacak olan barınakların inşasına başlanmıştır. Bunun yanı sıra boş haneler tespit edilerek gerekli düzenlemeler de yapılmıştır. Bu düzenlemeler sırasında bazı standartlar oluşturmak isteyen devlet yabancı uzmanlardan da faydalanmıştır. David Cuthell tarafından yapılan kategorilere göre 7 ayrı iskân metodunun uygulandığı söylenebilir. (Erdem, 2014:780-81).

1860 yılında başlayan çalışmalar sonucunda yerleşim bölgeleri olarak belirlenen Bandırma, Rodos, Mudanya ve İzmit, İzmir, Gelibolu, Çayağzı, Gemlik, Selanik, Çandarlı, Silivri, Çanakkale bölgelerine toplamda 66981 Çerkez'in yerleştirilmesi tamamlanmıştır(Erdem, 2014:86-87).

Osmanlılar bu ilk muhacir komisyonu denemesinden başarılı sonuçlar almasına rağmen, göçlerin sonu kesilince sistemi lağvetme gereği duydular. Bunda işin tamamlanmış olmasına rağmen görevlilerin hazineye büyük yük getirmeye devam etmesi bu kararın alınmasında önemli etkindir. 27 Kasım 1865'te kapatıldığında komisyon üyelerinin aylık masrafı 35 bin kuruşu geçmekteydi. (Erdem, 2014: 90). Ancak Osmanlı Devleti'nin günü kurtarmak adına yapmış olduğu bu yanlış, kısa bir süre sonra 93 harbiyle başlayan süreçte sil baştan yeniden muhacirin komisyonlarının kurulmasını gerektirmiştir. Savaşın getirmiş olduğu tehditler karşısında bocalayan Osmanlı yönetimleri, 20 yıllık aradan sonra eski tecrübeleri rafa kaldırmış olmanın güçlüğü içerisinde sil baştan üç ayrı muhacirin komisyonu kurmalarına rağmen göç kaynaklı ekonomik, sosyal ve idari sıkıntılarla baş edemeyecek bir duruma gelmişlerdi. Sultan II. Abdülhamid Han'ın emriyle başlatılan çalışmalar sonucunda nihayet tam teşekküllü yeni bir komisyon, *Umum Muhacirin Komisyonunun* kurulması mümkün olabilmışti (4 Mart 1877) (Erdem, 2014: 94).

Umum Muhacirin Komisyonu tarafından başlatılan iskân çalışmaları sonucunda İzmir, Bağdat, Minhali, Ankara, Aydın Antalya ve Trablus vilayetlerine toplamda 75 bin muhacir yerleştirilmışti (Erdem, 2014: 98). Komisyon sadece iskân işleriyle değil, cenaze, temizlik, sağlık ve asayiş dahil pek çok konuda muhacirlerin ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktaydı. Ancak 1860'taki muhacir akınından sonra 1878 muhacir iskânı meselesi de aynı zorluklarla ve aynı sıkıntılarla pek çok bilgi ve tecrübe yaşanmasına sebep olmasına rağmen yine tekrar eden basiret eksikliği sebebiyle ve özellikle hazinenin durumunun elverişsizliği nedeniyle

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Umum Muhacirin Komisyonu da Nisan 1878 tarihinde faaliyetlerini sonlandırmıştır(Erdem, 2014:103).

Görüldüğü üzere Osmanlı Devleti, mali imkânsızlıklar sebebiyle her an patlak verebilecek bir göç hadisesini değil, öncelikle hazinesinin durumunu gözeten bir anlayış içerisinde hareket etmiştir. Ancak Rusların savaş sonrasında Türk illerine yönelik taarruzları bu defa göç hadisesinin tam olarak sonlanmasına izin vermemiştir. Sultan II. Abdülhamid Han, bu durumun daha uzun bir zaman devam edebileceğini düşünerek, komisyonun faaliyetleri durdurulmuş olsa da daha kapsamlı ve süreklilik arz edecek şekilde yeniden teşkilatlandırılmasının gerekliliğine inanarak 13 Ağustos 1877 tarihinde *İdare-i Umumiye-i Muhacirin Komisyonu* adı altında Umum Muhacirin Komisyonu'nu yeniden teşkilatlandırmıştır. Haziran-Ağustos 1878 tarihinde çıkarılan bir talimat ile komisyonun görev ve sorumlulukları belirlenmiştir(Erdem, 2014:104).

Komisyon, muhacirlerin iskân yerlerine gidinceye kadarki masrafları, iâşe, ibate ve giyim kuşam, kalacak yer vs. bütün işleriyle ilgilenmekle görevlendirilmiştir. Komisyon ilk aşamada Rus baskısı ile Varna ve Selanik civarlarına inmiş olan muhacirlerin Suriye, Halep, Adana ve Zor Sancağına yerleştirilmeleri için gerekli girişimleri başlatmıştır. Anadolu'da ise Kastamonu, Aydın, Sivas, Hüdavendigar livalarına gönderileceklerdi(Erdem, 2014:105). Komisyonun bu haliyle ülke genelinde teşkilatlanabildiği görülmektedir ki, bu merkezler Anadolu'da Edirne, Hüdavendigar, Aydın, Trabzon, Konya, Sivas, Adana, İzmit sancakları, Balkanlarda; Selanik, Tırnova, Manastır sancaklarında teşkilatlanabilmiştir(Erdem, 2014:111).

Bu komisyonun da 1893 yılında kapatıldığı görülmektedir. Bu tarihe kadar yaklaşık 1.750 bin kuruşu bulan bütçesinin 950 bin kuruşu maaşlara, kalan 800 bin kuruş ise muhacirlere harcanmıştı. Osmanlı Devleti her defasında aynı nehirde birkaç defa yıkanma alışkanlığından vazgeçmeyerek bu komisyonu da kapatmış ve bütçesinin kalan kısmını çeşitli birimlere dağıtmıştı. Bütçesi gibi çalışanları da bundan payını almış ve her biri başka bir resmi daireye yerleştirilmişti(Erdem, 2014:111).

İdare-i Muhacirin Komisyonu iskân faaliyetlerinin yanı sıra ülke genelinde hastaneler, dul haneler, eytam mektepleri ve iş imkânı hazırlamaya yönelik faaliyetler sürdürmüş ve muhacirlerin yeni hayatlarına alışmalarını temin edecek bir çeşit sosyal proje uygulamış

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

olduğunu söylemek mümkündür(Erdem, 2014:116-117). .

Osmanlı Devleti'nin göçmen meseleleriyle ilgili dur-durak bilmeyen bir yüzyılda bir taraftan beka meselesinin mücadelesi verilirken bir taraftan da yeni kurulan devletlerin zulmüne maruz kalan soydaşlarının selametini sağlamaya çalışmaktaydı. Ancak 3. Defa kurulmasına rağmen 1893 yılında lağvedilen İdare-i Umumiye Komisyonu, 1897 Osmanlı-Yunan Savaşı sebebiyle sadece Teselya'dan değil, Girit gibi Ege denizinin en stratejik bölgesinden başlayan göç akını yeniden muhacirin komisyonunun gündeme oturmasına sebep olmuştur. Bu defa aynı komisyonun yerini *Muhacirin Komisyonu-ı Alisi* (Erdem, 2014:121) almıştır. Bu komisyonun vazifesi göçe maruz kalanların geride bıraktıkları mal, mülk ve arazi gibi taşınmaz mallarının iadesinin veya parasal değerlerinin muhatap ülkelerden talep edilmesini sağlamak olacaktı. 27 Kasım 1897'de imzalanan kararname ile muhacirlerin işlemlerinin geciktirilmemesi için her türlü tedbirin alınmasına karar verilmişti. Bu komisyon yoğun olarak Girit muhacirlerinin işleriyle meşgul olmuştur. 1897'de Girit nüfusu yaklaşık 300 bin kadardı. Bunların 70 bini Müslümanlardan oluşmaktaydı. 1897'de nüfusun %23'ünü oluşturan Müslümanlar 1900 nüfus sayımında nüfusun sadece %11'ini temsil eder hale gelmişti. 1897'de Yunan işgaliyle başlayan süreçte Girit'ten Rumca konuşan Müslümanlar dahi göçe zorlandı ve gelenlerin çoğu Anadolu'nun batı ve güney kısımlarına Antalya, Mersin ve Tarsus en çok tercih edilen yerler olmuştur. Bu muhacirlerin 21795'i 29Ağustos 1898'de gelenlerden bir kısmı Bingazi, Ankara, Konya, Adana, Halep, Suriye, Beyrut, Karahisar-ı Sahip Sancağı ve Aydın vilayetlerine yerleştirilmiştir (Erdem, 2014:121-122, 124-125).

Osmanlı Devleti, tıpkı diğer muhacirin komisyonları gibi bu komisyonun da işinin bittiğine inanarak 1898 yılı içinde kapılarına kilidi vurmıştır. Çalışanları ve bütçesi önceki komisyonların kaderini paylaşarak adet haline geldiği gibi diğer devlet kurumlarına dağıtılmıştır(Erdem, 2014:126).

Görüleceği üzere Osmanlılar her savaş sonrasında mutlaka muhacirler için bir komisyon kurmuşlardır. Ancak imparatorluğun çok geniş coğrafyasından yavaş yavaş Anadolu'ya geri çekilişin sancılarının yaşanmasına rağmen Osmanlı idarecileri bunu görmekten maalesef ya aciz kalmışlardır veya bütçe sıkıntısı sebebiyle bu komisyonları sürekli kapatarak tasarrufa gitmişlerdir. Bu durum her defasında yeniden başlayan göç karşısında yeni doğan çocuk gibi sıfırdan komisyonlar kurup, biri diğerinin problemlerini ve

çözümlerini pek hatırlamaksızın hayata gözlerini açmaya ve bütün sıkıntıları yeni baştan karşılamaya mecbur bırakılmıştır.

Osmanlı Devleti, Sultan II. Abdülhamid Han'ın yönetimi altında her ne kadar eski alışkanlıkları devam ettiren bir yapı sergilemiş olsa da 1880'lerden sonra bu kur-yık politikasının değişim emareleri de görünmeye başlamıştır. Şeyhülislam'ın bir uyarısı üzerine padişah yabancı devletlerin yönetimi altında zulme maruz kalarak bir şekilde yönünü Anadolu'ya çevirmek zorunda kalan Müslümanların dertlerine çare olabilmek için sürekliliği olan yeni bir yapılanmanın zamanının geldiğine inanmıştı. Bu inançla meseleyi yeniden değerlendiren padişah, 22 Şubat 1899 tarihinde *Muhacirin-i İslamiye Komisyonu* adı altında yeni bir komisyon kurma kararı aldı. Bu komisyonun 18 maddelik nizamnamesi ise 22 Aralık 1905 tarihinde yayınlandı. Bu 18 maddelik nizam name muhacirlerin muhaceretinin başladığı andan, Osmanlı topraklarına girişlerine kadar devam eden süreç dahil, girdikten sonra iase, ibate, iskân ve mesken ihtiyaçları dahil her türlü konuda desteklenmelerini vazife edinmiştir (bkz. Erdem, 2014: 128-129). Osmanlı Devleti için en zor konu elbette mali kısımdı, bu sebeple muhacirler için 191 bin kuruşluk bir bütçe ayrılırken, çalışanlar için de ayrıca 131 bin kuruşluk ayrı bir bütçe oluşturulmuştur. Bu bütçenin gelir kalemleri olarak Posta ve Telgraf Nezareti, Defter-i Hakani, Rusumat Emaneti, Maden ve Ziraat Nezareti gibi gelir dairelerinin bir kısım gelirleri buraya aktarılacaktı. 1907 yılına gelindiğinde komisyonun hesabında yaklaşık 500 kuruş birikmişti. Ancak bu gelirin hesabı gider ile eşit olması yeni gelir kalemleri ihtiyacını doğurmuş ve bunun üzerine Muhacir Pulu ve Piyango İdaresi gibi geçici kalemlerle desteklenmesine karar verilmişti(Erdem, 2014:131).

Muhacirin-i İslamiye Komisyonu, özellikle Girit göçmenleri meselesi olmakla beraber Bulgaristan, Şarki Rumeli, Bosna, Romanya, Rusya, Teselya ve Karadağ üzerinden gelen bütün göçmenlere yardım elini uzatmıştır. Muhacirler genel olarak Hüdavendigâr, Edirne, Trabzon, Aydın, Konya, İzmit, Biga ve Çatalca bölgelerine gönderilmişlerdir. 1899'dan itibaren komisyonun desteğinde Anadolu'ya sevk edilen muhacir sayısı 3000 civarındaydı. Komisyon kuruluş aşamasından itibaren aylık 1000 muhacir iskânı gerçekleştirmekteydi. Ancak 1901'den itibaren yeniden göçmen sayılarında artışlar yaşanmış ve Bulgaristan, Şark-i Rumeli, Rusya, Romanya ve Bulgaristan'dan 18 bin civarında göçmen İstanbul'a giriş yapmıştır. Bunlar Hüdavendigâr, Ankara, Edirne, Selanik, Adana, Trabzon, Aydın, Suriye,

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Kosova, Manastır, Kartal ve Beykoz kazalarına sevk edilmiştir. 1906'da gelenlerin sayısı 12 bin civarındaydı. Osmanlı Devleti, önceki komisyonlar gibi bu komisyonu da görevi bittiği gerekçesiyle lağvederek çalışanlarını başka birimlere dağıtmıştır. Komisyonun evrak kaydında kapatıldığı belirtilmiyor olsa da muhtemelen 1908 yılı içerisinde faaliyetleri durdurulmuştur (Erdem, 2014:137, 139).

Osmanlı Devleti'nin bir diğer muhacir komisyonu ise Balkan Savaşları'nın hemen öncesinde 1911 yılında kurulan *Trablusgarp Mülteci Komisyonu*'dur. Bu komisyonun nizamnamesi 17 Mart 1912'de ilan edilmiştir. Kurulan bu komisyon sadece Trablusgarp'tan gelecek olan muhacirleri ilgilendirdiğinden sınırlı sayıdaki mülteci ile ilgilenmiştir. Bu sebeple bütçesi 2000 lira civarında idi. Komisyon bir taraftan gelen Trablusgarp mültecilerini ağırlamayı, diğer taraftan ise İtalyanların Napoli'ye sevk ettikleri Osmanlı vatandaşı Trablusgarplı ileri gelenleri geri alabilmek için uğraş vermekteydi. Devlet, 2 Şubat 1912'de Almanya'yı devreye sokarak Roma'daki aileleri vapur ve trenlerle İstanbul'a nakletmeye muvaffak oldu. Komisyon bu şekilde görevini tamamlayınca bu komisyon da 18 Şubat 1913'te faaliyetlerine son vermiştir(Erdem, 2014:143, 147-149).

Balkan savaşları 7 Ekim 1912'de Karadağ'ın savaş ilanını 17 Ekim 1912 tarihinde önce Bulgaristan ile Sırbistan ve ardından da Yunanistan'ın savaş ilanı izledi. Osmanlılar birçok cephede savaşmak durumunda kaldıkları için yenilgiler üst üste geldi. En son 1897'deki göç hadiselerinden sonra kısa aralıklarla da olsa bölgeden gelen muhacirler fazla bir yekûn tutmuyordu. Ancak savaş başlayınca yüzbinlerce mülteci İstanbul'a doğru harekete geçince Osmanlı Devleti yeni bir muhacir komisyonu oluşturmak için sil baştan hazırlıklara başlamak durumunda kaldı. 13 Mayıs 1913 tarihinde hazırlanan İskân-ı Muhacirin Nizamnamesi ile yürürlüğe sokulan *Umur-ı Aşair ve Muhacirin Müdüriyeti* aşiretlerin ihtiyaç ve adetlerini araştırmak, durumlarını tetkik etmek, yerleşik düzene geçmelerini sağlamak amacıyla kurulmuş olsa da dışarıdan gelmesi muhtemel muhacirlerin sevk, iâşe ve iskânlarını sağlamakla da yükümlü kılınmıştır(Erdem, 2014:152-153). Bu müdüriyetin 1916 yılı bütçesinin şimdiye kadar kurulan komisyonlardaki en kabarık bütçe olduğu görülmektedir. 5.527 bin kuruşluk bütçe Merkez ve Taşra teşkilatları olmak üzere iki ayrı birim üzerinden oluşturulmuştu. Merkez teşkilatının 3 milyonu aşkın, taşra teşkilatının ise 695 bin kuruş olan masraflarına ilave olarak aşiretlerin ve muhacirlerin iskânı için ayrılan masraflar toplamı 10

bin kuru, toplamda 16 bin kuruşluk dev bir bütçesi olan komisyonun bütçesi Birinci Dünya Savaşı başlayınca 8 Ocak 1917 itibariyle 50 milyon kuruşluk bir tahsisatla doruk noktasına ulaşmıştır. 22 Aralık 1917 tarihine gelindiğinde ise komisyonun bütçesinin 100 milyon kuruş ilave ile yaklaşık 200 milyonluk bir bütçeye ulaşmıştır. Ancak savaşın getirmiş olduğu büyük yıkım ilk aşamada ülkeye 1. 100 bin civarında bir mülteci akınına sebep olmuştur(Erdem, 2014:160-164). Komisyonun bütçesi Şubat 1920’de çok düşük rakamlara çekildi ve 721. 200’lira bütçe ile en düşük dönemini gördü. Ancak 16 Mart 1920’de İstanbul işgal edilince komisyonun dağıtılması, faaliyetlerinin de durmasına sebep oldu. Bununla beraber müdüriyet faaliyetlerini bir şekilde duyurmak istemiş ve 24 Mayıs 1920’de yapılan açıklama sonucunda Birinci Dünya Savaşı döneminde yapılan faaliyetlere ait bu rapor Balkan Savaşları sonrasında yaşanan göç faaliyetlerini içermekteydi. Raporda ayrıca müdüriyetin sorumlu olduğu nüfus hakkında da bilgi bulunmaktaydı. Müdüriyet 414 bin muhacir, 408 bin mülteci, 143 bin İzmir mülteci, 300 bin Ermeni ve Rum, 14 bin civarında Arap aile ve sivil esire iâşe, ibate ve iskân hazırlamakla görevliydi. Müdüriyetin söz konusu yıllar içerisinde muhacirlere ve aşiretlere sağlamış olduğu destek miktarı 613. 540. 073 kuruştur. 1913-1916 yıllarına ait bu bütçeden faydalanan Bulgaristan, Yunanistan, Sırbistan, Karadağ ve diğer adı altında toplanan mülteci sayısı yaklaşık 435 bin civarındadır(Erdem, 2014:165-167). Bu müdüriyet de görevini tamamlamış farz edilerek 1922 yılı sonlarına kadar görevini devam ettirmiş olduğu, Mustafa Kemal Paşa’nın İstanbul’u düşmandan teslim alan Refet Paşa’ya 4 Kasım 1922’de göndermiş olduğu talimat name ile anlaşılakta olup, bu tarihte müdüriyet Sıhhiye Vekâletine bağlandığı anlaşılmaktadır. Bu müdüriyet İstanbul’un işgaliyle İngilizler tarafından dağıtılınca azaları Ankara’ya iltica edip müdürlüğü burada yeniden inşa etmiş oldukları anlaşılmaktadır. Bu müdüriyetin merkezi Milli Mücadele sonuna kadar İstanbul’da da kalmış gibi görünse de aslında Ankara’dan yönetilmiştir. İstanbul düşmandan kurtarılınca buradaki müdüriyet lağvedilerek Ankara’dakinin adı altında ve *Sıhhiye Vekâleti* adıyla faaliyetlerine devam ettirilmiştir(Erdem, 2014:167-207).

Görüleceği üzere Osmanlı Devleti döneminde kurulmuş olan muhacir komisyonlarının her biri geçici komisyon statüsünde kurulmuştur. Cumhuriyet döneminde de bu usul devam ettirilmiştir. Bununla beraber Mustafa Kemal Atatürk’ün müdahalesi ile 4 Kasım 1922’den itibaren bu kurumların yerine *Sıhhiye Vekâleti* adı altında kurulan yeni bir birim ile söz konusu geçici komisyonlar devrine bir son verilmiştir.

3. Türkiye'nin 1923-2000'li Yıllarda Uyguladığı Göç Politikaları

Osmanlı Devleti'nin ortadan kalkmasından sonra özellikle Balkanlar'da büyük bir Türk kitlesi düşman-elinde kalmış ve çoğunlukla da akıbetleri meçhul olmuştur. Cumhuriyetin kuruluş aşamalarında göç ile ülkeye akın eden milyonlara yönelik çıkarılan iskân kanununun uygulanması esnasında genellikle Türk soylu ve Türk kültürüne sahip olma koşulu ön şart olarak kabul edilmiş olsa da Balkanlar'ın yanı sıra Kafkasya'dan ve Orta Doğu'dan gelen göçmenler de bu kanun kapsamında değerlendirilmiştir.

885 Sayılı 1926 İskân Kanunu'nun¹ uygulama aşamalarında bazı değişik yapılanmaların kullanıldığı bilinmektedir. Özellikle 1923-1949 yılları arasında gelenlerin tamamının Balkan kökenlilerden oluşması onların Cumhuriyete daha kolay adapte olacağı varsayımından hareket edilerek kabul edildiği; soğuk savaş döneminde "dış Türk" olarak kabul edilen ve genellikle 1950-1989 döneminde yine Balkanlar'dan gelenlerin çoğunluğunu oluşturduğu Türklerin göç dönemi; ve nihayet 1990 sonrasında bütün bu coğrafyalardan ülkemize sığınan soydaşlarımızın geldiği ve gelmeye devam ettiği üç ayrı dönem ve üç ayrı uygulamanın icra edildiği dönemden bahsetmek mümkündür (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 138).

Birinci dönemde gelen Türkler, özellikle Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olarak yeni Cumhuriyeti'nde kuruluşunda kendilerini hak sahibi olarak gören bir anlayışın hakim olduğunun iddia edildiği gibi, bir başka görüşte ulus devletlerin kuruluş döneminde bu göçü tetikleyen sebeplerin başında mirasçı olmaktan ziyade Balkanlarda başlayan etnik temizliğin özellikle Türkleri hedef almasından kaynaklandığına inanılmaktadır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 139-140). Bu açıdan bakıldığında 1923-2007 yılları arasında Bulgaristan'dan 792 bin, Yugoslavya'dan 308 bin, Yunanistan'dan 409 bin, Romanya 'dan 123 bin, Diğerlerinden 21 bin olmak üzere yaklaşık 1700 bin göçmenin Türkiye'ye giriş yapmıştır. Aslında bu insanların doğup büyüdüğü yerlere olan bağlılıkları yaklaşık bir 100 yıl kadar uzun bir sürede kırılmış olduğuna göre bunun mirasçının kurucu içgüdülerinden ziyade, etnik bir temizliğin zorlamış olduğu bir göç anlayışından kaynaklanmış olduğunu

¹ Bu kanun 2510 sayılı İskan Kanunu olarak 1934'te Türk Kültürüne Bağlılık içeriğiyle değişime uğrarken, son defa 5543 Sayılı İskan Kanunu adı altında 2006'da değişime uğramıştır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 161-162). Bütün bu değişimlerde Türk Kültürüne Bağlılık içeriği korunmakla beraber özel tanımlamalarda bazı değişikliklere gidildiği görülmektedir.

söylemek daha doğru bir analiz olacaktır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 140-141).

Etnik temizliğin en güzel örnekleri 1934-1938 yıllarında Romanya ile imzalanan dostluk anlaşmalarında görmek mümkündür. Bu anlaşma ile burada yaşayan Müslümanlar, Tatarlar ve Çerkezler Türkiye'ye sürgün edilmiştir. Bunun yanı sıra Hıristiyanlaşmış Gagavuz Türklerinin anlaşma dışında bırakılması hem Türkiye ve hem de Romanya açısından bu göç ve göçürme olayının tartışmasız, sorun çıkarmayacak kitlelerin kalması, çıkaracak kitlelerin ise gitmesi yönünde bir tercihe dayandığını ortaya koymaktadır(İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 142).

Bu konuda bir başka husus daha önemlidir ki, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu unsurlarının daha ziyade Balkan kökenliler oluşturmuştur. Bu göç gerçeğinin perde arkasında Osmanlının en büyük muhaliflerinin de Balkanlarda yerleşmiş olması vardır. Savaş sonrasında burada kalan Osmanlı aydınlarının ülkeye dönüşüne asli unsurun ülkeye dönüşü olarak bakılmıştır. Bu unsurun iskânı esnasında bu husus son derece önemli olmuştur. Göçmenlerin kamu kurumlarına yerleştirilmesinde terk edilen yerlerdeki statüler özellikle dikkate alınmıştır.

1951-1952 yıllarında Bulgaristan'dan gelen Türk unsurunun göç macerasında aslında Komünist rejimlerin Türkiye'nin NATO bloğu bir ülke olması sebebiyle ekonomisinin ve nihayet kalkınmasının durdurulmasını amaçlayan bir bozguncu yapısının olduğunu söylemek mümkündür. Bu yapı kendilerini Osmanlı sonrası buldukları ülkelerin şartlarına uyum sağlamaya adanmış olan bu insanların dışlanması gerçekte azınlık statüleriyle değil, doğrudan siyasi ve sistematik bir göç oyunu ile ilgili olduğunu ileri sürmek daha doğru olacaktır. Bu oyunun Türkiye açısından en olumsuz yanı bir zamanlar kurucu unsur olarak kucak açılan Balkan kökenli Müslüman topluluklar uzun bir süre Komünist rejim altında yaşadıkları ve göç ederken aralarına komünist ajanların da yerleştirildikleri fark edilmesidir. Bu dakikadan sonra, bu kurucu unsur anlayışının terk edilerek, yeni yakıştırmanın "Dış Türkler" şeklinde yeniden organize edilmesine sebep olmuştur. Bundan sonra gelenler geçmişte olduğu gibi doğrudan değil, uzun incelemeler ve gözlemlerden sonra ülkeye kabul edilmeye başlanmıştır(İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 147-148).

1989 Yılında yine Bulgaristan devrededir ve bu defa göç, 1968 yılında imzalanan dostluk ve göç anlaşması akraba göçünün hızlandığı bir dönemde ortaya çıkmıştır. Bu göçün

esas tetikleyicisi Soğuk Savaş sonrası Türkiye'nin tarım ve sanayisinde başlayan canlanmaya karşılık Bulgaristan ekonomisindeki durgunluk olduğu, göçmenlere bu ikilemin bir tercih hakkı sunmasına karşılık, bu göçün esas nedeninin 1984'de iktidara gelen Zhivkov hükümetinin Müslüman grupları Bulgarlaştırma siyasetinin başlattığı kaos olduğunu söylemek gerekmektedir. Dinleri, isimleri, kimlikleri ve ahlaki yapıları değiştirilmeye çalışılan bu insanlar uzun bir zaman etnik ayrımcılığa tabi tutularak ülkeyi terk etmelerini sağlamak amacıyla seyahat özgürlüğü adı altında kendilerine verilen özel bir izin gibi gösterilen ancak gerçekte vatanlarını terke zorlandıklarını söylemek daha doğru olacaktır. Bu şekilde büyük öncelikle Türkiye'ye doğru başlayan göç sebebiyle 300 binden fazla muhacir Anadolu ve Trakya topraklarına yerleşmek zorunda kalmıştır. Zhivkov yönetiminin değişmesinden sonra Bulgaristan'ın yeni yönetimlerinin Türkiye ile ilişkileri geliştirmeye yönelik çabalarıyla başlayan bölünmüş aileleri birleştirme politikaları, bu defa da Türkiye'den Bulgaristan'a göçü tetikleyerek, yaklaşık 100 bin kişinin geri dönüşünü sağlamıştır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 151-152).

Bulgaristan'a soydaş dönüşlerinin nedenleri üzerinde pek çok tartışma yapılmıştır ve yapılmaya da devam edecektir. Ancak bu tartışmaların yadsınamaz tek gerçeği Türkiye'de 1980 sonrasında değişen koşulların sebep olduğu geçim sıkıntılarına bağlı olarak iş ve aş konusunda yaşanan tedirginliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Bu tedirginlikler azalan ekmeğin paylaşımı aşamasında soydaşları dışlamaya yönelik bir çeşit yabancılaştırmaya yönelik ve onları geldikleri yerlere aidiyetlerini vurgulayacak şekilde Boşnak, Giritli, Selanikli, Makedon, Bulgar, Polonez gibi yakıştırmaların yapılması olduğunu ifade etmek gerekmektedir. İkinci ve en önemli hususlardan biri ise Bulgaristan'ın AB ile başlayan yakınlaşmasının sonraki dönemde geri dönenlere sağlayacağı ümit edilen çıkarlar olduğu söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin dış göç kabul konularında başlıca sıkıntılarından biri yukarıda bahsedilmiş olan ve ülkenin kuruluş aşamasında Türk soyluların gelişini kolaylaştırmak için uygulamaya konulan İskân Kanunu'dur. Bu kanunun zamanla uğramış olduğu değişimlerle hem Türk soyluların gelişini ve hem de dış göçle göçmen kabulü meselesini engelleyen en önemli unsur haline gelmiştir. Yasa uğradığı değişimler sonucunda zamanla gelenlerin arasından seçim yapılmasına, Türk soylu olup olmadıklarına göre bir

sınıflama getirmesine ve emin olunan kişilerin ülkeye alınmasını sağlayan bir sisteme dönüşerek, Türk soyluların gelişini dahi zorlaştıran bir yasaya dönüşmüştür. Bu yasa 1951 yılında Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın savaş sonrası mülteci haklarını düzenleyen 1951 Cenevre sözleşmesinde dikkate alınmış olsa da Türkiye 1961 yılında Cenevre sözleşmesini imzalarken çekincelerinden kaynaklı bir coğrafi sınırlama getirerek yasayı “Avrupa’da 1951’den önceki olaylarda zarar görenler” şeklinde tanımlayarak imzalamıştı. Bu tanım uzun zaman eleştirilere konu olmuştur. Bu sebeple 1967 yılında yeni bir tanımlama yapılmış ve 1951 öncesi tanımlaması kaldırılmış olsa da tanım içerisinde yer alan “Avrupa’dan gelen mülteciler” ifadesi ve coğrafi sınırlamaların varlığı Türk soyluların dışındaki göçmenlerin gelişini zorlaştıran bir husus olmaya devam etmektedir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014: 158). Bu durum Türkiye’nin sadece Türk soylu olanlara göçmen statüsü sağlayabilmesine olanak sağlarken, olmayanları ise 2010’lu yıllarda Suriye’den gelen mültecilerin durumunda olduğu gibi geçici koruma sağlananlar statü ile kabul etmek zorunluluğu getiren bir durum yaratmaktadır.

1934 İskân Kanunu, 2006 ve 2008 yıllarında birçok defa değiştirilmek suretiyle Türkiye’nin dışarıdan aldığı tehditler doğrultusunda biraz daha sistematik hale getirilmiştir. Bu değişimlere rağmen yasa Türk Soylu olmayanların (Suriyeliler örneğinde olduğu gibi) sığınma taleplerinin geri çevrilmesinde halen büyük rol oynamaktadır. Bu yasanın günümüzdeki en büyük savunucuları ve uygulayıcılarının da geçmişte bu yasa sayesinde Türkiye’ye gelenler olduğu dikkate alındığında, yasanın bu durumuyla insan haklarına uygun düşmediğinin bir kez daha altını çizmek gerekmektedir. Bu duruma karşı sesi yükselen kesimlere genellikle marjinal gruplar olarak bakılması yasanın bu şekilde uygulanmaya devamına sebep olmaktadır. Hâlbuki Türkiye’nin dış göç algısını yeniden gözden geçirecek ve bu yasadan dolayı mağduriyet yaşayanların ülkemizle barışmasını sağlayacak yeni bir düzenlemeye ihtiyaç vardır.

Bu bağlamda hem iç ve hem de dış göçü kısıtlayıcı olmaktan ziyade insan haklarına uygun ve rencide edici olmaktan uzak bir yeni bir göç yasası çıkarılması “dış göç” konusundaki duyarsızlıkları ve sahipsizlikleri büyük oranda ortadan kaldıracaktır.

4. Türkiye’ye Yönelen Düzensiz Göçmenler ve Kabul Sırasında Uygulanan Yöntemler

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Dünyanın en önemli geçiş noktalarından biri üzerinde bulunan Türkiye, doğudun batıya ve batıdan doğuya yapılan veya yapılabilecek bütün göçlerin güzergâhı olması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Yüzyıllar boyunca Türkiye toprakları ve bu topraklar üzerinden Avrupa'ya yapılan göçler genellikle Orta Asya ve Orta Doğu kökenlidir. Batıdan doğuya göç yolculuğunun son halkasını oluşturan ve 1920-1948 yılları arasında süren Yahudi göçleri batıdan doğuya yapılan göçlerin belki de son halkasını oluşturur. Bu göçlerden sonra kısmi göçler vardır ki Balkanlar'dan Anadolu'ya yapılan birkaç göçten bahsedilebilir.

Doğu'dan Anadolu'ya ve Anadolu üzerinden Avrupa'ya yapılan göçler Çin'in 1949'daki Doğu Türkistan istilası ve kıyımı ile başlayan ve 1970'li yıllarda Rus işgaline uğrayan Afganistan'dan önce Türkiye'ye ve ardından Avrupa'ya yönelen kesintisiz göç yolculuğu, Türkiye açısından düzensiz göç ve göçmen olgusunun ilk örneklerini oluşturmuştur. Bu süreç 1979 İran İslam Devrimi, 1990 İran-İrak Savaşı ve 2004 ABD'nin Irak'ı işgali ve nihayet 2011'de başlayan Suriye iç savaşıyla devam etmektedir.

Türkiye doğudan batıya göç güzergâhındaki bir ülke olarak uluslararası göç rejimleri içinde hem göç alan bir ülke olmaya ve hem de düzensiz göçmenlerin bir geçiş noktası olmaya devam etmektedir. Bu yönüyle Türkiye Asya, Afrika, Ortadoğu ve hatta Uzak Doğu'dan gelen göçmenler için transit geçiş yeri olmuştur. Türkiye üzerinde Batıya göç etmekte iken yakalananlara ait sayısal veriler de bu güzergâhın ne denli işlek bir yer olduğunu göstermesi açısından önemlidir. 1994: 47. 000, 1995: 11. 000, 2000: 94. 000, 2002: 83. 000, 2008: 60. 000 seviyelerine ulaştığı düşünüldüğünde Türkiye'nin nasıl bir misyon üstlendiğini daha doğrusu düzensiz göçmenlerin Türkiye'ye nasıl bir görev yüklediğini söylemek daha doğru bir yargı olacaktır (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014:230-231). 1995-2008 yılları arasında ülkemiz üzerinden geçiş yapmak isteyen düzensiz göçmenlerin çeşitliliği dikkat çekmektedir. Bu konvoyu kuzey ve batı ülkelerinden gelenlerin oluşturması doğu ve batı düzleminde göçün Türkiye üzerinden halen devam ettiğini göstermesi açısından önemlidir (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014:233-233).

Batı ve Kuzey ülkelerinden gelen göçmenlere baktığımızda bunların genellikle ev işleri, fuhuş, eğlence, tekstil, inşaat ve turizm gibi alanlarda istihdam edilmek üzere girişte yasal yollarla, vizeleri bitince de geri dönmeyerek ülkede kalmaya devam etmek istemeleri sebebiyle kayıt dışı göçmen durumunda olanlar oldukları görülmektedir. Bu tür göçmenlerin

sayıları 2000’li yıllarda 100 binlere dayanmışken, günümüzde bu sayı sadece 50 bin seviyelerindedir. Buna mukabil doğu-batı doğrultusunda İran, Irak, Pakistan, Bangladeş, Afganistan ve bazı Afrika ülkelerinden gelen düzensiz göçmenlerin sayıları ise 2000’li yılların başında 100 binin üzerindeyken, bu sayı da alınan tedbirlerle 50 binin altına düşmüştür. İnsan kaçakçılığı amacıyla yapılan bu tür göçlere yönelik alınan tedbirler, sınır güvenliğinin artırılması ve uygulanan cezaların şiddeti bu sayının düşmeye devam etmesindeki en büyük etkidir(İçduygu, Erder, Gençkaya, 2014:235).

5. Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi’nin Kuruluşu ve Mücadele Yöntemleri

2011 yılında başlayan Suriye iç savaşı ise bu süreci yeniden tersine çevirmiştir. Bu savaş sırasında yaklaşık 4 milyon insan Türkiye’ye sığınarak, tarihin en büyük mülteci sorunlarından birinin yaşanmasına ve ülkemizin bunu göğüslemek zorunda kalmasına sebep olmuştur. Türkiye, bu sebeple düzensiz göçle mücadele konusunda stratejiler geliştirme, hukuk reformları yaparak uluslararası düzeyde işbirliği sistemlerine dahil olmak zorunda kalmıştır

Yürürlüğe giren 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile 2018 tarihinden itibaren düzensiz göçle mücadele etmek üzere *Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi* kurularak onun inisiyatifine bağlı olarak bir takım tedbirler alınmıştır (Bu tedbirler hakkında bkz. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim: 30. 03. 2022, 17. 50). Düzensiz Göçle Mücadele Dairesi tarafından 2021-2025 yılları arasında uygulanacak mücadele strateji belgesi ve ulusal eylem planı yayınlanmıştır (Eylem planı hakkında bkz. <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim: 30. 03. 2022, 18. 40).

Bu dairenin kuruluşuyla düzensiz göçle mücadelenin de önü açılmıştır. Bu tarihten sonra düzensiz göçmenlerin sınır dışı edilmesi usulünden vaz geçilmiştir. Bunu yerine Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş Mekanizmasının temelleri atılmak üzere 24 Aralık 2019 tarihinde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda ek bir düzenleme yapılmıştır. Bu ek düzenlemeye göre Göç İdaresi Genel Müdürlüğü tarafından ülkesine veya üçüncü bir ülkeye gönüllü olarak çıkış yapmak isteyen düzensiz göçmenlere, insan ticareti mağdurlarına ve uluslararası koruma başvuru sürecindeki yabancılara *Gönüllü Geri Dönüş Yönetmeliği* ile yeni bir destek paketi hazırlanmıştır. Bu kapsamda ayrıca iki ayrı düzenlemeye daha yer verilmiştir (Bu düzenlemeler hakkında bkz. <https://www.goc.gov>.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

[tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi](https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi) Erişim: 30. 03. 2022, 19. 35).

Türkiye Cumhuriyeti, bu düzenlemelerin dışında uluslararası kurum ve kuruluşlarla da bir dizi çalışma içerisinde bulunmaktadır. Bunun en önemli sebeplerinin başında düzensiz göçle mücadelenin boyutlarının büyümesi ve globalleşmesi bu sorunla ülkelerin tek başına uğraşamayacağı gerçeğini ortaya çıkarmaktadır. B sebeple uluslar; ikili, bölgesel ve küresel gruplar oluşturarak bu mücadeleyi sürdürme eğilimine girmişlerdir. Bu manada Türkiye'nin işbirliğine girdiği kurumların başında Birleşmiş Milletler Göç Kuruluşu, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, Uluslararası Göç Politikası Geliştirme Merkezi (ICPMD) ve çeşitli ulusal sivil toplum kuruluşları gelmektedir. Yine bu kapsamda Türkiye, 53 katılımcı ve 4 gözlemci ülke ile birlikte 13 Uluslararası Kuruluşun katıldığı, düzensiz göçü önlemeyi, düzensiz göçle mücadelede kalıcı çözümler bulmayı ve göç yönetimi alanında sürdürülebilir politikalar geliştirmeyi amaçlayan Budapeşte Süreci'nin 2006 yılı Ocak ayının başında başkanlığını üstlenmiştir. Türkiye düzensiz göçle mücadele konusuna verdiği önemin bir göstergesi olarak bu süreçte öncülüğünü yaptığı *İpek Yolu Bölgesi Çalışma Grubunun* kurulmasını sağlamış ve göç yolu üzerindeki kaynak, transit ve hedef ülkeleri bir araya getirmeyi amaç edinmiştir. Ayrıca Türkiye (ICMPD)in yürütmekte olduğu Akdeniz Bölgesinde Transit Göç Diyalogu girişimine de katkı sağlamakta olup, FRONTEX (AB Sınır Güvenliği Birimi) ile de düzensiz göçü önlemek amacıyla 28 Mayıs 2012'de bir Mutabakat Zaptı imzalamıştır (<https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim: 30. 03. 2022, 20. 30).

Türkiye'nin düzensiz göç ile mücadelede en fazla üzerinde durduğu konulardan biri *Geri Kabul Anlaşmalarının* işletilmesi olmuştur. Bu anlaşmalar ülkeleri düzensiz göçe karşı ve özellikle de insan hakları konularında tedbir almalarını sağlayan düzeneklerdir. Anlaşma gereği düzensiz göçmenlerin güvenli bir şekilde geri gönderilmesi aşamalarında anlaşmaya taraf olan ülkelere veya en son giriş yaptığı ülkeye gönderilmeleri sağlanırken kişi hak ve hürriyetlerinin rencide edilmemesi ön plana çıkarılmaktadır. Türkiye bu manada 2001 yılından bu yana Suriye, Yunanistan, Kırgızistan, Romanya, Ukrayna, Pakistan, Rusya, Nijerya, Bosna-Hersek, Yemen, Moldova, Belarus, Karadağ, Kosova, Norveç ve Avrupa Birliği arasında birçok göçmenin iadesini öngören çalışmalara imza atmıştır. Bu anlaşmaya ilave olarak ülkemiz ile Avrupa Birliği arasında 18 Mart 2016 tarihli bir başka mutabakata

daha imza atılmıştır. Bu mutabakata göre Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması ve Vize Muafiyeti Yol Haritası eş zamanlı olarak 16 Aralık 2013 tarihinde Ankara’da imzalanmış ve 25 Haziran 2014’de TBMM tarafından onaylanmıştır. Anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunmasına dair 6547 sayılı kanun 28 Haziran 2014 tarihinde 29044 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır. Anlaşmanın onaylanması, 31. 5. 1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3 üncü maddesine göre, Bakanlar Kurulu’nca 21. 7. 2014 tarihinde kararlaştırılarak 2 Ağustos 2014 tarihli 29076 sayılı Resmi Gazete ile yayımlanmıştır. Avrupa Birliği ile Geri Kabul Anlaşması 1 Ekim 2014 tarihinde tarafların kendi vatandaşlarının geri kabulü ve transit geçiş hükümleri açısından yürürlüğe girmiştir (<https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim: 30. 03. 2022, 21. 00). Anlaşmada yer alan üçüncü ülke vatandaşlarının geri kabulüne ilişkin hükümler ise henüz yürürlüğe girmemiştir.

Bu durum ülkemizin savaş ve diğer afetler sebebiyle göçe maruz kalan ülkelerin hedefi haline getirmektedir ki, bu da ülkeye giriş yapan göçmenlerin farklı statülerde değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır. Bu sebeple bir dizi yasal düzenlemeye ihtiyaç duyulmuştur.

6. Düzensiz Göç İle İlgili Yasal Düzenlemeler

Düzensiz göç ile mücadele aşamasında ülkemizin en büyük problemlerinden biri göçmenlerin istihdamı değil, göçü fırsata çevirmek isteyen örgütlerle mücadele sürecidir. Bu kapsamda Türkiye, göçmen ile suçluyu ayırt edebilmek için *Sınır Aşan Organize Suçlarla Mücadele Sözleşmesi* ile bu sözleşmenin ekleri *Göçmen Kaçakçılığı* ve *İnsan Ticareti* konularını düzenleyen iki adet Protokolü 13 Aralık 2000 tarihinde Palermo’da imzalamıştır.

Palermo anlaşmasının hemen akabinde 4 Haziran 2003’te Türk Vatandaşlığı Kanunu’nda değişikliğe gidilerek Türk vatandaşı ile evlenen yabancıların Türk vatandaşlığını doğrudan kazanması uygulaması kaldırılmıştır. Bu düzenleme Türk vatandaşlığı prensibinin istismarını da ortadan kaldırarak birçok hadisenin çözülmesini temin etmiştir. Türkiye, evlilik yoluyla vatandaşlığa geçilebilmesi şartını asgari üç yıl evliliğin devam etmesi gerekliliğine bağlamıştır. Bu kanun değişikliği ile Türk vatandaşlığı kazanmak adına yapılan art niyetli ve anlaşmalı evliliklere de son verilmek istenmiştir.

Türkiye, topraklarında düzensiz göç ile kaçak çalıştırılan bir işgücü alanına yönelik de bazı tedbirler almak durumunda kalmıştır. Bu maksatla çıkarılan *4817 Sayılı Yabancıların*

*Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ve 6 Eylül 2003 tarihli uygulama tüzüğü yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun ve düzenlemelerle yabancıların kaçak ve düşük ücretle istihdamının önüne geçilerek, ülke içi iş gücü istihdamını dengede tutabilmeyi de hedeflenmiştir. Bunun için yeni bir düzenlemeye gidilerek 5237 sayılı TCK'nın 79 uncu maddesinde göçmen kaçakçılığı suçu da düzenlenmiştir. 20. 07. 2010 tarih ve 6008 sayılı kanunla suçun, teşebbüs aşamasında kalmış olsa dahi, tamamlanmış gibi cezaya hükmolunacağı ilgili maddeye eklenmiştir. Bu yasa 29 Nisan 2017 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 690 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin 6. maddesi ile 6458 sayılı *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununa* ek bir madde daha getirilerek desteklenmiştir.*

Türkiye, insan kaçakçılığı, kaçak iş gücü temini, uygunsuz yollarla Türk vatandaşlığına geçiş gibi göç-göçmen suçlarıyla ilgili meselelere yönelik yasalarla güvenliğini büyük ölçüde artırmıştır. Buna rağmen düzensiz göçmen olarak bulunan yabancıların iş ve işlemlerinin başarıyla yürütülebilmesi için bu konu kapsamına giren tüm kurumların görev, yetki ve sorumluluklarının da bir yasa ile belirlenmesi gerekmektedir. Türkiye Cumhuriyeti bu konuya dair *Düzensiz Göçmenlerin İş ve İşlemlerinin Yerine Getirilmesinde Çalışma ve İşbirliği Esaslarını Düzenleyen Uygulama Talimatını* çıkararak bu meselenin de üstesinden gelmeye muvaffak olmuştur.

Türkiye, göç alanındaki politikalarını düzenlemek ve göçü daha etkin yönetmek için 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu yürürlüğe sokmuştur. Bu maksatla İçişleri Bakanlığı bünyesinde 11. 04. 2014 tarihinde Göç İdaresi Genel Müdürlüğü faaliyete geçirilmiştir. Bu kurum, düzensiz göçle ilgili gelişmeleri izleyerek gerekli tedbirleri almak ve uygulamakla görevlendirilmiştir. Bu kanunda 24. 12. 2019 tarihli ve 7196 sayılı kanun yeni bir değişikliğe gidilmiş ve 2020/17 sayılı *Tahdit İş ve İşlemlerine İlişkin Genelge* ile yabancıların haklarında düzenlenen yurda giriş yasaklarına ilişkin düzenlemeler ve güncellemeler yapılmıştır(<https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi> Erişim: 08. 04. 2022, 21. 00).

7. Sonuç

Osmanlı Devleti'nin büyük oranda 1860'larda başlayan göç serüveni sürecinde muhacirin komisyonları denilen bir büyük organizasyona imza atmıştır. Ancak bu organizasyonlar işlevlerini tamamladıklarında daima lağvedilerek tecrübeleri gibi komisyonda

bulunan personel de başka devlet birimlerine aktarılarak ortadan kaldırılmışlardır. Osmanlı Devleti, her göç sürecinde sürekli benzeri yasalar çıkartarak, muhacirin komisyonları kurmayı gelenekselleştirmiş olsa da bu komisyonların göç sürecinde edinmiş oldukları tecrübeleri koruyup kollamak ve hatta bu tecrübeleri sistematik bir talimat haline getirerek, teyakkuzda bulunan bir sistem geliştirmedeği gözlemlenmektedir. Osmanlı Devleti'nin dağılmasından sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti de 1918 ve sonrasında devam eden süreçte göç meselelerinde genellikle aynı tecrübeden faydalanmış olsa da tecrübenin kayıt altına alınmamış olması ülkenin sil baştan yeni tecrübeler yapmak zorunda kalmasına sebep olmuştur. 1920'de başlayan serüven boyunca birçok göç hadisesine maruz kalınmasına rağmen göç konusundaki ilk yasa 885 Sayılı 1926 İskân Kanunu olmuştur. Bu kanun 1934 yılında sadece Türk Soylu vatandaşların ülkeye girişini kolaylaştıracak şekilde yenilenerek, kısırlaştırılmıştır. Yasa 1951, 1971, 1987 ve 1990'lı yıllarda meydana gelen göçlerde aynen uygulanmıştır. Bununla beraber 2006 ve 2008 yıllarında uğradığı değişiklikle biraz daha sistematik hale getirilmiş olsa da özellikle Avrupa Birliği sürecinde göç ve iltica sözleşmesini imzalayarak özellikle Suriye ve diğer bölgelerden ülkemize yönelen göçmenlerin kabulü için gerekli altyapının oluşturulması aşamalarında karşılıklı mutabakatın sağlanması amaçlanmıştır. Ancak bu anlaşmaya rağmen sorun daha karmaşık hale gelmiş olduğundan 2011'den itibaren bir dizi yeni anlaşma ve yeni yasalar çıkarılmak zorunda kalınmıştır. Bu yasalar 2013, 2014 ve 2016'da imzalanan geri kabul anlaşmalarıyla biraz daha sistemleştirilmiş olsa da yasaların 2019 yılında revize edilmeleri ve 2020 yılında yeni düzenlemelere tabi tutulmaları, Türkiye Cumhuriyeti'nin de tıpkı Osmanlı Devleti gibi köklü bir göç kurumsallaşmasının olmadığını göstermektedir. Buna ilaveten Türkiye'nin, Avrupa ile olan ilişkileri ve Birliğin Türkiye ile yaşamakta olduğu çelişkiler sebebiyle göç konusunda kesin sonuca götürecek bir yasanın çıkarılması da mümkün görünmemektedir.

Kaynaklar

Çoruh, H. (2021), Arap Baharı Bağlamında Avrupa'ya Yapılan Göçler, Nedenleri ve Sonuçları Üzerine Bir İnceleme. Gaziantep University Journal of Scial Sciences. Sayı: 20 (1), 291-315.

Erdem, U. (2014). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Muhacir Komisyonları Ve Faaliyetleri (1860-1923). (Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE), Erzurum.

İçduygu, A. -Erder, S. -Gençkaya, Ö. F. (2014). Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere. MiReKoç Proje Raporları 1/2014 TÜBİTAK 1001_106K291, Eylül 2009, İstanbul.

Karpat, K. (2003). Osmanlı Nüfusu (1830-1914). (Çev. Bahar Tırnakçı), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Morel, E. (1984). Türkiye ve Reformları. İstanbul.

Özkan, A. -Köse, Ş. (2017). Avrupa Birliği'nin Göç Politikaları ve Türk Kamu Yönetiminde Göç Reformları. Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu, 28-30 Eylül 2017/Elazığ-Türkiye, Bildiri Kitabı. Fırat Üniversitesi. Elazığ: 252-266.

Sonyel, S. (1998). Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler? Belleten. Cilt: 62, Sayı: 233: 107-120.

Tekeli, İ. (2002). Osmanlı İmparatorluğu'ndan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskan Sorunu. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul: 141-170.

Tekeli, İ. (2008). Göç ve Ötesi. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul.

T. C. Göç İdaresi Başkanlığı (2022). Türkiye'nin Düzensiz Göçle Mücadelesi, <https://www.goc.gov.tr/turkiyenin-duzensiz-gocle-mucadelesi>

TERCÜME ODALARI VE OSMANLI BASININA ETKİLERİ

*Esra AKSOY

Atıf Bilgisi

Chicago: Esra Aksoy, “Tercüme Odaları Ve Osmanlı Basınına Etkileri”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 31-44.

Apa: Aksoy, E. (2023), “Tercüme Odaları Ve Osmanlı Basınına Etkileri”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp. 31-44.

Özet

Bu çalışmada Osmanlı Devletinin dış dünya ile bağlantısını sağlayan tercüme faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Osmanlı Devleti yabancı ülkelerle kurduğu diplomatik ilişkilerde, ilk etapta Divan-ı Hümayun Tercümanlarını kullanmıştır. Tercüme işlerini yürüten kişiler daha çok savaş sırasında Osmanlı’ya esir düşmüş olan Hıristiyan kökenli devşirmelerden oluşmuştur. Divan-ı Hümayun Tercümanları arasında, tercüme işleri zaman içerisinde Fenerli Rum ailelerine geçmiştir. Fenerli Rumların suistimalleri ve 1821 Yunan isyanı neticesinde bu görev Fenerli Rum ailelerden alınarak, tercüme işleri için Müslümanların istihdam edilmesine karar verilmiştir. Bu çerçevede Tercüme Odaları dönemin önde gelen lisanlarına hakim, Müslüman personel yetiştirmek amacıyla açılmış olan bir kurumdur. Tercüme odalarının asıl görevi, devletin dış dünyayla anlaşmasını sağlayan diplomatik ilişkileri yürütmek olsa da kültür alanında da etkileri olmuştur. Bunlardan birini oluşturan basın yayın faaliyetlerine, tercüme odalarının katkıları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Basın, Tercüme, Yunan, Fener.

Abstract

In this study, the translation activities that provide the connection of the Ottoman Empire with the outside world will be emphasized. The Ottoman Empire used Divan-ı Hümayun Interpreters in the first place in its diplomatic relations with foreign countries. The people who carried out the translation works were mostly devshirme of Christian origin who were captured by the Ottomans during the war. Among the Divan-ı Hümayun translators, translation works were passed on to the Greek families of Fener in time. As a result of the abuses of the Phanariot Greeks and the Greek rebellion of 1821, this task was taken from the Greek families of Fener and it was decided to employ Muslims for translation works. In this context, Translation Chambers is an institution that was opened to train Muslim personnel who were fluent in the leading languages of the period. Although the main task of the translation chambers is to carry out diplomatic relations that enable the state to come to terms with the outside world, it has also had an impact in the field of culture. Contributions of translation chambers to the media activities, which is one of them, will be discussed.

Keywords: Ottoman, Press, Translation, Greek, Fener.

Giriş

Bir devlet için oldukça önem arz eden diplomatik faaliyetlerin ve bu faaliyetleri yürütebilmek adına kullanılacak olan yabancı dilin gelişmesi, Osmanlı Devletinde ancak 19. Yüzyılda görülebilmektedir. Bu dönemden önce Osmanlı Devleti, kendini Batı dünyasından üstün görmüş ve bu devletlerin dilini öğrenme gereği duymamıştır. Ancak, çağın gerektirdiği

* YL Öğrencisi, Tarih Anabilim Dalı, Yakınçağ Tarihi, esra.aksoy9597@gmail.com , Orcid: 0000-0003-3782-4460

gelişimi gösteremeyen Osmanlı, zamanla Batı devletlerinin üstünlüğünü kabul edecek ve yenileşme hareketlerinde Batı'yı örnek alacaktır. Bununla birlikte 19. Yüzyılda'da Osmanlı Devleti ile Batılı devletlerin anlaşabilmesinde, diplomasi önemli bir araç olmuştur. Bu diplomatik faaliyetlerin devam edebilmesi için ise dil bilen tercümanlar gerekmektedir. İmparatorlukta Tercüme işleri, Fatih döneminden itibaren sistemli olarak başlamıştır. Fatih'le birlikte gelen dönemde Divan-ı Hümayun tercümanları diplomaside etkin olarak kullanılmıştır. Bu tercümanlar daha çok muhtedilerden oluşmaktaydı. Ancak zaman içerisinde Osmanlı Devletinin Tercüman kadrosu Fenerli Rum ailelerinden ibaret olmuştur. Bu aileler aldıkları iyi eğitim ve lisan konusundaki yetkinlikleri sayesinde devlet tarafından tercümanlıkla görevlendirilmiş ve bunun yanında diplomaside en etkin kişiler olmuşlardır. Ancak 1821 Yunan isyanı neticesinde Fenerli Rumların, isyancılarla iş birliği yaptıkları öğrenilmiş ve hepsi görevlerinden azledilmiştir. Bu olaydan sonra tercümanlık alanındaki boşluğu yabancı dil bilen Müslümanların doldurması hedeflenmiştir. Bu doğrultuda Tercüme Odası açılmıştır. Tercüme Odasında dönemin diplomasi dili olan Fransızca eğitime ağırlık verilmiştir. Ancak bu birimde öğretilenler sadece dil alanında olmamış, Pozitif bilimlere ait olan derslerin de öğretilmesinin yanında, Batı endeksli bir yenileşme anlayışı da yetiştirilen memurlara verilmiştir. Her yönüyle içinde bulunduğu döneme hakim olan ve Batılı devletlerin dilinden anlayan nitelikli memurların yetiştirilmesi amaçlanmıştır. Bu çerçevede Tercüme odası yıllar içinde gelişmiş ve döneminin en prestijli kurumu haline gelmiştir. Öyle ki bünyesinde yetiştirdiği memurlar dönemin fikir adamları olmuşlardır. Bu bağlamda Osmanlı aydınlarını yetiştiren bir kurum olarak Tercüme Odasının Osmanlı basınına katkıları da büyük olmuştur. Bu kurumda yetişen aydınlar, basın yayın faaliyetlerinin önemini anlamış ve çeşitli gazeteler çıkarmışlardır. Bu aydınlar Tercüme Odalarından aldıkları modern eğitimi çalışmalarına da yansıtmışlar ve önemli işlere imza atmışlardır.

Osmanlı Devlet'inde Tercümanlık Faaliyetleri

Arapça tcrn kökünden türeyen tercüman/tercemân bir dildeki ifadeleri başka bir dile aktaran kimse için kullanılır.¹ Tarih boyunca uygarlıklar dış siyasi ilişkilerini yürütmek adına tercüme faaliyetlerine ihtiyaç duymuşlardır. Farklı coğrafyalarda birçok devlet kuran Türkler de diğer devletlerle olan ticari ve siyasi ilişkilerini tercümanlar vasıtasıyla yürütmüşlerdir. Buna örnek olarak, Uygur devleti değiştirdikleri dini inançları çerçevesinde katıldıkları

¹ Nebi Bozkurt, "Tercüman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011, C.40, s. 489.

Maniheizm dinine özgü metinleri Uygurcaya çevirdikleri görülür. Elimize parçalar halinde geçmiş olan meşhur Maytrisimit adlı eser Toharca'dan Uygur Türkçesine yapılmış ilk tercüme eserdir.² Bunun yanı sıra Müslüman Türk Devletleri de kuruldukları coğrafyada komşu devletlerle ilişkilerini yürütebilmek adına tercümanlardan faydalanmışlardır. Tam teşekküllü bir devlet olan Selçuklularda tercümanlık resmi bir görev olarak karşımıza çıkar. Sultanların, diğer devletlerle yaptığı anlaşmalar ve ticaret sözleşmeleri gibi diplomatik olaylarda tercümanlar kullanılmıştır.

Osmanlı Devletinde ise tercümanların ilk olarak ne zaman görev aldıkları bilinmemekle birlikte neredeyse kuruluşundan itibaren mücadele içinde olduğu, Bizans Devleti ile diyaloglarını muhtemelen Grekçe bilen görevliler vasıtasıyla yürütüyordu. Bununla birlikte resmî bir görev şeklinde tercümanlığın XIV. yüzyılın sonlarında ortaya çıktığı belirtilir. Diğer bir görüşe göre resmî tercümanlık Fâtih Sultan Mehmed döneminde gerçekleşmiş, bu devirde daha çok Türkçe bilen Rum tercümanlar kullanılmıştır.³ II. Mehmet dönemiyle birlikte siyasi yönden gelişim gösteren Osmanlı Devletinin, diplomatik ilişkileri de artmıştır. Bunun yanı sıra Arapça, İtalyanca, Farsça ve Yunanca gibi dilleri bilen entelektüel padişah, fetih sonrası İstanbul'un Rum bilginlerini çevresinde toplamış ve bunların bazılarında dil alanında yararlanmıştı. Fatih, bazı Bizanslı bürokrat ve memurları devlet görevlerinde istihdam etmişti. Bunlar arasında İstanbul'un fethinden önce Fatih'in hizmetine girmiş olan Dimitri Kyritzes isimli bir tercüman da bulunuyordu.⁴ Görüldüğü üzere sistemli diplomatik faaliyetlerin Fatih'in İstanbul'u fethiyle başladığını söyleyebiliriz. Bundan önceki dönemlerde diğer devletlerle ilişkilerde yabancı dil bilen kişiler kullanılmış, fakat bunlar bir devlet görevlisi sıfatında olamamışlardır. II. Mehmet tercüme işlerinde Hıristiyan olan Kyritzes'ten bir süre istifade etmişse de tercümanlık görevinin kurumsallaşması adına farklı adımlar atmıştır. Bunlardan biri tercümanlığa doğrudan Hıristiyan kişiler yerine mühtedilerin alınmasıydı. Bu süreçte tercümanlar devlet bünyesinde çalışan memur statüsüne yükselmiştir. Fatih döneminde tesbit edilen ilk tercüman 1479 tarihli anlaşmayı Venedik'e götürdüğü

² Eyüp Sarıtaş, "Eski Uygur Türklerinde Tercüme Faaliyetleri Hakkında Kısa Bir Araştırma", İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Doğu Dilleri ve Edebiyatı Bölümü, s.

³ Mahmut H. Şakiroğlu, "Osmanlılarda Tercüman", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 40. Cilt, 2011 İstanbul, s. 490

⁴ Bilgin Aydın, "Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2007, s. 44

bilinen ve hakkında başka da bir bilgi olmayan Lutfi Bey'dir.⁵ Fatih döneminden itibaren kurumsallaşmaya başlayan tercümanlık görevi çeşitli bölümlere ayrılıyordu.

Bunlardan biri Eyalet Divan Tercümanlığıdır. Osmanlı Devleti'nde halkın çoğunluğunun Türk olmadığı ya da Türkçe bilmediği eyaletlerde, burada yaşayan Osmanlı vatandaşlarının eyalet idaresi ile olan ilişkilerinde "Eyalet Divan Tercümanı" kullanılmıştır.⁶ Bu tercümanlık merkezden uzak eyaletlerde kuruluyor, merkez ve eyalet arasında kanal görevi görüyordu. Aynı zamanda bölge halkı ile eyalet idari yapısının anlaşmasında da aracılık yapıyorlardı. Bunlar Divan-ı Hümayun tercümanlarının aksine imparatorluğun hem iç hem de dış ihtiyaçlarına cevap veriyorlardı. Eyalet yönetimiyle yabancılar arasındaki ilişkilere de aracılık ederler, beylerbeyi, paşa, vali gibi taşra yöneticilerinin emrinde çalışırdı.⁷

Başka bir tercümanlık dalı ise eyalet mahkeme tercümanlığıydı. Bu grup tercümanlar mahkemede yer alan yabancılarla kadı arasındaki iletişimi sağlıyorlardı. Böylece mahkemede yaşanacak olan anlaşmazlıkların önüne geçilmeye çalışılmıştır. Yine Tersane Tercümanlığı adı altında bir birim daha oluşturulmuştur. Tersane tercümanlığı Kaptan-ı Derya'nın maiyetinde çalışır ve gidilen adalarda halktan verginin nizami bir şekilde alınıp alınmadığını kontrol ederdi. Konsolosluklarda da tercümanların kullanılmıştır ve bu vasıta ile yabancı devletler ile Osmanlı Devleti arasındaki iletişim diplomatik olarak ilerlemiştir.

Görüldüğü üzere tercümanlık devletin pek çok noktasında farklı amaçlar için kullanılmıştır. tercümanlığın kullanıldığı en önemli alan ise Divan-ı Hümayun Tercümanlığı olmuştur. II. Mehmet zamanı tesis edildiği pek çok yazar tarafından dile getirilen Divan-ı Hümayun Tercümanlığı 16. Yüzyıldan başlayarak süreki ilerleme göstermiş ve Osmanlı Devletinin diğer devletlerle kurduğu bürokratik işlerde önemli bir yere sahip olmuştur.⁸ Yaptıkları görev itibarıyla önemli bir yere sahip olan bu tercümanlar, genelde devlette saygın bir tabakayı oluşturmuşlardır. Divan-ı Hümayun Tercümanlarının görevi Osmanlı devletinden yabancı devletlere gönderilecek olan belgelerin çevrilmesi ve aynı zamanda yabancı devletlerden Osmanlıya gelen belgelerin Türkçeye tercümesinin yapılmasıdır. Devlet kademesinde oldukça önemli bir rolü olan bu tercümanlar İstanbul'daki elçilerle de yakın

⁵ Uğurhan Karaarslan, "Osmanlı Dış Politikasında Değişim ve Babıali Tercüme Odası", Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Enstitüsü Siyasi Tarih Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, S. 21.

⁶ Sezai Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Bab-ı Ali Tercüme Odası", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, s.18

⁷ Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık", s.19.

⁸ Karaarslan, "Osmanlı Dış Politikasında Değişim ve Babıali Tercüme Odası", s. 23.

temas içerisindeydi. İmparatorlukta görev yapan ilk tercümanlar Hıristiyan kökenli olsa da 16. Yüzyıldan itibaren Hıristiyan iken din değiştirip Müslümanlığa geçen ve mühtedi olarak adlandırılan kişilere geçmiştir. Ve bu kişilere çalıştıklarının karşılığı olarak tımar verilmiştir.⁹ Verilen tımarların gelir oranı ise farklılık göstermektedir. İlk dönem tercümanlarının çoğunluğu Yahudi, Rum ve Arap kökenlilerden oluşmaktaydı. Osmanlı devletinin genel olarak Batı ülkelerini kendi seviyesinde görmemiş ve dillerini öğrenme gereği duymamıştır. Ancak zaman içerisinde imparatorluğun gerilemesi ve buna karşılık Batı ülkelerinin sürekli ilerlemesi Osmanlı Devletini dil konusunda gelişmeye itmiştir.

Devletlerarası bürokraside önemli bir yeri olan Divan-ı Hümayun tercümanlığının zaman içerisinde personel kadrosu açısından değişime uğradığı görülür. 18. Yüzyıldan itibaren bu kurum içerisindeki tercüme faaliyetleri İstanbul'da Fener mahallesinde yaşayan asil Rum ailelerin himayesine geçmiştir.¹⁰ İlk dönem görev yapan tercümanların etnik yönden farklılık gösterdiği görülse de zamanla bu çeşitlilik yerini tek bir etnik yapıya hatta bir mahallede yaşayan tek tip soylu ailelere bırakmıştır. Sezai Balcı'ya göre tercümanlık faaliyetlerinin Fenerli ailelere geçmesinin sebebi, Osmanlı sarayında etkin olarak çalışan yetenekli doktorların zaman içerisinde yetkinliklerini kaybedip azalmaları ve bu alandaki boşluğu Rum asıllı hekimlerin doldurmasıdır. Yazar, Osmanlı Devletinin gerileme dönemine girmesiyle beraber Rum tercümanların devlet kademelerinde önemli mevkilere gelmesine vurgu yapmaktadır.¹¹

Bunun yanı sıra Rumların tercümanlıkta ön plana çıkmaları birdenbire olmamıştır. Soylu Rum aileleri, çocuklarını eğitim için yurt dışındaki modern okullara göndermişlerdir. Eğitim almaya giden bu kişiler dönemin bürokrasi dilini, modern dünya görüşünü ve Avrupalı anlayışı da beraberlerinde getirmişlerdir. Osmanlı Devletinin gerilemeye başladığı ve gelişmede Avrupa'yı örnek aldığı dönemde Avrupalı düşünce yapısına sahip, dil bilen ve modern devlet sistemini anlayan bu kişilerden istifade etmek istemiştir. En nihayetinde bu kişiler zaten Osmanlı vatandaşıydı. Ve devletin bu kişilerden istifade etmesi kaçınılmazdı. Çünkü o dönem rövanşta olup az bulunan Avrupa tarzı donanıma sahip eğitilmiş kişilere ihtiyaç vardı.

Bu kişilerin Fransızcaya hakim olması ise o dönem Osmanlı devletinin dış ilişkileri

⁹ Cahit Bilim, *Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi,

¹⁰ Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, çev. Boğaç Babür Tuna, Arkadaş Yayınları, Ankara 2021, s.122.

¹¹ Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık", s.55.

bakımından oldukça önemliydi. Böylece bu kişiler tercüme odalarında istihdam edildi. Divan-ı Hümayun'da baş tercümanın emrinde 'dil oğlanı' olarak adlandırılan ve dönemin mevcut bürokrasi diline hakim olan sekiz tane genç görevli bulunmakla birlikte bunların alt kademesinde ise on iki tane hizmetli görev yapıyordu. Bahsedilen görevlilerin tamamı Ortodoks Rumlardan meydana geliyor ve bu kişiler gayrimüslimlerin ödemek zorunda oldukları cizye vergisini ödemiyorlardı.¹² İcra ettikleri görev dolayısıyla Rum asıllı tercümanların zaman içerisinde devlet kademesinde önemli yerlere geldikleri görülür. Bu kişiler gün geçtikçe saygınlıklarını arttıracaklardır. Görevleri dolayısıyla imparatorluğun iç ve dış siyasetine hakim olmuşlar ve diğer devletlerle ilişkilerde kritik roller üstlenmişlerdir. Fenerli tercümanlar aynı zamanda sadrazamla da yakın temasta bulunmuşlardır. Sadrazamlara bir nevi danışmanlık yapmışlar ve dış siyasetteki durum hakkında bilgiler vermişlerdir. Fenerli Rumların bu pozisyonda olmalarının sebebi sadece dil alanındaki başarıları değil, aynı zamanda Avrupa ülkelerinin gelişmiş anlayışına sahip olmaları ve bu çerçevede dönemin koşullarını değerlendirmeleridir. İmparatorluk siyasetinde bu denli ekili olan tercümanlara belli imtiyazlar da verildiği görülür. Fenerli Rumlar diğer memurların aksine sakallarını uzatabilmişler, saygın kişilere has olan kürkü giyebilmişler ve at kullanabilmişlerdir.¹³

Osmanlı Devleti zaman içerisinde dönemin şartlarından geri kaldığını anlamış ve yönünü Avrupa'ya çevirmiştir. Avrupa'da yaşanan ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelerden haberdar olmak isteyen Osmanlı devleti, çeşitli Avrupa ülkelerinde daimi elçilikler açmıştır. İlk olarak 1793 senesinde Londra'da ardından Paris, Berlin ve Viyana'da kalıcı elçiliklerin kurulması ve bu elçiliklerde tercümanların istihdam edilmesi ile tercümanların statüleri değer kazanmıştır.¹⁴ Gönderilen sefirlerin çoğu yabancı dil bilmediğinden yanlarına Divan-ı Hümayun tercümanları verilmiştir. Sefirler tercümanların aracılığı ile gittikleri ülkenin dilini anlayabilmişlerdir.

İmparatorlukta görev sahaları bu denli geniş olan Fenerli Rumların zaman içerisinde buldukları durumu suiistimal ettikleri görülür. Bu suiistimalin sebebi Avrupa ülkelerinin savunmasız olarak gördükleri Osmanlı Devletine karşı giriştikleri yıpratma hareketleriydi. Rusya, İngiltere ve Fransa Osmanlı Devletine zarar verebilmek adına Fenerli tercümanları

¹² Şakiroğlu, "Osmanlılarda Tercüman", s.491.

¹³ Bilgin Aydın, "Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Diplomasisindeki Yerleri", *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2007, s. 58.

¹⁴ Karaarslan, "Osmanlı Dış Politikasında Değişim ve Babialı Tercüme Odası" s.28.

adeta ajan olarak kullanmıştır. Zaman zaman devletin antlaşma veya yabancı devletlere gönderdiği dilekçelerin anlamını değiştirmiş, zaman zaman bunları geciktirerek devletin aleyhinde işlere yönelmişlerdir. O dönem gündemde olan Ulusçuluk akımı ve bunun Osmanlı coğrafyasındaki etkileri zaten imparatorluk için önemli bir sorunu teşkil ediyordu. 18. Yüzyılın ikinci yarısından Rusya, İngiltere ve Fransa'nın etki alanları genişlemiş ve Fenerli tercümanları etkilemeye başlamışlardır.¹⁵ Bu etki ile Fenerli tercümanları, Rumların ulusçuluk akımıyla çıkardığı Mora ayaklanmasına yardım ve yataklık etmişlerdir. 1821 Mora ayaklanmasında devletin zararına hareket eden Rumlar Tercümanlık görevinden sakınmışlardır.

Tercüme Odalarının Kuruluşu

II. Mahmut Mora ayaklanması esnasında Fenerli Rumların isyancılarla iş birliği yaptığını öğrendikten sonra Divan-ı Hümayun tercümanlığından bu kişileri çıkarmış ve yerine Müslümanların eğitildiği Babiali Tercüme odalarını kurmuştur.¹⁶ Yeni kurulan bu birimde çalışacak olan tercümanlara Müslüman olma şartının getirilmesi bir süre diplomatik işleri durdurmuştur. Devlet şimdiye kadar Rumlardan yararlandığı için Müslüman kişilerden pek azı yabancı dile sahipti. Bu nedenle tercüme odasında çalışacak olan kişilerin önce dil eğitimi almaları gerekiyordu. Bu eğitim belli bir süreç gerektireceğinden devletin yabancı ülkelerle ilişkilerini sürdürmesi için çeşitli çözümlere başvurduğu görülür.

Öncelikli olarak Tercüme faaliyetlerini yürütmek adına Yahya Naci Efendi ile oğlu Rukniddin Mehmet İstanbul'a getirildi ve bu kişiler Rumca ve Fransızca metinleri çevirmekle görevlendirildi ayrıca bunlara yardımcı olarak katipler de vardı.¹⁷ Ancak Yahya Efendi ve oğlu Rukniddin beyin Fransızcası dönemin bürokrasi dil seviyesine uygun değildi. Kaldı ki tercümanlarda bulunması gereken vasıf sadece dil de değildi. Mevcut dünya siyasetine hakim olan ve bürokratik beceriye sahip kişilere ihtiyaç vardı. Buna göre tercüme odasında görev alacak memurlar, alacakları eğitimle lisanları başarılı bir şekilde öğrenene kadar geçici olarak devletin tercüme işlerini Fenerli Rumlardan olmayan güven veren bir Rum tarafından vekaleten işlerin yürütülmesine karar verildi.¹⁸ Böylece işlerin sekteye uğramadan devam etmesi amaçlanmıştır. Ancak devlet bu noktada dikkatli davranmıştır. Geçici olarak görev

¹⁵ Şakiroğlu, Osmanlılarda Tercüman, s.492.

¹⁶ Carter V. Findley, "Hariciye Nezareti", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 16. Cilt, 1997 İstanbul, S.179.

¹⁷ Ali Akyıldız, "Tercüme Odası", *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, 40. Cilt, 2011 İstanbul, S. 504.

¹⁸ Karaarslan, "Osmanlı Dış Politikasında Değişim ve Babiali Tercüme Odası", s.32.

yapan Rum asıllı tercümanın denetimini sağlamak adına yanına görevliler verilmiştir. Ve sadece işi olan tercümanlığı yapmış, devletin iç veya dış siyasetiyle ilgili bilgi verilmemesine özen gösterilmiştir.

Her ne kadar Rum tercümanlardan yararlanılmak istense de dönemin mevcut koşullarından dolayı bu pek mümkün olmamıştır. Bir süre sonra vekaleten görev yapan Rum tercümanlar da görevden alınmıştır. Tercümanlık görevine yine Yahya Efendi getirilmiştir. Aynı zamanda tercüme odasının da eğitim faaliyetlerine başladığı görülür. Buna göre Tercüme odası iki birime ayrılmıştır. İlk birimde alınan öğrencilere dil eğitimi verilmiştir. İkinci birimde ise tercüme faaliyetleri yapılmıştır. Birinci birimde başarı sağlayan öğrenciler ikinci birime alınıyordu. Böylece ikinci birimdeki mütercimler devletin bürokrasi alanındaki dil eksikliğini kapatmaya çalışıyor ve aynı zamanda yabancı ülkelerde çıkan gazetelerde Osmanlı Devleti hakkında çıkan haberleri de takip ediyorlardı. Böylece dış siyasette devletin mevcut durumu ile ilgili fikir sahibi olmayı amaçlıyorlardı.

Yahya Efendinin ölümüyle birlikte 1824'te çeşitli Avrupa dilleri bilmekle beraber Latince ve Grekçe de bilen Başhoca İshak Efendi, Mühendishane-i Berri Hümayun'da yaptığı hocalığıyla birlikte Tercümanlık görevine de getirildi. Yardımcısı olarak ise damadı Halil Esrar Efendi atandı.¹⁹ Bu dönemde Yahudi asıllı bir tercüman da Tercüme odasında görev yapmıştır. Ancak bir süre sonra İshak Efendinin de görevini layığı ile yapamadığı gerekçesiyle görevden alınmış ve yerine yardımcı olan Halil Esrar Efendi geçirilmiştir. Tercüme odasına atanan bu kişiler hem ders vermiş hem de Osmanlı devletinin diğer devletlerle yaptığı yazışmaları tercüme etmişlerdir. Aynı zamanda görevlilerin sık sık birbirleriyle Fransızca konuşarak da lisanlarını geliştirmeye çalıştıkları görülür.

Tercüme odasının faaliyetini arttırmak adına alınan tüm tedbirlere rağmen istenilen düzeye gelinememiştir. 1833 yılına kadar Tercüme Odasında yetiştirilenler arasında yalnızca Mehmet Namık Paşa ve Yusuf Halis Efendi adlı kişiler başarıya ulaşmıştır.²⁰ Tercüme odalarında yetiştirilen öğrenci sayısının da oldukça az olduğu görülür. Ancak Mısır'da sürmeye devam eden Kavalalı Mehmet Ali Paşa isyanı neticesinde Hünkar İskelesi Antlaşmasının imzalanması ve dış ülkelerle yaşanan bu gelişmelere bağlı olarak diplomasinin

¹⁹ Akyıldız, "Tercüme Odası", s.504.

²⁰ Aydın, "Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür ve Bürokrasisindeki Yerleri", s. 61.

önem kazanması Tercüme odasının önemini de arttırdı.²¹

Artan bu önem neticesinde Tercüme Odasına önem verilmesine ve yeni düzenlemelere gidilmesine yol açtı. Bu konuda II. Mahmut çeşitli tedbirler alarak Tercüme odasının gelişmesini amaçlamıştır. Padişah dış politikadaki karmaşık yapıyı çözümlenmesi ve sorunların devlet lehinde neticelenmesi açısından dönemin hem bürokrasi dilinin ne denli önemli olduğunu farkındaydı. Bu çerçevede Tercüme Odası kuvvetlendirilmiş, diplomasiyi ilgilendiren işlere ve konsolosluk faaliyetlerine önem verilmiş, 1836 senesinin Mart ayında Reisülküttaplık birimi Hariciye Nezaretine dönüştürülmüştür.²²

Devlet daha sonra dış siyasette de diplomasiye önem vermiştir. Buna paralel olarak tercüme odasının da geliştirildiği görülür. Böylece Tercüme odasında çalışan kişilerin maaşları arttırılmış ve bu birime rağbet edilmesi amaçlanmıştır. Avrupa lisanlarının çevirileri için çalışan Tercüme Odası ilk başlarda önemli bir birim olarak görülmesine de yapılan düzenlemeler sayesinde Osmanlı bürokratik yapısı içerisinde en prestijli kurum haline gelmiştir. Tercüme Odalarından mezun olan kişiler 19. Yüzyılda Osmanlı Devletinin en önemli bürokratları haline gelmişlerdir.²³

Tercüme Odasına önem atfeden başka bir olay III. Selim'in başlattığı yabancı devletlere gönderilen elçiliklerin II. Mahmut döneminde kalıcı hale getirilerek yeniden icra edilmesidir. II. Mahmut 1834 yılından itibaren Paris, Londra, Viyana gibi önemli Avrupa şehirlerine sefirler göndermiş ve bu sefirlerin yanına Tercüme Odalarından memurlar atamıştır.²⁴ Atanan bu memurların görevi sefirlerin gittiği ülkedeki görüşmelerinde tercümanlık yapmaktı. Bunun yanı sıra gönderilen memurlar Avrupa ile doğrudan temas edebilmişler ve öğrendikleri lisanları gittikleri ülkede pekiştirebilmişlerdir. Gönderilen elçilik heyetlerinde atanan diplomat-tercümanlar Batı'nın sistemine doğrudan doğruya tanık olmuşlar ve Batı etkisine direkt maruz kalmışlardır. Bu maruzatın önemi sonraki yıllarda yetişecek olan reformist bürokratların çoğunluğunu bu elçiliklerden veya Tercüme Odası kadrosundan çıkmış kimseler olması sonucuyla ölçülebilir.²⁵ Bu çerçeveden bakıldığında Tercüme Odaların dönemin siyasi şartlarıyla birlikte gelişme kaydettiği açıkça görülür. Bununla da kalmayıp gelecek dönemlerin aydın zümresinin yetişmesinde önemli bir okul

²¹ .Akyıldız, "Tercüme Odası", s.504.

²² S. Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Babialı Tercüme Odası", s.94.

²³ S. Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Babialı Tercüme Odası" s.96.

²⁴ Akyıldız, "Tercüme Odası", s.505.

²⁵ Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Babialı Tercüme Odası", s.99.

görevi de görmüştür. Bu nedenle Tercüme Odasını yalnızca tercüme faaliyetlerinin yapıldığı bir birim olarak tanımlamak pek de doğru olmayacaktır.

Tercüme odası bu şekilde teşkilatlı hale getirilmeye çalışılsa da zaman içerisinde bu kurumda öğretilmeye çalışılan dersler aksamaya başlamış ve 1853 yılında tam olarak ders öğrenimi durdurulmuştur. Bahsedilen durum 1856 yılında gidilen düzenlemeler bu kurumu iyileştirmeye çalışacak ve kurumun yapısına bir de dil okulu olma vasfı eklenecektir.²⁶ Yapılan düzenleme ile okutulacak dersler kesin şekilde verilmiştir. Bunun yanında dönemin diploması dili olan Fransızca, derslerin kapsamında önemli rol oynamıştır. Tarihsel sürece bakıldığında Tercüme Odası en kritik değişimlerini 1856 senesinde yaşamıştır. Farklı devletlerden gelen belgeler ve bunlara verilecek cevapların Tercüme Odası tarafından kaleme alınması, dönemin siyasi koşulları çerçevesinde işleri çoğaltmış ve Tercüme odalarına bağlı olarak Tahrirat-ı Ecnebiye Odası açılmıştır.²⁷

Tercüme Odası yapılan düzenlemeyle beraber daha profesyonel bir hal almıştır. Bu süreçten sonra da diploması dönemin aktif siyaseti olarak kullanılmıştır. Bu nedenle Tercüme Odası faaliyetlerine aktif olarak devam etmiştir. Ancak zaman zaman bu birimin duraksadığı da görülmüştür. Bu tarz durumlarda devlet kurumun ıslahı için yeni nizamnameler çıkarmıştır. Bu nizamnameler ile Tercüme Odalarının görev alanı genişletilmiş ve sorumluluğu arttırılmıştır.

Tercüme Odası Ve Osmanlı Basını

Osmanlı Devletinde basın faaliyetleri II. Mahmut'la beraber başlamıştır. Avrupa'daki basın faaliyetlerini ve Mısır valisi Mehmet Ali Paşanın yenilik faaliyetlerini yakından takip eden II. Mahmut, Osmanlı Devletinde ilk gazetenin açılması için hazırlıklar yaptı. Sözü edilen bu gazetede Padişah ve devlet görevlilerin amacı, basın aracılığıyla halkı eğitme ve yapılan yeniliklerin kitleler tarafından kabul edilmesini sağlamaktır.²⁸ Bu amaçla açılmak istenen gazetenin aslında devletin yapacağı yeniliklere yardımcı olarak çalışacağı açıktır. İlk resmi gazete olan Takvim-i Vekayi'nin Fransızca ve Türkçe olarak basıldığı görülür. Bir süre? Gazetesinin Fransızca bölümünü yazmak üzere..... ya görev verilmişse de onun ölümüyle birlikte bu görev Tercüme Odalarına düşmüştür. Böylece Tercüme Odasının basın

²⁶ Karaarslan, "Osmanlı Dış Politikasında Değişim ve Babıali Tercüme Odası" s. 39-40.

²⁷ S. Balcı, "Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Babıali Tercüme Odası" s. 102.

²⁸ Şerif Demir, "İktidar- Basın İlişkilerinin Osmanlı Devletinde Görünümü (1831-1918)", *The Journal Of Academic Social Science Studies*, 2015, s. 368.

faaliyetlerine çeviri yönüyle katkı sağladığını söyleyebiliriz.

Basın yayın faaliyetlerini düzene sokmak adına zaman içerisinde nizamnamelerin yayınlandığı görülür. Bunlardan biri olan 1864 Matbuat Nizamnamesi basının korunmasında Tercüme Odalarına da görev vermiştir. Buna göre Tercüme Odası yayımlanacak olan haberlerin içeriğini kontrol edecek, gazetede verilmek istenen tebliğleri hazırlayacak, Osmanlı Devletini kötüleyen yayın organlarının ülkeye girmesini engelleyecek ve bu esaslara uymayanlara cezai işlemler uygulayacaktır.²⁹ Bu açıdan bakıldığında Tercüme Odalarının Osmanlı Basınında sadece çeviri alanında değil, kontrol alanında da görev aldığı görülür. Babialı Tercümanları, yabancı basını sürekli olarak takip etmiştir. Böylece diğer devletler nezdinde Osmanlı Devletinin imajı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tercüme Odalarının basına en büyük katkısı şüphesiz, basın yayın faaliyetlerini yürütecek olan fikir adamlarını yetiştirmesidir. Daha önceki bölümlerde değindiğimiz gibi Tercüme odası sadece çevirilerin yapıldığı bir büro değil aynı zamanda bir okul vazifesi görmüştür. Tercüme Odaları bünyesine aldığı öğrencileri Batı'nın yenilikçi anlayışı ile yetiştirmiştir. Bu birimde öğrencilere verilen dersler sadece dil alanında olmamış pozitif bilimin farklı disiplinlerinden de faydalanılmıştır. Verilen eğitimle birlikte Tercüme Odasından çıkan kişiler dönemin aydınlarını oluşturmuştur. Mehmed Emin Ali Paşa, Keçecizade Fuad Paşa, Sadık Rifat Paşa, Mehmet Namık Paşa, Saffet Mehmet Esad Paşa, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Arifi Paşa gibi dönemin önemli siyasi figürleri ve Namık Kemal, Agah Efendi, Ziya Paşa, Sadullah Paşa, Münif Mehmed Paşa, Musahibzade Celal gibi aydınların hepsi Tercüme odasından çıkmıştır.³⁰ Bundan sonraki bölümde Tercüme Odasında yetişen aydınlardan olan Agah Efendi'den bahsedilecektir.

İbrahim Agah Efendi ve Tercüman-ı Ahval

Agah Efendi Türk tarihinde yer alan önemli şahsiyetlerdendir. Kendisi hem bürokraside hem de basın yayın faaliyetlerinde etkin rol oynamıştır. İstanbul'un Sarıyer semtinde dünyaya gelmiştir. Babası Yozgatlı Çapanzade Ömer Hulusi Efendidir. İlk öğreniminden sonra Galatasaray Tıbbiye-i Şahane Adliyesi'ne eğitime gitmiş ancak daha sonra bu okulu terk etmişse de öğrendiği Fransızca, İngilizce ve İtalyanca dilleri sayesinde

²⁹ Orhan Koloğlu, "Osmanlı Basını: İçeriği ve Rejimi, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e", *Türkiye Ansiklopedisi*, 1985 İstanbul, S.79.

³⁰ Akyıldız, "Tercüme Odası" s.506.

Tercüme Odası'nı alarak memurluk yapmıştır.³¹ Tercüme Odasında memur olarak çalışan Agah Efendi burada hem dilini geliştirmiş hem de dönemin siyasi yapısına direkt şahit olmuştur. Tercüme Odasında görev yaptığı sırada Paris'e gönderilen elçinin maiyetinde yer almış ve tercümanlık sayesinde Batı'nın gelişmişliğine şahit olmuştur.

Bu görevinden sonra çeşitli memurluklarda da görev yapan Agah Efendi, 22 Ekim 1860'ta İstanbul'a dönmüş ve Şinasi ile birlikte Tercüman-ı Ahval gazetesini çıkarmaya başlamıştır.³² Tercüman-ı Ahval isimli ilk özel Türk gazetesini yayınlamıştır, Ziya Paşa, Namık Kemal ve arkadaşlarıyla birlikte erkinlik düsturuyla çalışmıştır.³³ O dönem Takvim-i Vekayi ve Ceride-i Havadis gazeteleri basılmaktaydı. Fakat bu yayınlar devletin tekelinde gibiydi ve fikir hayatını geliştiren yazılar yerine dönemin şartlarını halka kabul ettirmek isteyen bir bakış açısıyla yazılıyordu. Şinasi ile bir araya gelen Agah Efendi, Osmanlı halkını fikri anlamda basın faaliyeti icra edecek 'gazete' ile tanıştırmayı Paris yıllarında kararlaştırmıştır.³⁴ Tercüme Odalarından aldığı eğitim ve Avrupa'da gördüğü gelişmişlik seviyesi çerçevesinde bu tarz fikirlere sahip olmuştur.

İlk özel Gazete olan Tercüman-ı Ahval'in içeriğine bakacak olursak ülke içi haberlerin kendi içinde İstanbul ve Taşra olarak ayrıldığını görürüz.³⁵ Gazetede yazılan konular çeşitlidir. Toplumun birçoğuna hitap etmesi açısından bu çeşitlilik önem arz eder. İstanbul'u ziyaret eden elçiler, yangınlar ve bazı göçmenlerin haberleri ile telgrafhaneden edilen bilgiler ışığında fırtına, yağmur gibi hava durumunun tespiti ve ölen kimselerin isimlerinin duyurulduğu haberler vardır.³⁶

Görüldüğü üzere Tercüme Odası çıkışlı olan ve kendini Batı değerleri ile geliştiren Agah Efendi Türk gazeteciliğine yeni bir soluk getirmiş ve bu alanda önemli çalışmalar yapmıştır. Tercüme Odalarından aldığı eğitim anlayışı, icra ettiği mesleklerde de kendini göstermiştir. Modernizme açık olan Agah Efendi, çıkarmış olduğu Tercüman-ı Ahval gazetesinde de bu görüşünü destekleyen çalışmalar yapmış ve beğeni toplamıştır. Her ne

³¹ Nuri Yüce, "Agah Efendi Çapanzade", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1998 İstanbul, s. 447.

³² Yüce, Agah Efendi Çapanzade, s. 448.

³³ GÖSTER*

³⁴ Yusuf Taş, "İlk Türk Gazetecilerinden Agah Efendi, Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal'in Dönemin Devlet Politikalarına Yaklaşımları", Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, 2018, S. 38.

³⁵ Gamze Ertuğrul, "Osmanlı Basınında Tercüman-ı Ahval'in Yeri ve Önemi", Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2016, S. 49.

³⁶ G. Ertuğrul, Osmanlı Basınında Tercüman-ı Ahval'in Yeri ve Önemi, s. 49.

kadar Yeni Osmanlılar Cemiyetinin etkisi ile gazetesi kapatılsa da Türk Basın Tarihinin önemli simalarından olmayı başarmıştır.

SONUÇ

19. Yüzyılla birlikte Osmanlı Devletinin, mevcut siyasi şartlar dolayısıyla Avrupalı devletlerle diplomatik ilişkileri artmıştır. Bu artış dolayısıyla Osmanlı Devleti, kendi tebaasından olan Fenerli Rumları tercüme işinde kullanmıştır. Ancak dönemin önemli ideolojilerinden olan Milliyetçilik akımı neticesinde Fenerli Rumların ihaneti tespit edilmiş ve devlet, diplomatik ilişkileri sürdürecektir başka bir çözüm aramıştır. Nihayetinde 1821 yılında II. Mahmut zamanı kurulan Babıali Tercüme Odası, devletin bu ihtiyacını karşılamaya başlamıştır. Kuruluşundan itibaren dil öğretmek amacıyla olan bu kurum, kimi zaman etkinliğini kaybetmiş kimi zaman tekrar yükselişe geçmiştir. Tercüme Odası, zaman içerisinde sistemini oturtmuş ve döneminin en yetkin kurumu haline gelmiştir. Asıl amacı dil öğretmek olan Tercüme Odası, esasında dönemin entelektüel kişilerini yetiştiren bir kurum haline gelmiştir. Özellikle tercümanların, sefirler maiyetinde çeşitli Avrupa başkentlerine gitmeleri, bu kişilerin Avrupa modernizmine direkt temasını sağlamıştır. Avrupa'dan görülen ve Tercüme Odalarında okutulan dersler, tercümanları dönemin fikir insanları yapmıştır. Bu kişiler buldukları dönemin fikir hayatına yön vermişlerdir. Konumuz açısından değineceğimiz, basın yayın faaliyetlerinde ilkleri başlatmışlardır. Gazeteyi, halkın fikir dünyasını geliştirmek için bir araç olarak gören aydınlar, yazdıkları yazıları anlaşılır bir dille kaleme almışlardır. Bunun yanında değindikleri her çeşit konuyla toplumun dikkatini çekmeyi amaçlamışlardır. Nitekim böyle de olmuş, halk çıkarılan gazetelere rağbet etmiştir. Böylece Osmanlı yenileşmesinin yeni bir kolunu basın yayın faaliyetleri oluşturmuştur. Görüldüğü üzere II. Mahmut zamanı yeniliklerinden olan Tercüme Odaları hem bürokrasiye hem de fikir ve kültür hayatına önemli katkılar sağlamıştır. Kuruluşundan itibaren çeşitli zorluklar ve duraksamalar yaşamasına rağmen etkinliğini hiç kaybetmemiş ve dönemin en donanımlı memurlarını yetiştiren bir kurum olarak anılmıştır.

KAYNAKÇA

Akyıldız, Ali, *Tercüme Odaları*, Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.40, İstanbul 1997.

Aydın, Bilgin, *Divan-ı Hümayun Tercümanları ve Osmanlı Kültür Diplomasisindeki Yerleri*, Osmanlı Araştırmaları Dergisi, İstanbul 2007.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN NO: 2980-2350

Balcı, Sezai, *Osmanlı Devletinde Tercümanlık ve Babialı Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Bernard Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2011.

Bilim, Cahit, *Tercüme Odası*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, C.1, Ankara 1990.

Bozkurt, Nebi, *Tercüman*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 2011.

Demir, Şerif, *İktidar- Basın İlişkilerinin Osmanlı Basınında Görünümü (1831-1918)*, The Journal Of Academic Social Science Studies, 2015.

Ertuğrul, Gamze, *Osmanlı Basınında Tercüman-ı Ahval'in Yeri ve Önemi*, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2016.

Findley, Carter V., *Hariciye Nezareti*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.16, İstanbul 1997.

Karaarslan, Uğur, *Osmanlı Dış Politikasında Değişim ve Babialı Tercüme Odası*, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1999.

Koloğlu, Orhan, *Osmanlı Basını; İçeriği ve Rejimi*, Tanzimat'ta Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul 1985.

Şakiroğlu, Mahmut H, *Osmanlılarda Tercüman*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.40, İstanbul 2011.

Taş, Yusuf, *İlk Türk Gazetecilerden Agah Efendi, Şinasi, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Namık Kemal'in Dönemin Devlet Politikalarına Yaklaşımları*, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş 2018.

Yüce, Nuri, *Agah Efendi Çapanzade*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1998.

KIBRIS ÜZERİNDE TÜRK YUNAN ÇATIŞMALARI

*Ali KRAL

**Emine ÇELEBİ

***Osman UYANIK

****Nuray Çevik TEKE

****Tamer YILMAZ

Atıf Bilgisi

Chicago: Ali Kral, Emine Çelebi, Osman Uyanık, Nuray Çevik Teke, Tamer Yılmaz, “Kıbrıs Üzerinde Türk Yunan Çatışmaları”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp.45-61.

Apa: Kral, A., Çelebi, E., Uyanık, O., Çevik Teke, N., Yılmaz, T. (2023), “Kıbrıs Üzerinde Türk Yunan Çatışmaları”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp.45-61.

Özet

Kıbrıs tarihin her devrinde Akdeniz’de çıkarları olan devletlerin ele geçirmek istedikleri ender stratejik adalardan biri olmuştur. Lüziyanlardan itibaren Kıbrıs’a yönelik taarruzlar hem İslam dünyasından ve hem de Avrupa’dan devamlı bir şekilde gelmiştir. Venedikliler adayı Lüziyan Prensesinden teslim aldıktan sonra da dış tehditlerden ziyade iç tehdit yani Katolik dünyasının Ortodoks dünyasına olan hakimiyeti ve ilk zulüm örneklerini burada verdikleri görülmüştür. Bu rekabet ve zulüm yılları Osmanlıların 1490’lı yıllarda adaya yaptıkları ilk sefer ile sona ermiş ve nihayetinde bir yüzyıl sonra da adaya kalıcı barış 1571’de gelmiştir. Adanın Türklerin eline geçmesinden itibaren, adadaki Ortodoks ahali gözlerini yeniden dışarıya dönmüş ve onları zulümlerden esirgeyen dostlarına karşı adayı yabancı güçlere peşkeş çekmek için hızlı bir çalışma dönemi başlatılmıştır. Bu çalışmalar birkaç başarısız girişimden sonra 1812 yılında Filiki Eteryanın kuruluşuyla fiili savaş yöntemlerine evrilmiştir. Ancak Osmanlı Devleti’nin adanın stratejik önemini kavramış olması sebebiyle sıkı emniyet tedbirleri alınınca adanın bir oldu bitti ile 1830’da kurulan Yunanistan’a bağlanmasını engellemiştir. Buna rağmen Yunan-Kıbrıs Piskopos işbirlikçilerinin çalışmaları 1911-1912 Limasol hadiselerinin ortaya çıkmasına ve Türklerin birkez daha adadan sürülmesi çalışmalarının ortaya çıkarılmasına sebep oldu.

Bu makalede Yunan-Ortodoks işbirlikçilerin İngiltere ile hareket ederek Kıbrıs’ın Türklerden alınıp Yunanistan’a nasıl bağlanacağına dair yaptıkları planların tarihsel süreci incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs, Türk, Rum, Yunanistan, İngiltere, İsyan

Abstract

Cyprus has been one of the rare strategic islands that states with interests in the Mediterranean wanted to seize in every period of history. Since the Lusignans, the attacks against Cyprus have come from both the Islamic world and Europe continuously. After the Venetians took over the island from the Lusignan Princess, it

* Müdür, Seyhan Şehit Gökhan Aygül İlkokulu, kabckiral@gmail.com, Orcid:0009-0009-9155-2102

** Müdür Yardımcısı, Seyhan Şehit Gökhan Aygül İlkokulu, ogretmen_01@windowslive.com, Orcid:0009-0002-4182-2740

*** Müdür Yardımcısı, Seyhan Şehit Gökhan Aygül İlkokulu, guyanik.07@gmail.com, Orcid: 0009-0003-6591-2318

**** Müdür, Kepez Nevin Ahmet Selçuk Anaokulu, nuraycevikteke@hotmail.com, Orcid: 0009-0005-6333-7895

**** Müdür, Cemalettin Tınaztepe Ortaokulu, tamer_kiliseml@hotmail.com, Orcid: 0009-0009-0335-2603

was seen that they gave the first examples of persecution and the domination of the Catholic world over the Orthodox world, rather than external threats. These years of rivalry and persecution ended with the first expedition of the Ottomans to the island in the 1490s, and finally, a century later, permanent peace came to the island in 1571. After the island was taken over by the Turks, the Orthodox people on the island turned their eyes to the outside again and a quick period of work was started in order to give the island to foreign powers against their friends who spared them from persecution. After a few unsuccessful attempts, these studies evolved into actual methods of warfare with the establishment of Filiki Eteryia in 1812. However, due to the fact that the Ottoman Empire understood the strategic importance of the island, when strict security measures were taken, it prevented the island from being connected to Greece, which was established in 1830 with a fait accompli. Despite this, the work of the Greek-Cypriot Bishop collaborators led to the emergence of the Limassol events of 1911-1912 and the efforts to expel the Turks from the island once again.

In this article, the historical process of the plans of Greek-Orthodox collaborators, acting with England, about how Cyprus will be taken from the Turks and connected to Greece will be examined.

Keywords: Cyprus, Turkish, Greek, Greece, England, Rebellion

Giriş

Kıbrıs'ın 1571 yılında Türkler tarafından fethi, adada Latinlerin sömürü ve köleliğe dayanan yönetimlerinden sonra, yeni bir huzur döneminin başlangıcı olmuştur. Fetihden sonra yaklaşık üç yüz yıllık bir süreyi kapsayan Türk dönemi, burada yaşayan kütelleri ve özellikle Ortodoks Rum cemaatini ada tarihinin hiçbir döneminde olmadığı kadar özerk bir duruma getirmiştir¹. Osmanlı fethi öncesinde Kıbrıs'ın nüfusu 197 bin kişi idi. Fetihden sonra, 1571 tarihli bir tahrir kaydından, adada 150.000'i çeşitli guruplardan meydana gelen topluluklar, 30.000'i askerler ve bunların aileleri olmak üzere toplam 180.000 kişinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu tarihten sonra Kıbrıs'taki Türk nüfusu Anadolu'dan yapılan göçlerle desteklenmiştir. Bazı kaynaklar, adaya sürgünler ve doğrudan göçler sayesinde gönderilen nüfusun yaklaşık 5.720 hâne olduğunu belirtmektedir.

Bu nüfus, savaşlar ve felaketler sebebiyle büyük değişikliklere uğramıştır. Adada meydana gelen kıtlık ve zelzelelerden dolayı nüfusun zaman zaman 30 bin kişi civarına düştüğü ifade edilmektedir(1640). Kıbrıs'ın nüfusu hakkında verilen rakamlardan doğruya en yakın olanların 19. yüzyılda yapılan istatistiklerin olduğu söylenebilir. Bu istatistiklere göre adanın nüfusu hakkında yapılan tahminler şöyledir:

Sene	Türk	Rum	Diğer	Toplam
1881	45.458	137.631	3.084	186.173
1891	47.926	158.585	2775	209.286

¹ Türk fethinden önce Kıbrıs halkını, büyük çoğunluğunu Ortodoksların teşkil ettiği Rumlar ve adada küçük koloniler halinde yaşayan Maronitler, Ermeniler ve Yakübiler oluşturuyordu(M. Süreyya Şahin, *Fener Patrikhaanesi ve Türkiye*, İstanbul 1996, s. 66); Orta Çağ'da Kıbrıs'ta bulunan toplumlardan Maroniler 60 köye dağılmış 80 bin nüfustan meydana geliyorken, şimdi adanın kuzey batısında bu toplumlarda geriye 4 köy kalmıştır. Bu köyler Kormakitis, Asomatos, Aya Marina ve Karpasya'dır. Aynı şekilde adada yaşayan Ermeni nüfus ise sadece 3.500 kişidir. Bu günkü durum, bu toplulukların zaman içinde Rumlaştırıldıklarının veya adadan sürüldüğünün açık bir delilidir [C. Arif Alagöz, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri* (14-19 Nisan 1969), Sayı: 2, Ankara 1971, s. 24-25].

1901	51.307	182.739	2.974	237.020
1911	46.428	214.480	3.056	263.964 ²

Kıbrıs'ın nüfusu 19. yüzyılda sürekli bir artış göstermiştir. Buna rağmen adada nüfus kesafetini ellerinde bulunduran Rumlar, zaman zaman Türk yönetiminden kurtulmanın yollarını aramaktan geri durmamışlardır. Bu girişimler, doğrudan Kıbrıs'ta oturan Rumlar tarafından değil, aynı dili konuşmak zorunda oldukları bir başka toplumun dinî lideri olan İstanbul Fener Patriği'nin atamış olduğu Metropolitler tarafından veya yerli ahalinin bağrında yaşayan fakat Kıbrıs'ı yabancı güçlere peşkeş çekmeyi adet haline getirmiş yöneticiler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ada ahalesinin olaylara külliye katılmamış olması, bu girişimlerin kişisel çabalar olarak kalmasına sebep olduğu gibi, Türk yönetiminden duyulan hoşnutluğun bir çeşit ifadesi şeklinde de telakki edilebilir.

Kıbrıs'ı Türklerden kurtarma çabaları, fetih hareketinin hemen akabinde başlamış olup günümüze kadar devam etmiştir. Bundan sonra da devam edeceği anlaşılmaktadır. 1912 yılında sebepsiz olarak başlatılan Limasol³ hadisesi ve akabinde gelişen olaylar hep bu sürecin bir devamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kıbrıs'ta gelişen bu vakıaların asıl nedeni tarihin derinliklerinde saklıdır.

Kıbrıs'ı Türklerden geri almak için uygulamaya sokulan projelerin yeni olmadığını yukarıda belirtmiştik. Bu planların baş rol oyuncusu şüphesiz adanın Osmanlı Devleti tarafından feth edilmesiyle, Akdeniz'deki üstünlüklerini Türklere kaptırmış olan Venedik'tir. Fakat bu sıralar Fransızlar ile savaş halinde bulunan Savoy hanedanı hükümdarı da Akdeniz'e çıkmak ve kendi krallığını kurmak hülyasıyla yanıp tutuşmaktadır. Piskoposlar tarafından bu hanedana defaatle yapılan müracaatlar, adanın Akdeniz'de menfaat ümitleri olduğu kadar maksat bakımından kendilerine de fikri yakınlık duyan bir devlet tarafından kurtarılmasının istendiği anlaşılmaktadır.

Adanın Türklerden kurtarılması için Rum papazları tarafından bir plan hazırlandı. Bu plan iki aşamadan oluşuyordu. Plana göre evvela, **Rumlar tarafından adadaki ahalinin Türk yönetiminden şikayetçi olduğunu ve bu yönetimden kurtulmak istediklerini bildiren bir dilekçe hazırlanacak ve devrin Padişahı II. Selim'e gönderilecekti**⁴. Planın

²A. Fikret Alasya, *Kıbrıs Tarihi*, 1977, s. 132, 133.

³Bugün Limasol olarak bilinen bu tarihi kent arşiv belgelerinde Limason olarak geçmektedir. Limasol Osmanlı Tarihi'nde adada ilk fetih yeri olarak önem kazanmıştır (2 Temmuz 1570).

⁴Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız sondajlar sırasında böyle bir başvurunun belgesine henüz rastlayamadık. Ancak Rumların bu nankörce tutumlarına rağmen Sultan, 1571 Ağustosunda Kıbrıs adasının tammamen feth edilmesinden sonra Beylerbeyi ve Defterdar'a gönderdiği bir hatt-ı hümayûnda özet olarak şunlardan bahsetmektedir. "...yerli ve fakir halk, harb icâbı mâddi ve mânevi zarara uğramış olup, bu yüzden ızdırab çekmektedir. Onlara adaletle, şefkatle muâmele ediniz. Rahatlık içinde yaşasın, iş ve güçlerine sahip olub kazançlarına baksınlar. Az zamanda kalkınarak refah ve sa'adete ermeleri için mahkemelerde, vergi alınmasında,

ikinci kısmında adanın dışında yaşayan Kıbrıslı Rumlar devreye girecekti. Kıbrıs asıllı bir Rum olan Evgenios Banakis, Paris'ten Savoy Dükü Karlo Emmanuel'e bir mektup gönderdi. Mektupta Türklere vergi ödemek koşulu ile adanın geri alınması isteniyordu. Akdenize çıkmak için bu müracaatın iyi bir vesile olacağını düşünen Dük I. Girillos Emmanuel, önce bazı teşebbüslerde bulundu fakat, bir netice alamadı. Bunun üzerine **Yunanlı Radion Don Frangisgou Akkidas'ı** Kıbrıslı Rumları ayaklandırması için adaya gönderdi. Akkidas Sicilya'nın Messina limanından 5 Kasım 1600 tarihinde ayrılarak önce İskenderiye Rum patriğine uğradı ve üstlendiği görev hakkında bilgi verdi. Sonra da Kudüs'e giderek oradaki Rum Patriğine Kıbrıs'ı kurtarma planlarını anlattı⁵. Kudüs Patriği aldığı haberden o kadar memnun olmuştu ki, planın hemen uygulanması için Savoy Dükü'ne ve Kıbrıs Başpiskoposuna verilmek üzere iki mektup yazarak Akkidas'a verdi. Akkidas Kıbrıs'a gitti ve mektubu Başpiskopos'a verdi. Başpiskopos'un mektubu okuduktan sonraki ruh halini "**Kıbrıs Tarihi**" adlı eserinde **Zannetos** şöyle anlatmaktadır:

"Başpiskopos, bu mektubu okuyunca fazla heyecanlanarak konuşamaz; dili, damağı adeta tutulur. Ata biner ve Akkidas'ın kendisini izlemesini ister. At üzerinde bir yerde durup mola bile vermeden ve hiç konuşmadan Limasol'a varırlar. Orada Başpiskopos'un yakın dostu Timoteu Botozi'nin evine giderler ve işte ancak burada konuşarak, Akkidas'dan bilgi alırlar. Akkidas, Başpiskopos ve ev sahibi Botozi, planı inceleyerek bir durum değerlendirmesi yaparlar. Savoy Dükünün o esnada Fransa ile olan savaşının sona ermek üzere olduğunun Akkidas tarafından açıklanması üzerine Başpiskopos, Savoy Dukalığının Kıbrıs'ı işgalinin kolay ve masrafsız olacağını ve işgalden sonra adadan elde edilecek 3 milyon altın gelir sayesinde çok kazançlı çıkılacağı görüşünü belirtir. **Başpiskopos ayrıca, adanın dört bir yanına dağılmış olan az sayıdaki Türklerin Rumlar tarafından katledilmesinin gerçekleşebileceğini söyler**"⁶.

Başpiskopos bu önerisini bir momerandum haline getirerek Akkidas'a verir. Akkidas da memorandumunu Limasol'da İtalyancaya çevirtir. 16 Ocak 1601'de Messina'ya gelen Akkidas 11 Nisanda Dük ile görüşür ve Kıbrıs'tan getirdiği belgeleri ve raporu sunar. 24 maddeyi içeren Memorandum, Zannetos'a göre Kıbrıs'ın yönetimi, mezhepler, vergi, arpalıklar,

velhasıl her türlü devlet işinde koruyunuz. Onlar bize, koruyucu Tanrı'nın bir emânetidir. Devlet'in şânına, onları korumak ve himâye etmek yaraşır. Her biri ırzından, canından, malından emin olarak gönül rahatlığı içinde yaşasın, iş ve güçlerine sahip olup, kazançlarına baksınlar" (Şahin, *a.g.e.*, s. 67) demektedir. Buna rağmen yukarıdaki dilekçenin nasıl bir düşüncenin ürünü olduğu okurların taktirine bırakılacaktır.

⁵ Hıristiyan tarihinde Akritas Plâni olarak formüle edilmiş ve bugün de tatbik mevkiinde olan bu plan Savoy Dükü tarafından benimsenmemiştir [H. Fikret Alasya, "Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları) Gazi Magusa 1991*, s. 64].

⁶ Ahmet C. Gazioğlu, *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Lefkoşe 1994, s. 335.

savunma, seçim hakları, savaşçı yetiştirilmesi ve okul yapılması gibi istekler dışında; yerleşim yerleri, nüfus, kaç askerin çıkarılabileceği ve gelirler hakkında bilgiler içermektedir. Bu maddelerden bizim için en dikkate değer olanı, “Tüm pariciler kölelikten kurtarılacak ve Venedik dönemindeki gibi satılmaları ve hediye olarak verilmeleri önlenecek (madde: 20)” ifadesidir⁷. Bu tedbir doğrudan Türk yönetimi ile başlayan özgür yaşamın korunmasına yöneliktir. Oysa Venedik, adada kaldığı uzun yıllar halkı köle olarak satmış, sürgün etmiş ve asimile etmeye çalışmıştı⁸.

Kıbrıs'ta bir isyanın hazırlanmakta olduğunu haber alan Türkler, Larnaka'daki kaleyi onararak ada dışından gelecek saldırılara karşı koymaya hazırlanmaktaydı. Sonunda beklenen saldırı gerçekleşti. 1606 yılında Toskana, Napoli ve Melidis donanmaları Murat Reis komutasındaki Türk donanmasına saldırıp Kıbrıs önlerine kadar geldiler ve Baf ile Limasol arasındaki Gata Burnu yakınlarına asker çıkardılar. Fakat tutunamadılar. Benzeri saldırılar 1607 yılında Venedikliler tarafından da gerçekleştirildi.

Bir diğer teşebbüs de 1628 yılında Kıbrıs'lı Maksimilyan Tronchi tarafından Grand Dük İkinci Ferdinand'a yapılan bir öneri ile başlatıldı. Tronchi, Venedik Dükü İkinci Ferdinand'ı ziyaret ederek bir belge takdim etti. Belgede, adanın durumunu anlatmakta ve stratejik bilgiler verilmekteydi. Tronchi'nin planına göre, ilk saldırı Baf, Limasol ve Girne'ye yapılacak ve ardından da Larnaka'ya 6 veya 7 bin asker çıkarılacaktı. Lefkoşe'ye doğru ilerlenecek ve sonra da Magusa'ya saldırılacaktı. Ancak Ferdinand bu planı beğenmemiş olacak ki, her hangi bir harekette bulunmadı⁹.

Buna rağmen Kıbrıs'ı Türklerden kurtarma çabaları son bulmadı. 1632'de Makedonya'da Kozinitzi'deki Panaya Manastırı'nın keşişi olup, Kıbrıs Başpiskoposu'nun yeğeni Teokletos, 3 Temmuz 1632'de Savoy Dükü I. Viktor Amedeus'a bir mektup göndererek Kıbrıslıların “kurtarılmak için yardım beklediklerini” bildirmişti. Teokletos, Paris'ten yazdığı ikinci bir mektubunda, orada tanıştığı ve Kıbrıs'ı çok iyi bildiğini iddia ettiği Siur de Grandnon'dan aldığı bilgilerden faydalanarak Kıbrıs'a gönderilecek 20 gemi ve 25 bin asker ve bunlara adadan sağlanacak 10 bin kişilik destek sayesinde Türklerin adadan atılacağını belirtiyordu. Fakat bu başvuru da her hangi bir şekilde ciddiye alınmadı.

1668 yılında, yine bir maceraperest olan Pizza'lı Peter Senni tarafından Savoy Dükü'ne bir Memorandum sunuldu. Memorandum'da, adadaki Türk askeri hakkında bilgi verilmekte

⁷ Gazioğlu, *Aynı eser*, s. 337.

⁸ Müze müdürü olarak yıllarca Kıbrıs'ta bulunan Rupert Gunnis "Türklerin fethini, Venedik'in zulmü altında inleyen birçok Kıbrıs köylüleri sevinçle karşıladılar. Derebeylik çağının köleliği son buldu. Rum Kilisesi ihya edildi" şeklinde değerlendirir (Şahin, *Fener Patrikhanesi*, s. 66; ayrıca bkz. Alagöz, *Aynı makale*, s. 28).

⁹ *Aynı eser*, s.340.

olup, yapılacak bir çıkartma esnasında alınabilecek ganimetten bahsedilmekte ve bununla Dük'ün dikkati çekilmeye çalışılmaktaydı. Bu memorandum yine bir Kıbrıs Başpiskoposu tarafından bir aracı vasıtasıyla Savoy Dükü'ne gönderilmişti. Mektubu getiren Louis de Barrie, Kıbrıs'ta peynir ve balık tüccarlığı yapıyordu. 17 Temmuz 1670 yılında Turin'e varan Barrie Savoy Dükü tarafından kabul edildi fakat, bu müracaattan da bir netice alınamadı.

Kıbrıs'ın tarihi hakkında önemli tetkikler yapmış olan Sir George Hill'e göre Kıbrıs'ın Batılı prensler tarafından Türklerden geri alınması için yapılan girişimlerin sonuncusu 1668'de Louis de Barrie'nin Savoy Düküne yaptığı başvuru olmuştur. Hill bütün bu girişimlerin sonuçsuz kalmasıyla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Küçük aralıklarla yüzyıl devam eden ve başarısız kalan bu girişimlere ön ayak olanlar hayal kırıklığına uğrayarak şu dersi öğrenmişlerdi: ‘Hürriyet için Franklara güvenilemez’. Piskoposların bu yıllarda, Babıâli tarafından adadaki Hıristiyan toplumun temsilcileri olarak tanınmaya başlanmasının ve vergi konularında reâyânın çıkarlarına ilgi gösterilmesinin herhalde bu çerçevede önemi vardır. Böylece, sık sık sonuçsuz ve başarısız kalan Batı Avrupa prenslerini yardımlarına gelmeye ve Kıbrıs'ı almaya teşvik girişimlerini sürdürmek yerine Babıâli ile direkt olarak temas kurmayı, adanın sıkıntılarını gidermek için daha umut verici bir hareket olarak gördüler”. Çok doğru bir tespitte bulunan Hill'e ilaveten şunu da belirtmekte yarar vardır. Savoy hanedanlarının, Rumlar tarafından yapılan bütün bu başvurulara rağmen, giriştikleri teşebbüslerin yine Rumların ilgisizliği yüzünden bertaraf olduğunu ve Akdeniz'e çıkmanın büyük fedakârlıklar gerektirdiğini anlamış olmaları, bundan sonraki müracaatlara da bu açıdan bakmalarını sağlamıştır.

19. yüzyıl Kıbrıslı Rumlar açısından ayrı bir öneme haizdir. Çünkü Kıbrıs Rum Ortodoks kilisesi, padişahın verdiği ferman ve beratlarla hak, yetki ve ayrıcalıklarını son derece arttıran Başpiskopos ve piskoposlar, 19. yüzyılda adanın gerçek yöneticileri haline gelmişlerdi.

Başpiskopos ve piskoposlar kadar, Rum asıllı Saray tercümanları da Kıbrıs'ın gerçek yöneticilerinden sayılmaya başlanmıştır. Türk valiler ve diğer yüksek düzeydeki yöneticiler, Rum Ortodoks Kilisesi liderleri ve Saray tercümanlarıyla yetkilerini paylaşmakta, özellikle vergilerin saptanıp toplanmasında onlara geniş haklar tanınmaktaydı. 1815'de Kıbrıs'a gelen İngiliz diplomat ve gezgini William Turner, Rum Başpiskoposu Kipriyanosla ilgili olarak, Başpiskoposun aslında adanın valisi sayıldığını, geçmişe dayalı ayrıcalıklarla çok güçlü ve önemli yetkileri olduğunu, hatta adadaki devlet hazinesinin de onun elinde bulunduğunu belirtmektedir.

Bu nedenle 19. yüzyılın ilk devrelerinde Kıbrıs'ta meydana gelen isyanlar doğrudan

Türkleri hedef almamıştır. Bu isyanlar Başpiskopos, piskoposlar ve Saray tercümanlarının kendilerine tanınan hak, yetki ve ayrıcalıkları aşırı derecede kötüye kullanarak hem Rum, hem de Türk toplumları üzerinde yarattıkları baskının, Valileri ve diğer yöneticileri adeta avuçları içine alan bir konuma yükselişlerinin sebep olduğu huzursuzluk ve gerginlikten kaynaklanmıştı. İsyancılar verilen ayrıcalıkların ve yetkilerin kısıtlanıp denetim altına alınması isteğini belirgin bir şekilde ortaya çıkarmıştır.

Bu sebeplerden kaynaklanan 1804 olayları, Saray Tercümanı Hacı Kornesios'un katline, yeni tercümanın Başpiskopos yerine Babiâli tarafından atanmasına ve bu çerçevede yetkilerinin kısıtlanmasına yol açmıştı. Hadise Rum Ortodoks Kilisesi'yle liderlerinin kendilerine tanınan ayrıcalıkları kötüye kullanmış olmalarından başka, vergilendirme ve vergilerin toplanması esnasında yaptığı haksızlıklardan dolayı Saray tercümanı Kornesios'a karşı olan tepkilerden kaynaklanmıştır.

Oysa 1821 hadiseleri, tamamen siyasî bir nitelik taşımaktadır. Başpiskopos Kiprianos Etniki Eteria'nın nüvesi olan Filiki Eteria adlı gizli örgütle işbirliği yaparak, Kıbrıs'ta da Yunanistan'daki gibi, Türk yönetimine karşı kapsamlı bir isyan hareketi başlatmak niyetindeydi¹⁰.

Kıbrıs'ta 42 yıl Başpiskoposluk yapmış olan yaşlı Hrisantos'un (Chrysanthos) yerine Başpiskopos olarak atanan Kiprianos¹¹, ilk icraatını zenginlerden büyük paralar sızdırmak ve fakirlere dağıtmak suretiyle gerçekleştirmiş oldu. Bu şekilde davranarak kilisenin halk üzerindeki etkisini artırdı. Filiki Eteria ile yakın ilişkiler kurması, ileride adanın Türklerden temizlenmesi amacıyla planlayacağı isyan hareketinin, ada dışından da desteklenmesini sağlamayı düşündüğünü göstermektedir. 1810 yılında Başpiskopos olan Kiprianos, Vali'den sonra adanın en yetkili kişisiydi. Onun Başpiskoposluğuyla, Kıbrıs Rum kilisesi Rumlar üzerinde etkili olduğu en güçlü dönemini yaşamıştır.

1821 Yunan isyanının başlamasının hemen akabinde Kıbrıs'a gönderilen Filiki Eteria havarileriyle yaptığı konuşma sırasında Kiprianos, Kıbrıs'ın Yunanistan'a uzak, fakat Türk topraklarına çok yakın olduğunu, bunun için Mora veya bir başka yerde başlatılacak olan bir isyana doğrudan destek olmasının mümkün olamayacağını, ancak moral desteği

¹⁰ Aynı eser, s.343.

¹¹ Kıbrıs'ta toplam 42 yıl Başpiskoposluk yapmış olan yaşlı Hrisantos'un (Chrysanthos) yerine Başpiskopos olarak atanan Kiprianos, Lefkoşa'nın varoşlarından Strovolo'da doğmuştur. Çocukluğunu Maşera manastırında geçirmiş olup, Vlahiaya yardım toplamak amacıyla giden Başpapazın yanında bulundu. Burada Başkeşiş Mihail Sutso'nun takdirini kazanarak Yunan okullarında eğitildi. 1802'de adaya dönerek Strovolo'daki Maşera Manastırı'nın yönetimine getirildi. Gözü daima Apostolos Varnavas'ın tahtında oldu. Sonunda önce Başpiskopos veznedarı, sonra da Başpiskopos olmayı başardı (Aynı eser, s. 345).

verebileceğini, aksi halde halkın büyük bir felaketle karşı karşıya kalacağını vurgulamıştı¹². Buna rağmen Filiki Eteria yandaşı olan Kiprianos'un kardeşinin oğlu, adaya gelerek Rum toplumunu isyana çağırarak bildirimler dağıtmaktan çekinmedi¹³.

Hadiseden haberdar olan Vali Küçük Mehmed Paşa, fesatçıların yakalanması için harekete geçti. Fakat bir netice alamadı. Bu sırada Melunda köyünden Dimitritos adlı bir Rum çobanın ele geçirilmesi her şeyi değiştirdi. Çobandan edinilen bilgiye göre, "Başpiskopos Kiprianos, adanın her tarafına bildirimler dağıtarak Rum ileri gelenlerini Lefkoşe'de yeni bir isyanın hazırlığı için toplantıya çağırıyordu. Kiprianos mektuplarında isyanın bir top atışı ile başlayacağını ve bundan sonra Kıbrıs'taki Türkleri öldürmek üzere harekete geçileceğini bildiriyordu"¹⁴.

Şüpheli görülerek yakalanan Hacı Petros Boskos adındaki bir başka Rumun üzerinden, Filiki Eteria'nın bir deri çanta içinde Başpiskopos Kiprianos'a gönderdiği mektupların çıkması, olayın gerçek yüzünü ortaya çıkardı. Mektuplarda şifreli ifadeler kullanılarak Yunan isyanının yakında başlayacağını; bunun için Kiprianos'dan yardım beklendiği bildirilmekte ve adadaki Rumların buna iştirak etmesi isteniyordu. Türk yönetimine karşı Yunan isyanı 25 Mart 1821 de başladığında Etniki Eteria'nın Moldavya ve Mora'daki hareketi başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun üzerine Padişah İstanbul ve diğer Osmanlı eyaletlerinde silahların toplanması ve gerekli tedbirlerin alınması için bir ferman yayınladı. Ferman Kıbrıs Valisi Küçük Mehmed Paşa'ya da gönderildi. Vali titiz bir çalışma ile emri uygulamaya soktu.

Kiprianos olayın ortaya çıkmasıyla Türkleri Kıbrıs'tan temizleme planını bir süre rafa kaldırması gerektiğini anlamış olacak ki, Valinin emri yayınlaması üzerine 22 Nisan 1821'de tüm ada Rumlarına hitaben bir bildiri hazırladı. Bildiride emre itaat edilmesinin Rumların yararına olacağını ve istenmeyen hadiselerin ancak bu yolla önlenmesinin mümkün olacağı ifade ediliyordu. Fakat valinin bütün çabalarına rağmen halkın silahtan arındırılması mümkün olmadı. Bütün iyi niyet çabaları bir tarafa, adaya dışardan gelen isyancılar halkın heyecanını artırıyor ve emre itaat etmelerini geciktiriyordu. Küçük Mehmed Paşa durumun ciddiyeti karşısında adanın ileri gelen ağalarını ve yöneticilerini çağırarak alınacak önlemleri saptamaya çalıştı. Gizli olarak yapılan toplantıdan çıkan görüş, ileri gelen 3 Rum liderinin asılması yönünde idi. Fakat ortada Valinin danışmanı Fransız Konsolosluğu tercümanı ve aslen Siroz'lu olan Corç Lapiyer'in hazırladığı Başpiskopos ile 3 piskoposun başka toplam 486 kişinin idamını isteyen başka bir liste daha vardı. Toplantıya katılan ağaların ve Avrupa

¹²Kıbrıs Türkiye sahillerinden 70 km, Suriye'den 10 km, Mısır'dan 400 km ve Yunanistan'dan 800 km uzakta bulunmaktadır[Cevat Gürsoy, "Coğrafya Bakımından KIBRIS ve TÜRKİYE", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri* (14-19 Nisan 1969), Sayı: 2, Ankara 1971, s.42].

¹³ Aynı eser, s. 347.

¹⁴ Aynı eser, s. 348.

devletleri konsoloslarının oylarını kişisel çıkarlarından dolayı bu liste yönünde kullandıkları ileri sürülmektedir.

Vali bu listeye karşı direnmeye çalıştı. Durumdan son bir kez merkezi haberdar etti. Belki vaziyette bir değişiklik olur umuduyla adanın her yanında okunmak üzere yeni bir bildiri yayınladı. Bildiride Hristiyan reâyânın silahlarını teslim etmelerini, silahını teslim edenin emniyette olacağını bildiriyordu. Ayrıca bu emre itaat eden Hristiyanlara kötü davrananlar kim olursa olsun bunların ağır bir şekilde cezalandırılacağı ifade ediliyordu. Nitekim karışıklıklardan faydalanarak adadaki Rumlara kötü davranan pek çok Türk, Vali tarafından şiddetle cezalandırıldı.

Bu sırada Vali listede adı olanları Lefkoşe'ye davet etti ve gelenlerin bir kısmından sadakat sözü almayı başardı. Geri kalanı ise kaçmayı tercih etti. 4 Temmuz 1821 tarihinde listede adı geçenler yakalanarak Lefkoşe'ye getirildi. İstanbul'dan gelen emir Avrupalı konsolosların da hazır bulunduğu bir mekânda adanın bütün ileri gelenlerine okundu. Hiçbir tepki gelmeyince de infaz gerçekleştirildi¹⁵. İdam edilenlerin mallarına el konuldu ve açık artırma ile satıldı. Malların taleplileri öncelikle Avrupalı konsoloslar oldu. Bir kaç parça almayı başarabilen bazı Türk ailelerin bu malları sonradan idam olanların ailelerine dağıttıklarını Larnaka'daki Fransız Konsolosu Mechain, 5 Eylül 1821 tarihinde Amiral Halgen'a gönderdiği mektupta ifade etmektedir¹⁶.

Bütün bu hadiseler Kıbrıs'ın dış güçler tarafından çeşitli vesilelerle nasıl karıştırıldığını ve sonradan önüne geçilemeyecek pek çok olaya nasıl sebebiyet verdiğinin açık birer göstergesidir. Ancak adadaki Rum cemaati tüm bu felaketlerden hiçbir ders almamış olacak ki, benzeri faaliyetlere başvurmaktan geri kalmamıştır.

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde İngiltere'nin, Rusya ve diğer Avrupa devletleri karşısında sürdürdüğü Osmanlı Devleti taraftarlığı politikası değişmiştir. Bu politik değişikliğe özellikle Mısır'ın İngiltere'nin eline geçmesinin büyük rolü olmuştur. Fakat İngiltere'nin Osmanlı Devleti için geliştirdiği yeni politikadan Osmanlı devlet adamları bîhaberdirdir. İngiltere gelecekte çıkması muhtemel bir Osmanlı-Rus harbinin neticesini önceden kestirebilmekteydi. Bu nedenle özellikle Hindistan yolunu garanti altına almak için Akdeniz'de kullanışlı bir üs aramaktadır. Bu üs Akdeniz'in doğusunu ve Kuzey Afrika kıyılarını mükemmel bir şekilde kontrol altında tutan Kıbrıs adasından başka bir yer olamazdı. Osmanlı Devleti'nin Rusya karşısındaki çekingenliğini ve aczini yakından takip eden İngiltere, Ruslara karşı verecekleri desteğin karşılığında Bâb-ı âlî'ye, Kıbrıs'ın kendilerine üs

¹⁵ Başpiskopos Kyprianeu idam edilmiştir (Alasya, *Aynı makale*, s. 65).

¹⁶ *Aynı eser*, s. 359.

olarak verilmesini teklîf etmişlerdi.

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi'nin getirdiği zor koşullar son bir defa daha Osmanlı-İngiliz yakınlaşmasını sağladı. Osmanlı Devleti İngiltere ile Rusya karşısında bir ittifak imzalamak zorunda kaldı. Anlaşmanın maddelerinden biri, Rusya Devleti Batum Ardahan ve Kars'ı veya Osmanlı Devleti şehirlerinden birini elinde tutar ya da ileride yeni bir yeri zapt ederse İngiltere Osmanlı Devletini silahla müdafaa edecekti¹⁷. Aynı anlaşmaya göre eğer ada İngiltere'ye üs olarak tahsis edilirse, Osmanlı Devleti'nin ada üzerindeki hükümlerlik hakları korunacaktı¹⁸. Bu muahede bir kira sözleşmesi olduğundan İngilizlerin adayı terk etmesi halinde ada uluslararası hukuk kurallarının bir gereği olarak doğrudan Osmanlı Devleti'ne devredilecekti¹⁹. Bu konu Berlin Antlaşması'nın bir başka maddesinde "Rusya Devleti Kars veya Ermenistan'da daha önce zapt ettiği yerleri geri verdiği takdirde İngiltere de Kıbrıs'ı tahliye edecektir"²⁰ şeklinde yer almıştı. Ancak 1882 yılından itibaren gerçek yüzünü göstermeye başlayan İngiltere, Osmanlı devletinin bütün ısrarlarına rağmen adadan çıkmamakta direndi. Osmanlı Devleti de bu durumu Birinci Dünya Savaşı'na kadar kabullenmek zorunda kaldı. Bu anlaşma aslında bir kira sözleşmesiydi. İngilizler adayı Osmanlı Devletine ödeyecekleri bir bedel karşılığında üs olarak kiralıyorlardı. Buna göre İngiliz Başbakanı Benjamin Disraeli, Hariciye Nazırı ve Sadrazam Saffet Paşa tarafından 4 Eylül 1878'de imzalanan antlaşmanın 3. maddesi gereğince adanın fazla geliri olan 87.986 Sterling Bâb-ı Âlî'ye verilecekti. Fakat bu paradan hiç bir şey verilmediği gibi, diğer gelirlerle yaklaşık 92 bin Sterling Osmanlı Borçlarına karşılık kesilmiştir²¹.

Kıbrıs'ın İngiltere'ye geçici olarak terki karşılığında Ayastefanos Antlaşması'nın tadil edileceğine, Ruslara karşı ittifak yapılacağına ve Rus tehdidi karşısında Kıbrıs'ın İngiltere'ye terk edilmesinin pek önemli olmadığına Sadık Paşa tarafından inandırılan II. Abdülhamit, İngiliz elçisi Layard'ın tazyiki karşısında meseleyi Bakanlar Kurulu'na getirdi. Ancak İngilizler buna engel olmaya çalıştılar. Konu Bakanlar Kurulu'nda görüşüldü. Bunun üzerine

¹⁷ H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara 1988, s. 126 (Madde 1).

¹⁸ Kıbrıs muahedesinde alınan kararları izah etmektedir (BOA, *KIBRIS*, nr. 3/69, 2 Nisan 1911).

¹⁹ Berlin kongresinde İngilizler kendi çıkarlarına aykırı gördükleri bazı maddeleri değiştirdiler ve antlaşmaya ek bir sözleşme ilave ettiler. Buna göre Ruslar Kars, Ardahan ve Batum'dan çıktıkları takdirde İngiltere de Kıbrıs'tan çıkmayı taahhüd ediyordu. Ancak I. Dünya savaşında Rusya Doğu Anadolu'yu boşaltmasına rağmen, İngiltere anlaşmaları ihlâl ederek Kıbrıs'ı ilhâk etmekten çekinmemiştir [Cevdet Küçük, "Ortadoğu'da Büyük Devletlerin Nüfuz Mücadeleleri ve Ermeniler", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu* (K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları), Gazi Magusa 1991, s. 83].

²⁰ Alasya, *a.g.e.*, s. 127 (Madde 6); ayrıca bkz. Kâzım Gültepe, "Yavru Vatan Kıbrıs'ın Hatırlattıkları", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 409, Ankara (Mayıs)1997, s. 257.

²¹ Kıbrıs'tan elde edilen gelirler arasında 4.166.220 okka tuz parası, ile 5.000 Sterling arazi geliri ile fenerler idaresinden elde edilecek 113 sterling 11 şilin 3 kuruş olup tamamı 92 bin küsur Sterling'dir (Alasya, *a.g.e.*, s. 129-130).

İngilizler yeni bir şart ileri sürmek istediler. Bu davranış Abdülhamit'i iyice şüphelendirdi. Padişah olayları daha yakından takip etmeye başladı. Layard yeni şart ile Osmanlı ülkelerinde ıslahat meselesini gündeme getiriyordu. Bakanlar kurulu bu yeni şartı red edince Sadık Paşa istifa etti. Abdülhamit bundan istifade ederek antlaşmayı incelemek fırsatı buldu. Padişah anlaşmanın Layard'ın ve Sadık Paşa'nın iddia ettiği gibi, Osmanlı Devleti'nin lehine değil, tam aksine aleyhine olduğunu anlamıştı. Artık anlaşma yapılması mümkün değildi. Antlaşmanın ret edilmesi İngiltere ile Osmanlı Devleti arasında yeni bir krizin başlaması demektir. Bu arada Rus ordusunun ilerlemesinin durdurulamamış olması Padişahın özel bir ibare ile anlaşmayı kabul etmesine neden oldu. Bu ibare "Hukuku Şahaneme asla halel gelmemek şartıyla muahede-nâme'yi tasdik ederim." şartını içeriyordu.

12 Temmuz 1878 tarihinde saat 17.00'de Lefkoşe'ye ayak basan İngiliz komutanı Osmanlı valisi Sami Paşa'dan Kıbrıs yönetimini devir aldı. Böylece 308 yıldır adada hüküm süren Türk yönetimi sona erdi. Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını sağlayacak her vesileyi meşru sayan Başpiskopos Sofronios, İngiliz komutanı Sir Garnet Wolseley'e hitaben Larnaka'da yaptığı konuşmada "Biz adanın idaresinin değişmesini kabul ediyoruz. Çünkü İyon-Yunan Adalarının olduğu gibi, Kıbrıs'ın da millî bakımdan bağlı bulunduğu Yunanistan'a ilhakına İngiliz Hükümetinin yardım edeceğine inanıyoruz" demekteydi. Bu dilek aslında yüzyıllardan beri süregelen projelerin devamından başka birşey değildi.

Benzeri planlar Akdeniz'i egemenliklerine almaya çalışan İngilizler tarafından da yapılmaktaydı. 19. yüzyılın ikinci yarısı İngilizlerin, Osmanlı Devleti'nin yerini alabilecek fakat, kendilerinin bir uydusu gibi çalışacak, geniş topraklara sahip bir Yunan Devleti kurmak düşüncelerinin en yoğun dile getirildiği dönemdir. İngilizler bu gayretlerini Osmanlılar ile Yunanlılar arasında cereyan eden çeşitli savaşlarda, yenilgiye uğramış olan Yunanlılar lehinde kararlar alınmasını sağlayarak göstermişlerdir. İngilizlerin bu tarafgirliği, Yunanlıların ve Kıbrıslı Rumların bir gün Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakında İngilizlerin kendilerini destekleyeceklerini umut etmelerine sebep olmuştur.

Yirminci yüzyılın başlarında İngilizlerin adayı boşaltacağı şayiaları ortalıkta dolaşmaya başlayınca Kıbrıs adasında yaşayan ahaliyi tatlı bir heyecan sarmaya başladı. Ancak bu heyecan özellikle Rumlar tarafından bir başka türlü değerlendiriliyor, Girit adası gibi Kıbrıs'ın da Yunanistan'a ilhakı isteniyordu. Tabiki bu istek doğrudan onlardan gelmiyordu. İsteğin asıl kaynağı kendilerini dünyada Rumca konuşan tüm toplulukların hamisi sayan Yunanistan'dan geliyordu. Hatta Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı maksadıyla Kıbrıslı Rumlardan gönüllü taburları dahi oluşturulmuştu. Adaya gelen Yunan vatandaşları Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakını gerçekleştirmek için her türlü teşebbüs ve fedakârlığı yapmaktan kaçınmıyorlardı. Bu teşebbüslerden biri Yunanlı Nikolagos Kadanala tarafından gerçekleştirilmiştir. Nikolagos

adadaki köyleri dolaşarak nutuklar atıyor, hükümet ve padişah hakkında ağza alınmayacak sözler sarf ediyordu. Hatta Magosa'da Osmanlı istihkâmlarına saldırarak gönderden Türk bayrağını indirmişti. Hadiseyi yakından takip eden Kıbrıs kadısı, adadaki mahalli komiseri durumdan haberdar etti. Mahalli hükümet meseleyi kulak arkası etti²². İngilizlerin bu tutumu, adadaki Rumların cesaretini artırdı. Yunanistan'ın ve Kıbrıs Başpiskoposu'nun adanın Yunanistan'a ilhakı hakkındaki mesnetsiz beyanatları Rum ahalinin heyecanlanarak çevresine saldırmasına, Türkleri tahkir etmesine ve hadiseler çıkarmasına neden oldu. Diğer taraftan Rum matbuatında Yunanistan'a ilhak ve Türklerin adadan kovulmasına dair planlar yapılıyor, gazetelerde adanın Türklerden neden alınması gerektiğine dair, Rum halkı cesaretlendirmek maksadıyla gerçeğe alakası olmayan bir takım makaleler yayınlanıyordu. Bu propaganda yüklü makalelerden bir tanesi Lefkoşe'de neşredilen **Kiper Pakos Filaksi** adlı gazetenin 25 Mart 1911 tarihli nüshasında yayınlanmıştı. Gazete Kıbrıs'ın nihayet Türk hâkimiyetinden kurtulduğunu, ancak Umûmi Meclis'in hâlâ Türk azalardan kurtulamadığını; Türk azaların bu mecliste bulunma liyakatini taşımadıklarını, Rum ve Türkler için aynı derecede faydalar getirecek siyasî ve iktisadî bazı tekliflerde²³ bulunan Rum azaların Türkler tarafından engellendiğini, bu azaların Türk anasına mensup olduklarını iddia etmekte olduklarını ancak şimdi İngiliz korumasına muhtaç kaldıkları ifade edilmekteydi. Buna ilaveten "İngilizlerin, 1896'da İstanbul'da ve bütün Osmanlı memleketlerinde Ermenilerin katledildiklerini unutmuş olsa da, Adana ve çevresinde katledilen Ermenilerin bağışmalarının hâlâ kulaklarda olduğunu, Ermenilere ait olup denize atılan cesetlerin Kıbrıs sahillerine kadar geldiğini ve bu cesetlerin görüntüsünün gözlerinin önünden gitmediği"ne dair biraz hayal biraz gerçek fakat mübalağalı bir anlatımla Adana Ermeni isyanları sırasında meydana gelmiş bir hadiseyi çarpıtarak nakletmektedir²⁴. Gazete tarihe mal olmuş bir başka hadiseyi gayri ciddi bir niyet

²² BOA, *KIBRIS*, nr. 1-D/1-22, lef 17. (6 Ramazan 1328/10 Eylül 1910) ve 11 Ağustos 1912.

²³ Kıbrıs valisi, Kıbrıs Kavanin Meclisi'nin gayriresmî Rum azalarının istifalarını ve bu istifaların sebebini belirten 18 Nisan 1912 tarihli bir dilekçeyi Müstemlekât Nezareti'ne göndermişti. Bu dilekçe Ceride-i Resmîye Gazetesi'nin İngilizce nüshasında yayınlanmıştı. 10 Mayıs 1912 tarihli Seyf Gazetesi'de bu nüshanın tercümesini yayınlamıştır. Bu dilekçede Rum azaların durumu, haberleşme ve Bâb-ı âlî'ye ödenmekte olan vergiler ve Müslümanlar ile Gayrimüslimler arasındaki nüfus nisbetleri üzerinde durulmuştur. Bu iki hususta L. Hartot yayınladığı beyânnâmesinde; Adanın en son nüfus cedvellerinde her ne kadar Hristiyan ahalinin Müslüman ahaliye olan nisbeti 1881'dekinden fazla ise de meclisin Ada Vilayet Teşkilatı'nda yeni bir değişiklik yapmasını gerektirecek bir fazlalığın olmadığı belirtilmektedir. İkinci mesele vergi hususundadır. Meclis'in gayri resmi Rum azası adadan elde edilen verginin fazlasının Kıbrıs'ta sarf edilmesini istemekteydi. Bu hususta İngiliz idaresi, "...adada kıtlık veya yoksulluk meydana gelmesi durumunda zayıtı karşılamak için hazineye bir ihtiyat akçasının bulundurulmasının doğru olacağını, bunun için oluşturulacak sandıkta toplanacak meblağın mutlaka ada ve ada menfaatinin harcanacağını ve fazla gelirin bundan evvel de başka bir yere harcanmasının söz konusu olmamıştır" denilmektedir [*Seyf Gazetesi*, Sene 1, nr. 16, (1 Receb 1330/17 Mayıs 1912)].

²⁴ **Kiper Pakos Filaksi** adlı gazetenin hatırlattığı bu hadise hakkında geniş bilgi için bkz. Seda Bayındır, *Adana Ermeni İsyanı (1909)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997, s. 71-74; Bayram Kodaman, "Üç Ermeni Şarkısı ve Ermenilerin Türklere Bakışı (1891-1990)", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu* (K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları), Gazi Magusa 1991, s. 116].

ve şekilde hatırlatmakla kalmıyor, Türklerin nasıl dizginleneceğini “Türlere gelince bunlar serbest bırakılırsa şikârını parçalayan ve yalnız demir kafeslere habs edildikleri vakit şerleri def’ edilen hayvanat-ı vahşiyeye benzerler. Temürlenk pek honriz olan Sultan Bayezid’i demir kafese habs ederek, müşarunileyhin hakimi bulunduğu anasının ancak bu suretle fenalık yapmaktan men’ olunabileceğini telmîh eylemiştir. Bizim de bu kabil insanlarla vatandaş olmaklığımız talihimiz iktizâsındandır. Biz yalnız haksız bir hıristiyan işgali aleyhinde değil, belki Türklerin de sû-i harekât ve i’tirazâtı aleyhinde bulunmak mecburiyetindeyiz” ifadeleriyle anlatarak okurlarına doğrudan hedef gösterici bilgiler vermektedir. Bütün bu çirkin ifadeleri yeterli bulmayan makale Türklerin Kıbrıs’ı nasıl bir vatan anlayışıyla yönettikleri hakkında iğrenç olduğu kadar düşündürücü olan şu ifadeleri kullanmıştır: “Türkler hiç bir vakit vatana mâlik olmadıkları cihetle bu memlekete vatan nazarıyla değil belki ellerinden kaçırmış oldukları ve reyanın terlerinden ve kanlarından istifade etmek için tekrar ele geçirmek istedikleri bir şikâr nazarıyla bakmaktadırlar” (25 Mart 1911)²⁵. Bu tür beyanların verildiği günlerde, Rumlar tarafından Kıbrıs Türklerini adadan kovmak için yeni senaryolar üretildiği hakkında fısıltılar etrafta dolaşmaya başlamıştı. Kıbrıs kadılığının verdiği bilgilere göre, yine bir paskalya yortusunun yaklaştığı bu günlerde Hıristiyanların Türk ahaliye saldıracağından bahsedilmekteydi. Bu fısıltıyı çıkaranlar, Türlere silahlanmaları için teşviklerde bulunmuş ve bu güne hazırlıklı olmalarını bildiren bazı ilanları sokaklara asmıştı. Aynı fesatçılar Paskalya gecesi Türklerin kiliseye saldıracaklarına dair bir şayiayı da Rumlar arasında yaymakta gecikmemişlerdi. Cereyan eden bu hadiselerden haberdar olan mahalli hükûmet, gerekli tedbirleri alarak Paskalya gecesi Rumların Türk mahallelerinden geçmesine ve gösteri yapmasına izin vermedi. Ancak Başpiskoposun bir Yunan zabıtini arabasına alarak Rum mahallelerinde dolaştırdığı haber alınmıştır²⁶. Bu haber üzerine Sadrazam, Paskalya gecesi Rumların Türk mahallelerinde yapacakları gösteri ve kışkırtıcı faaliyetlere karşı gerekli tedbirlerin alınması için adadaki İngiliz mahalli hükûmetine başvurdu. Mahalli hükûmet gerekli tedbirleri alarak gösteri yapılmasına müsaade etmedi. Sadrazam alınan tedbirlerden duyulan memnuniyeti, İngiltere dışişlerine bildirdi. Londra sefaretini de Osmanlı hükûmetine, Kıbrıs’taki Türklerin hukukunun ve dinî hislerinin rencide edilmesine asla fırsat verilmeyeceğine dair teminat verdi (5 Haziran 1912)²⁷. Bu hadisenin üzerinden beş ay kadar bir zaman geçmemişti ki, Kıbrıs Başpiskoposu Kirilos, Lefkoşe Belediye Reisi İlyasidi ve bazı Rumlardan oluşturulan bir heyet, Başkomiserin muvafakatinde Mısır’a giderek Mısır’daki İngiliz hükûmetini temsil eden müsteşardan adanın Yunanistan’a terk edilmesini

²⁵BOA, *KIBRIS*, nr. 1-D/1-22, 25 Mart 1911, Kiper Pakos Filaksi adlı gazetenin “Kuvve-i Teşri’iyyede Türklerin Hal ve Mevki’i” adlı bendin tercümesidir.

²⁶BOA, *KIBRIS*, nr. 3/49, lef 1, (22 Rebi’ül-ahir 1330/10 Nisan 1912) ve 10 Nisan 1912.

²⁷BOA, *KIBRIS*, 3/56, 19 Cemâziye'l-ahir 1330(5 Haziran 1912) ve 5 Haziran 1912.

istedi. Bunun üzerine müsteşar durumu bir telgrafla Müstemlekât nezaretine bildirdi. Müsteşar ayrıca Başpiskopos'un takdim ettiği yirmi sekiz kişi tarafında imzalanmış bir dilekçeyi de Londra'ya postaladı. Başpiskoposun muhtemel amacı, bu dilekçeyi sulh görüşmeleri yapılırken Rum ahali adına Avrupa Konferansı'nda okutmak ve böylece Kıbrıs meselesini uluslararası platforma taşıyarak Türkleri telaşa düşürmekti (14 Kasım 1912)²⁸. Bu arada Kıbrıs'ın Keytom Metropolit, Limasollu Suzo adındaki birini Kıbrıs Rum ahali adına Yunan Başbakanı Venizelos'a göndererek, Venizelos'tan Avrupa Konferansı'nda Kıbrıs'ın Yunanistan'a terkinin ve ilhakını talep etmesini istemiştir²⁹. Metropolitin tutumu Kıbrıs kadısı tarafından Osmanlı hükûmetine bildirildi. Ancak Bâbîâlî, gerçekleşmiş olsa da, bunun o kadar önemli olmadığını ve bu tür şayialardan endişe edilmesinin gereksiz olduğunu kadiya iletmiştir. Kadının verdiği haberin bir söylenti olmadığı bir kaç gün sonra ortaya çıktı. Lefkoşe Belediye Reisi İlyasidi'nin imtiyaz sahibi olduğu Patris Gazetesi'nin 9 Teşrin-i evvel 1912 tarihli nüshasında Kıbrıs Rum gönüllülerine Yunanistan'ın Pire Limanı'nda Başvekil Venizelos tarafından verilen bir nutukta, Kıbrıs'ın Yunanistan'a iltihakı idealinin de en kısa zamanda gerçekleşeceğini temenni ettiği haber verilmekteydi³⁰.

Venizelos'un Kıbrıs'ın Yunanistan'a verileceğine dair yaptığı bu beyanat üzerine Kıbrıs kadısı, Kıbrıs'ın Avrupa konferansında alınacak bir karar neticesinde Yunanistan'a verilmesi halinde, Yunanlıların Rumeli'de gerçekleştirdikleri katliamların bir benzerini Kıbrıs'ta da uygulayacaklarını ve adadaki Müslüman Türk ahalinin tamamen yok edileceğini, bu sebeple adanın Yunanlılara terk edilmesi yerine hukuken Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Mısır'a ilhak edilmesinin veya İngiltere tarafından işgalinin devam etmesinin daha doğru olacağına dair bazı ifadelerin Londra'da devam etmekte olan müzakerelerde gündeme getirildiğini haber vermektedir. Konferansta adanın Yunanistan yerine İngiltere'nin işgalinde bırakılmasının gündeme getirilerek ortada bir Kıbrıs meselesinin olduğuna dair, bazı kimselere teminatlar verildiği anlaşılmaktadır. Aynı kaynaklara göre adadaki Rumlar veya Türkler tarafından yapılacak müracaat ve teşebbüslerin hukuken fazla bir ehemmiyet taşımadığı da ifade edilmektedir³¹. Bunun nedeni adanın statüsü daha öncede ifade ettiğimiz gibi İngiltere ve Osmanlı Devleti arasında yapılan antlaşmalarla çizilmiştir.

Bu şekilde iki taraf arasında meydana getirilen yeni bir husumet havası Kıbrıs'taki iki toplumu yine bir başka Paskalya gecesinde karşı karşıya getirdi. Rumların Paskalya gecesi

²⁸ BOA, *KIBRIS*, 3/63, Kıbrıs kadılığının (16 Muharrem 1331/25 Aralık 1912) ve 26 Aralık 1912 tarihli gizli tahrirat suretidir.

²⁹ BOA, *KIBRIS*, nr.1-E/1-30, (18 Zilhicce 1330/27 Kasım 1912) ve 28 Kasım 1912. Avrupa konferansına Kıbrıs meselesini getirmesi için Venizelos'a Keytom Metropoldi'nden gönderilen telgraf.

³⁰ BOA, *KIBRIS*, nr. 3/84, (9 Zilkâde 1331/10 Ekim 1913) ve 26 Eylül 1329/9 Ekim 1913 Kıbrıs kadısından sadarete gönderilen telgraf.

³¹ BOA, *KIBRIS*, nr. 3/64, (24 Muharrem 1331/2 Ocak 1913) ve 21 Kanûn-i evvel 1328/3 Ocak 1913.

Türlere saldıracağı ve Türklerin de bunlara karşı silahlandığı rivayetlerinin adanın her tarafına yayılması üzerine Limasol'da harekete geçen Rumlar Müslüman mahallelerine saldırdılar. Hadisenin meydana geldiği güne kadar mahalli idareciler ve Müslüman eşraf tarafından teskin edilmeye çalışılan Türkler heyecan içindeydi. Yetkililer Türklerin bunca tahrike rağmen korudukları sükûnetlerini bozacaklarından korkuyorlardı. Fakat Rumlar Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhakı için daha fazla bekleyemediler ve Türklerle saldırdılar. Sükûnet bozuldu. Türklerden pek çok kişi telef oldu. Ölü ve yaralılar Limasol hastanesine taşındı. Hastalar aç, ilaçsız ve perişan bir halde bulunuyordu.

Olayların diğer mahallere de sıçrayacağından endişe eden mahalli hükûmet adaya bir miktar askerin gönderilmesini temin etmek için Bâb-ı âlî ve Müstemlekât Nezareti nezdinde teşebbüslerde bulunmak üzere harekete geçti³². Ancak hadise hızla yayılmaya başladı. Akmanastır ve Dono köylerine giden bir Rum İdadi Mektebi öğrencisi, Türklerle ait evlerin avlularına girerek etrafa ateş etmeye başladı. Manderiz³³ köyünde Rumlar yoldan gelip geçen Türklerle saldırdı. Postahane civarında devriye gezmekte olan polis kumandanı Mister Derham Hol ve yüzbaşı Mustafa Şevki efendiler sıkıştırılarak dövüldüler. Bütün bunlar yetmediği gibi Limasol kasabası çarşısına saldıran Rumlar genç bir Türkü öldürdüler.

27 Mayıs 1912'de Limasol kasabasında meydana gelen hadise, Rumların pazarda alışveriş ile meşgul olan Türklerle sataşması üzerine başladı. Pazar'a gelen Türkler, Rumların "*Fesleri çıkarınız, şapkaları giyiniz. Biz memleketimizde fesli istemeyiz. Türk şarkısı istemeyiz, Türk istemeyiz*"³⁴ sözlerine muhatap oldular.

Osmanlı Devleti hadisenin detaylarını Lefkoşe'de neşredilen Seyf Gazetesi'nden öğrenmişti. Limasol'da meydana gelen dehşet verici hadiseler kısa zamanda adanın diğer bölgelerine de sıçramıştı. Manderiz köyünde cereyan eden bu hadiseye rağmen Rumlar Lefkoşe'de yoldan geçen Türkleri taciz etmekten, taşıyıp, dinî duygularını rencide etmekten geri durmadılar. Hadiselerin bu şekilde yoğunlaşması ve Türkler tarafından yapılan uyarılar üzerine Bâb-ı âlî meseleyi yakından takip etmeye başladı. Yapılan tahkikatlar neticesinde hadisenin elebaşı olan onbeşten fazla Rum yakalanarak hapsedildi.

Osmanlı Devleti'nde bu tür hadiseler meydana geldiğinde olay mahallinde mutlaka bir Divan-ı Harb-i Örfî kurulur ve adalet tecelli ettirilirdi. Ancak Kıbrıs bu günlerde doğrudan Osmanlı Devleti'nin elinde olmadığından bu gerçekleştirilemedi. Fakat yerel hükümet suçluların yakalanması için gerekli tedbirleri aldı.

³² BOA, *KIBRIS*, nr. 1-E/1-30, lef 7, 29 Mayıs 1912.

³³ Bu gün Mandıralar kasabası olarak bilinmektedir.

³⁴ *Aynı vesika*, lef 91, Seyf Gazetesi, nr. 16, 16 Haziran 1912, s. 1.

Rumların meydana getirdiği bu hadisenin birden bire ortaya çıkmadığı ve evveliyatının olduğu anlaşılmaktadır. Bu tür olayların Yunan matbuatının ve diğer organların senelerden beri devam etmekte olan teşviklerinin bir sonucu olduğu anlaşılmaktadır, Yunan propagandacılığını kendilerine şiar edinmiş bazı kesimlerin, İngilizlerin Hıristiyanlara gösterdikleri müsamahadan da faydalanarak Hıristiyan ahâliyi Müslüman ahâli aleyhinde teşvik etmektedir. Bunu yaparken de hiç bir kanuna bağlı kalmaksızın neşriyat yapan Yunan taraftarı gazetelerin her gün Kıbrıs'ın Yunanistan'a ilhak edilmesi için fesatlar üretmekten geri durmadıkları ifade edilmektedir.

Sonuç

Limasol hadisesi de tıpkı bundan önceki hadiseler gibi Rumların dış güçlerle olan işbirliğinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Yunanistan tarafından adaya çıkarılmak üzere hazırlanan bir gurup gönüllünün Kıbrıs'a doğru yol aldığı bir sırada, pazarda alışveriş yapmakta olan Türklere karşı önce sözlü sonra silahlı sataşmaların başlaması üzerine çıkan Limasol hadisesi, kısa zamanda başta Limasol, Lefkoşe ve Larnaka olmak üzere adanın önemli merkezlerine yayılmıştır. Hadise, doğrudan adadaki Türk varlığını hedef olarak seçmiştir. Türklere karşı kendilerine her türlü yetki ve selahiyeti veren İngilizleri dahi adanın Yunanistan'a ilhakına bir engel olarak gören Rumlar, İngiliz polisine ve yöneticilerine saldırmaktan geri durmamışlardır. Hadisenin en karışık bir saatinde adaya çıkan gönüllü gurupların ve öğrencilerin Türk mahallelerine saldırmaya başlaması Rumların esas niyetinin ne olduğunun anlaşılmasını sağlamıştır. Bu saldırılardan Türklere kadar İngilizler de zarar görmüşlerdir. Hadise sırasında İngilizler kendilerine Türklere daha yakın olarak gördükleri Rumlara karşı silahla mücadele vermek zorunda kalmışlardır. Tarihin bir cilvesi olarak Rumluk ve Yunanlılık idealleri geçmişte olduğu gibi bu hadisede de Hıristiyan olmaktan daha öne geçmiştir. İngilizler Türklere karşı aldıkları tavırda bir kez daha yanılgıya düşmüştür. Ancak bundan sonraki hadiseler İngilizlerin de, Türk düşmanı milletler gibi, tarihten pek fazla ders almadıklarını göstermektedir. Limasol hadisesi "Türkün Türk'ten başka dostunun olmadığı" gerçeğini bir kez daha ispatlamaktadır.

Kaynaklar

Alagöz, C. Arif, "Kıbrıs Tarihine Coğrafi Giriş", *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri* (14-19 Nisan 1969), Sayı: 2, Ankara 1971.

Alasya, H. Fikret, "Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu (K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları) Gazi Magusa 1991*

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Alasya, H. Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, Ankara 1988.

Bayındır, Seda, *Adana Ermeni İsyanı (1909)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997.

Gazioğlu, Ahmet C., *Kıbrıs'ta Türkler (1570-1878)*, Lefkoşe 1994, s. 335.

Gültepe, Kâzım, "Yavru Vatan Kıbrıs'ın Hatırlattıkları", *Türk Kültürü Dergisi*, Sayı 409, Ankara (Mayıs)1997.

Gürsoy, Cevat, "Coğrafya Bakımından KIBRIS ve TÜRKİYE"“, *Milletlerarası Birinci Kıbrıs Tetkikleri Kongresi Türk Heyeti Tebliğleri* (14-19 Nisan 1969), Sayı: 2, Ankara 1971.

Küçük, Cevdet, "Ortadoğu'da Büyük Devletlerin Nüfuz Mücadeleleri ve Ermeniler", *Kıbrıs'ın Dünü-Bugünü Uluslararası Sempozyumu* (K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları), Gazi Magusa 1991.

Şahin, M. Süreyya, *Fener Patrikhaanesi ve Türkiye*, İstanbul 1996.

Seyf Gazetesi, Sene 1, nr. 16, (1 Receb 1330/17 Mayıs 1912).

**ENGELLİ İSTİHDAMINA YÖNELİK İŞVEREN TUTUMLARINA İLİŞKİN
BİR ARAŞTIRMA**

***Mehmet Arif ÇALIŞKAN**

Atıf Bilgisi

Chicago: Mehmet Arif Çalışkan, “Engelli İstihdamına Yönelik İşveren Tutumlarına İlişkin Bir Araştırma”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), İssue: 1, pp.62-75.

Apa: Çalışkan, M. A. (2023), “Engelli İstihdamına Yönelik İşveren Tutumlarına İlişkin Bir Araştırma”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, İssue: 1, pp. 62-75.

Özet

İşverenlerin engellilere yönelik tutumları, engelli bireylerin istihdam edilirken karşılaştıkları zorluklar, engellilerin karşılaştığı olumsuz tutumlarla karşılaşmaktadırlar. Bu çalışmada engelli bireylerin istihdamına yönelik karşılaştığı sorunlar işverenlerin engellilere yönelik sergiledikleri tutumları içermektedir. İşverenlerin tutumunu ölçmek için Zeynep Aycan’ın geliştirdiği 40 soruluk 5’li likit tutum ölçeği kullanılmıştır. Bu çalışmada elde edilen veriler işverenlerin, yaş, cinsiyeti, eğitim durumu, meslekte kaçınıcı yıl, çalıştığı sektör, yetersizliği olup olmama durumu gibi etmenlerin işverenlerin tutumunu etkilemediği gözlemlenmiştir. Genel olarak işverenlerin tutumu ortalama bir değere sahip olduğu ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Engelli birey, İşveren, İşveren tutumu, İstihdam, Engelli

Abstract

The attitudes of the employers towards the disabled, the difficulties faced by the disabled people while being employed, and the negative attitudes faced by the disabled. In this study, the problems faced by the disabled individuals regarding the employment include the attitudes of the employers towards the disabled. In order to measure the attitude of employers, a 5-point liquid attitude scale with 40 questions developed by Zeynep Aycan was used. The data obtained in this study show that factors such as age, gender, educational status, number of years in the profession, the sector in which they work, whether they have a disability or not, do not affect the attitudes of employers. In general, it has been revealed that the attitude of employers has an average value.

Keywords: Disabled individual, Employer, Employer attitude, Employment, Disabled

Giriş

Bireylerin anne karnındayken annenin geçirdiği bir hastalık ya da doğumdan sonra, bireyin geçirdiği herhangi bir hastalık ile bireyde oluşan veya kaza sonucu bedensel yetersizlik, zihinsel yetersizlik, ruhsal ve duygusal bozukluk ve günlük yaşam becerilerini kesintiye uğratan çeşitli derecelerde işlevsel bozukluğu olan ve bu nedenle ortaya çıkan yetersizlik hali ile süregelen (kronik) rahatsızlığı olan bireylerin çalışma becerisini ve günlük yaşamsal işlevlerinin kısıtlanması sonucu bu bireylerde yaşamsal yeterliliklerin bir bölümünü ya da hepsini engellenmekte ve sosyal hayatlarını devam etmekte sorun yaşamaktadırlar.

* YL. Öğrencisi, Mustafa Kemal Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyat ABD, mehmetarif6346@gmail.com, Orcid: 0000-0003-3234-2091

Birleşmiş Milletler Sözleşmesi Engelli Haklarının (CRPD) 12. Maddesi engelli bireylerin yasal bağlamda diğerleriyle eşit bir şekilde haklara sahip olduğunu vurgulamaktadır (Werner, 2012: 1).

Engellilik: Doğumdan önce veya doğumdan sonra oluşan çeşitli durumlar sonucunda bireyin sahip olduğu zihinsel yetersizlik, fiziksel yetersizlik, duygusal, sosyal ve davranışsal alanlardaki kayıplar ve/veya gelişimde aynı yaş grubuna göre anlamlı derecede farklılıklar görülmesi durumudur. Engellilik durumu gelişimin bir veya birden fazla alanını etkileyebileceği gibi, duyuşsal kayıp veya kayıplara da yol açabilir (Farrell, 2008; Heward, 2013; MEB, 2006).

Görme Engeli: Tek veya iki gözde meydana gelen ve toplumda sık rastlanan miyop, hipermetrop, astigmat gibi göz bozukluklarına göre ağır derecede olan ciddi görme kayıplarıdır. Bu kayıplar tam (körlük) veya kısmi (görme engeli, az görme) olabilir (Farrell, 2008; Özyürek, 2000).

İşitme Engeli: İşitme testleri aracılığıyla belirlenen, tek veya her iki kulaktaki işitme duyusunun normal işitme sınırından aşağıda çıkması durumudur. Görme engeline olduğu gibi bu engel grubunda da tam veya kısmi kayıplar söz konusudur (Heward, 2013). Otizm

Spektrum Bozukluğu (OSB): Sosyal iletişim, etkileşimde ve dilde kalıcı gecikmelerin ve tekrarlayıcı (stereo tipik) davranışların görüldüğü nörogelişimsel bozukluktur (Heward, 2013).

Dil ve Konuşma Problemi: İşitme duyusunda sorun olmadığı halde dil, ağız, dudak, damak, çene veya yutakta meydana gelmiş bir sorun veya nörolojik bir takım durumlar (felce bağlı afazi durumları vs.) nedeniyle konuşmakta sorun yaşayan kişiler bu engel grubunda yer almaktadır. Bu kişilerin konuşma hızında, akıcılığında, ifadesinde sorunlar olabilir (Heward, 2013).

Fiziksel Engel: İskelet sistemindeki kemikler, eklemler ve kaslardaki hasarları içeren ortopedik sorunlarla, vücudun belli bir parçasını hareket ettirememeye, kullanamama, hissedememe ve kontrol edememeyi içeren sinir sistemi hasarlarını içeren nöromotor sorunlardır (Heward, 2013).

Zihinsel Engel: Amerikan Zihinsel ve Gelişimsel Engeller Birliği'nin 2010 yılında revize ettiği zihinsel engellilik tanımına göre bu durum, 18 yaşından önce ortaya çıkan ve hem zihinsel fonksiyonlarda, hem de kavramsal, sosyal ve pratik günlük yaşam alanları ve

becerilerinde gösterilmesi gereken adaptif (uyumlayıcı) davranışlardaki belirgin geriliği ifade etmektedir (<http://aaidd.org/intellectualdisability/definition#.Wza7Q00cQeE>).

Duygusal ve Davranışsal Sorunlar: Bireyin eğitim alma sürecini ve bu konudaki performansı olumsuz şekilde etkileyen ve bireyin yaşına, kültürüne ve toplumsal ve etnik normlara uygun olmayan davranışsal ve duygusal tepkilerdir (Heward, 2013).

Özel Öğrenme Güçlüğü: Diğer engel veya risk durumlarıyla açıklanamayan ve bazı davranışlarla akademik konularda zorlukların görüldüğü bir engel grubudur. Özellikle okuma-yazma, matematik, konuşmaya ilişkin sorunlar, dikkat ve hareketlik sorunları ile sosyal becerilerde problemler görülebilir (Heward, 2013).

Süreğen Hastalık/Kronik Sağlık Sorunları: Kişinin çalışma becerisi ve günlük yaşam becerisini devam ettirmesine engel olan, yaşamı boyunca birilerinin yardımına ihtiyacı olan ve sürekli tedavi gerektirebilen astım, diyabet, epilepsi, kalp sorunları, kanser, obezite gibi kronik sağlık sorunlarına bağlı vücudun güç, dayanıklılık ve tetikte olma durumunun kısıtlanmasıdır (Heward, 2013).

Çok Engellilik: Birden fazla duyu kaybı, zihinsel, fiziksel, duygusal ve davranışsal sorun ile sağlık problemine sahip olan kişiler bu engel grubuna dâhil edilmektedir (Ayyıldız, 2012). Çok engelli bir bireyin sahip olduğu engel ve/veya sorun durumlarının belli bir sayısı ve sınırı bulunmamaktadır (Ayyıldız, 2017).

Ruh ve Sinir Hastalıkları: Her ne kadar eğitsel veya tıbbi anlamda diğer engel gruplarıyla aynı şekilde kategorize edilmese de, psikiyatrik durumlar yaşayan bireyler de, fiziksel, sosyal, duygusal ve davranışsal anlamda sorunlar yaşarlar (DSM V, 2013). Şizofreni, bipolar bozukluk, ağır depresyon durumları gibi sorunlar yaşayan kişiler, engelli olarak tanımlanmasalar da alacakları raporlarla istihdam konusunda desteklenebilirler.

Yetersizliği olan bireylerin sosyoekonomik durumları, genel itibarıyla ‘sosyal felaket’ olarak nitelendirilmektedir. Eğitim seviyeleri çok düşük olan yetersizliği olan bireyler arasında, meslek sahibi olmaları çok zorlu, çalışan birey sayısı çok yetersiz ve maddi yetersizlik ileri seviyededir.(Tufan ve Arun 2002). Yetersizliği olan bireyler günlük hayata katılımda zorlanan ve sosyal hayatta itilmeye mahkûm edilen gruptur.(Gündüz 2007). Gündüz (2007), yetersizliği olan bireyler, ayrıca çalışabilecekleri iş, maddi gelir, eğitim ve mesleki eğitim olanaklarına ulaşmada güçlük çekmektedirler. Bu bireyler kendi başlarına karar vermede zorluk yaşamaktadırlar ve karar alma organlarına erişimleri sınırlı olduğu için;

kendilerini güçsüz hissederler ve hayatlarını yön veren kararları kontrol altında tutamazlar.

Türkiye’de de yetersizliği olan bireyler üzerine yapılan çalışmalar olmakla beraber özellikle sosyoekonomiği iyi olan devletler kadar detaylı çalışmalar yoktur. Yapılan bazı araştırmalar şöyledir.

Orhan (2013: 193) tarafından yapılan bir taramada, engelli dostu çalışmaların durumu incelenmiş ve farklı ülkelerle yapılan araştırmalar sonuçlarına bazı yönlerden benzerlik gösteren verilere ulaşılmıştır.

Genç ve Çat (2013: 368, 390-391) yetersizliği olan bireyleri işe alım yöntemlerinden olan güvenli işyerlerinin ve mesleki rehabilitasyon merkezlerinin işlevselliği ve çalışmaya katılımın yetersizliği olan bireylerin sosyal ret ihtimallerine karşı nasıl etkiler bıraktığını anlamak amaçlanmıştır. Gülen Yüzler Engelliler Mesleki Rehabilitasyon ve İş Merkezinde çalışan zihinsel yetersizliği olanlar, bedensel engelli, görme yetisi olmayanlar ve duyma yetisi olmayanlarla ilgili bir deneysel çalışma yapılmıştır. Araştırma sonucunda; yetersizliği olan bireylerin burada bulunmalarının tek sebebi maddi yönden destek bulmak olduğu, bu yerlerin diğer amaçları olan sosyal destek sağlama ve uygun çalışma alanı oluşturma, işe başladıktan sonra kendilerini başarılı hissetme oranlarının arttığı, iş arkadaşlarıyla uyumlu oldukları, sosyal hayatlarını, iş dışına da taşıdıkları gözlemlenmiştir.

“İşgücü Piyasasının Özürlüler Açısından Analizi” adlı çalışma Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 2011 yılında özel sektör patronlarının yetersizliği olan bireyler istihdamına bakışı, onlardan alacakları verimi ve işgücü piyasasının verilerini incelenmesi amacıyla gerçekleştirilmiş olup araştırma sonuçlarında; engelli birey istihdam etme zorunluluğu olan kota sisteminin işyeri sahipleri tarafından kabul edildiği ve maddi ceza yaptırımını dışında hukuki yaptırımların artırılabilceği, iş sahiplerine maddi teşviklerin (vergi indirim gibi) olacağı tespit edilmiştir. Güney Afrika ülkesi %12’lik değeri ile birinci sırada Türkiye (%21) yetersizliği olan bireyleri istihdamının en düşük olduğu ülkedir. Aynı zamanda Türkiye (%48), normal gelişim gösteren bireyleri istihdam etme yönünden de en alt sıralarda yer almaktadır.

Engellilerin ancak %14,3’ünün çalıştığı işgücü piyasasında, çalışanların en çok %26,8 duyma yetersizliği, %24,8’i görme yetersizliğine sahipken, aktif olanların %77,4 ağırlığında ücretli, aylık ücretli, günlük yevmiyeli olduğu, %15 ise iş yeri sahibi, kendi hesabına çalışmaktadır. İş bulamayan %85,7 yetersizliği olan bireylerin %6,3’ü iş bulmaya çalıştığı,

%93,7 iş aramadığı tespit edilmiştir. İş istememe nedenleri içinde çalışamayacak durumda ağır yetersizliğe sahip olanların %51,4 olduğu anlaşılmaktadır.

2013 yılında 5473 engelli İŞKUR tarafından düzenlenen mesleki eğitim ve rehabilitasyon faaliyetlerine katılmışken, 2018 yılında 631'e düşmüştür. Bu durumun temel nedeni engelli istihdamına ilişkin kota nedeniyle işverenlerin engellileri eğitmek yerine işe almayı seçmesidir. Girişimcilik eğitim programlarından yararlanması hedeflenen engelli sayısı da 2625 olarak hedeflenmişken, yararlanan engelli sayısı 2612 olmuştur (İŞKUR, 2019:111- 112).

İŞKUR'a kayıtlı işsizlerin bir yandan mesleki eğitim alıp, öte yandan uygulama ile tecrübe kazanmalarına yönelik iş başı eğitim programlarından engelliler de yararlanmaktadır. Yararlanması hedeflenen engelli sayısı 13.125 iken, yararlanan engelli sayısı 2579 olmuştur ki bu sayı çok düşüktür.

Türkiye'de toplam nüfus oranına göre yetersizliği olan bireylerin nüfus oranı yüksektir. İşgücü piyasası koşullarında bu yüksek oran engellilerin maddi karlılığı istihdamının önemini yükseltmektedir.

Özel sektör işverenlerinin engelli çalıştırmasını teşvik amacıyla onlara bir takım muafiyetler tanınmaktadır. "Özel sektör işverenlerinin kontenjan dâhilinde veya kontenjan fazlası olarak ya da yükümlü olmadıkları halde engelli çalıştırmaları durumunda işverenlerin bu şekilde çalıştırdıkları her bir engelli için asgari ücret düzeyindeki sosyal güvenlik primi işveren paylarının tamamı (524,47TL) Hazine tarafından karşılanmaktadır" Çalıştırmak zorunda olduğu engelli çalışan sayısından fazla engelli çalıştıran işverenlere 18 ay boyunca prim ve 25 vergi desteği verilmektedir. Engelli çalıştırma zorunluluğu olmadığı halde engelli çalıştıran işverenler "her bir engelli için asgari ücret düzeyindeki sosyal güvenlik primi işveren paylarının tamamı Hazinece karşılanarak" desteklenmektedir (Uzunkaya, 2018.12).

"Engelli ve eski hükümlü çalıştırmayan işverenlerden tahsil edilen idari para cezaları fonundan engellilerin mesleki eğitim ve rehabilitasyonu ile işe ve işyerine uyumlarının sağlanması ve kendi işini kurmaları için hazırlanacak projelere destek verilmektedir. Engellilere yönelik çalışma yapan bütün sivil toplum kuruluşları, işyerleri, üniversiteler, belediyeler ve kamu kurumları ile kendi işini kurmak isteyen engelliler" destek için başvurabilmektedirler(<https://www.iskur.gov.tr/duyurular/iskurengelliistihdamina> yönelik desteklerini arttırarak sürdürüyor)

Kendi işini kurmak isteyen engellilere “Kendi işini Kurma Hibe Desteği Projesi “ kapsamında 2015 yılında başvurusu yapılan 286 projeye 10.296.000 TL destek verilmiştir. Bu destekten faydalanan engelli sayısı 419’dur (ÇSGB, 2017: 39). 2018 yılında 547 projeye yaklaşık 25.106.000 TL destek verilmiştir (İŞKUR, 2019: 47).

Araştırmanın Önemi ve Amacı

Bu çalışmada özellikle engelli istihdamı zorunluluğu bulunmayan özel sektör ve işverenler üzerinde durulmuştur. Bu çalışmanın temel amacı herhangi bir zorunluluk bulunmamasına rağmen engelli çalıştıran işverenlerin tutumunu ölçmektir.

50 ve üstü işçi çalıştıran iş yerlerinde %3 engelli işçi çalıştırma zorunluluğu bulunduğu için bu işverenlerin gerçek tutumlarını yansıtmayacaklarını düşünüldüğü için küçük işletmelerle temasa geçilmiştir.

Çalışmamızın amacı işverenlerin engellilere yönelik tutumların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçla Hatay ilinde bulunan işverenlerin engellilerin istihdamına yönelik sergiledikleri tutumları tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Yöntem: Nitel Araştırma, Durum çalışması

İşverenlerin yetersizliği olan çalışanlara ilişkin sergiledikleri tutumların araştırıldığı bu çalışmada, durum çalışması modeli kullanılmıştır. Çalışmada Hatay’da engellilere yönelik işveren tutumları ilgili tutum ve davranışları derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yönteminde bulunan durum çalışması yöntemi kullanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Hatay ilinde bulunan engelli birey istihdam eden küçük işyerlerinin işverenleri oluşturmaktadır. Bu iş yerleri sayısının % 100’ü karma belirleme yolu ile örneklem grubu oluşturulmuştur. Araştırmacı, tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçilen araştırma yerine gidilip görüşme formunu ve iş yeri sahibinin onayı alınarak ölçüğü doldurmasını istemiştir.

İşverenlerden bilgi saklanmamış olup iş yeri sahiplerine gerekli bilgiler verildikten sonra iş yeri ismi hariç kimlik bilgisi istenmemiş, yapılan araştırmada çalışanların ve işverenlerin adlarının gizli tutulacağı işverenlere söylenmiştir.

Tablo 1. İşverenlerin Demografik Bilgileri

CİNSİYET	Frekans	Yüzde(%)
Kadın	6	30
Erkek	14	70
YAŞ GRUPLARI	Frekans	Yüzde(%)
18 ile 30 yaş arası	2	10
31 ile 40 Yaş arası	4	20
41 ile 50 Yaş arası	8	40
50 Yaş ve üzeri	6	30
EĞİTİM DURUMU	Frekans	Yüzde(%)
İlkokul	4	20
Ortaokul	5	25
Lise	8	40
Üniversite	4	20
SEKTÖRLER	Frekans	Yüzde(%)
Yiyecek-içecek	9	45
Giyim	3	15
Gıda	4	20
Mobilya	2	10
Kozmetik	1	5
Elektronik	1	5
ÇALIŞMA SÜRELERİ	Frekans	Yüzde(%)
0-5 Yıl	14	70
6-10 Yıl	4	20
11-15 Yıl	1	5
15 ve Üzeri	1	5
ENGEL DURUMU	Frekans	Yüzde(%)
Evet	0	0
Hayır	0	0

Veri Toplama Aracı

Kişisel Bilgiler

Yaptığımız çalışmanın anketinde, çalışanların eğitim seviyesi, cinsiyeti, yaşı, istihdam türü, meslekte geçirdiği süre, kaç tane yetersizliği olan birey çalıştırdığı, hangi eğitim düzeyinde, engel düzeyi ile ilişkin bilgiler yer almaktadır.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme

Ölçeğin yapılması için belirlenen iş yerleri sahipleriyle görüşülmüştür. Görüşme esansında işverenlerin demografik bilgileri alınmış olup tutum ölçeği işyeri sahiplerine verilmiş ve söz konusu ölçeği müdahale edilmeden formu doldurmaları istenmiş olup her maddenin yanında bulunan kutucuğa görüşlerine en uygun olan rakamı yazmaları talep edilmiştir.

İşverenlerin Engelli Çalışanlarına Yönelik Tutum Ölçeği

İşverenlerin yanlarında çalışan yetersizliği olan bireylere yönelik tutumlarını belirlemek amacıyla Aycan'ın Engellilerin Çalışmasına Yönelik Tutum Ölçeği (EÇYÖT) uygulanmıştır. Tutum ölçeğinde 40 adet tutuma yönelik soru sorulmuştur. 26'sı ters yönde kaydedilmiştir. Bununla birlikte iş yeri sahiplerine içerisinde demografik bilgi içeren sorular sorulmuştur. İşyeri sahiplerine 5'li likit tipi 40 sorudan oluşan tutum ölçeği soruları sorulmuştur.

Bulgular

Bu çalışmada işverenlerin engellilere yönelik tutumları işverenlerin; cinsiyeti, yaşı, çalıştığı süre, eğitim durumu, çalıştığı sektör, engel durumu olup olmadığı ile engelli çalıştırmaya yönelik bulguların ne şekilde olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda işverenlerin demografik bilgileri;

1. Hangi alanda istihdam yapmış?
2. Kaç kişi istihdam/yaş, cinsiyet.
3. Kaç yılından beri çalışıyor.
4. Hangi eğitim düzeyi nedir?
5. İstihdam ile ilgili düşünceleri.

6. Engel düzeyi ve çeşitleri.
7. İstihdama yönelik önerileri.

Tablo 2. İşverenlerin tutum ölçeğine ilişkin sayısal veriler.

Kişi	En düşük	En yüksek
20	1	5

Tablo 2 incelendiğinde işverenlere uygulanan tutum ölçeğinde tutum değeri için 1 puan ve 5 puandan oluşan değerler vardır. Araştırmaya katılanların tutum puanı orta düzeyde olarak görülmüştür. Buna göre Hatay’da engellilere yönelik iş vermede orta düzeyde tutuma sahip oldukları gözlemlenmiştir.

Tablo 3. İşverenlerin cinsiyete göre tutum ölçeğinin karşılaştırılması

Cinsiyet	Örneklem sayısı	Ortalama
Kadın	6	2.925
Erkek	14	3.25

Tablo 3 incelendiğinde erkek ve kadın katılımcıların tutum puanları arasında pek bir fark gözlemlenmemiştir.

Tablo 4. Yaş gruplarına göre tutumların hesaplanması

Yaş grupları	Örneklem sayısı	Ortalama
0 ve 30 yaş arası	2	3.1
31 ile 40 yaş	4	2.96
41 ile 50	8	2.90
50 yaş ve yukarısı	6	3.15

Tablo 4 incelendiğinde yaşın tutuma pek bir değişiklik katışı gözlemlenmemiştir. En yüksek tutumun 50 yaş ve üstü olan kişilerde gözlemlenmiştir.

Tablo 5. İşverenlerin eğitim düzeyine göre tutum puanlarının hesaplanması

Eğitim düzeyleri	Örneklem sayısı	Ortalama
İlkokul	4	2.8
Ortaokul	5	2.95
Lise	8	3.0
Üniversite	4	3.15

Tablo 5 incelendiğinde eğitim düzeyinin ortalama yakın bir tutum ölçeğine sahip olduğu görülmekte fakat eğitim seviyesi arttıkça tutumun daha da arttığı gözlenmiş olup en yüksek tutumun üniversite mezunlarına ait olduğu gözlenmiştir.

Tablo 6. İşverenlerin sektöre göre tutum puanlarının hesaplanması

Sektörler	Örneklem sayısı	Ortalama
Yiyecek-içecek	9	3.1
Giyim	3	2.9
Gıda	4	2.95
Mobilya	2	2.98
Kozmetik	1	3
Elektronik	1	3

Tablo 6 incelendiğinde en yüksek puana sahip sektör yiyecek-içecek sektörüdür. En düşük tutma sahip olan sektör ise giyim sektörü olarak tespit edilmiştir. İşverenlerin sektörlere göre tutum puanları arasında fark bulunmamıştır.

Tablo 7. Çalışma süresine göre işverenlerin tutumların ölçülmesi

Çalışma süresi	Örneklem sayısı	Ortalama
0-5 yıl	14	3.1
6-10 yıl	4	2.95
11-15 yıl	1	3
15 ve üzeri	1	3

Tablo 7 incelendiğinde 5 yıldır çalışan işverenlerin tutum puanları daha uzun süredir çalışanlara göre tutum puanları daha yüksektir. Ortalama 6-10 yıl arasında çalışanların tutum puanları diğerlerine göre daha düşük olup ortalama bir puan hesaplanmıştır.

Tablo 8. İşverenlerin engel durumuna sahip olup olmamasına göre tutum ölçeğinin hesaplanması

Engellilik durumu	Örneklem sayısı	Ortalama
Var	0	0
Yok	0	0

Yapılan araştırmada engelli işverene rastlanmamıştır.

Tartışma

Çalışmamızda engelli bireylerin istihdamına yönelik işverenlerin tutumları; yaş, cinsiyet, eğitim durumları, engelli olup olmama durumu, meslekte ne kadar süredir var olduğu gibi değişkenler göz önüne alınarak işverenlere 40 sorudan oluşan 5’li likert tipi tutum ölçeği uygulanarak işverenlerin tutumu hakkında veri toplanmıştır. Bu araştırmada elde edilen veriler sonucuna göre demografik yapının engellilere yönelik tutumlarını etkilemediği gözlemlenmiş olup işverenlerin tutumu orta düzeyde görülmüştür.

Yapılan çalışmada 20 kişi ile görüşülmüş. Bu 20 kişinin 14’ü erkek olup 6’sı kadındır. Bu araştırmada cinsiyete göre işverenlerin engellilere yönelik tutumlarında pek bir fark gözlemlenmemiş olup sonuç orta düzeyde bulunmuştur.

Yapılan bu araştırmamızda engellilere yönelik işveren tutumlarında yaşın tutuma pek bir fark yaratığı görülmemiştir. Ancak 50 yaş ve üstü bireylerde tutumlarında diğer yaş gruplarına göre ortalamanın biraz üstünde bulunmuştur. Bu fark kayda alınacak kadar bir fark değildir.

Bir diğer demografik yapı incelemesinde eğitim düzeyinin işverenler üzerindeki etkisi incelendiğinde uç değerde bir fark gözlemlenmemiştir. Yalnız üniversite ve lise düzeyinde mezun kişilerin ortaokul ve ilkokul düzeyinde mezun olan bireylere göre tutumları daha yüksektir. Bu sıklıkla ise eğitim seviyesi artıkça olumlu tutum da artmaktadır.

Sektör ve işverenlerin işte ne kadar süredir çalıştıkları araştırmada da işverenlerin tutumunda gözlemlenebilir bir fark yoktur. Yapılan araştırmada işverenlerin tutumu

engellilere yönelik tutumu orta düzeyde bulunmuştur.

Bu araştırmamızda engelli olma durumuna rastlanmadığı için işverenlerin engelli olma durumu nötr olarak hesaplanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Koşullar göz önüne alındığında engelli bireylerin çoğu geçmişten bu yana ekonomik, sağlık, barınma, iş bulma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Devlet olarak her ne kadar engelli bireylere haklar ve ayrıcalıklar tanınsa da yetersiz kalmaktadır. Burada işverenlere de bazı görevler düşmektedir.

Bu konuda işverenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. İşveren çalışan engelli birey için uygun fiziki ortam oluşturmali, diğer çalışanlarla uyum içerisinde olmalarını sağlamali, toplum olarak engelli bireyleri sahiplenmeliyiz.

Yapılan araştırmada engelli birey çalıştırmayan bazı işyerleri engellileri; sorumsuz, verimsiz, diğer çalışanların performanslarını düşürecekleri düşüncesi hâkimdir. Bu yanlış algıyı kırmak gerekir. Oysaki engelli bireyin özelliklerine uygun görev ve sorumluluk verildiğinde bu bireylerin işlerine adapte olacağı ve görevlerini başarıyla yapabileceği ön görülmüştür.

Toplumda engelli bilinci oluşturulmalı, üniversiteler, sendikalar, dernekler, yayıncı kuruluşlar, devlet kurumları toplumda engelli bilinci oluşturacak aktiviteler düzenlemeli sonuçta hepimiz bir engelli adayız. İstihdama yönelik olarak devlet bazı kesimleri desteklemeli, engellilere kendilerini kurabilmeleri için kesintisiz teşvik primleri verilmelidir. İstihdama yönelik İŞKUR'un etkinliği daha da artırılmalıdır.

Kaynakça

Arıkan, S., & Ayyıldız, E. (2018). *Engelli Bireylerin Destekli İstihdamı*. İstanbul: Akademik Kitaplar / İstanbul Medeniyet.

Çakmak, M.N. (2008). "Amerika Birleşik Devletlerindeki Engelli Tanımı Hakkında Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 57(2), 52-68.

Durmaz, Ş. (2017). "Engellilik Ve İşgücü Piyasası İlişkisi", Doktora Tezi, S.D.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Dünya Sağlık Örgütü. (www.who.org.tr).[03.11.2010].

Kuzgun, İ. (2009). "Türkiye'de Özürlülerin Ücret Karşılığı İstihdamını Belirleyen

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Değişkenler ve Öneriler’, Journal of Yasar University.

Kızılkaya, S., & Ünver, İ., (2012). *Özürlü Hizmet Birimleri İstihdam Çalışmaları*, İstanbul: İBB Basımevi.

Mamatoğlu, N., Yaşın Dökmen, Z., & Yıldırım, F. (2015). ‘‘İşyerinde Engelliye Yönelik Tutumlar Ölçeği’’, *Edebiyat Dergisi Fakültesi*, c. 32, s.2.

Orhan, S. (2013). ‘‘Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları’’, *T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları*, 35.

Orhan, S. (2013). ‘‘Türkiye’de Özürlü Dostu İstihdam Politikaları (Durum Analizi ve Öneriler)’’, *ÇSGB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Eğitim ve Araştırma Merkezi Yayınları*, 35.

Öz, C. S., & Orhan, S. (2013). ‘‘Engelli İstihdam Yöntemleri Üzerine’’, *İstihdamda 3İ Dergisi*, 9, 52-55.

Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, (2011). ‘‘İşgücü Piyasasının Engelliler Açısından Analizi’’, *Özürlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü Yayınları*.

Seyyar, A. (2015). *Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar*, İstanbul: Rağbet Yayınları.

SGK, [<http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik>]. (Erişim: 17.02.2017).

Şahan, E. C. (2018). ‘‘Çalışma Hayatına Katılımda Engellilerin Yaşadıkları Sorunlar: Tekirdağ Süleymanpaşa Örneği’’, Yüksek Lisans Tezi, Namık Kemal Üniversitesi.

Şen, M . (2018). ‘‘Türkiye’de Engellilere Yönelik İstihdam Politikaları: Sorunlar ve Öneriler’’, *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 8 (2) , 129-152.

TÜİK (2011). *Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*, Ankara, 2010: 3636.

Yüksel Oktay, E., Çölgeçen, H., Karahan, K. K., & Yıldırım, Y. Z. (2019). ‘‘Bir Dezavantajlı Grup Olan Engellilerin Sosyal Dışlanmalarını Önlemek Üzere Türkiye’de Uygulanan Sosyal Politikalar’’, Yalova Üniversitesi.

Zaim Gökbay, İ., Ergen, A., & Özdemir, N. (2011). ‘‘Engelli Bireylerin İstihdamına Yönelik Bir Vaka Çalışması: Engelsiz Eğitim’’. Bahçeşehir Üniversitesi.

5378 Sayılı Kanun. (http://orgm.meb.gov.tr/Mevzuat/5378_sayili_kanun.htm).[03.11.2010].

International Journal of Eastern Mediterranean Studies

REFEREED JOURNAL

2023

ISSN NO: 2980-2350

Bu Makale Dergiden Çekilmiştir

Yazar Adı Kaldırılmıştır

Atıf Bilgisi

Chicago: “Suriye Ve Çevresindeki Ermenilerin 1918 Sonrasında Yabancı Ülkelere Göçürülmesi”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp.76-109.

Apa:, “Suriye Ve Çevresindeki Ermenilerin 1918 Sonrasında Yabancı Ülkelere Göçürülmesi”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp.76-109.

Özet

Osmanlı Devleti'nin parçalanması esnasında Ermenilerin 1890'larda Doğu Anadolu'da bir Ermeni yurdu kurmak amacıyla başlattıkları isyan ve saldırılar, Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasından bir yıl sonra Türkler tarafından mukabele gösterilerek durdurulmak istenmiştir. Ermeniler İngiliz, Fransız ve Rus hamilerine güvenerek 1878 Ayastefanos Anlaşması'nda elde edemedikleri taleplerini gerçekleştirmek için yaklaşık yarım asırlık bir mücadeleye girmenin bedelini, Türk topraklarından Suriye'nin kuzeyine sürülmekle ödeyeceklerdir. Ermenilerin büyük ihanetlerine rağmen Osmanlılar onları cezalandırmak yerine, hayatlarını, canlarını, mallarını ve namuslarını koruyabilecekleri bir fırsat vererek hazırladıkları Sevk ve İskan Yasası ile emniyet içerisinde Kuzey Suriye'ye yerleşmelerine izin vermiş ve bizzat kendi kolluk güçleriyle onları bu yolculukta refakatsiz bırakmamışlardır. Ancak Ermeniler güven içerisinde gittikleri bu toprakardan önce Avrupa ve ABD'ye sığınarak ayrıldıkları yetmezmiş gibi, sonrasında gidenleri kayıp ve yok edilmiş kaydeden patrik ve piskoposlarının ardına düşerek, Osmanlı Devleti'ne karşı büyük bir iftira kampanyası başlatarak sözde Ermeni Soykırımı" yaftasını yakıştırmak istemişlerdi.

Bu makalede, Osmanlı Devleti'nin Sevk ve İskan yasası ile Suriye'nin kuzeyine sürgün ettiği Ermeni ve daha bir çok unsurun sonradan uydurdukları katliam ve soykırım iddialarını, yabancı ülkelere göç eden gayrimüslim nüfusa dikkat çekerek çürütmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sevk ve İskan, Ermeni, Türk, Harp, Ayastefanos, Suriye.

Abstract

During the disintegration of the Ottoman Empire, the rebellion and attacks initiated by the Armenians in the 1890s to establish an Armenian homeland in Eastern Anatolia were tried to be stopped by the Turks a year after the start of the First World War. The Armenians, relying on their British, French and Russian benefactors, will pay the price of being exiled from Turkish lands to the north of Syria for nearly half a century of struggle to realize their demands, which they could not obtain in the 1878 San Stefano Treaty. Despite the great betrayals of the Armenians, the Ottomans, instead of punishing them, gave them an opportunity to protect their lives, lives, property and honor, allowing them to settle in Northern Syria in safety with the Law of Relocation and Settlement, and did not leave them unaccompanied on this journey with their own law enforcement officers. However, as if it wasn't enough that the Armenians took refuge in Europe and the USA before they went to this land in safety, they wanted to label the so-called "Armenian Genocide" by starting a great slander campaign against the Ottoman Empire by following the patriarch and bishops who recorded those who left as lost and destroyed.

In this article, it has been tried to refute the massacre and genocide allegations made up by Armenians and many other elements who were exiled to the north of Syria by the Ottoman State with the Law of Dispatch and Settlement, by drawing attention to the non-Muslim population immigrating to foreign countries.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Keywords: Dispatch and Settlement, Armenian, Turkish, War, San Stefano, Syria.

Giriş

On dokuzuncu yüzyılda Rumlar, Sırlar ve Araplar arasında milliyetçilik akımının hızlı bir şekilde yayılması ile imparatorluktaki istikrar bozulmuştur¹. Bu yüzyıla girerken Fransa ve Rusya'nın yardımlarıyla Yunanistan ve Sırbistan'ın bağımsızlık kazanmasından etkilenen Ermeniler de bazı girişimlerde bulunmaya başlamışlardı². Bu girişimler Ermenilerin, Türkler aleyhinde Batı'da yüzyılı aşkın süren bir takım asılsız iddialar ileri sürmelerini sağlamıştır. İleri sürülen bu iddialar, Türklerin ilgisizliği sebebiyle batıda taraftar bulmaya bugün de devam etmektedir.

Tanzimat ve Islahat fermanlarının azınlıklara tanıdığı birtakım imtiyazlar Ermenileri Anadolu'da devlet kurabilecekleri yönünde ümitlendirmiştir³. Tanzimat Fermanı'nın azınlıklar açısından önemi "azınlıklar için sonradan gündeme getirilecek olan ıslahat istekleri"⁴ olurken, Islahat Fermanı ise "Gayrimüslimlerin memuriyet ve askerlik hizmetlerine kabul edilmesi" ve "Her din ve mezhep törenlerinin serbest bırakılması"na dair önemli katkıları olmuştur⁵. Islahat Fermanı'nın 30 Mart 1856 tarihli **Paris Anlaşması**'nda yer alması ve fermanında geçen "Tebaasının refah ve mutluluğunu başlıca iş bilen padişah, ırk ve din ayrımı gözetmeksizin, tebaasının durumunu düzeltmek istemektedir" ifadesi anlaşmaya imza koyan İngiltere ve diğer devletlerin, bu maddenin uygulanıp uygulanmadığını kontrol etmek yönündeki çabası, bu devletleri Osmanlı Hıristiyanlarını koruyan ve gözetilen devletler durumuna getirmiş veya onlar kendilerini böyle kabul ettirmişlerdir. Bu durum 1774 Küçük Kaynarca Anlaşması'ndan beri Osmanlı Ortodokslarını korumayı üslenmiş olan Rusya'nın yanı sıra bu devletlerle Osmanlı Devleti arasında yeni bir himaye sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu çekişmeyi fırsat sayan Ermeniler de söz konusu devletlerin desteğini almak için çeşitli

¹ Stanford Shaw-Ezel Kurat Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: II, İstanbul 1983, s. 64; Arap milliyetçiliği hakkında bkz. Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar: Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, İstanbul 1998.

² Hüdevendigar Onur, *Millet-i Sadıka'dan Hayk'ın Çocuklarına: Ermeniler*, İstanbul 1999, s. 59 vd; İstanbul'daki Fransız Elçisi Monsieur Cambon, 20 Şubat 1894'te Parise yazdığı bir mektupta "1878'de ne bir Ermeni milliyetçiliği ne de istiklal fikri vardı. İlk defa 1885'te Ermeni hareketinden Avrupa'da sözedildi. Amerika ve İngiltere Ermenilere kucak açtı ve destek vaad ettiler." (Bayram Kodaman, "Üç Ermeni Şarkısı ve Ermenilerin Türklere Bakışı", *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hız. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 92; ayrıca bkz. Kodamandan naklen, Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Memoires et Documents, Livre Jaune Français, No: 187, s. 11).

³ Ermeniler Tanzimat ve ıslahat fermanlarıyla kendilerine verilen dinî, siyasî, hukukî ve kültürel imtiyazlardan istifade eden Ermeniler büyük devletlerin yardımıyla imparatorluğa karşı isyan ederek Doğu Anadolu'da bir Ermeni devleti kurmaya gayret ediyorlardı (Kodaman, "Abdülhamid ve Paul Terziyan", *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hız. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 105).

⁴ Mehmet Törehan Serdar, *Bitlis'te Ermeniler ve Ermeni Mezalimi*, Bitlis 1996, 28-29.

⁵ Serdar, *a.g.e.*, s. 28-29.

entrikalar çevirmeye başlamışlardır⁶.

Bir diğer gelişme, 1862 Nizamname-i Millet-i Ermeniyan'ın kabul edilmesi olmuştur. Bu nizamname Ermenilerin millî, dinî ve içtimaî meselelerinin Millî Ermeni Meclisi'nce halledilmesi gibi Ermenilere çok geniş bir lütufta bulunmuştur⁷. Nizamnamenin Ermenilere sağladığı yararlar gelince: “Batı medeniyeti ve eğitimine doğru ilk adım atılmış, bütün illerde birçok kültür kurumları açılmış, Ermeni dil ve kültürünün gelişmesinde rol oynanmış, daha çok gazete ve dergi yayınlanmış, Ermeniler seçim usul ve maddelerine alıştırılmış, kilise mensuplarının hukuku sınırlandırılmış, Ermenilere toplu şikayette bulunmak ve uygulamaya geçmek hakkı verilmiş, Katolik ve Protestan Ermenilerinin birleşmeleri sağlanarak, Ermenilerde ihtilal ruhu uyandırılmış ve Ermeni millî meselesi masaya yatırılmıştır”⁸.

Bu hakların verilmesini bir fırsat olarak değerlendiren Rusya 1867’de Osmanlı devletine bir muhtıra vererek, Gayrimüslimlerin menfaatlerinin Müslümanların menfaatlerinden ayrı tutulmamasını ve vilayetlerde bir nevi muhtariyet şeklinde Adem-i Merkezîyet İdaresi kurulmasını istemiştir. Ayrıca ıslahat çalışmalarının Avrupa devletlerinin denetim ve gözetimine de açık tutulmasını talep etmiştir⁹.

Rusya'nın bu tavrından cesaret alan ve 1869-1874 tarihlerinde Ermeni Patrikliği yapan Mıgırdıç Hırimyan, başta Rusya olmak üzere Avrupa devletlerinin başkentlerini dolaşarak, Ermenilerin istiklâlini temin edebilmek amacıyla kurulmuş olan çeşitli cemiyetleri bir tek çatı altında birleştirmeyi başarmıştır¹⁰. Bir diğer adım da yine 1874-1884 tarihlerinde Ermeni Patriği olan, II. Nerses Vartabetyan tarafından atılmıştır. Vartabetyan, Ruslar Yeşilköy’e geldiklerinde Rus Başkumandanı Grandük Nikola’yı ziyaret ederek “Ermenilerle meskûn olan Doğu vilayetlerinin Ermenistan adıyla istiklâlinin ilân edilmesini, bu amaç temin edilemezse bu bölgenin Rus kontrolü altına alınmasını” rica etmişti. Ayrıca Çar’a takdim edilmesi için de detaylı muhtıralar düzenlemişti¹¹.

Ermenilerin bu faaliyetlerinin Anadolu’da bir devlet kurmaya yönelik olduğunu ilk fark eden kişi II. Abdülhamit olmuştur. Padişah, emellerine ulaşmalarını engellemek amacıyla,

⁶ Anlaşmaya Rusya ve Osmanlı Devleti’nden başka İngiltere, Fransa, Avusturya ve Prusya devletleri de imzalamışlardı (Bilal Şimşir, *British Document on Ottoman Armenians (1856-1876)*, Volume I, Ankara 1983, s. 10-11).

⁷ 1860’ta tamamlanmasına rağmen 29 Mart 1863’te tasdik edilen bu nizamname ile Ermenilere adeta devlet içinde devlet olma gibi son derece geniş imtiyazlar verilmişti. Ermenilere, kendileri tarafından oluşturulacak 140 üyeli bir meclis tarafından idare edilebilme hakkı tanıyan nizamnamenin Ermenice metninde “Ermenilerin teşkilat-ı esasîsi” yani Ermenilerin anayasası ifadesi vardı (Necdet Sevinç, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul 2002, s. 266).

⁸ Serdar, *a.g.e.*, s. 30.

⁹ Serdar, *a.g.e.*, s. 30-31.

¹⁰ Serdar, *a.g.e.*, s. 31.

¹¹ Nerses’in faaliyetleri sayesinde Ermeni adı ilk defa Ayastefanos Anlaşmasına, ardından da İngiltere’nin çabalarıyla Berlin Anlaşmasına girmiştir (Şimşir, *a.g.e.*, s. 21).

Ermenilere karşı çeşitli askerî ve sosyal tedbirler almış olmasına rağmen, gelişmelerin önü alınamamıştır¹². Osmanlı-Rus savaşına girilmesini istememesine rağmen, alınan kötü neticenin sebeplisi olarak II. Abdülhamit'in görülmesi ve Ermenilerin Meşrutiyeti kendi menfaatleri için kullanacağını anlaşılması sebebiyle II. Abdülhamit, içinde bulunduğu çaresiz durum karşısında 13 Şubat 1878'de Meclis-i Mebusan'ı süresiz tatil etmiştir¹³.

Meclisin kapatılmasından hemen sonra 3 Mart 1878 Ayastefanos Anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmanın imzalanmasını fırsat bilen Beşiktaş Baş Episkoposu Noren Narbey, İstanbul'da hazırlanan bir Ermeni Bağımsızlık Projesi'ni, Petesburg'a götürmüş ve orada Ruslarla bu proje üzerinde çalışmalar yapmıştı¹⁴. Projeye göre "Ermenistan'a Ermeni bir vali atanacak, sancak idaresindeki amirlerde aynı şekilde belirlenecek, güvenlik Ermenilere bırakılacak, mahkemelerde Hıristiyan kanunları geçerli olacak, hakimler Ermenilerden seçilecek, Kürt derebeyleri dağıtılacak, vergiler ve vakıf işleyişi yeniden belirlenecek, Ermenistan'daki Türklerde bulunan silahlar toplanacak, Zeytun'a bağımsızlık verilmesi temin edilecekti."¹⁵

Rusların ve Ermeni ileri gelenlerinin bütün bu çabalarına rağmen, Ermenilerin bağımsız bir Ermeni devleti kurmada uğramış oldukları başarısızlığın ardındaki sebepler hakkında iki önemli tespit yapılmıştır. Bunlardan birincisi Ermeni tarihçi Mesrob K. Krikorian'a aittir. Ona göre sebeplerden biri: Ermenilerin birlikte hareket ettikleri devletlerden İngilizlerin ve Rusların kendilerine özgü gizli planlarının olmasıdır¹⁶. İkinci sebep ise Türk tarihçisi Erdal İlder tarafından açıklanmıştır. İlder'e göre: Anadolu'daki Ermeni nüfusun büyük oranda, geçmişte, iktisadî ve ticarî maksatlarla Batı ülkelerine göçmüş olmasıdır¹⁷. Şu halde denilebilir ki Ermeniler daha işin başında bir devletin teşkili için olması gereken yeterli nüfus ve belirli coğrafî ve tarihî sınırlardan yoksundur¹⁸.

Ermenilerin hiçbir yerde nüfus olarak çoğunluğu teşkil etmiyor olmaları, devlet kurmak

¹² Bkz. Bayram Kodaman, Sultan Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası, Ankara 1978.

¹³ Alan Palmer, Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi, (Çvr. Belkis Çorakçı Dişbudak), İstanbul 1993, s. 241; Kendisine yapılan suçlamalar karşısında II. Abdülhamit şu sözleri sarfederek, meclisi tatil etmek zorunda kalmıştır: "Babam Sultan Abdülmecid'i taklit ederek, müstakil müesseseler vasıtasıyla ve ikna yolu ile ıslahat yapmaya teşebbüs etmekle büyük hata ettim. Bundan sonra büyük babam Sultan Mahmut'un yolunu takip edeceğim. Büyükbabam, muhafazası Allah tarafından bana tevdi edilen milletimin ancak kuvvet ve şiddetle idare edilebileceğini anlatmıştı." (Jean Haslip, *Bilinmeyen Taraflarıyla Abdülhamit*, Çvr. N. Kuruoğlu, İstanbul 1964, s. 167).

¹⁴ Abdullah Yaman, *Ermeni Meselesi ve Türkiye*, Ankara 1983, s. 67.

¹⁵ Serdar, *a.g.e.*, s. 40.

¹⁶ Mesrob K. Krikorian, *Armenians In The Service Of The Ottoman Empire 1860-1908*, Viyana 1976, s. 108-madde b; Ermenilerin İngiltere ve Rusya'ya olan güvensizliklerine rağmen bu ülkelerin çıkarları için Türklere karşı savaşmalarının bedelini 1915 ve 1916 yanılılarıyla ödeyeceklerdir. Türkiye Ermeni Patrikhanesi Danışma Kurulu üyesi Dikran Kevorkyan bu durumu açıkça ifade edecek bir beyanatta bulunmuştur (Bkz. Onur, *Ermeniler*, s. 138).

¹⁷ İlder, *a.g.e.*, s. 12.

¹⁸ Kodaman, *a.g.m.*, s. 95.

için önemli bir problem görüldüğünden, başta gelen Ermeni terör örgütlerinden Taşnaksutyun ve Hınçak terör örgütleri¹⁹, sınır ötesinden Anadolu'ya Ermeni nüfus sokmaya çalışmışlardır. Nüfus nakli çok zahmetli ve masraflı bir iş olduğundan bu örgütler, nüfus naklini sağlayamadıkları zamanlarda ise söz konusu bölgelerdeki Türkleri yok edici katliamlar ve sürgünler düzenlemeye ve böylece buralarda nüfus çoğunluğunu ele geçirerek, elde edilecek boş topraklarda, ki bu topraklardan altı vilayetimiz kastedilmektedir, bağımsız bir Ermeni devleti kurmayı amaçlamışlardı²⁰. Fakat bunu kendi güçleriyle başaramayacaklarını anlayan Ermeniler, Osmanlı Devleti'nin kendilerine verdiği imtiyazlar sayesinde, Anadolu'da geniş bir örgütlenmeye giriştiler. Bu şekilde güçlerini bir araya getiren Ermeni ihtilal örgütleri, bağımsız bir Ermenistan kurulması için en uygun fırsatın ancak, Osmanlı Devleti'nin gireceği bir savaş sırasında çıkabileceğine karar verdiler.

1878 Berlin Kongresi'nde Bir Ermeni Devleti Kurulması Çalışmaları

1878 Osmanlı-Rus Savaşı, Ermenilere beklediği fırsatı sunmuştur. Bu savaş sırasında Ermeniler, Sırbistan ve Yunanistan'ın kurulmasında gösterdiği gayreti kendileri için de göstereceğine inandıkları için, Rusya ile ittifak yaparak, Osmanlı Devletine karşı savaşmışlardır. Ruslar da Ermenilerin bu yardımlarına karşılık, Ayastefanos Anlaşması'na, Ermeni menfaatlerini teminata alan, 16. maddeyi eklemişlerdi²¹. Bu madde: "Türkiye'nin yeniden eski haline getirilmesi ve Ermenistan'da işgal ettikleri toprağın Rus askerleri tarafından boşaltılması, iki ülke (Rusya ve Türkiye) arasındaki iyi ilişkilerin sürdürülmesindeki çatışmaları ortadan kaldırabilir, Babıâli Ermeniler tarafından iskân edilen vilayetlerde etkisini sürdürmek için, yerel ihtiyaçlar ile reform ve ıslahât taleplerini daha fazla geciktirmeden hizmete sokmalı ve Kürtler ile Çerkezler karşısında onların güvenliklerini garanti etmelidir"²² demektedir.

¹⁹ Hınçak Komitesi 1887'de Cenova'da kuruldu. Komite Marksist doktrini benimsedi. 1890'da adını Devrimci Hınçak Partisi olarak değiştirdi ve metod olarak da ihtilalci terörizmi benimsedi. Taşnak Sutyun Komitesi; gayesi Tiflis'teki Genç Ermenistan Cemiyeti ile, merkezi Van'da bulunan Armenaganlar'ı ve Hınçaklar'ı birleştirmektir. 1890'da Kafkasya'da kuruldu. Daha sonra bu komiteler "Ermeni İhtilal Cemiyetleri İttifakı" adıyla bir araya getirildi. Bunların ortak ülküsü "Türk'ü, Kürd'ü her yerde, her türlü şerait altında vur. Mürtecileri, ahdinden dönenleri, Ermeni hafiyelerini, hainleri öldür. İntikam al." idi. Bunlar silahlı terörizmi benimsemiştir (Ali Karaca, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899)*, İstanbul 1993, s. 72-73); ayrıca bkz. Karaca, *Tehcire Giden Yolda Ermeni Meselesi'ne Bir Çözüm Projesi ve Reform Müfettişliği (1878-1915)*, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 9-90).

²⁰ Enver Ziya Karal, *Armenian Question, 1878-1923*, Ankara 1975, s. 13; Alan Palmer, Ermeni Taşnak aşırı güçlerinin Galata'daki Osmanlı Bankası merkezini basmalarını anlatırken "Teröristlerin kullandığı yöntemler, Yakın Doğu'da bir sonraki yüzyılda birçok terörist örgüt tarafından kullanılacak yöntemlerin habercisi gibiydi. Binaya bombalar koydular, rehinelere aldılar, 6 doğu vilayetinde derhal reformlar yapılmasını, Girtililere verilen ödünlere denk hakların Ermenilere de verilmesini istediler (Palmer, *a.g.e.*, s. 289).

²¹ Serdar, *a.g.e.*, s. 38.

²² Adrianople'de Ermeni Rahibi Kevork Rusdjuhlian, Yovannes Efendi Nurian, Stephan Arslanian ile İstanbul'daki Ermeni Patrikhanesi'nin ve Ulusal Meclis'inin teklifi üzerine Rus komutan Grand Dük Nicholas ve İstanbul'da daha önce elçi ve bir Rus devlet adamı olan Cont İgnatiev, Ermeni problemi için Doğu vilayetlerinde, Ruslardan reform talep ettiler. Ruslar, hazırlanan anlaşmaya Ermeniler lehinde bir madde

İngiltere, Rusya'nın Ayastefanos Anlaşması ile elde ettiği üstünlüğü hazmedemediğinden, Osmanlı Rus savaşının sonuçlarının uluslararası arenada tartışılması gerektiğini ileri sürerek, anlaşmayı tanımadığını ilan etmiştir. İngiltere Berlin'de düzenlenen konferansta, anlaşmayı yeniden düzenlemeyi ve bazı maddelerini ortadan kaldırmayı tasarlamış, bunda da başarılı olmuştur. İngiltere'nin değiştirmek istediği maddelerden biri de Ermeniler için anlaşmaya konulan 16. madde idi. İngiltere Ermenilerin gelecekte kendi bölgesinde çıban başı olmasından ve kendilerine muhalif bir misyon teşkil etmelerinden endişe ederek, doğrudan toprak sahibi olmaları yerine, zaman içinde kendi hamiliklerinde gelişen bir toplum olmalarını sağlamak amacıyla 16. maddeyi tadil ederek, Berlin'de imzalanan yeni anlaşmanın 61. maddesi olarak yeni bir düzenleme yapılmıştı. Madde uyarınca Babıâli, Ermenilerin sakin oldukları vilayetlerin muhtaç olduğu ıslahatı vakit geçirmeksizin tatbik etmeyi ve Ermenileri Kürtlerin ve Çerkezlerin saldırılarından korumayı taahhüt etmiştir²³.

Bütün bu kazanımlara rağmen Ermeniler memnun olmamışlardı. Onların arzusu Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Sırlar ve Yunanlılardan sonra en büyük Hıristiyan azınlık olan Ermenileri de en az onlar kadar desteklemesi ve bağımsız bir ülkeye sahip kılması idi²⁴. Bunun temin edilememiş olmasını bir Ermeni olan M. Kherimian şöyle açıklar: "Bütün Sömürgeler konferansa demir kaşıkla ve 'harisa'²⁵ hisselerini almak için geldiler. Bizim kaşığımız kağıt [mektup] olduğundan, biz hiçbirşey alamadık."²⁶

Bu düş kırıklığını yeni bir kazanıma dönüştürmek amacıyla Birleşik Topluluklar [United Society (Miatseal enkeruthiwn)] ve diğer örgütlerin gayretleriyle Ermeniler Osmanlı topraklarındaki Ermeni okullarını birer karargâh haline getirdiler. Böylece Ermeniler, güç ile elde edemedikleri kazanımları yeni nesillere din, dil, edebiyat ve tarih bilinci içinde öğretmeyi ve Ermeni Devleti'ni kurmak hayalini uzun vadeye yayılmış bir amaç haline getirmeyi

koymayı da vaad ettiler: Osmanlı İmparatorluğu'nun Asya ve Avrupa vilayetlerinde sürdürülmekte olan gaddarlık ve baskıları önlemek amacıyla, Ermeniler tarafından iskân edilmiş olan vilayetlerde (Van, Bitlis, Erzurum, Diyarbakır, Elazığ ve Sivas), yerel idareye kendi kendini yönetmesi hakkını vermeyi, Çarlıkla yapılan anlaşmada, Sultan garanti etmiştir (Krikorian, *a.g.e.*, s. 6).

²³ Cevdet Küçük, Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı, İstanbul 1986, 2. baskı, s. 14; ayrıca bkz. Vahdettin Engin, "Sultan II. Abdülhamid'e Düzenlenen Ermeni Suikasti ve Bu Sebep Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz", *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 116; Madde şu şekli almıştır: "Babıâli daha fazla ertelemeksizin, Ermeniler tarafından iskân edilmiş olan vilayetlerde yerel ihtiyaçlar olarak talep edilen reform ve ıslahatları üstlenmeyi yerine getirmeli. Kürtlere ve Çerkezlere karşı onların güvenliğini garanti etmelidir. Atılan adımların etkili olması için, onların uygulanmasına nezaret edecek olan, Büyük güçler periyodik olarak bilgilendirilecektir." (Krikorian, *a.g.e.*, s. 8).

²⁴ Oysa Ermeniler Rusya için sadece Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılacak basit bir aletten ibarettir. Hatta Rus Hariciye Nazırı Prens Labanof, Bulgaristan'ın nankörlüğünü ima ederek, "Biz Garp'taki hatamızı Şark'ta tekrar etmeyeceğimiz için bir Ermeni Bulgaristan'ı istemeyiz" demişti (İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, İstanbul 1972, s. 333).

²⁵ Doğuyla ilgili bir yemek, et ve buğday birlikte dövülür ve pişirilirdi (Krikorian, *a.g.e.*, s. 8.).

²⁶ Krikorian, *a.g.e.*, s. 8.

hedeflediler²⁷.

Ermenilerin Yerelde Teşkilatlanmaları

Ermenilerin bu faaliyetleri kısa zamanda meyvelerini verdi ve teşkilatlandırılmış gruplar 1890 yılından itibaren organize bir şekilde, Osmanlı topraklarında şiddet ve terör hareketlerine başladılar. Türkler ve Kürtler, Ermeni çeteleri tarafından kadın, çocuk, ihtiyar denilmeden camilere kapatılarak, yakıldılar. Erkeklerin cinsel organları kesildi, derileri yüzdü, gebe kadınların karınları deşildi, genç kızlar tecavüz edilerek, kazıklara oturtuldu²⁸.

Ermenilerin bu zalimlikleri sürerken, Osmanlı hükümet ve saray yetkilileri maalesef, 1860'lı yıllardan itibaren ortaya çıkmış olan Yeni Osmanlılar (diğer bir adıyla Genç Osmanlılar) ve bunların bir ileri aşaması olan Jön Türklerin karşı muhalefetiyle uğraşmaktaydı²⁹. Bu muhalefet sebebiyle Osmanlı hükümeti Ermenilere karşı yeterli önlem alamamış, halk nazarında despot ve hürriyet kısıtlayıcı bir görüntü sergilemek istemediğinden, yapılanları siyasî ve diplomatik yollardan çözmeye çalışması, terör örgütlerinin Avrupa'da yeni dostlar edinmesinde ve önemli ilişkiler kurmasında etkili olmuştur³⁰. Bu ilişkilerden ilkinin kuran Katagikos 5. Kevork, Petersburg'a bir heyet göndererek, Türkiye'nin bu zayıf anından istifade ile Ermeni iddialarının devletlerarası bir sahaya intikalinin mümkün olup olmadığını Rus Hükümeti'ne sordu. Ruslar bundan büyük memnuniyet duydular. Bunun üzerine 5. Kevork, Şark Hıristiyanlarının kadim hamisi dediği Rusya'dan Türkiye Ermenistan'ını ve Ermenilerini himayesi altına almasını İsa namına istirham etmiştir³¹. Bir diğer ilişki de yine bir Ermeni Patriği tarafından kurulmuş olup, bu hususta İngiliz Büyükelçisi Sir Eliot, 1876'da kendisini ziyaret eden Ermeni patriğinin "Eğer Avrupa'nın bu işe müdahalesi ve dikkatlerinin çekilmesi için ihtilâl ve isyan çıkarmak lazımsa bunu yapmak hiç de zor değildir."³² dediğini nakletmektedir.

Jöntürk-Ermeni İşbirliği ve Abdülhamit

Ermenilerin dehşet verici planları sürerken, Sultan II. Abdülhamit iktidarına muhalif

²⁷ 1862 Nizamnamesi ile oluşturulan Umumi Meclis çalışmaya başlayınca manastırlarda, kiliselerde, okullarda içinde yaşadıkları topluma kin ve nefret hisleriyle dolu bir nesil yetiştirilmeye başlandı (Azmi Süslü, Maraş'taki Fransız ve Ermeni İşbirliği, Ankara 1987, s. 30); Mim Kemal Öke, *Ermeni Sorunu, 1914-1923*, Ankara 1991, s. 73; Sevinç, *a.g.e.*, s. 291.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Hocoğlu, *Tarihte Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler*, İstanbul 1976; Altan Deliorman, *Türlere Karşı Ermeni Komitecileri*, İstanbul 1973, s. 54; Sevinç, *a.g.e.*, s. 279; *Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslar'da ve Anadolu'da Ermeni Mezâlimi*, Cilt: I, 1906-1918, Ankara 1995, s. 154.

²⁹ Palmer, *a.g.e.*, s.317-319; 1889'da Askeri Tıbbiye'de okul öğrencileri İshak Sukuti, Mehmet Reşid, Abdullah Cevdet, İbrahim Temo ve Hüseyinzade Ali (Turan) tarafından kurulan gizli örgüte "İttihâd-ı Osmanî'nin kurucularına Jön Türkler de denilmiştir. İttihad-ı Osmanî'nin adı Ahmed Rıza'nın başkanlığı ile 1895'ten sonra İttihat ve Terakki olarak değiştirilmiştir. (Şina Akşin, "Jön Türkler", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, Cilt: III, İstanbul, ts. s. 832).

³⁰ Bkz. Kodaman, Paul Terziyan, s. 107.

³¹ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara 1950, s. 378.

³² Sadi Kocaş, *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1967, s. 74.

olan Jön Türkler, anayasalı meşrutî bir sistemin tekrar kurulması için çalışıyorlardı. Meşrutî yönetimin getirilerinin kendileri için önemini, I. Meşrutiyet döneminden çok iyi görmüş olan Ermeniler, Jön Türkler ile 4-9 Şubat 1902’de bir araya gelerek **Birinci Osmanlı Liberaller Kongresi**’ni topladılar³³. Toplantıya Ermeni, Rum, Bulgar, Sırp ve diğer ayrılıkçı komitelerden toplam 47 delege katıldı³⁴. Kongrede yapılacak ihtilal hareketına yabancıların katılmasını isteyenlerle istemeyenler arasında anlaşmazlık çıktı. Prens Sabahattin diğer devletlerin müdahalesini gerekli görürken³⁵, Ahmet Rıza buna karşı çıktı. Bu yüzden kongre başarısızlıkla sonuçlandı ve Ermeniler bu tarihten sonra gizli komiteler oluşturarak, yeni bir toparlanma ve güç kazanma sürecine girdiler³⁶. Ermeniler 21 Temmuz 1905’te bağımsız Ermeni devletinin önünde en büyük engel olarak gördükleri Sultan Abdülhamit’i öldürmek için başarısız bir suikast girişiminde bulundular³⁷. Ermenilerin Abdülhamit’e karşı giriştikleri bu harekettten ciddi olarak etkilenen Jön Türkler, Ermeni Taşnaksutyun Komitesi ile, Abdülhamit’e karşı 27-29 Aralık 1907 tarihinde Paris’te ikinci defa bir araya gelerek, İkinci Osmanlı Liberaller Kongresi’ni³⁸ Ahmet Rıza, Prens Sabahattin ve Ermeni Taşnaksutyun cemiyeti başkanı K. Malumyan’ın ortak başkanlığında topladılar. Bu kongrede ihtilal ve işbirliğine dair önemli kararlar alınmasına rağmen bunlar açıklanmadı³⁹. Jön Türkler “ittihad-ı anasır” (unsurların birleşmesi) uğruna devleti yıkmaya çalışan eli kanlı komitecilerle anlaştıktan sonra hızlı bir şekilde ihtilal hazırlıklarına giriştiler⁴⁰. Jön Türklerin baskılarına dayanamayan Sultan, 23 Temmuz 1908’de II. Meşrutiyeti ilan etmek zorunda kaldı. Meşrutî yönetim Ermenilerin serbestçe yeniden faaliyet göstermelerine zemin hazırladı. Silah taşıma yasakları kaldırıldığından Ermeniler hızla silahlandılar. Yapılan yeni parlamento seçimleri sayesinde Osmanlı Mebuslar Meclisi çeşitli unsurlara mensup milletvekilleri ile yeniden kuruldu. Bu mebuslar kendi milletlerinin çıkarları doğrultusunda faaliyetlerde bulundular.

³³ Süleyman Kocabaş, *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldılar: Hayaller... Komplolar... Kayıplar... 1890-1918*, İstanbul 1991, s. 67; Palmer, *a.g.e.*, s. 314.

³⁴ Kongre’de alınan kararlar arasında Ermenileri ilgilendiren kısım “Uluslararası anlaşmalara, özellikle de Berlin Anlaşması’na uyulacak ve Türkiye’nin iç düzeni ile ilgili olduğu ölçüde bu hükümler ülkenin tüm vilayetlerine uygulanacaktır”denilmekteydi (Akşin, *a.g.m.*, s.834).

³⁵ Prens Sabahattin “çıkarcı müdahaleleri önlemek için”, “Menfaati menfaatimize uygun, hür ve demokratik hükümetlerle” anlaşmak yabancı müdahalesinin menfi yönlerini ortadan kaldıracaktır fikrindeydi (Akşin, *a.g.m.*, s. 834).

³⁶ Palmer, *a.g.e.*, s. 314.

³⁷ Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1976, s. 525 vd.

³⁸ Kocabaş, *a.g.e.*, s. 73.

³⁹ Seda Bayındır, *Adana Ermeni İsyanı (1909)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi-Marmara Üniversitesi- İstanbul 1997, s. 4; Kongre çalışmalarını tamamlayarak ortak bir bildiri yayımladığında bildirinin altına şu örgütler imzalarını atmışlardı: Osmanlı Terakki ve İttihat Cemiyeti, Teşebbüs-i Şahsi ve Adem-i Merkeziyet-i Meşrutiyet Cemiyeti, Ahd-ı Osmani Cemiyeti (Mısır), Londra’da Türkçe ve Arapça yayımlanan Hilafet’in yazı kurulu, Taşnak Sutyun (Ermeni örgütü), Mısır Cemiyet-i İsrailiyesi ve bazı Ermeni yayınlarının yöneticileri (Akşin, *a.g.m.*, s. 838).

⁴⁰ Vahdettin Engin, “Sultan II. Abdülhamid’e Düzenlenen Ermeni Suikastı ve Bu Sebepile Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz“, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hzr. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s.119.

Ülkeyi yöneten hükümetler İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin baskılarına maruz kalınca, Abdülhamid yeniden sert bir politika izlemeye yöneldi. Bunun üzerine Ermeni ayrılıkçı örgütleri silahlanmaya ve Müslümanları tehdit etmeye başladılar. İttihat ve Terakki Partisi'ne karşı İstanbul'da 31 Mart Vak'ası meydana gelirken, bunu fırsat bilen Ermeniler Adana'da Müslümanları katletmeye başladılar (14 Nisan 1909)⁴¹.

31 Mart Ayaklanması ve Adana Olayları

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu bu siyasî kargaşayı kendi lehlerine değerlendiren Ermeniler, 1890'da başlattıkları terör hareketlerini, saraya karşı bir muhalefet olarak ortaya çıkmış olan Türk milliyetçilerini de kullanmak suretiyle sürdürmüş ve emellerine Türk'ü Türk'e karşı kullanmak suretiyle ulaşmayı amaç edinmişlerdir⁴². Ermeniler 1890 tarihinden itibaren bu şekilde yaklaşık 34 ayaklanma çıkarmışlardır⁴³. Ermeniler, aynı zamanda Avrupa'da Türkler Ermenileri katlediyor yaygarasını yayarak, Avrupa'nın Osmanlı Devleti'ne müdahale etmesini temin etmeye çalışmışlardır.

31 Mart Ayaklanması, Rumeli'de bulunan Harekat Ordusu'nun çabalarıyla bastırıldıktan sonra, Ermeniler, bağımsız Ermeni devletinin önünde en büyük engel olarak gördükleri II. Abdülhamit'in İttihat ve Terakki Cemiyeti tarafından hal edilmesini büyük bir coşku ve nümayişle karşıladılar⁴⁴. II. Abdülhamit'in ortadan kaldırılışının hemen ardından başlayan 1909 Adana Ermeni İsyanı, bu birlikteliğin de sonunu hazırlamıştır. Ermeniler, İttihat ve Terakki Partisi ile kurdukları iyi ilişkileri yanlış değerlendirmişlerdi. Onlar ortak düşman Abdülhamit'in devrilmesinde üstlendikleri rolün bir karşılığı olarak, kendileri için dinî, tarihî ve stratejik bir öneme sahip olan Adana ve buraya bağlı olan Tarsus, Dört Yol, Osmaniye ve Kozan bölgesinde bir Ermeni devleti kurulabileceğine kendilerini inandırmışlar veya 31 Mart hadisesi ile bu ayaklanmayı bir oldu/bittiye getirmek istemişlerdi. Gerçeğin böyle olduğunu gösteren bazı hazırlıklar da vardı. Meselâ, o tarihteki İngiliz sefaretinin bir raporunda "Ermeniler bağımsız idareyi hemen başlatmak istiyorlar."⁴⁵ şeklindeki ifade ile Muşeg Efendi adlı bir papazın 1895 yılında çıkan Ermeni isyanlarının bastırılması sebebiyle duyduğu kinin intikamını almak amacıyla ortaya çıkararak, Ermenileri isyana davet etmesi bunun bir ispatı idi. İsyanın başlamasında etkin olan Muşeg Efendi ve Ermeni komiteleri bir yandan bölgeye silahlı Ermeniler sevk etmekte, diğer taraftan da "Kilikya'nın da müstakil bir

⁴¹ Bayındır, *a.g.t.*, s. 4-5.

⁴² Kocabaş, *a.g.e.*, s. 74.

⁴³ Bu ayaklanmalardan en önemlilerinden bazıları; 15 Temmuz 1890 Kumkapı Nümayişi, Eylül 1893 Merzifon, 4 Ağustos 1894 Tokat, 23 Ağustos 1894 I. Sasun İsyanı, 30 Eylül 1895 Babiali gösterisi, 24 Ekim 1895 Zeytün İsyanı, 15 Haziran 1896 Van İsyanı, 26 Ağustos 1896 Osmanlı Bankası baskını, 21 Temmuz 1897 II. Sasun İsyanı'dır (Deliorman, *a.g.e.*, s. 40).

⁴⁴ Kayalı, *a.g.e.*, s. 4

⁴⁵ Kamuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, Ankara 2001, s. 226.

idareye tabi tutulması için beyannameler”⁴⁶ hazırlayarak yoğun bir propaganda yapmaktaydılar. Bütün bu kışkırtma hareketleri sonucunda Müslümanlara karşı yoğun bir saldırıya geçen Ermeniler kısa bir süre sonra karşılarında, iyi ilişkiler içinde olduklarını zannettikleri İttihat ve Terakki'nin Dedeâğaç'tan getirdikleri orduyu buldular.

II. Abdülhamit'e Karşı Ermeni-Jöntürk İttifakı

Adana isyanı ile maksatını iyice açığa vuran ve Ermenileri bu isyan için teşkilatlandıran Taşnaksutyun Komitesi, amacı sadece Abdülhamit'i düşürmek olan İttihat ve Terakki Partisi ile İstanbul'da bir anlaşmaya vardı⁴⁷. Bu anlaşmanın imzalanması “Vatanın bağımsızlığını sağlamak, bütünlüğünü ve politikasını sonuna kadar korumak, bir takım kimselerde doğan kötü düşünceleri yok etmek ve Osmanlı unsurları arasında iyi ilişkiler kurmak” gerekçesine dayanıyordu. Anlaşmaya göre “İki cemiyet meşrutiyeti güçlendirmeyi ve halkın kültürel eğitimini birlikte organize etmeyi; gerici hareketlere karşı birlikte mücadele vermeyi; Osmanlı vatanının bölünmez bütünlüğünü sürdürmeyi ve Ermenilerin bağımsızlık eğilimine dair istibdat yönetimi döneminden kalan söylentileri ortadan kaldırmayı; vatanın ilerlemesini birlikte gerçekleştirmeyi hedef seçmekteydiler. Ayrıca Adana faciasını ve 31 Mart hadisesini bir uyarı olarak kabul etmek ve bütün bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak için birlikte hareket etmeyi...”⁴⁸ hedefliyordu. Ancak kısa bir süre sonra Ermeniler Erzurum'da gerçekleştirdikleri Sekizinci Taşnak Sutyun Kongresi'nde, söz konusu anlaşmayı yeniden değerlendirerek; Taşnak Sutyun Komitesinin, İttihat ve Terakki Cemiyetine muhalif durumda kalmasına karar verdiler⁴⁹. Taşnak Sutyun, her ne kadar Türkiye Ermenileri olarak, İttihat ve Terakki Cemiyeti üyelerine onlarla aynı safta yer alacaklarını söylemiş olsa da, gerçekte Rusya'nın Türklerle girişeceği bir savaş sırasında, Rusya Ermenileri ile hareket etmeyi ve Türklere karşı savaşmayı kararlaştırmaktan çekinmemiştir. Ermeniler bu kararı alırken, Türkler, Rusya'ya karşı açılacak bir savaşta, Ermenilerin ittifakının sağlaması halinde, Ermenilere istedikleri bir bölgede otonom vaat etmekteydiler. Buna karşılık, çıkacak bir savaşta Türklere karşı savaşılması halinde, bağımsız bir Ermenistan kurulması yolunda, Rusya'nın kendilerine daha büyük yardımlar yapacağına olan inanç, Ermeniler arasında daha kuvvetli idi⁵⁰.

⁴⁶ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, İstanbul 1961, s. 46.

⁴⁷ Kocabaş, *a.g.e.*, s. 191.

⁴⁸ Gürün, *a.g.e.*, s. 252.

⁴⁹ İttihat ve Terakki Hükümeti'nin, Hıristiyan unsurlara ve özellikle Ermenilere karşı eskiden beri takip ettiği iktisadî, sosyal ve idari birbirine zıt politika, baskıyı ve ıslahatı uygulamaya konusunda gösterdiği aldatıcı hareketleri göz önünde tutan Taşnak Sutyun Kongresi, İttihat ve Terakki'ye karşı muhalefet durumunda kalmaya, onun siyasî programını eleştirmeye, kendisine ve teşkilatına karşı şiddetle mücadeleye girişmeye” karar vermiştir (Hasan Babacan, “I.Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Sorunu, Tehcir Meselesi ve Talat Bey”, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001, s. 141).

⁵⁰ Gürün, *a.g.e.*, s. 254.

Ermenilerin Türklerle Yollarını Ayırması ve 1915 Sevk ve İskan Yasası

Ermeni Taşnaksutyun liderlerinden Kazaçsuni Erzurum'da İttihat ve Terakki yetkililerine verilen vaatlere rağmen, Ermenilerin Rusların yanında yer almasının yaklaşık çeyrek asırlık bir problem olduğunu, Ermeni toplumunun bu süre içinde Türklere karşı kaçınılmaz bir şekilde psikolojik olarak beslendiğini ve bu ruhla hareket ettiklerini ifade eder⁵¹. 1914'te savaş başladığında Ermeniler Türk konvoylarını vurmaya, lojistik ve askeri istihbaratları yok etmeye, Anadolu vilayetlerinden Rus tarafına gönüllüler temin etmeye başladılar. Rus komutanların oluşturdukları Ermeni intikam alayları 6 Mayıs 1914'te Van'ı işgal ederek bütün Müslümanları kılıçtan geçirmesi ve ardından 30 Ağustos'ta Zeytun'da ve sonraki tarihlerde doğu vilayetlerinin hemen çoğunda isyanlar başlatmaları, İttihat Terakki hükümetini Ermenilere karşı geniş tedbirler almaya sevk etmiştir⁵².

Bu tedbirlerin ilk belirtisi 2 Mayıs 1915'te Başkumandan Vekili Enver Paşa tarafından Dahiliye Nazırı Talat Paşa'ya gönderilen bir telgraftır. Bu telgraf, Van ve çevresinde isyan halinde olan Ermenilerin gerekirse aileleri ile beraber Anadolu içlerine taşınmasının, buradaki isyanı sona erdirebileceğini bildirmektedir⁵³. Bu sırada 17 Aralık'ta Antakya'dan, 19 Şubat'ta Elazığ'dan, 21 Şubatta yine Elazığ'dan, 25 Şubat'ta Ankara Develi'den 27 Mart'ta Suşehri'nden, 30 Mart'ta Bitlis'ten, 22 Nisan'da Sivas'tan 27 Nisan'da Diyarbakır'dan gelen telgraflardan Ermenilerin Anadolu'nun her yerinde ayaklanma çıkardıkları haber veriliyordu. Ermenilerin bu tavrı, aslında sadece Van ile sınırlı tutulacak olan bu meselenin, doğu Anadolu'da rahatsızlık olan bütün vilayetlere yaygınlaştırılmasında etkili olmuştur⁵⁴. Van'da meydana gelen hadiseler üzerine 25 Şubat 1915 tarihinde Başkumandan vekili Enver Paşa, bir emir yayınlayarak Ermenilerin ihtilal girişimlerinin olduğuna işaret ederek, sert tedbirler alınacağı yönünde bir uyarıda bulunmuştu⁵⁵. Altı maddeden ibaret olan bu emirle ilgili olarak Erzurum'daki Alman konsolos Scheubner, İstanbul'daki elçiliğine gönderdiği telgrafta (3 Mart 1915): Askeri yetkililerin çok sert tedbirler aldığı, Ermenilerin silahlı bir hizmette bulundurulmayacağı, Bitlis'te Ermenilerin ayaklandığı, askere ve jandarmaya silahla mukabele ettikleri ve Kayseri'de yapılan aramalarda bomba ve şifre telgraflara rastlandığı bildirilmekteydi⁵⁶. Bir başka yazıda ise Kars ve Ardahan da Ermeniler tarafından katledilen

⁵¹ Gürün, *a.g.e.*, s. 255.

⁵² Felix Valyi, *Revolutions in Islam*, London 1925, s. 233 vd; Zeytun'daki bu ayaklanmadan sonra Ermeniler tarafından Kayseri, Bitlis, Erzurum, Mamuretülaziz, Diyarbakır, Sivas, Trabzon, Ankara, Van, İzmit, Adapazarı, Hüdavendigâr, Adana, Halep, İzmir ve Canik'te seri ayaklanmalar başlatıldı (Babacan, *a.g.m.*, s. 143).

⁵³ *Genelkurmay*. No. 1/1, KLS 44, Dosya 207, F.2-1.

⁵⁴ Gürün, *a.g.e.*, s. 274.

⁵⁵ Bülent Bakar, *Ermeni Tehciri ve Uygulaması*, (Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2003, s. 67.

⁵⁶ *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı*, s. 141-150'den naklen: BOA, DH.EUM. 2. Şb, 7/21.

Müslümanların 30.000'i aştığı ifade edilmekteydi⁵⁷. 24 Nisan 1915'te bütün vilayetlere gönderilen bir başka yazıda ise Ermeni komitelerinin kapatılması, evraklarına el konulması, komite ileri gelenlerinin tutuklanması istenmekte ve bu önlemlerin komitelerin bir ihtilal girişimini engellemek olduğu, buna karşılık Ermeniler ile Müslümanlar arasında bir mukatele vuku bulmaması için son derece hassas davranılması aksi halde suçluların sert bir şekilde cezalandırılacağı ifade edilmişti. Ermenilerin bütün dünyada "Soykırım" olarak ilan ettikleri 24 Nisan, aslında bir gerçekte olmayan bir soykırım gününü değil, tutuklanan bu kişilerin öldürüldüğü iddiasını ortaya koymaktadır. Ancak Osmanlı belgeleri incelendiğinde bu kişilerin bir kısmı sonradan tekrar ikamet yerlerine dönmüş olup, kalanlarının Çankırı ve Ayaş'ta son derece rahat bir yaşam sürdürdüklerini tespit etmek de mümkündür⁵⁸.

Ermenilerin isyan girişimleri karşısında ilan edilen bir başka tedbir ise yine Başkumandanlık Vekili imzasıyla Dahiliye Nezaretine gönderilen 2 Mayıs 1915 tarihli yazı olup, bu da Van ve çevresinde isyan eden ve Müslüman ahaliyi katleden Ermenilerin hudud dışına veya Anadolu içlerine sürülmesini içermekteydi⁵⁹.

Ermeni isyanlarının ve saldırılarının giderek artmasına karşılık, devletin tutumu da sertleşmekteydi. 21 Mayıs 1915 tarihinde alınan yeni bir karar ile hem Ermenilerin Fransız ve İngiliz ordularına gönüllü katılımlarını engellemek ve hem de devlete ait bilgilerin dışa sızmasını önlemek amacıyla dışarıdan Ermeni kabulü yasaklanırken, yaşları 17 ile 55 arasındaki erkek Ermenilerin ülke dışına çıkışı yasaklandı⁶⁰.

Sevk ve İskan Kanunu'nun tüm ülke çapına yaygınlaştırılmasına dair kararın alınmasında etkin olan sebepler 1916 yılında düzenlenen İttihat ve Terakki konferansında 16 maddede toplanmıştı. Bu maddelerin tamamı isyan hazırlıkları ve bu yolda yapılan saldırılar üzerinde yoğunlaşmıştı⁶¹. Nihai karar ise 26 Mayıs 1915 tarihinde Başkomutanlıktan Dahiliye Nezareti'ne yazılan ve Talat Paşa tarafından resmi bir dille aynı tarihte sadarete yazılan tezkere ile sevk ve iskan kanununa zemin hazırlanmış oldu⁶².

27 Mayıs 1915'te ilan edilen "**Sevk ve İskan Kanunu**" önemli ilk iki maddesi şöyledir⁶³:

Madde 1. Savaş esnasında ordu, kolordu ve fırka kumandanları ve vekilleri ve müstakil

⁵⁷ Bakar, *a.g.t.*, s. 68.

⁵⁸ Bakar, *a.g.t.*, s. 70'ten naklen: Bk. BOA, DH.ŞFR, no. 52/266, BOA, Dahiliye Emniyeti Umumiye Evrak Odası (DH.EUM.VRK), no. 15/33, BOA, DH.ŞFR., no. 55/214. *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı* (1878-1920), Ankara 2007, s. 125'ten naklen: BOA, DH.ŞFR., no. 52/96. 97, 98.

⁵⁹ Bakar, *a.g.t.*, s. 70-71.

⁶⁰ Bakar, *a.g.t.*, s. 72.

⁶¹ Bakar, *a.g.t.*, s. 73-76.

⁶² Talat Paşa'nın kanunun çıkarılması için yaptığı teklifte, kanunun çıkarılma gerekçeleri yer almaktadır. Bk. Bakar, *a.g.t.*, s. 77-78.

⁶³ Bakar, *a.g.t.*, s. 78.

mevki kumandanları, ahali tarafından herhangi bir suretle hükümetin emirlerine, memleket savunmasına, asayişin muhafazasına ilişkin icraatlara muhalefet silahla saldırı ve mukavemet görürlerse en sert şekilde cezalandırmaya yetkili ve zorunludurlar.

Madde 2. Ordu ve müstakil kolordu ve fırka kumandanları askeri icablar gereği veya casusluk ve hıyanetlerini hissettikleri köyler ve kasabalar ahalisini tek tek veya toplu olarak başka mahallere sevk ve iskan ettirebilirler.

Talat Paşa tarafından sadarete gönderilen tezkere bu maddeler dahilinde yorumlanarak Meclis-i Vükela tarafından 30 Mayıs 1915 tarihinde kabul edilmiştir. Buna göre köy ve kasabalarda bulunan Ermeniler iskan yerlerine varıncaya kadar muhacirin tahsisatından (ki bu tahsisat 60 milyon kuruştur) ödenecek meblağlardan faydalanacaklardır. Bu münasebetle işlerinin karşılanması, gittikleri yerlerde kendilerine durumları nispetinde emlak ve arazi dağıtılması, muhtaç olanlara ev yaptırılması, zirai malzeme, tohumluk, adet ve edevat verilmesi, terk ettikleri yerlerde kalan eşya ve mallarının istemeleri halinde satılması, kendilerine verilmesi veya kendi istekleri dahilinde mal sandıklarında muhafaza edilmesi gibi hususları içermektedir⁶⁴. Ayrıca Ermenilerin iskan ve iş meselesinin tanzimi için de aynı tarihte 15 maddeden oluşan bir talimatname de ilan edilmiştir⁶⁵.

6 Eylül 1914’de başlatılan siyasî parti kapatmaları⁶⁶ bir sonuç vermeyince, Ermenilerin buldukları yerden başka yerlere nakline dair karar öncelikle rahatsızlıkların olduğu vilayetlerde uygulanır. 26 Mayıs 1915’te Başkumandanlıktan Dahiliye nezaretine gönderilen bir emir ile başlatılan ve 30 Mayıs’ta Bakanlar kurulunda alınan karar ile son hali verilen “Sevk ve İskan Kararı”nın şekil ve uygulanma şartları bütün ordu birimlerine gönderilir⁶⁷. Emrin aslında: “Ermenilerin yoğun buldukları ve isyan halinde oldukları bölgelerden alınarak güney bölgelerine sevk ve iskan edilmelerine dair” karar yer almaktadır⁶⁸.

Bütün bu talimatlar, Ermeni toplumunun tamamını kapsamamıştır. İlk aşamada isyan çıkaran Ermeniler sevk tabii tutulmuştur. Ancak uygulama sırasında bazı Ermenilerin tümünden

⁶⁴ Bakar, *a.g.t.*, s. 78.

⁶⁵ Bakar, *a.g.t.*, s. 80-81,

⁶⁶ Gürün, *a.g.e.*, s. 275.

⁶⁷ Meclis-i Vükela’nın Sevk ve İskan Kararı için bk. , s. 155’ten naklen: BOA, MV, no. 198/24, 30 Mayıs 1915.

⁶⁸ Yusuf Hikmet Bayur, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım III, Ankara, s. 40-42; Savaş sebebiyle doğudan ve cephe gerisinden ülkenin iç kesimlerine sevk edilerek, işçileri, yerleşimleri ve emniyetleri sağlanan muhacirlerin yaklaşık sayısının 702.900 olduğu, nakledilenler arasından kendi istekleriyle ayrılanların bu rakama dahil olmadığı, belgelerden anlaşılmaktadır. Bütün bu sevk ve nakledilenlerin sadece Ermeni olmadığı, bunlar arasında diğer azınlıklar yanında Müslümanların da bulunduğu ifade edilmekle beraber, Ermenilerin belgelerde ismen zikredilmesinin esas nedeni, onların cephe gerisinde bilfiil isyan ve katliamlarda bulunmalarından, buna karşılık İttihat ve Terakki Cemiyeti makamlarının Ermeni sevkiyatı sırasında onların silahlı direnişine rağmen, onlarla ilgili alınan insani tedbirlerin Batı kamuoyuna aktarılması ve Ermenilerin gerçek dışı beyanlarının bertaraf edilmek istenmesinden kaynaklanmaktaydı (Azmi Süslü, *Ermeniler ve 1915 Ermeni Tehcir Olayı*, Van 1990, s. 124). Bu konuda 17 Aralık 1916’da Sadrazama gönderilen bir belge geniş bir tafsilat sunmaktadır (Süslü, *a.g.e.*, s. 125-131).

veya şahsen ihtida müracaatında bulunmaları, isyan ve ihtilale karışmış olmalarına rağmen, buldukları yerleri terk etmemek amacıyla böyle bir girişimde buldukları tespit edilmesi sebebiyle, bu kişilerin ihtida gerekçelerinin bazı şartlarla geçerli olabileceğine dair bir bildiri yayınlanmıştır. Bu bildiriye göre⁶⁹:

1. İhtidası kabul edilebilecek olanlar ancak sevk edilmeyerek öteden beri ikamet ettikleri yerlerde bırakılanların olması,
2. Sevk olundukları sırada merkezden gönderilen özel emirle sevkleri durdurulanların, gerek kendi ikametgahlarına iade olunanların gerekse bir mevkide tutulanların ihtidalarının kabul olunacağı, belirtilmekteydi.

3 Ağustos 1915'te alınan bir kararla Ermenilerden Protestan olanların, 5 Ağustos'ta ise Katolik olanların sevklerinin, 15 Ağustos'ta da Ermeni mebus ve ailelerinin sevklerinin durdurulduğu bildirilmişti. Aynı tarihli bir başka yazıda ise velisi asker ve memur olanların yerlerinde kalmalarına karar veriliyordu. Ancak bu gibiler buldukları mahalde 5 haneden fazla iseler, fazla olanlar Ermeni olmayan köy ve mahallerde nüfusun %5'inden fazla olmayacak şekilde yerleştirilmeleri emredilmişti⁷⁰.

Bütün bunlara rağmen 20 Ağustos 1915'te Karahisar-ı Sahip Ermeni Cemaati, 31 Ağustos'ta Burdur Ermeni Cemaati, 3 Eylül 1915'te Isparta Ermeni Cemaati ve bu şekilde birçok yerden gelen dilekçelerde ortak arzu, yüzyıllardan beri birlikte yaşadıkları Türk ve Müslüman kardeşleriyle huzur içinde olmaları ve sadece kendi işleriyle meşgul olan kişiler olduklarını gerekçe göstererek Osmanlı Devleti'ne sadakatlerini bildirenler ise genel olarak ya yerlerinde veya yakın bölgelerde ikamet etmek üzere sevk kararları iptal edilmiştir⁷¹.

Sevke tabi tutulan bölgeler hakkında Talat Paşa tarafından 26 Mayıs 1915'te sadarete gönderilen telgrafta şu şekilde bildirilmişti: Van, Bitlis ve Erzurum vilayetleri; Adana, Mersin ve Sis (Kozan) şehir merkezleri hariç olmak üzere Adana, Mersin, Kozan ve Cebel-i Bereket sancakları; Maraş şehir merkezi hariç olmak üzere, Maraş sancağının diğer yerleri; Merkez kazaları hariç olmak üzere Halep vilayetinde İskenderun, Beylân, Cısr-i Şugur ve Antakya kazaları, köy ve kasabaları olmakla beraber, sevk kararından önce uygunsuz ve muzır durumları tehlikeli görülmüş olan Ezine gibi yerler de daha sonra sevke tabi tutulmuştur⁷².

5 Temmuz 1915'te alınan bir karar gereği sevke tabi tutulanların iskan ettirilecekleri bölge ise şu şekilde sınırlanmıştır⁷³:

⁶⁹ Bakar, *a.g.t.*, s. 83. Ermeni kadınlarının ihtidası için bk. Bakar, *a.g.t.*, s. 203 vd. Ermenilerin ihtida meselesiyle ilgili olarak ayrıca bk. Ayşe Zamacı, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İhtida Eden Ermeniler ve Olayın Sosyal Neticeleri", *Osmanlı Siyasal ve Sosyal Hayatında Ermeniler*, (Edit: İbrahim Erdal, Ahmet Karaçavuş), İstanbul 2009.

⁷⁰ Bakar, *a.g.t.*, s. 85-86.

⁷¹ Bakar, *a.g.t.*, s. 87.

⁷² Bakar, *a.g.t.*, s. 91.

⁷³ Bakar, *a.g.t.*, s. 92.

Kerkük sancağının İran sınırına 80 kilometre mesafede bulunan köyler ve kasabalar dahil, Musul vilayetinin güney ve batı kesimleri. Diyarbekir hududundan 25 kilometre içerde ve Habur ile Fırat nehirleri arasındaki yerleşim yerleri dahil olmak üzere Zor sancağının güney ve batı kesimleri. Halep vilayetinin kuzey kesimleri hariç olmak üzere doğu, güney ve güneybatısında bulunan bütün kasaba ve köyler.

Bütün bu yerlere iskan, köylerdeki Müslüman nüfusun %10'unu geçmeyecek şekilde yerleştirilmesine karar verilmiştir.

Osmanlı Devleti, Ermenilerin savaş esnasında başlattıkları ihtilal ve isyan hareketleri karşısında mecburen çıkarmış olduğu "Sevk ve İskan Kanunu"na dair uygulamaların yukarıda verilen şartlar çerçevesinde 15 Mart 1916 tarihine kadar devam ettiğini görmekteyiz. Bu tarihten itibaren devlet, sevk işlemlerinin tamamen durdurulması yönünde bir karar almıştır⁷⁴.

Sevk ve İskan Kanunu'nun ve öncesinde yer yer başlatılan sevk işlemleri sırasında yapılan muameleler dikkatle incelendiğinde, Ermenilerin sevk sırasında meydana gelen ölümlerle ilgili Osmanlı Arşiv Belgeleri, ki bu belgeler yüzyıllar boyu her türlü ayrıntıyı hiçbir hile ve desiseye şüphe bırakmayacak şekilde açık ve saf olarak sunmasına rağmen, kesin yargılara sahip olmadığını hayretle izlemek mümkündür. Buna rağmen Ermenilerin iddia ettiği gibi kanunun uygulanmaya başladığı zaman zarfında Osmanlı vatandaşı Ermenilerin kayıpları hakkında ortaya konulan veriler, Osmanlı belgelerine değil yabancı konsolos, rahip ve memurlara aittir. Dr. Bülent Bakar'ın verdiği bilgilere göre, 1914 yılı resmi rakamlarına göre Osmanlı Devleti'nde 1.300.000 Ermeni yaşamaktaydı. Bunların yaklaşık olarak 400.000'i 1914'ten itibaren Rusya'ya kaçmıştı. Bilindiği gibi Rus Ermenistan'ı Osmanlı topraklarından Eçmiyazın Kilisesi'ne bağlılıkları sayesinde göçürülen Ermenilerle teşkil edilmiştir⁷⁵. Bu durumda geriye kalan 900.000 kişinin 100.000'ini de ihtida edenler ile Katolik ve Protestan olmaları sebebiyle sevkleri yapılmayanların olduğu düşünülebilir.

Bu hususu teyit edecek şekilde, 16 Şubat 1921 tarihinde Robert Koleji Müdürü Caleb F. Gates, İngiliz Komiseri Rumbold'a verdiği ve Ermeni patrikhanesinin de kabul ettiği bir rapora göre, sevk sırasında Ermeni kayıplarının ancak 355.000 kişi olabileceği, buna karşılık yaklaşık 600.000 Ermeni'nin de hala Türk topraklarında olabileceğinin belirtilmesi, Ermeni iddialarının asılsız ve maksatlı olduğuna işaret eder⁷⁶.

1918 Geri Dönüş Yasası Ve Ermenilerin Anadolu'ya Göçürülmesi

Brest-Litovsk müzakereleri sırasında Rus delegesi Troçki ile Osmanlı murahhası

⁷⁴ Bakar, *a.g.t.*, s. 101.

⁷⁵ Eçmiyazın Katagikosluğu'nun Ermenilerin Rusya'ya göçürülmesinde oynadığı rol hakkında bk. *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskanı*, s. 137'den naklen: BOA, DH.EUm. 2. Şb, 6/58, 12 Mayıs 1915.

⁷⁶ Bakar, *a.g.t.*, s. 246-247.

Hariciye Nazırı Ahmed Nesimi Bey tarafından yapılan görüşmeler sırasında Osmanlı Devleti'nin Ermenilerin sevk edildikleri yerlerden tekrar, eski ikamet yerlerine veya istedikleri uygun başka mahallere avdetlerinin/geri dönüşlerinin temini için bazı tedbirler alınacağı yönündeki teminatı, hem Avrupa, hem de Ermeni basınında yer almıştı. 5 Ağustos 1918 tarihli İkdam Gazetesi, hükümetin Ermenilerin ve Arapların geri dönüşü için bazı hazırlıklar içinde olduğu yönündeki haberi, müteakip tarihlerde Jamanak, Hayrenik ve Puzantiyon gazeteleriyle Ermeni diasporasına duyurulmuştu⁷⁷.

I. Dünya Savaşı'nın sonlarına doğru, Talat Paşa kabinesinin istifa etmesi (7 Ekim 1918) ile Ahmet İzzet Paşa hükümetinin kurulmasıyla bu husus yeniden gündeme taşındı ve ilk adımlar atıldı. 17 Ekimde Ermeni mebuslar Dahiliye Nazırını hem tebrik etmek, hem de bu husustaki gelişmeleri öğrenmek amacıyla ziyaret ettiklerinde, nazır Ermenilerin yerlerine iade edileceklerini ve kendilerine geride bıraktıkları mal ve mülklerinin teslim edileceğini bildirmiştir. Bu hususta ilk icraat 22 Ekim 1918'tarihinde Diyarbakır'a sevk edilmiş olan 762 Ermeninin tekrar Van vilayetine gönderilmesi ile gerçekleştirilmiştir⁷⁸. 18 Ekim 1918'te vilayetlere gönderilen 3 maddelik bir talimat geri dönüşümün şartlarını şu şekilde ortaya koyar⁷⁹:

1. Harp dolayısıyla sevkine karar verilen ahalinin geri dönüşüne başlanmış olması sebebiyle dönmek isteyenlere müsaade edilmesi.

2. Erzurum, Trabzon, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamuretülaziz vilayetleriyle Erzincan mutasarrıflığı dahilinde vasıta ve iâşe yetersiz olduğundan, buralara dönmek isteyenler için önceden hazırlık yapılması, yol güvenliğinin sağlanması, barınma ihtiyaçlarının temini.

3. Kararın memleketin yüksek menfaatleri gözetilerek alınmış olmadı dikkate alınarak, herhangi bir bahane ve gecikmenin kabul edilemez.

Bu hususla ilgili olarak bir başka karar ise 23 Ekim 1918 tarihinde alınarak bütün vilayet ve livalara gönderilmiş olup⁸⁰, 28 Ekim tarihine kadar geri dönüş için yaklaşık 500.000 kuruş harcama yapıldığı anlaşılmaktadır⁸¹. Bu karar ile Ermeni ve Rumların geriye dönüşüne bağlı olarak, ihtida edenlerin de tekrar eski dinlerine dönmeleri için gerekli serbestliğin tanınması sebebiyle yaklaşık 25.000 kişinin geçen 5 gün zarfında geri dönüşünün sağlandığı ve eski yerlerine iskanlarının temin edilmişti⁸². 22 Aralık 1918 tarihli Atı gazetesi, 1 Kasım 1918'den

⁷⁷ Bakar, *a.g.t.*, s. 154.

⁷⁸ Bakar, *a.g.t.*, s. 155.

⁷⁹ Bakar, *a.g.t.*, s. 157. *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı*, s. 396'dan naklen: BOA, HR.SYS, 2569/1-2, 21 Ekim 1918.

⁸⁰ Memleketlerine geri dönecek ahali için alınan tedbirler hakkında bk. *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı*, s. 397'den naklen: BOA, HR.SYS, 2569/1-3, 23 Ekim 1918.

⁸¹ Ermenilerin geri dönüşlerinde kolaylık sağlanması ve ihtiyaçlarının karşılanması hakkında bk. *Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı*, s. 399-401'den naklen: BOA, HR.SYS, 2569/1-5, 5 Kasım 1918.

⁸² Bakar, *a.g.t.*, s. 159.

20 Aralık tarihine kadar İstanbul, İzmit, Sivas, Van, Bitlis ve diğer vilayetlere yapılan geri dönüşümün ve yerleştirilen Ermeni ve Rum nüfusun toplam 60.434 kişi olduğunu bildirmekteydi. 4 Şubat tarihli Atı gazetesi haberine göre bir buçuk ay zarfında geri dönen Rum ve Ermeni sayısı 170.000'e ulaşırken, 19 Mart 1919 tarihinde İngiliz Fevkalade Komiserliğinin izahat istemesi üzerine verilen rapora göre geri dönüşümü sağlanan Rum ve Ermenilerin 3.5 ay zarfında 232.679'a yükseldiği belirtilmişti. Ermeni ve Rumların geri dönüşü 3 Şubat 1920 tarihine kadar izlenebilmektedir. Muhtemelen bu tarihten sonra da Anadolu'ya geri dönüşler sürmüştür. Söz konusu tarihte Rum ve Ermeni olmak üzere 335.883 kişi ikamet yerlerine geri dönmüştür. Geri dönenlerin 145-150 bin kadarı Ermeni, kalanı Rum idi⁸³.

Geri dönen Ermeni ve Rumlara mallarının iadesi, sevk ve iskan sırasında zarar gören Türk ve Müslümanların durumu da dikkate alınarak, hızlı bir şekilde yapılacaktı. Bunun için 3 Kasım 1918 tarihinde alınan karara göre⁸⁴:

1. Rum ve Ermenilere iade edilecek emlâkin fazlası, hükümet tarafından kiralanarak Türk muhacirlere tahsis edilecekti.
2. Yerlerine dönmeyen veya vefat eden Rum ve Ermenilerin emlaki hükümet tarafından kiralanarak Türk muhacirlere tahsis edilecekti.
3. Kiralama süresi 6 sene olup bedeli belediyeler tarafından belirlenecek ve ödenecektir.

Malların iadesi hususunda Osmanlı Devleti bir hayli yol kat etmiştir. Buna göre 30 Nisan 1919 tarihine kadar Ermeni ve Rumlara iade edilen malların oranı %98'e yaklaşmış olup, bu miktar 271.000 kişiye tekabül etmekteydi⁸⁵.

Bütün bunlar Osmanlı Devleti'nin Sevk ve İskan Kanunu ve tatbikinde olduğu kadar, sevki gerçekleştirilenlerin avdeti hususunda da ciddi önlemler almış ve kimsenin mağdur edilmemesi için azami dikkat göstermiş olduğuna işaret etmektedir.

Sevk ve İskana Tabi Ermenilerin Yabancı Ülkelere Göçürülmesi

Ermeni Diasporası'nın tarihine bakıldığında Ermeniler, 3. yüzyılda Pers Hanedanları tarafından İran topraklarına yerleşmeye zorlandılar. Aynı şey Bizans İmparatorları tarafından da yapıldı. Ermeniler bu dönemde de Bizans topraklarının doğu bölgelerine gitmeye zorlandı. 7. ve 14. yüzyıllar boyunca Ermeniler, kötüleşen koşullar nedeniyle Kırım, Ukrayna, Romanya, Polonya, Macaristan, Bulgaristan ve Küçük Asya'ya göç etmek zorunda kaldılar. Kilikya devletinin çöküşünden sonra Ermeniler İtalya, Fransa, Suriye ve diğer Avrupa ülkelerine de

⁸³ Bakar, *a.g.t.*, s. 160-185.

⁸⁴ Bakar, *a.g.t.*, s. 186.

⁸⁵ Bakar, *a.g.t.*, s. 192.

göç ettiler.

1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı sebebiyle Osmanlı topraklarında yaşayan Ermenilerden yaklaşık 150.000 kadarı Rusların zorlamasıyla Rus İmparatorluğu bünyesinde kurulan Ermenistan'a göç etmek zorunda kaldılar. 19. Yüzyılın ilk yarısında yaşanan bu hadise sebebiyle başlayan rahatsızlıklar Ermenilerin topluca Kuzey ve Güney Amerika'daki ülkelere göç edilmesine neden olmuştur.

Osmanlı Rus Savaşı'nın hemen ardından kurulan Dashnak (Ermeni Devrimci Federasyonu), Hunchakian (Sosyal Demokrat Hunchakian Partisi) ve Ramkavar (Ermeni Demokratik Liberal Partisi) Partileri diasporadaki Ermeni topluluklarını bir araya getirmek için çalışmalarına başladılar. Buldukları ülkelerde birçok ülkede yerel şubeler açtılar ve dağınık halde bulunan vatandaşları kiliseler vasıtasıyla birleştirdiler.

19. yüzyılın sonunda doğru bilinçli bir şekilde saldırıya geçen bu partiler 1894-1896'da başlattıkları isyanlarda yaklaşık 300.000 Ermeni'nin telef olmasına ve daha Osmanlı topraklarından başka ülkelere göç etmelerine sebep oldular. Bu bilinçli saldırılar sayesinde ortaya çıkan göç hareketlerini destekleyerek batılı devletlerin dikkatini çekmeye çalışan Ermeniler, göçü organize edebilmek için 1914 yılına kadar sürekli bir hazırlığın içerisinde oldular. Bu hareketin devamını sağlayabilmek için de iki büyük hayır kurumu kurdular. Bunlardan biri Ermeni Genel Yardımlaşma Birliği (1906) ve diğeri ise Taşnaklar (1910) tarafından kurulan Ermeni Yardımlaşma Derneği idi. Bu iki derneğin daha 1914'lü yıllarda ofislerinin sayısı 174 idi ve bunların 142'si ABD'de, 32'si ise Kanada'da idi.

1915'te başlayan Ermeni saldırıları karşısında bunalan Osmanlı Devleti, Ermeniler gibi diğer bütün cephe gerisindeki toplulukların güvenli bölgelere sevkine karar verdi. Bu sevk ve iskan tamamlandıktan sonra çıkarılan 1918 Geri Dönüş Yasası'na rağmen Ermenilerin büyük bir kısmının Suriye ve çevresinden Kuzey ve Güney Amerika, Avrupa, Kuzey Afrika ve Orta Doğu'ya göçmeye başladıkları görülmüştür. 1915-1920'li yıllarda devam eden bu göç sebebiyle yukarıda adı geçen yardım dernekleri Orta Doğu ülkelerinde ve Sovyet Ermenistan'da yetimhaneler ve okullar açarak Ermenilerin göç etmesini desteklediler. Ancak geri dönüş yasasının etkileri kısa zamanda görüldü ve 1921 yılında Ermeni Patrikhanesi Ermenilerin yaşadığı yerleri ve geri dönüşleri hakkında verdiği bilgilere göre Osmanlı topraklarına dönen veya yaşamakta olan Ermenilerin 644.900 olduğunu belirtmiştir⁸⁶.

20. yüzyılın son çeyreğinden I. Dünya Savaşı'na kadar Ermeniler kadar Yunanlılar ve daha birçok Balkan kökenli toplulukların da Osmanlı İmparatorluğu'ndan ayrılarak Amerika'ya göç ettikleri görülmektedir. Bu göçmenler arasında Müslüman olarak nitelendirilenlerin

⁸⁶ Hacer Çelik, "Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermeniler", *ÇTTAD*, Cilt: VII, Sayı: 16-17, (2008/Bahar-Güz), s. 151.

sadece %15'lik bir kesimi teşkil ettiği, bunun dışında kalanların tamamının gayrimüslim olduğu kabul edilmektedir. ABD'de yayınlanan resmi istatistikler dikkate alındığında 1820'den 1920'ye kadar Anadolu ve çevresinden Kuzey Amerika'ya ve Kanada'ya göç edenlerin sayısının yaklaşık 1,2 milyon civarında olduğu ifade edilmektedir. Bunların içerisinde yer alan 200 bin civarındaki Müslüman göçmenlerin genellikle Türk kökenli olduğu, ancak Kemal Karpat'ın tespitleri dikkate alınırca, ABD'ye yapılan göçler esnasında ırkçı saldırılardan kurtulmak isteyen Türklerin kendilerini Ermeni veya Rum olarak tanıtmaları, var olan Türk diasporasının da Ermeni veya Rum olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur⁸⁷.

Bazı kaynaklar 1834 ila 1915 yılları arasında sadece Ermeni olarak Amerika'ya göç edenlerin sayısı 65,950 kişi olarak verilmektedir. Bu sayının 1834-1890 yılları arasında 1,500, 1891-1898 yılları arasında 12,500, 1899-1914 yılları arasında ise 51,950 olduğunu iddia etmektedir⁸⁸.

Ermeni diasporasının oluşumunda şüphesiz 1915 Ermeni olaylarının rolü büyük olmuştur. Ermenilerin güvenli bir bölgeye nakli için başlatılan Sevk ve İskan Yasası sonrasında yüzbinlerce Ermeni ve diğer uyruklar Suriye ve Irak bölgelerine sevk edildikten sonra bu bölgeler Osmanlı Devleti'nin denetiminden tamamen çıkmıştır. Osmanlı Devleti yukarıda da uzun uzadıya anlatıldığı gibi kendi vatandaşı olan bu kitleleri tekrar 1918'de geriye çağırması, dönüşleri için her türlü tedbir alınmış olmasına rağmen dönenlerin çok cüzi miktarlarda olması bu kitlelerin işgalci devletler tarafından bu diyarlardan götürülmüş olduğu iddialarını güçlendirmektedir. Dolayısıyla 1915 sonrasında Avrupa ve Amerika devletlerinde bulunan Ermeni nüfusunda astronomik artışların olması da bu ilişkinin bir sonucu olsa gerek. Ermenilerin en fazla göç etmiş olduğu ülkelerden biri ABD'dir. Lozan'da ABD başkanının Wilson ilkeleri adı altında ortaya attığı maddelerin geneli ABD-Ermeni aşkının doğuşuyla alakalandırılabilir. Amerikalılar Ermenilerin Anadolu'da bir devlet kurabilmeleri için azami destek sağladıklarını göstermek istemişlerdi. Bu sebeple Milli Mücadele sonrasında Ermenilerin hayalleri suya düşünce, ABD Ermeniler için ikinci bir vatana dönüşmüştür. Günümüzde Ermeni diasporasının en fazla (1,4 milyon) temsil edildiği yer Amerika'dır. Bunu 400 bin ile Fransa, 130,000 ile Arjantin, 234 bin ile Lübnan, 150,000 ile Suriye izlemektedir. Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru İran'da ise 80.000 kadar Ermeni olduğu iddia

⁸⁷ Birol Akgün, "The Turkish Diaspora In The United States And Its Role In Promoting Turkish-American Relations", *Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: 31(2), 2000, s. 102.

⁸⁸ Rıfat N., Bali, "From Anatolia To The New World: The First Anatolian Immigrants To America", *Int. J. Turkish Studies*, Vol: 12, Nos. 1&2, 2006 s. 58.

edilmektedir⁸⁹.

Ermeniler hakkında yukarıda verilen rakamlar binaen farklı rakamlar verenlerin varlığına da işaret edilmesi gerekmektedir. Abraham Gasparyan'a göre bugün dünyada 10 milyondan fazla Ermeni yaşamaktadır. Bunun 7 milyonu diasporada 3,5 milyonunun ise Ermenistan'da yaşadığını ifade etmektedir⁹⁰.

Ermenistan'da bulunan bu Ermenilerin geliş tarihinin Birinci Dünya Savaşı'nın hemen akabinde olduğunu belgeleyen raporlar bulunmaktadır. Almanya'nın Halep konsolosu ve Near East Relief tarafından hazırlanan raporlar incelendiğinde Batı Anadolu'da 27.200, İstanbul ve Edirne'de 164.000, Suriye, Filistin ve Bağdat'ta 13.500 olmak üzere toplam 204.700 kişinin sürgünden muaf tutulduğunu bildirmektedir. Bu miktara din değiştiren 95.000 Ermeni de eklendiğinde Anadolu'da 300.000 kadar Ermeni kalmış olduğu tespit edilebilmektedir. American Near East Relief'ten edinilen bilgiye göre Ekim 1920'de Türkiye'den Ermenistan'a 350.000 Ermeni göçtüğü anlaşılmaktadır. Paul Rohrbach'ın hazırlayarak 6 Ocak 1918'de Berlin'den Kayser'e yazdığı mektupta İstanbul, İzmir ve Kafkaslarda 700.000 Ermeni ve ayrıca Batı Anadolu'da da 300.000 Ermeni olduğu tespitinde bulunmuştur. İngiltere ve Fransa tarafından Musa Dağı'ndan kaçırılarak Mısır'a nakledilen 4049 Ermeni dışında Amerika'ya 10 bin ermeni göç ettiği tespit edilebilmektedir. Ermenilerden 50 in kadarı ise Yunanistan'a göçmüştür. Fransa'ya 40 bin Ermeni göçerken küçük parçalar halinde Avrupa'nın bir çok ülkesine 60 bin civarında Ermeni göçmüştür. Bu göçleri tablo halinde verirsek:

İkamet Yeri	Göç Edilen Ülke	Miktar
Musa Dağı	Mısır	4049
Anadolu	Amerika	10000
Batı Anadolu	Yunanistan	50000
Güney Anadolu	Fransa	40000
Anadolu (Sair)	Avrupa Ülkeleri	60000

⁸⁹ Gabriele Rasuly-Palczek-Maria Six-Hohenbalken, *Migration and its Impact on Armenia A field practice*, Vienna 2017, s. 5.

⁹⁰ Abraham Gasparyan, "Identity Agenda In The Context Of Changing Armenian Foreign Policy Priorities", *Values And Identity As Sources Of Foreign Policy In Armenia And Georgia*, (edt. Kornely Kakaçhia&Alexander Markarov vd., Tibilisi 2016, s. 264-284.

Toplam

164049

Tablodan da anlaşılacağı üzere gerek Anadolu'da bulunan 350 bin, Kafkaslarda bulunan 700 bin, Ermenistan'a göç eden 350 bin ve Avrupa'ya göç eden 164049 kişi hesaba katıldığında 1 milyon 600 binden fazla Ermeni'nin hayatta bulunduğu anlaşılmaktadır⁹¹.

Arşiv belgeleri üzerinde çalışmalarını sürdüren araştırmacılardan Yusuf Halaçoğlu göçe tabi tutulan Ermeni sayısını 438.758, göç noktalarına ulaşan Ermeni sayısını ise 382.148 olarak vermektedir. Bu durum sevk ve iskan yasası sebebiyle ihtimal olarak ileri sürülebilecek kayıpların 50 bin civarında olduğu gerçeği ile karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür. Bir başka araştırmacı Kemal Çiçek ise, Halaçoğlu'nun verilerinin sadece Emniyet-i Umumiye Müdürlüğü 2. Şubesi kaynaklarına ait olması sebebiyle göç ettirilen Ermenilerin sayısının biraz daha fazla olduğuna, ABD kaynaklarına göre bu sayının 500.000'i biraz geçmiş olabileceğini ileri sürmektedir. Kemal Çiçek Halep'teki Amerikan konsoloslu Jackson'un 3 Şubat 1916 tarihli raporuna dayanarak ileri sürdüğü 486.000 rakamının, 8 Şubat 1916 tarihli raporla biraz daha değiştirerek sayıyı 500 bine yükselttiğini ifade etmektedir.

Sonuç

Yukarıdan itibaren verilen bilgiler dikkate alındığında yaptığımız incelemeler 1918 sonrasında Suriye ve çevresine Anadolu'dan 500 bin civarında bir Ermeni nüfusun göçürülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Bu nüfusun 1916 yılı itibariyle Musa Dağı baskını sonrasında Fransız ve İngiliz gemileriyle bir bölümü Mısır'a ve buradan da Avrupa ülkelerine göçürülmüştür. Göçenlerin yaklaşık 165 bin kişi oldukları yukarıda verilen tablodan anlaşılmaktadır. Sevk ve iskan yasası çıktığında kendilerinin sürgün edileceğini anlayan ve çetelerle işbirliği içinde olan Ermeniler ki bunlar 700 bin civarındadır. Çoğu Rusya'ya ve Kafkaslara kaçmıştır. Bunların dışında Rusya'nın desteğinden 350 bin kişi civarında bir nüfusun ise Ermenistan'a göçtüğü anlaşılmaktadır. Bununla beraber Suriye ve çevresinden Anadolu'ya yaklaşık 300 bin göçmenin döndüğü tespit edilebilmektedir. Bütün bu sayısal veriler Ermenilerin yaklaşık 1600 bin civarındaki büyük bir Ermeni kitlesinin varlığını Anadolu, Kafkaslar, Ermenistan, İran ve Suriye bölgesinde sürdürmekte olduğu anlaşılmaktadır. Halaçoğlu ve Çiçek'in ortaya koyduğu sayılar dikkate alındığında ise Ermenilerin sevk ve iskan sırasında uğramış oldukları kayıpların ancak ve ancak 50 bin

⁹¹ Yukarıdaki tablo ile ilgili bilgiler hakkında bkz. Ömer Lütfi Taşçıoğlu, "Birinci Dünya Harbindeki Türk Ve Ermeni Kayıpları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, Edirne 2017, s. 5-6.

civarında olabileceği gerçeğiyle karşı karşıya olduğumuzu, sözde soy kırım masalının tamamen siyasi gerekçelere dayandığını ifade etmek gerekmektedir.

Not. Bu rapor iki yıl içerisinde kitaplaştırılacak olduğundan verilen bu özet ile şimdilik yetinilecektir. Detaylar ikinci aşamayı teşkil eden yayın aşamasında sunulacaktır.

Kaynaklar

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

- BOA, DH.EUM. 2. Şb, 6/58, 12 Mayıs 1915.
BOA, DH.EUM. 2. Şb, 7/21.
BOA, DH.EUM.VRK, no. 15/33,
BOA, DH.ŞFR, no. 52/266,
BOA, DH.ŞFR., no. 52/96. 97, 98.
BOA, DH.ŞFR., no. 55/214.
BOA, HR.SYS, 2569/1-2, 21 Ekim 1918.
BOA, HR.SYS, 2569/1-3, 23 Ekim 1918.
BOA, HR.SYS, 2569/1-5, 5 Kasım 1918.
BOA, MV, no. 198/24, 30 Mayıs 1915.

Araştırma ve İnceleme Eserler

Akgün, Birol, “The Turkish Diaspora In The United States And Its Role In Promoting Turkish-American Relations”, *Turkish Yearbook of International Relations*, Vol: 31(2), 2000, s. 102.

Akşin, Şina, “Jön Türkler”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedis*, Cilt: III, İstanbul, ts.

Arikoğlu, Damar, *Hatıralarım*, İstanbul 1961..

Arşiv Belgelerine Göre Kafkaslar’da ve Anadolu’da Ermeni Mezalimi, Cilt: I, 1906-1918, Ankara 1995.

Babacan, Hasan, “I.Dünya Savaşı Sırasında Ermeni Sorunu, Tehcir Meselesi ve Talat Bey”, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

Bakar, Bülent, *Ermeni Tehciri ve Uygulaması*, (Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü), İstanbul 2003.

Bali, Rıfat N., , “From Anatolia To The New World: The First Anatolian Immigrants ToAmerica”, *Int. J. Turkish Studies*, Vol: 12, Nos. 1&2, 2006.

Bayındır, Seda, *Adana Ermeni İsyanı (1909)*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi-Marmara Üniversitesi- İstanbul 1997.

Bayram Kodaman, “Üç Ermeni Şarkısı ve Ermenilerin Türklere Bakışı”, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

Bayur, Yusuf Hikmet, *Türk İnkılabı Tarihi*, Cilt III, Kısım III, Ankara.

Çelik, Hacer, “Ermeni Tehciri ve Tehcirden Dönen Ermeniler”, *ÇTTAD*, Cilt: VII, Sayı: 16-17, (2008/Bahar-Güz).

Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, İstanbul 1972.

Deliorman, Altan, *Türklere Karşı Ermeni Komitecileri*, İstanbul 1973.

Engin, Vahdettin, “Sultan II. Abdülhamid’e Düzenlenen Ermeni Suikasti ve Bu Sebep Belçika ile Yaşanan Diplomatik Kriz“, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Afyoncu, Erhan, İstanbul 2001.

Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, Ankara 1950.

Esat Uras, *Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1976.

Fransız Dışişleri Bakanlığı Arşivi, Memoires et Documents, Livre Jaune Français, No: 187.

Gasparyan, Abraham, “Identity Agenda In The Context Of Changing Armenian Foreign Policy Priorities”, *Values And Identity As Sources Of Foreign Policy In Armenia And Georgia*, (edt. Kornely Kakaçhia&Alexander Markarov vd., Tibilisi 2016, s. 264-284

Genelkurmay. No. 1/1, KLS 44, Dosya 207, F.2-1.

Gürün, Kamuran, *Ermeni Dosyası*, Ankara 2001.

Haslip, Jean, *Bilinmeyen Taraflarıyla Abdülhamit*, Çvr. N. Kuruoğlu, İstanbul 1964.

Hocaoğlu, Mehmet, *Tarihte Ermeni Mezâlimi ve Ermeniler*, İstanbul 1976.

Karaca, Ali, *Anadolu Islahatı ve Ahmet Şakir Paşa (1838-1899)*, İstanbul 1993.

Karaca, Ali, Tehcire Giden Yolda Ermeni Meselesi’ne Bir Çözüm Projesi ve Reform Müfettişliği (1878-1915), *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu), İstanbul 2001, s. 9-90.

Karal, Enver Ziya, *Armenian Question, 1878-1923*, Ankara 1975.

Kayalı, Hasan, *Jön Türkler ve Araplar: Osmanlılık, Erken Arap Milliyetçiliği ve İslamcılık (1908-1918)*, İstanbul 1998.

Kocabaş, Süleyman, *Kendi İtiraflarıyla Jön Türkler Nerede Yanıldılar: Hayaller... Komplolar... Kayıplar... 1890-1918*, İstanbul 1991.

Kocaş, Sadi, *Tarih Boyunca Ermeniler ve Türk-Ermeni İlişkileri*, Ankara 1967.

Kodaman, Bayram, “Abdülhamid ve Paul Terziyan”, *Ermeni Meselesi Üzerine Araştırmalar*, (Yyn. Hrz. Erhan Afyoncu, İstanbul 2001.

Kodaman, Bayram, *Sultan Abdülhamid’in Doğu Anadolu Politikası*, Ankara 1978.

Krikorian, Mesrob K., *Armenians In The Service Of The Ottoman Empire 1860-1908*, Viyana 1976.

Küçük, Cevdet, *Osmanlı Diplomasisinde Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı*, İstanbul 1986.

Onur, Hüdavendigâr, *Millet-i Sadıka’dan Hayk’ın Çocuklarına: Ermeniler*, İstanbul 1999.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

- Osmanlı Belgelerinde Ermenilerin Sevk ve İskânı* (1878-1920), Ankara 2007.
- Öke, Mim Kemal, *Ermeni Sorunu, 1914-1923*, Ankara 1991.
- Palmer, Alan, *Osmanlı İmparatorluğu: Son Üç Yüz Yıl, Bir Çöküşün Yeni Tarihi*, (Çvr. Belkıs Çorakçı Dişbudak), İstanbul 1993.
- Rasuly-Palczek, Gabriele-Six-Hohenbalken, Maria, *Migration and its Impact on Armenia A field practice*, Vienna 2017.
- Serdar, Mehmet Törehan, *Bitlis 'te Ermeniler ve Ermeni Mezalimi*, Bitlis 1996.
- Sevinç, Necdet, *Osmanlıdan Günümüze Misyoner Faaliyetleri*, İstanbul 2002.
- Shaw, Stanford – Shaw, Ezel Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, Cilt: II, İstanbul 1983.
- Süslü, Azmi, *Ermeniler ve 1915 Ermeni Tehcir Olayı*, Van 1990.
- Süslü, Azmi, *Maraş'taki Fransız ve Ermeni İşbirliği*, Ankara 1987.
- Şimşir, Bilal, *British Document on Ottoman Armenians (1856-1876)*, Volume I, Ankara 1983.
- Taşcıoğlu, Ömer Lütfi, "Birinci Dünya Harbindeki Türk Ve Ermeni Kayıpları", *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, Edirne 2017.
- Yaman, Abdullah, *Ermeni Meselesi ve Türkiye*, Ankara 1983.
- Zamacı, Ayşe, "Arşiv Belgelerine Göre Osmanlı Toplumunda İhtida Eden Ermeniler ve Olayın Sosyal Neticeleri", *Osmanlı Siyasal ve Sosyal Hayatında Ermeniler*, (Edit: İbrahim Erdal, Ahmet Karaçavuş), İstanbul 2009.

EK: 1 ERMENİ VE RUMLARIN SEVK VE İSKANI

Ek: 1.1 Sevk ve İskan Kanunu'na Ait Belge

Kaynak: ansiklopedi.turkcebilgi.com/Tehcir_Kanunu

Ek: 1.2 Rus Çarının Ermenilere Verdiği Madalya

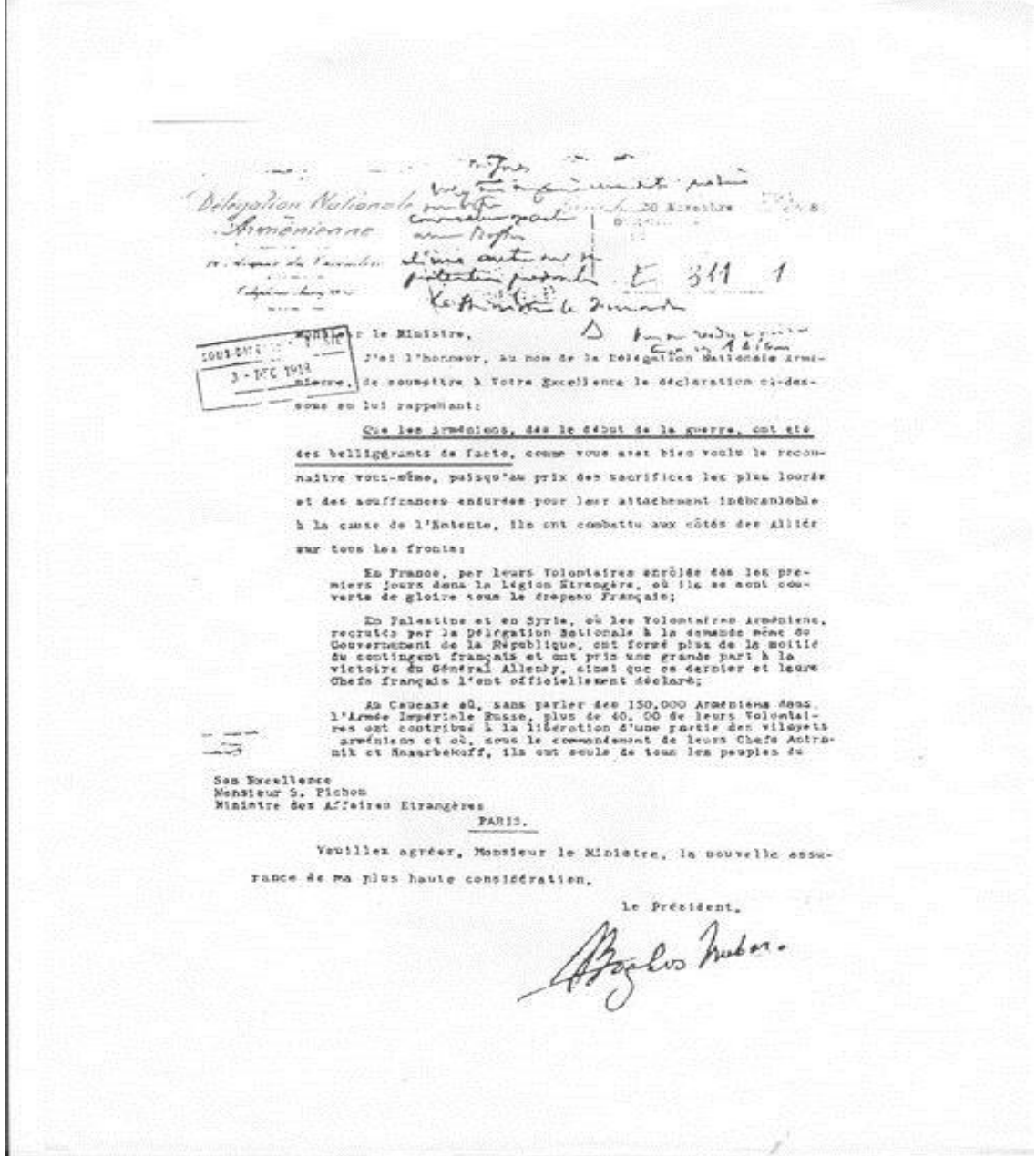

Rus devletinin savaşta işbirliği yapan Osmanlı Ermenilerine verdiği, üstünde “Tanrı Ermenileri korusun” yazılı madalya.

Kaynak: www.turksolu.net/184/adiguzel184.htm

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Ek:1.3 İtilaf Devletleri ile Ermenilerin İşbirliğini Gösteren Belge

Kaynak: bozkurtdiyari.bloggum.com/yazilar/2008/01/

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Ek: Ermeni ve Rumların Sevki

Kaynak: www.elaziz.net/forum/post.asp?method=ReplyQuo...

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

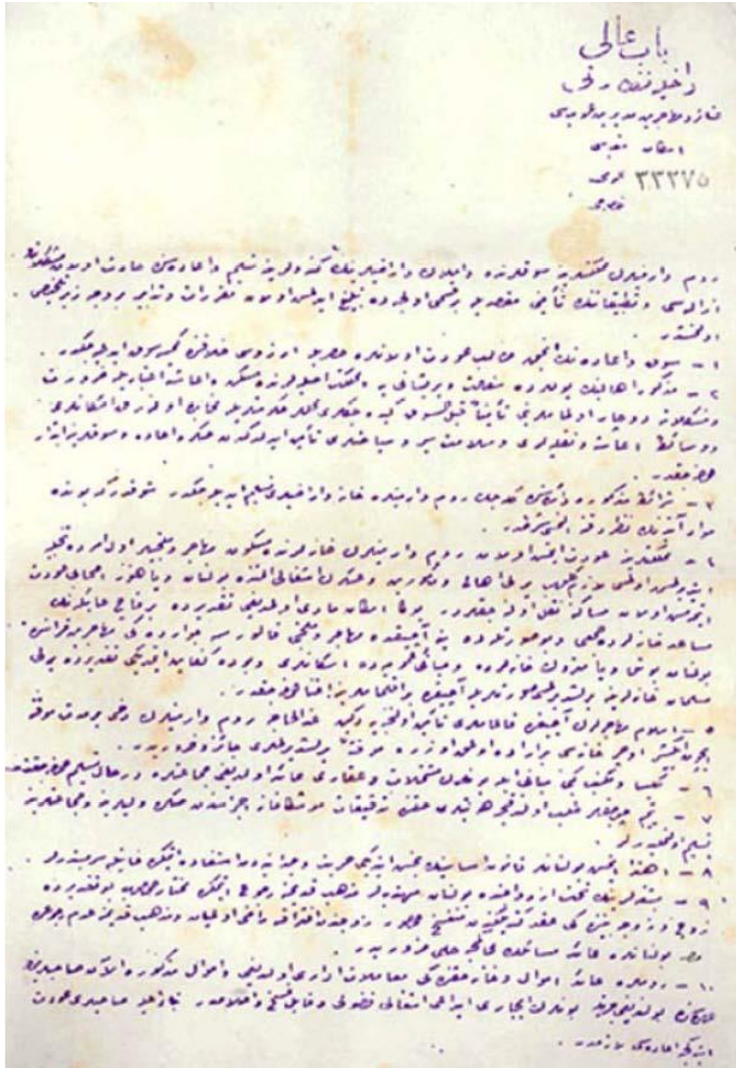
Ek: Tarsus'tan Suriye'ye Sevk Edilen Bir Ermeni Kafilesi

Kaynak: www.turksolu.net/184/adiguzel184.htm (26.04.2009)

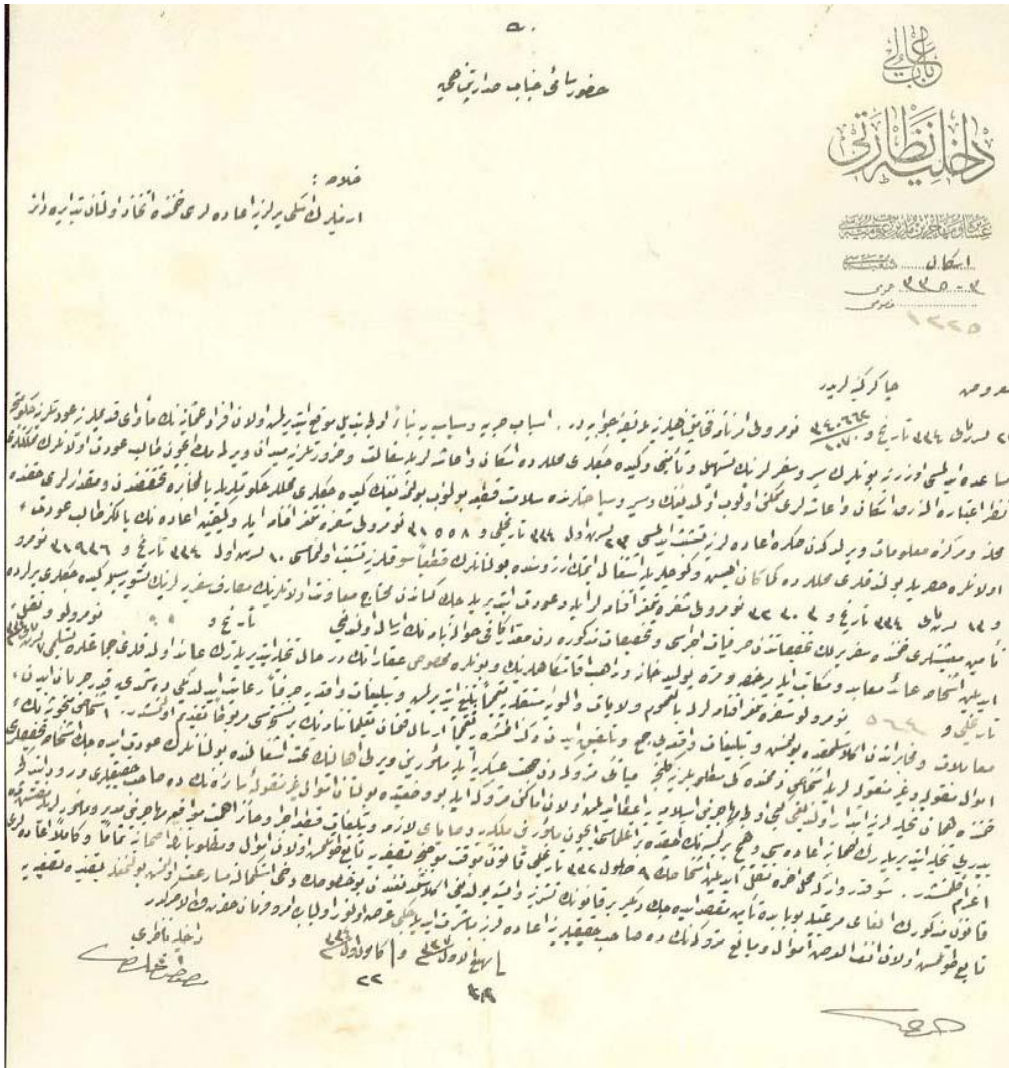
EK: 2. ERMENİ VE RUMLARIN GERİ DÖNÜŞÜ

Ek: 2.1 Ermeni ve Rumların Geri Dönüşüm Kararnamesi

Kaynak: www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=99

Ek: 2.2 Ermenilerin Geri Dönüş Kararnamesi

Kaynak: www.ttk.org.tr/index.php?Page=Sayfa&No=99

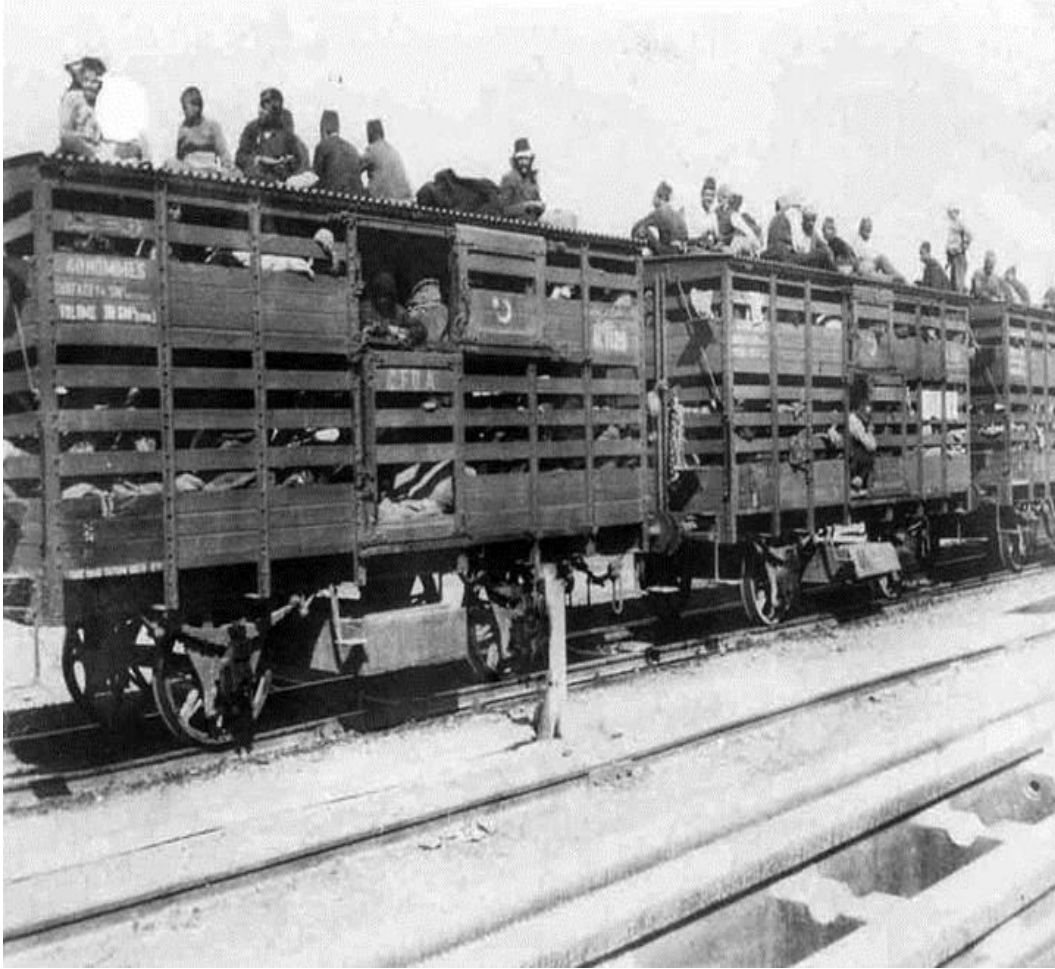
Ek: 2.3 Ermenilerin Geri Dönüşüm Kararnamesi

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
فداریما انده قرینه ایزیت ایل و سب اورد
هد زور سوان کوناقه روس نبدن عدده ایزیت
انیت عمومی برین دیارید ووهها صاحب افرودم خدیج
قلمی
عمومی
خصوصی
صفه
۱- مذکور بولندقدن محله ده افرهیدد بقیه اولاند سا طغ سوزنده کدو کور تکر اولاند
هنا نوبعدک قدرت علیه نشات و فعا نیده بولنا بدنه و بر ایشنا کلان
تشدید هفتک ایلاد مد برز تقیب ایل بر صلت بر حاله کیزیلدن تاهیه ایش
معلوم اولوند امری اولاند ایله ایله سوقیان ایشا سنده ق فدرک مصوبت هان
و ملاجه قویله تیه سوقیان ایلید ایله هان ایلدولوت ایلک بالیطان ایشا
ویرلنده هیفا یورد دروست سوت بولندره مانعاً قالدله ایلدولوت
یرلنده هیفا یلمس و تبلیغ ساید و علا عکده ایله یورد ایشا یورد هیفا
ویرلنده و قورلید ایلدولوت سوت اولانلی کلمه یورد هیفا یورد هیفا
قاندولم قرضه و باقیه غصب و صی حیوانی بولندولوت اولاند غصب و هیفا
ایضا ایلدولوت بولر اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند
قانونیم توسل اولدولوت سنده ناریله و نامریله بولندولوت اولاند اولاند
بیره تکر را سدری ایشا و بولندولوت اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند
طریقه هیفا یورد اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند اولاند

17
بیر
نسیه

Kaynak: www.e-okul.biz/ermenilerin-suriyeye-nakli-sur...

Ek: 2.4 Ermeni ve Rumların Geri Dönüşü

Osmanlı İmparatorluğu tarafından hasta mülteciler için kamplarda hastaneler kurulmuş, sağlık sorunları ile ilgili olarak çeşitli ülkelerin sağlık ekiplerine kamplarda görev yapmaları için izin verilmiştir. Konsolos raporlarına göre, bu yabancı sağlık mensuplarından bazıları bulaşıcı hastalık nedeniyle ölmüştür. Savaşın bitmesiyle birlikte, devlet tarafından çıkarılan "geri dönüş kanunu" ile mültecilerin evlerine dönmeleri sağlanmıştır. Ermeni Patrikhanesi'nin tespitlerine göre 644.900 Ermeni geri dönmüştür.

Kaynak: www.1915ermeniyalani.org/prof.hovannisian.htm

**FLAVIUS JOSEPHUS “THE ANTIQUITIES OF THE JEWS” ADLI ESERİNE
GÖRE DÜNYANIN YARATILIŞI VE YAHUDİLER**

* Mehmet Duran AĞRI

** Güliz ARSLANYÜREK

*** Süleyman DURGUN

**** Mehmet NUR

Atıf Bilgisi

Chicago: Mehmet Duran Ağrı, Güliz Arslanyürek, Süleyman Durgun, Mehmet Nur, “Flavius Josephus “The Antiquities Of The Jews” Adlı Eserine Göre Dünyanın Yaratılışı ve Yahudiler”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 109-135.

Apa: Ağrı, M. D., Arslanyürek, G., Durgun, S., Nur, M. (2023), “The Antiquities Of The Jews” Adlı Eserine Göre Dünyanın Yaratılışı ve Yahudiler The Antiquities Of The Jews” Adlı Eserine Göre Dünyanın Yaratılışı ve Yahudiler”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp.109-135.

Özet

Eserin girişinde muhtemelen çevirmenin bir notu vardır ve bu notta: “Josephus Flavus, yirmi kitaptan oluşan Yahudi Eski Eserleri, adlı eserini Yahudi Savaşları olumlu karşılandıktan sonra yazmıştır. Risale, büyük savaşın patlak vermesine kadar Yahudilerin tarihini kapsar. Kaynakları, değerini dengesiz ve bazen doğrulanamaz kılma hususunda benzersizdir. Eser, birçok efsanevi eklemeler içeren kutsal yazılara dayanmaktadır. MÖ 175 ile 135 arasındaki dönem Maccabees ile paralellik gösterir, Strabon'un Histories adlı kayıp eseri, Şamlı Nicolaus ve Livy de dahil olmak üzere diğer kaynaklarla desteklenir. Herod'un saltanatı, Nicolaus'un Tarihi'nden ve şu anda kayıp olan Kral Herod'un Hatıraları adlı kitaptan sonra detaylandırılmıştır. Yüksek rahiplerin hikayesi muhtemelen Yeruşalim'deki resmi belgelerden alınmıştır. Josephus'un dahil ettiği Yahudiler lehine Roma kararlarının kopyaları oldukça değerlidir. Eski Eserler muhtemelen MS 93'te, yazarın yaşınının 56. yılı olan Domitian'ın on üçüncü yılında yayınlanmıştır.” ifadeleri yer almaktadır.

Bu makalede ise Flavus Josephus'un ilk kitabından “Dünyanın Yaratılışı ve Yahudiler” kısmından bir alıntı yapılmış ve bununla kitabı okumak veya değerlendirmek isteyenlere küçük de olsa bir yol çizilmiştir.

* Okul Müdürü, Değirmen Yolu Abdülkerim Yiğitdöl Ortaokulu, mehmetbote17@hotmail.com, Orcid: [0009-0008-0222-7424](https://orcid.org/0009-0008-0222-7424)

** Okul Müdürü, Vilayetler Hizmet Birliği Okulu, g_aslanyurek@hotmail.com, Orcid: 0009-0003-3938-8217

*** Okul Müdürü, Defne Subaşı Mehmet Akif Ortaokulu, sdurgun31@gmail.com, Orcid:0009-0001-9235-9373

**** Okul Müdürü, Nimet Fahri Öksüz, memetnur@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9689-8622

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Anahtar Kelimeler: Flavus Josephus, Antik, Yahudi, İbrahim, Lut, İshak, İsmail, Arap.

Abstract

There is probably a translator's note at the beginning of the work, which reads: "Josephus Flavus wrote his twenty-volume work of Jewish Antiquities, after the Jewish Wars had been favorably received. The treatise covers the history of the Jews until the outbreak of the great war. Its sources are unique in making its value unstable and sometimes unverifiable. Up to Nehemiah the account is based on scriptures with many legendary additions. The period between 175 and 135 BC parallels the Maccabees, supplemented by other sources including Strabo's Histories, Nicolaus of Damascus and Livy. Herod's reign is detailed after the History of Nicolaus and the now lost book Memoirs of King Herod. The story of the high priests was probably taken from official documents in Jerusalem. Copies of Roman decrees in favor of the Jews included by Josephus are of great value. The Antiquities were probably published in 93 AD, the thirteenth year of Domitian, the 56th year of the author's life." statements are included.

In this article, an excerpt from the first book of Flavus Josephus, "The Creation of the World and the Jews", was made and a small way was tried to be drawn for those who want to read or evaluate the book.

Keywords: Flavus Josephus, Ancient, Jew, Abraham, Lot, Isaac, Ishmael, Arab.

Giriş

Yahudiler Hz. Musa'dan sonra birkaç defa yeniden doğmuşlardır. Bu yeniden doğuşların bir kısmı sürgünlerle ortaya çıkmıştır. M.Ö. 538'de başlayan Babil Sürgünü ve 1560'lı yıllarda İspanya'dan sürgün. Her iki sürgün sonrasında da Yahudiler kendi varlıklarını dünyaya kabul ettirmek ve yeniden doğuşa hazırlanmak için büyük bir değişim süreci yaşamışlardır. Ülkelerin can damarları olan tıp, eğitim, ekonomi ve diğer bir çok alanda kendi özel kurumlarını oluşturmak suretiyle yeni bir doğuş gününe hazırlanarak 19. yüzyıla ulaşmışlardır.

Yahudilerin bu bekleyişi 1800'lerin başlarında sona ermiş ve yeni bir varoluş süreci için hızlı bir hazırlık dönemine girilmiştir. 19. Yüzyılın başlarında kurulan Siyonist teşkilat Babil'e ve akabinde de Kudüs'e dönüşün yollarını açacak anahtarları tek tek ele geçirmek için büyük bir mücadele vermeye başlamıştır. Yahudilerin bu son doğuş hazırlıkları Batı'da imparatorlukların güçlendiği, doğuda ise giderek cılızlaştığı bir döneme rast gelmiştir. Bu sebeple Yahudiler kendi ekonomik güçlerini Batı'da güçlenen veya Siyonistler tarafından güçlendirilen imparatorlukların emrine vermek suretiyle iki bin yıldır özlemle bekledikleri vaad edilmiş topraklara dönüşü gerçekleştirmek istemişlerdir. Bu istek tarihin yeniden

tecellisi olarak yazım sanatıyla beraber gelişmiş ve yeni bir güç kazanmıştır. Bu gücün temsilcilerinden biri olan Flavus Josephus gibi yazarlarla Yahudiler yeniden doğuşun sebeplerini ortaya koyan eserler vücuda getirmeye başlamışlardır. Bu eserler arasında Johannes Jacop'un Yahudilerin Medeniyete Katkıları kitabını da saymak gerekir ki, bu kitap Yahudilerin dünya tarihine yeni bir dönüşünün simgesi olarak da görülmüştür.

Yahudi yayın organları bu tür eserler ile Yahudiliğin köklerini ve dünyanın doğu kesiminde var olan haklarını, dünyadaki büyük bilgi birikimine yapmış oldukları hizmetleri ve bu hizmetlerin ana sebebinin de Kudüs'e ve dolayısıyla Filistin topraklarına yeniden doğuş olduğunu açıkça yazmaya başlamışlardır. Bunu yaparken ülkeleri buna zorlayacak tedbirler almaktan, bu uğurda Yahudi vatandaşları dahi feda etmekten geri durulmamış, hatta bu konuda şehitler vermeyi de göze almışlardır. Bu son yeniden doğuşun bir provası olarak görülen yeniden diriliş, özellikle Batılı ülkeleri Yahudilere Filistin ve Kudüs'ü vermek yönünde adeta zorlamaktadır.

Flavus Josephus da eserini ortaya koyarken bu zorlamanın sebeplerini yaratmaya çalışmakta, yazdığı eser ile dünyanın kuruluşunda aslında Yahudilerin büyük hizmetler yaptığının altı çizilmekte ve Tanrı ile Yahudilerin nasıl bir ilişki içerisinde olduklarını, bunun bir sonucu olarak da Tanrı'nın Yahudileri diğer bütün milletlerden neden üstün tuttuğunun emarelerini göstermeye çalışmaktadır.

Flavus Josephus'a göre Dünyanın Yapısı Ve Elementlerin Yerleşimi.

Flavus Josephus eserini yazarken kendine özgü bir üslup kullanmıştır. Bu üslup onun hikayeci tarih anlayışının bir ürünüdür. Bu sebeple o olayları doğrudan ortaya koymak ve deliller getirmeye yönelik yeni tarz üretmiştir.

Ona göre, başlangıçta Tanrı göğü ve yeri yarattı. Ama yeryüzü görünmeyip koyu bir karanlıkla kaplanıp yüzeyinde bir rüzgar hareket ettiğinde, Tanrı ışık olmasını emretti ve bu yapıldığında, tüm kütleyi düşündü, karanlığı ve ışığı birbirinden ayırdı. Birine gece adını verdi, diğerine de gündüz adını verdi ve ışığın başlangıcına ve dinlenme zamanına da akşam ve sabah adını verdi ve bu gerçekten de ilk gündü. Ama Musa bir gün olduğunu söyledi, nedenini şimdi bile söyleyebiliyorum, ama her şeyin bu tür nedenlerini tek başına bir incelemede vereceğime söz verdiğim için, açıklamasını o zamana kadar erteleyeceğim diyerek yukarıda bahsettiğimiz kendi tarzının delillerinin varlığına işaret etmektedir.

Ona göre Tanrı, bundan sonra ikinci gün göğü bütün dünyanın üzerine yerleştirdi ve onu diğer parçalardan ayırdı ve kendi başına durması gerektiğine karar verdi. Ayrıca çevresine kristalden bir [gök] yerleştirdi ve onu yeryüzüne uygun bir şekilde bir araya getirdi ve onu nem ve yağmur verecek ve çiy avantajı sağlayacak şekilde donattı. Üçüncü gün, çevresinde denizle birlikte karanın ortaya çıkmasına hükmetti ve aynı gün topraktan bitkiler ve tohumlar fıskırttı. Dördüncü gün göğü güneş, ay ve diğer yıldızlarla süsledi ve mevsimlerin değişimleri açıkça anlaşılabilir diye onların hareketlerini ve rotalarını belirledi. Ve beşinci günde yüzen ve uçan canlıları yarattı, ilki denizde, ikincisi havada: ayrıca onları topluluğa ve karışıma, üremeye ve türlerinin çoğalıp çoğalmasına göre ayırdı. Altıncı gün dört ayaklı hayvanları yarattı ve onları erkek ve dişi yaptı, aynı gün insanı da yarattı. Buna göre Musa, "Dünya ve içindeki her şey sadece altı günde yapıldı" diyor. Ve yedinci günün bir dinlenme ve bu tür işlemlerin emeğinden bir salıverme olduğunu, bu nedenle, o gün emeklerimizden bir dinlenmeyi kutlarız ve buna İbrani dilinde dinlenme anlamına gelen Şabat adını veririz.

Flavus Josebhus, burada bir haftanın ortaya çıkış serüvenini aslında izah etmektedir. Pazar gününün neden kutsal olduğunu ortaya koymak ister. Ona göre Allah'ın yapmış olduğu bu iş sonunda bir dinlenme ihtiyacı oluştuğunu, bu sebeple Yahudilerin de haftanın altı gününde çalışması, son yedinci gününde ise bir dinlenme günü olarak kendilerine Allah'ın bir hediyesi olduğunu söyleyerek, "Şabat" gününe delil getirmek istemektedir.

Ona göre Musa, yedinci gün geçtikten sonra felsefi olarak konuşmaya başlar ve insanın oluşumuyla ilgili olarak şöyle der: Tanrı yerden toprak aldı ve insanı şekillendirdi ve ona bir ruh ve bir can verdi. çünkü o kırmızı topraktan oluşmuştu, bir araya getirilmişti, çünkü bu tür bakir ve gerçek topraktır. Tanrı aynı zamanda canlıları erkek ve dişi türlerine göre yarattığında Adem'e de sundu. Fakat Adem'in dişi arkadaşı ve cemiyeti olmadığını, çünkü böyle yaratılmışlar olmadığını ve diğer erkek ve dişi hayvanlara hayret ettiğini görünce, onu uyuttu ve kaburgalarından birini aldı ve ondan kadını oluşturdu. Bunun üzerine Adem, kendisine getirildiğinde onu tanıdı ve kendisinden yapıldığını kabul etti. Şimdi bir kadına İbranice Issa denir ama bu kadının adı, tüm canlıların annesi anlamına gelen Havva'ydı.

Musa ayrıca, Tanrı'nın doğuda her türden ağaçla yeşeren bir cennet diktiğini söylüyor ve onların arasında hayat ağacı ve onunla neyin iyi neyin kötü olduğunu bildiği başka bir bilgi ağacı vardı. Adem ile karısını bu bahçeye getirdiğinde onlara bitkilere bakmalarını emretti. Şimdi bahçe, tüm dünyayı dolaşan ve dörde bölünmüş bir nehir tarafından

sulanıyordu. Hindistan'a koşan bir kalabalığı ifade eden Phison adlı bir nehir denize dökülür. Yunanlılar bu nehre Ganj nehri derler. Fırat da Dicle gibi Kızıldeniz'e iner. Fırat ya da Phrath adı ya bir dağılmayı ya da bir çiçeği ifade eder. Tiris veya Diglath ile hızlı olan, darlıkla ifade edilir. Geon nehri ise Mısır'dan geçer ve doğudan yükselen, Yunanlıların Nil dedikleri nehirdir.

Ona göre Tanrı, Adem ve karısına geri kalan tüm bitkilerden yemelerini, ancak bilgi ağacından sakınmalarını emretmişti. Onlara, eğer ona dokunurlarsa, bunun onların yok oluşunu kanıtlayacağını önceden bildirdi. Fakat bütün canlıların tek bir dili varken, o zamanlar Adem ve karısıyla birlikte yaşayan yılan, onların Allah'ın emirlerine itaat ederek ve mutlu mesut yaşamalarını isteyerek kiskanç bir tavır sergiliyordu. Onlara itaatsizlik ettiklerinde felakete düşeceklerini hayal ederek, kötü bir niyetle kadını bilgi ağacından tatmaya ikna etti. Onlara, o ağaçta iyilik ve kötülük bilgisi olduğunu söyledi. Hangi bilgiyi edinmeleri gerektiğinde mutlu bir hayat süreceklerini, hatta bir ilahınkinden aşağı olmayan bir hayatlarının olacağını ileri sürdü. Bu yolla kadını yendi ve onu Allah'ın emrini hor görmeye ikna etti. O ağacın tadına bakıp da meyvesinden hoşlanınca, Adem'i de ondan faydalanması için ikna etti. Bunun üzerine birbirlerine çıplak kaldıklarını anladılar ve dışarıdan görünmekten utanarak, vücutlarını örtmek için bir şeyler icat ettiler. Çünkü ağaç onların anlayışını keskinleştirdi. Böylece kendilerini incir yapraklarıyla örttüler ve alçakgönüllülikle bunları önlerine bağlayarak, neye ihtiyaç duyduklarını keşfettikleri için eskisinden daha mutlu olduklarını düşündüler. Ama Tanrı bahçeye girince, daha önce gelip onunla konuşmaya alışkın olan Adem, onun kötü davranacağını bilincinde olarak yoldan çekildi. Bu davranış Tanrı'yı şaşırttı ve bunun sebebinin ne olduğunu sordu. Daha önce bu sohbetten zevk alan ademin neden şimdi ondan kaçtığını hatta cevap vermediğini gören Tanrı, emrinin çiğnediğini anladı. Allah şöyle dedi: "Ben daha önce ikiniz için, hiçbir sıkıntı, kaygı ve can sıkıntısı olmadan nasıl mutlu bir hayat sürebileceğinizi belirledim. Zevkinize katkıda bulunabilecek her şeyin benim inayetimle, sizin kendi emeğiniz ve zahmetiniz olmadan kendiliğinden olmasını emrediyordum. Şimdi sizin bu yaptığınızla çalışarak ve özen göstererek yaşayacak ve yaşlanacaksınız. Bu sebeple de ölüm uzaklarda olmayacak. Şimdi bu iyi niyetimi kötüye kullandın ve emirlerime itaatsizlik ettin, çünkü sessizliğin erdeminin değil, kötü vicdanının belirtisidir bu yaptığın."

Adem günahının affi için ve kendisine kızmaması için Allah'a yalvardı ve yapılanların

suçunu karısına yükledi. Onun yılan tarafından aldatıldığını ve bundan dolayı bir suçlu olduğunu söyledi. Ama karısının öğütlerine zayıf bir şekilde boyun eğdiği için Tanrı onu cezalandırdı. Toprağın bundan sonra kendi kendine meyve vermemesi gerektiğini, ancak onların emeği tarafından taciz edildiğinde, meyvelerinin bir kısmını vermesi ve diğerlerini vermeyi reddetmesi gerektiğini söyledi. Ayrıca Havva'yı üreme zorluğuna ve çocuk doğurmanın keskin sancularına maruz bıraktı. Bunun nedeni, yılanın kendisini ikna ettiği aynı argümanlarla Adem'i ikna etmesi ve böylece onu felaketli bir duruma getirmesiydi. Ayrıca, Adem'e karşı kötü niyetli eğilimine kızdığı için yılanı konuşmadan mahrum etti. Bunun yanında dilinin altına zehir soktu ve onu insanlara düşman etti. Onlara, darbelerini kafasına yöneltmelerini, erkeklere yönelik haylaz planlarının bulunduğu yerin burası olduğunu ve ondan intikam almanın en kolay yolunun bu olduğunu söyledi. Allah yılanı ayaklarını kullanmaktan mahrum bıraktığında, onu yuvarlanmaya ve kendini yerde sürüklemeye zorladı. Ve Allah onlar için bu cezaları tayin ettikten sonra, Adem ve Havva'yı bahçeden başka bir yere çıkardı.

Adem'in Nesli ve O'ndan Tufana Kadar Olan On Nesil Hakkında.

Flavus'a göre Adem ve Havva'nın iki oğlu oldu: en büyüğünün adı Kabil (Cain)'di. Bu isim yorumlandığında bir sahiplik anlamına gelir: daha genç olan Habil'di, bu da üzüntü anlamına gelir. Kızları da oldu. Şimdi iki kardeş, farklı yaşam tarzlarından memnundu. Çünkü genç olan Habil doğruluğu severdi, tüm eylemlerinde Tanrı'nın hazır olduğuna inanarak erdemde üstündü ve çobanlık yapardı. Ancak Kabil, yalnızca başka açılardan çok kötü değildi, aynı zamanda herşeyi elde etmeye kararlıydı. O, önce toprağı sürmeyi başardı. Aşağıdaki olayda kardeşini öldürdü:—Tanrı'ya kurban kesmeye karar vermişlerdi. Şimdi Kabil, dünyanın ve hayvancılığının meyvelerini getirdi, ama Habil süt ve sürülerinin ilk meyvelerini getirdi. Bu durum Allah'ın hoşuna gitti. Çünkü o, zemini zorlayarak elde edileni başarmıştı. Habil'in Tanrı tarafından kendisinden önce tercih edilmesine Kabil çok kızmıştı. Bu kızgınlığıyla kardeşini öldürdü ve keşfedilmeden kaçmayı düşünerek kardeşinin cesedini sakladı. Ama ne yapıldığını bilen Tanrı, Kabil'e geldi ve ona kardeşine ne olduğunu sordu. Çünkü onu günlerdir görmemişti, oysa diğer zamanlarda onları bir arada sohbet ederken gözlemlerdi. Ancak Kabil kendinden şüphe içindeydi ve Tanrı'ya ne cevap vereceğini bilmiyordu. İlk başta, kardeşinin ortadan kaybolması konusunda kendisinin de şaşırıldığını

söyledi, ama sorunun ne olduğunu öğrenmeye karar vermesi için onu şiddetle sıkıştıran Tanrı tarafından kışkırtıldığında o, kardeşinin koruyucusu ya da bekçisi olmadığını, ne yaptığını gözlemleyen biri olmadığını söyledi. Ama karşılığında Tanrı, Kabil'i kardeşinin katili olmakla suçladı. Allah ona dedi ki, "Kendin mahvettiğin bir adama ne olduğunu bilmemene şaşıyorum." Kabil de Allah'a kurban sunmak karşılığında uygulanacak gazabında aşırı olmaması için yalvardı. Allah da bu yalvarma nedeniyle ona [ölüm] cezasını uygulamadı. Ama onu lanetledi ve yedinci nesildeki soyunu tehdit etti. Onu da karısıyla birlikte o topraklardan kovdu. Ve dolaşırken vahşi hayvanların arasına düşüp bu şekilde mahvolacağından korktuğu zaman, Tanrı ona böylesine melankolik bir şüphe beslememesini başına gelebilecek kötülüklerden korkmadan tüm dünyayı dolaşmasını emretti.

Kabil bu izin üzerine birçok ülkeyi dolaştıktan sonra, karısıyla birlikte Nod adında bir şehir kurdu ve bu sözde bir yerdi ve orada meskenini kurdu. Burada da çocukları oldu. Ancak cezasını ıslah için değil, kötülüğünü çoğaltmak için kabul etmişti. Çünkü komşularına zarar vermek zorunda kalacak olsa da kendi bedensel zevki için olan her şeyi elde etmeyi amaçlıyordu. Ev maddesini yağma ve şiddet yoluyla çok zenginlikle artırdı. Soygun yoluyla zevk ve ganimet elde etmek için tanıdıklarını heyecanlandırdı ve insanların kötü yollara giden büyük bir lideri oldu. Ayrıca, daha önce erkeklerin yaşadığı bu basit yaşama bir de değişiklik getirdi, ölçü ve ağırlıkların hakimi oldu. Onlar bu tür sanatlardan hiçbir şey bilmeden masumca ve cömertçe yaşarken, o dünyayı kurnazların yaşadığı bir dünyaya çevirdi. Her şeyden önce topraklarla ilgili sınırlar koydu. Bir şehir inşa etti ve onu surlarla güçlendirdi. Ailesini burada bir araya gelmeye zorladı ve o şehre en büyük oğlu Enoch'un adını verdi. Şimdi onun soyundan gelen Yered, Hanok'un oğluydu. Oğlu Malaliel olanın oğlu Mathusela ve onun oğlu ise Lemek'ti. Silla ve Ada adlı iki eşinden yetmiş yedi çocuğu oldu. Ada'nın o çocuklarından birinin adı Cebel'di. Cebel, çadırlar kurdu ve bir çoban hayatını sevdi. Ama onunla aynı anneden doğan Jubal müzikle uğraştı ve Zebur ve Arpı icat etti. Ancak diğer eşinden olan çocuklarından biri olan Tubal, tüm erkeklerden daha güçlüydü. övüş gösterilerinde çok uzman ve ünlüydü. Bu yöntemle bedenin zevklerine yönelen her şeyi elde etti. Her şeyden önce pirinç yapma sanatını icat etti. Lemek aynı zamanda adı Naama olan bir kızın babasıydı. Ve ilahi vahiy meselelerinde o kadar becerikliydi ki, Kabil'in kardeşini öldürmesinden dolayı cezalandırılacağını biliyordu. Bunu eşlerine bildirdi. Hayır, Adem hayattayken bile, öyle oldu ki, Kabil'in soyundan gelenler son derece kötü oldular, her biri

birbiri ardına, bir öncekinden daha kötü olarak öldü. Savaşta katlanılmaz, soygunlarda şiddetliydim ve herhangi biri insanları öldürmekte yavaş olsa da, savurgan davranışlarında, adaletsiz davranmada ve kazanç için yaralamada cesurdular.

Flavus'a göre ilk insan olan ve topraktan yaratılan Adem, [çünkü şimdi konuşmamız onun hakkında olmalı] Habil'in Kabil tarafından öldürülmesi nedeniyle kaçıp gitmesinden sonra, gelecek nesiller için endişelendi. İki yüz otuz yaşında olduğu için çocuklara yönelik şiddetli bir arzusu vardı. Bundan sonra yedi yüz yıl daha yaşadı ve sonra öldü. Gerçekten de birçok çocuğu vardı, ama özellikle Şeth (Şit) en sevdiği oğludur. Geri kalanına gelince, onları adlandırmak sıkıcı olur. Bu nedenle, yalnızca Şit'ten yola çıkanların hesabını vermeye çalışacağım.

Şit büyüdüğünde ve iyiyi ayırt edebildiği o yıllara geldiğinde erdemli bir adam oldu. Kendisi mükemmel bir karaktere sahip olduğu için, çocukları da onun erdemlerini taklit etti. Bütün bunların iyi huylu olduğu ortaya çıktı. Onlar da ölünceye kadar aynı memlekette çekişmesiz, mesut, başlarına bir musibet gelmemiş olarak mesken tuttular. Ayrıca gök cisimleri ve onların düzeniyle ilgili o tuhaf türden bilgeliğin de mucitleri oldular. İcatları yeterince bilinmeden kaybolmasın diye, Adem'in dünyanın bir zamanlar ateşin gücüyle, başka bir zamanda suyun şiddeti ve miktarıyla yok edileceğini öngörmesi üzerine iki sütun yaptılar. Biri tuğladan, öteki taştan: Her ikisinin üzerine de keşiflerini yazdılar ki, tuğla sütun selde yıkılırsa, taş sütun yerinde kalsın ve bu keşifleri insanlığa miras bıraktılar. Ayrıca kendileri tarafından dikilmiş başka bir tuğla sütun olduğunu da onlara bildirin. Bu taşlar, bugüne kadar Sıriadiyarında kaldı.

Tufana Dair: Nuh'un Bir Gemi İle Kurtarılması ve Ona inananlarla Şinar Ovasında Kurduğu Yeni Yaşam.

Flavus'a göre, Şit'in bu soyu, yedi kuşak boyunca Tanrı'yı evrenin Rabbi olarak kabul etmeye ve erdeme tam bir saygı duymaya devam etti. Zamanla sapıttılar ve atalarının adetlerini terk ettiler ve ne onlara atanan bu onurları ne Tanrı'ya verdiler ne de insanlara karşı adaleti yerine getirmekle ilgilendiler. Ama daha önce erdem için ne kadar gayret göstermişlerse, şimdi eylemleriyle iki kat kötülük gösterdiler ve bu sayede Tanrı'yı düşmanları yaptılar. Tanrı'nın birçok meleği kadınlarla birlikte oldu ve kendi güçlerine güvendikleri için adaletsiz ve iyi olan her şeyi hor gören oğulları oldu. Bu adamlar

Yunanlıların dev dediği kişilerin eylemlerine benzeyen şeyler yaptılar. Ama Nuh (Noah) bunların yaptıklarından çok rahatsızdı ve onları huylarını ve davranışlarını daha iyi yönde değiştirmeye ikna etti. Bu adamların çocukları ve evlendikleri kişiler bu tembihattan sonra o diyardan ayrıldı.

Tanrı Nuh'u doğruluğundan dolayı sevdi. Yine de diğer insanları kötülüklerinden dolayı mahkum etmekle kalmadı, aynı zamanda tüm insanlık ırkını yok etmeye ve kötülükten arınmış başka bir ırk yaratmaya karar verdi. Sonra da hayatlarını kısalttı ve yıllarını eskisi kadar değil, sadece yüz yirmi yaparak karayı denize çevirdi. Böylece tüm bu adamlar yok edildi. Ama yalnızca Nuh kurtuldu, çünkü Tanrı ona şu hileyi ve kaçış yolunu önerdi. Yüksekliği dört katlı, uzunluğu üç yüz arşın, genişliği elli arşın ve yüksekliği otuz arşın olan bir gemi yapmasını istedi. Nuh, gemiye karısı, oğulları ve eşleri ile girdi ve oradaki ihtiyaçlarını karşılamak için sadece başka erzak koymakla kalmadı, aynı zamanda geri kalanlarla birlikte erkek ve dişi olarak her tür canlı yaratıktan yedişer cinsin gemiye binmesini temin etti. Şimdi bu geminin sağlam duvarları ve bir çatısı vardı ve hiçbir şekilde suyun şiddetiyle boğulmaması için çapraz kirişlerle desteklenmişti. Böylece Nuh, ailesiyle birlikte hayatta kaldı. Şimdi o, babası Mathusela olan Lemek'in oğlu olarak Adem'den onuncu kişiydi. Yered'in oğlu Hanok'un oğluydu ve Yered, birçok kız kardeşiyle birlikte Enos'un oğlu Kaynan'ın çocukları olan Malaleel'in oğluydu. Enos ise Adem'in oğlu Şit'in oğluydu.

Tufan, Nuh'un hükmettiği altı yüzüncü yılında, Makedonların Dios, İbranilerin Marchesuan dediği ikinci ayda meydana geldi. Bu olayı anlatan kaynaklar Mısır'da bilinen yılları böyle sıralamaktaydılar. Fakat Musa, Xanthicus ile aynı olan ú Nisan'ı bayramlarının ilk ayı olarak atadı. Çünkü onları o ayda Mısır'dan çıkardı. Tanrı'nın şerefi, satış ve satın alma ve diğer olağan işlerle ilgili olarak ayların orijinal sırasını korumasına rağmen şimdi bu tufanın mezkur ayın yirmi yedinci [on yedinci] gününde başladığı söyleniyor. Bu, ilk insan Adem'den iki bin altı yüz elli altı [bin altı yüz elli altı] yıl sonrasına işaret etmekteydi. Bu zaman kutsal kitaplarımızda yazılmıştır. O zamanlar yaşayanlar, şanlı adamların hem doğumlarını hem de ölümlerini büyük bir doğrulukla not etmişlerdir.

Şit, dokuz yüz otuz yıl yaşamış olan Adem'in iki yüz otuzuncu yaşındayken doğdu. Şit, iki yüz beşinci yılında Enos'un babası oldu, dokuz yüz on iki yıl yaşadı. Yüz doksan yaşında oğlu Kenan (Cainan) doğdu. Dokuz yüz beş yıl yaşadı. Kenan dokuz yüz on yaşında iken yüz yetmiş yaşında oğlu Malaleel dünyaya geldi. Sekiz yüz doksan beş yıl yaşamış olan

Malaleel, yüz altmış beşinci yaşındayken oğlu Yared'i geride bırakarak öldü. Yared de dokuz yüz altmış iki yıl yaşadı ve yüz altmış iki yaşındayken dünyaya oğlu Hanok geldi. O da, üç yüz altmış beş yıl yaşadıktan sonra Tanrı'ya vardı. Bu yüzden onun ölümünü yazmamışlar. Hanok'un yüz altmış beş yaşında dünyaya gelen oğlu Mathusela, yüz seksen yedi yaşındayken oğlu Lemek doğdu. O da, dokuz yüz altmış dokuz yıl elinde tuttuğu hükümeti Lemek'e teslim etti. Lemek yedi yüz yetmiş yedi yıl hüküm sürdüktan sonra, yüz seksen iki yaşında dünyaya gelen oğlu Nuh'u halkın hükümdarı olarak atadı ve dokuz yüz elli yıl hükümeti elinde tuttu.

Nuh'un gemisi yola çıkmaya hazırlanınca Allah işaret verip yağmur yağmaya başladı. Sular kırk gün boyunca yerden on beş arşın yüksekliğe kadar aktı. Yağmur kesildiğinde, su ancak yüz elli gün sonra, [yani yedinci ayın on yedinci gününde] azalmaya başladı ve sonra kısa bir süre için alçalmaya başladı. Bundan sonra gemi Ermenistan'da belli bir dağın zirvesine oturdu. Nuh geminin çevresinde küçük bir kara parçası görünce gemiden çıkış için hazırlıklara başladı. Sular daha da azaldığında, dünyanın başka herhangi bir yerinde suların kuruyup kalmadığını ve gemiden çıkıp çıkamayacağını öğrenmek için bir kuzgun gönderdi. Ama kuzgun, tüm arazinin hala sularla kaplı olduğunu görünce tekrar Nuh'a döndü. Nuh bunun üzerin yedi gün sonra yerin durumunu öğrenmek için bir güvercin gönderdi. Güvercin çamura bulanmış olarak bir zeytin dalı getirince, Nuh yeryüzünün tufandan temizlendiğini öğrendi. Yedi gün daha kaldıktan sonra canlıları gemiden çıkardı. Kendisi de Allah'a kurban kesti ve arkadaşlarıyla birlikte ziyafet verdi. Sonra da hem o hem de ailesi dışarı çıktı. Ancak Ermeniler buraya [YUNANCA] İniş Yeri derler. Gemi o yere konduğu düşünüldüğünden kalıntıları bugüne kadar bölge sakinleri tarafından orada gösteriliyor.

Şimdi tüm barbar tarih yazarları bu tufandan ve bu gemiden söz ediyor. Aralarında Keldani Berossus da var. Tufanın koşullarını anlatırken şöyle devam ediyor: "Bu geminin bir kısmının Ermenistan'da, Cordyaeans dağında hala olduğu ve bazı insanların tüm parçalarını taşıdığı söyleniyor. Bu gemi parçalarını alıp götürürler ve çoğunlukla fesatları önlemek için tılsım olarak kullanırlar." Fenike Eski Eserleri'ni yazan Mısırlı Hieronymus, Mnaseas ve daha birçokları da aynı şeylerden bahseder. Şamlı Nikolas doksan altıncı kitabında onlar hakkında özel bir anlatıma sahiptir ve şöyle der: "Ermenistan'da Minyas üzerinde Barış adında büyük bir dağ var, Tufan sırasında kaçan birçok kişinin bunun üzerinde kurtulduğu ve bir gemide taşınan kişinin kıyıya çıktığı bildirildi. Keresteden geriye kalanlar uzun bir süre korunmuştur. Bu, Yahudilerin yasa koyucusu Musa'nın hakkında yazan adam olabilir."

Nuh'a gelince o, Allah'ın insanlığı yok etmeye karar verdiği için, her yıl yeryüzünü boğmasından korkuyordu. Bu yüzden yakmalık sunular sundu ve Tanrı'ya bundan sonra doğanın eski düzenli akışında devam etmesi ve artık tüm yaratık ırkının yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalabileceği bu kadar büyük bir yargı getirmemesi için yalvardı. Ama şimdi kötülerini cezalandırdıktan sonra, iyiliği için geri kalanları ve şimdiye kadar böylesine şiddetli bir felaketten kurtulmanın uygun olduğuna karar verdiği kişileri bağışlayacağını düşünüyordu. Aksi takdirde sonuncular ilkinden daha sefil olacak ve tamamen kaçmalarına izin verilmedikçe diğerlerinden daha kötü bir duruma mahkum edileceklerdi. Yani başka bir tufan olması halinde ilk tufanın dehşeti ve görüntüsüne kapılmaları ve bir saniye zarfında yok edilmeleri mümkün olabilecekti. Bu sebeple Tanrı'ya kurbanını kabul etmesini ve dünyanın bir daha asla gazabının benzer etkilerine maruz kalmaması için yalvardı. Erkeklerin neşeyle yaşamaya devam etmeleri için şehirler inşa etmek ve içinde mutlu yaşamaları için izin verilmesini ve Tufandan önce sahip oldukları nimetlerin hiçbirinden mahrum kalmamaları için dua etti.

Nuh'u doğruluğundan dolayı seven Tanrı, onun dualarının tümünü kabul etti ve kirliliği bir dünyaya yıkımı getirenin kendisi olmadığını, onların bu intikamı Nuh'tan aldıklarını söyledi. Kendi kötülüklerinin hesabını görmek için onları yok etmeye karar vermişti. Oysaki, dünyaya insanları getirerek onlara yaşam verildikten sonra yok olmalarını sağlamaktansa onlara hiç yaşam vermemek daha büyük bir bilgelik örneği olurdu. "Ama" dedi, "kutsallığıma ve erdemime sundukları yaralar ve onların gelecekteki kötü eylemleri ve özellikle senin duaların beni onlara bu cezayı vermeye zorladı. Fakat herhangi bir zamanda olağanüstü bir şekilde yağmur fırtınaları gönderirsem, sağanakların büyüklüğünden korkma, çünkü su artık yeryüzünü kaplamayacak. Ancak insan kanı dökmekten sakınmanızı ve cinayet işlemekten kendinizi korumanızı ve bunu yapanları cezalandırmanızı talep ediyorum. Diğer canlılardan dilediğiniz gibi yararlanmanıza izin veriyorum. Nefsin seni yönlendirir, çünkü ben seni onların hepsinin efendisi yaptım, karada yürüyenlerin, sularda yüzenlerin ve kanları hariç, göklerde uçanların hepsinin efendisi kıldım. Çünkü hayat oradadır. Ama ben sana, yayımla öfkemi unuttuğumu gösteren bir işaret vereceğim." [burada gökkuşağı kastedilmektedir, çünkü onlar gökkuşağının Tanrı'nın yayı olduğuna karar vermişlerdir]. Ve Allah böyle söyleyip söz verince gitti.

Tufandan sonra Nuh üç yüz elli mutlu bir şekilde yaşadıktan sonra, dokuz yüz elli yıl

yaşadıktan sonra öldü. Ama eskilerin yaşamlarını bizim yaşamlarımızla ve şimdi yaşadığımız birkaç yıla karşılaştıran hiç kimse, onlar hakkında söylediklerimizin yanlış olduğunu düşünmesin. Ya da şu anki yaşamlarımızın kısalığını bir argüman haline getirin, çünkü o eskiler Tanrı'nın sevgilisiydi ve [son zamanlarda] Tanrı'nın kendisi tarafından yaratıldı. O zamanlar yedikleri yiyecekleri ömrün uzamasına daha uygun olduğu için çok uzun yıllar yaşayabilirlerdi. Ayrıca, erdemleri ve bunu astronomik bilimlerde iyi bir şekilde kullanmaları nedeniyle Tanrı onlara daha uzun bir yaşam süresi verdi. Altı yüz yıl yaşamamış olsalardı [yıldızların dönemlerini] önceden bildirme zamanını sağlayamayacak olan geometrik keşifler yapılamazdı. Çünkü büyük yıl bu aralıkta tamamlanır. Şimdi, söylediklerime, hem Yunanlılar hem de barbarlar arasından, Antik Eserler yazan herkes şahitlik edecek. Çünkü Mısır Tarihi'ni yazan Manetho ve Keldani Anıtlarını toplayan Berossus, Mochus ve Hestieus ve bunların yanı sıra Mısırlı Hieronymus ve Fenike Tarihini oluşturanlar bile burada söylediklerimde hemfikirdirler. Hesiod ayrıca ve Hecatseus, Hellanicus ve Acusilaus ve bunların yanı sıra Ephorus ve Nicolaus, eskilerin bin yıl yaşadıklarını anlatır.

Babil Kulesi ve Dillerin Karışıklığına Dair.

Nuh'un üç oğlu vardı: Sam, Yafet ve Ham. Bunların hepsi Tufan'dan yüz yıl önce doğmuşlardı. Bunlar önce dağlardan ovalara indiler ve orada yerleştiler ve sel nedeniyle aşağı yerlerden çok korkan ve bu nedenle yüksek yerlerden inmeye çok isteksiz olan diğerlerini onları izlemeye ikna etti. Şimdi ilk yerleştikleri ovaya Şinar adı verildi. Allah ayrıca, kendi aralarında fitne çıkarmasınlar, yeryüzünün büyük bir bölümünü ekip biçsinler ve bol bol meyvelerini yesinler diye, yeryüzünü tamamen insanlaştırmak için yurt dışına koloniler göndermelerini de emretti. Ama o kadar kötü eğitilmişlerdi ki, Tanrı'ya itaat etmediler. Bu nedenle felaketlere düştüler ve zamanla hangi günahı işlediklerini anladılar: çünkü çok sayıda gençle geliştiklerinde, Tanrı onlara koloniler göndermelerini tekrar öğütledi. Ama onlar, sahip oldukları refahın Allah'ın lütfundan kaynaklanmadığını hayal ederek ve içinde buldukları bolluğun asıl sebebinin kendi güçlerinin olduğunu varsayarak, ona itaat etmediler. İlahi iradeye itaatsizlikleri sebebiyle kendilerine ayrı koloniler kurmalarının emredildiğini ve bölündüklerinde daha kolay ezilebileceklerini düşündüler.

Onları böylesine bir hakarete ve Tanrı'yı hor görmeye sevk eden Nemrut'tu. Nuh'un oğlu Ham'ın torunuydu. Cesur bir adamdı ve çok güçlüydü. Onları, sanki O'nun imkanlarıyla

mutluymuş gibi inandırmakta ve bunu Tanrı'ya atfetmemeye, bu mutluluğu sağlayanın kendi cesaretleri olduğuna inanmaya ikna etti. Ayrıca, insanları Tanrı korkusundan döndürmenin başka bir yolunu görerek, onları kendi gücüne sürekli bir bağımlı hale getirmekten başka bir yol göremediği için, hükümeti de yavaş yavaş zorbalığa dönüştürdü. Ayrıca dünyayı yeniden boğmaya kalkarsa Tanrı'dan intikam alacağını da söyledi. Bunun için suların ulaşamayacağı kadar yüksek bir kule inşa ettirdi ve atalarını yok ettiği için Tanrı'dan intikam alacağını söyledi durdu.

Artık kalabalık, Nemrut'un kararlılığını izlemeye ve onu Tanrı'ya boyun eğmeyi bir korkaklık parçası olarak görmeye çok hazırды. Bunu seyretmek için de hiçbir zahmetten kaçınmadılar ve bu işi hiçbir şekilde ihmal etmeden bir kule inşa ettiler. Ama kalınlığı o kadar büyüktü ve o kadar sağlam inşa edilmişti ki, bu nedenle yüksekliği gerçekte olduğundan daha küçük görünüyordu. Su geçirmemesi için de bitümden yapılmış harçla yapıştırılmış ve yanmış tuğladan örülmüştür. Tanrı onların bu kadar çılgınca davrandıklarını görünce onları tamamen yok etmeye karar vermedi, çünkü onlar daha önceki günahkârların yok edilmesiyle daha akıllı hale gelmediler. Fakat onlarda çeşitli diller türeterek aralarını bozmuş ve bu dillerin çokluğundan birbirlerini anlamamalarına neden olmuştur. Kuleyi inşa ettikleri yere, daha önce kolayca anladıkları bu dilin karışıklığından dolayı şimdi Babil deniyor. İbraniler için Babil sözcüğüyle kafa karışıklığı kastedilmektedir. Sibyl ayrıca bu kuleden ve dilin karışıklığından şu sözlerle bahseder: "Bütün insanlar aynı dilden olduğunda, bazıları cennete yükselecekmiş gibi yüksek bir kule inşa ettiler. Tanrılar fırtınalar gönderip kuleyi devirdiler ve her birine kendi özel dilini verdiler ve bu nedenle şehre Babil adı verildi." Ama Babil ülkesindeki Şinar planına gelince, Hestiaeus şöyle dediğinde bundan bahseder: "Kurtulan rahipler Jüpiter Enyalius'un kutsal kaplarını aldılar ve Babil'in Şinarına geldiler."

Nuh'un Neslinin Hangi Şekilde Koloniler Gönderdiği ve Bütün Dünyayı Yerleştiği.

Bundan sonra dilleri nedeniyle dağıldılar ve koloniler halinde her yere gittiler ve her koloni, üzerine ışık tuttıkları ve Tanrı'nın onları götürdüğü o ülkeyi mülk edindi. Öyle ki, hem iç hem de deniz ülkeleri olmak üzere tüm kıta onlarla doldu. Gemilerle denizi aşım adalarda yaşayanlar da vardı ve bu uluslardan bazıları, ilk kurucuları tarafından kendilerine verilen adları hâlâ koruyor. Ama bazıları onları da kaybetmiş ve bazıları, orada yaşayanlar için daha anlaşılır olabilsinler diye, onlarda yalnızca bazı değişiklikleri kabul etmiştir. Ve bu

tür mutasyonların yazarları Yunanlılardı. Çünkü sonraki çağlarda güçlendiklerinde, antik çağın görkemine sahip çıktılar. [Yunanca] kulağa hoş gelen uluslara kendi aralarında daha iyi anlaşılınlar diye isimler verdiler ve sanki kendilerinden türemiş bir halkmış gibi üzerlerine uygun hükümet biçimleri koydular.

Her Ulusun İlk Sakinlerinden İtibaren Nasıl Adlandırıldığı.

Onlar aslında Nuh'un torunlarıydılar. Onuruna onları ilk yakalayanlar tarafından uluslara isimler verildi. Nuh'un oğlu Japhet'in yedi oğlu vardı. Bunlar Toros ve Amanus dağlarından başlayarak Asya boyunca Tansis nehrine kadar ve Avrupa boyunca Cadiz'e kadar ilerlediler ve ayak bastıkları, daha önce kimsenin oturmadığı topraklara yerleşerek ulusları kendi adlarıyla çağırdılar. Gomer, Yunanlıların şimdi Galatyalılar [Galls] dedikleri, ancak o zamanlar Gomeritler olarak adlandırılanları bu ulusu kurdu. Magog, kendisinden Magogitler olarak adlandırılan, ancak Yunanlılar tarafından İskitler olarak adlandırılanları kurdu. Yafet'in oğulları Yavan ve Maday'a gelince, Madai'den, Yunanlılar tarafından Medler olarak adlandırılan Madeanlar geldi ama Javan, Ionia ve tüm Greklerden türetilmiştir. Thobel, şimdi Iberes olarak adlandırılan Thobelites'i kurdu ve Mosochen, Mosoch tarafından kuruldu. X şimdi onlar Kapadokyalılar olarak anılır. Hala eski mezheplerinin gösterilecek bir işareti de var. Çünkü şimdi bile aralarında Mazaca adında bir şehir var ki, anlayabilenlere bir zamanlar tüm ulusun böyle adlandırıldığını söyleyebilir. Thiras, yönettiği kişilere de Thirasyalılar adını verdi. Ancak Yunanlılar adı Trakyalılar olarak değiştirdiler. Yafet'in çocuklarının yaşadığı birçok ülke vardı. Gomer'in üç oğlundan Aschanax, şimdi Yunanlılar tarafından Rheginians olarak adlandırılan Aschanaxians'ı kurdu. Riphath, şimdi Paphlagonialılar olarak adlandırılan Ripheanları kurdu ve Throgramma the Throgrammeans Yunanlıların kararına göre Phrygians olarak adlandırıldı. Yine Yafet'in oğlu olan Yavan'ın üç oğlundan Elisa, tebaası olan Eliseanlara isim verdi, onlar artık Aeolians adını taşımıştır. Tharsus, Tharsus'a eski Kilikya denirdi, Bunun işareti, sahip oldukları en asil şehrin ve aynı zamanda bir metropolün Tarsus olmasıdır. Cethimus, Cethima adasına sahipti. Şimdi Kıbrıs olarak adlandırılıyor ve bu nedenle, tüm adalara ve deniz kıyılarının büyük bir kısmına İbraniler tarafından Cethim adı verildi ve Kıbrıs'ta adını koruyabilen bir şehir var. Yunanlıların dilini kullananlar tarafından Citius olarak adlandırılmıştır ve bu lehçenin kullanılmasıyla Cethim adından kaçmamıştır. Ve pek çok ulus Yafet'in çocukları ve torunları tarafından ele geçirildi. Şimdi, belki de

Yunanlıların bilmediği bir şekilde bir öncül oluşturduğumda, geri dönüp neyi atladığımı açıklayacağım. Çünkü bu tür isimler burada okuyucularımı memnun etmek için Yunanlıların tarzına göre telaffuz ediliyor. Çünkü bizim memleketimizin dili onları böyle telaffuz etmez. Ama her durumda isimler aynı ve aynı sondan gelir. Burada Noeas olarak telaffuz ettiğimiz isim için, Nuh (Noah) var mı?

Ham'ın oğulları Suriye'den ve Amanos'tan gelen toprakları ve Libanus dağlarını mülk edindiler. Deniz kıyılarında ve okyanusa kadar olan her şeyi ele geçirdiler ve kendileri için tuttular. Gerçekten de bazı adlar tamamen yok olmuştur. Diğerleri değiştiriliyor ve onlara başka bir ses veriliyor, zor keşfedilecek bir ses. Yine de kayıtları eksiksiz tutan birkaç kişi var. Zaman, Ham'ın dört oğlundan Chus'un ismine hiç zarar vermedi. Çünkü onun hüküm sürdüğü Etiyopyalılara bugün bile hem kendi başlarına hem de Asya'daki bütün insanlar tarafından Chusites denir. Mesralıların hatırası da adlarında korunur. Çünkü bu [Yahudiye'de] ülkede oturan bizler, Mısır Mestre ve Mısırlılara Mestrians adını verdik. Phut aynı zamanda Libya'nın da kurucusuydu ve bölge sakinlerine kendisinden Fhutiler adını verdi. Mağribi ülkesinde de bu adı taşıyan bir nehir var. Bu nedenle, Yunan tarihçilerinin büyük bir kısmının o nehirden ve bitişik ülkeden Phut adıyla bahsettiği bilinir, ama şimdiki adı Mesraim'in oğullarından birinin adından esinlenerek verilmiştir. Bu ad Lybyos'tur. Afrika olarak da adlandırılmasının sebebinin ne olduğunu birazdan size bildireceğiz. Ham'ın dördüncü oğlu Canaan, şimdi Judea olarak adlandırılan ülkede yaşadı ve kendi adına Kenan adını verdi. Bu [dördünün] oğulları şunlardı: Sabealılar kuran Sabalar, Getuli denen Evilean'ları kuran Evilas'tır. Sabathes ise Sabathens'i kurdu. Yunanlılar tarafından Astaborans olarak adlandırılmıştır. Sabactas, Sabactens'i yerleştirdi ve Ragmus the Ragmeans'tir. Bunun da iki oğlu vardı. Bunlardan biri, Yahuda'dır. Bu, batı Etiyopyalıların bir ulusu olan Yahudalılar yerleştirdi ve onlara kendi adını verdi. Sabas'ın Sabilere yaptığı gibi, ama Chus'un oğlu Nimrod, size daha önce bildirdiğimiz gibi, Babil'de durup zorbalığa uğradı. Şimdi, sayıları sekiz olan Mesraim'in bütün çocukları, Gazze'den Mısır'a kadar olan ülkeye sahip olmuştur. Ancak sadece birinin adı Filistin'di. Yunanlılar o ülkenin bir kısmına Filistin diyorlar. Geri kalanlara, Libya'da tek başına yaşayan ve ülkeyi kendisinden Nedim, Phethrosim, Chesloim ve Cephthorim diye söz ettiren Ludieim, Enemim ve Labim'e gelince, onlar hakkında adlarından başka hiçbir şey bilmiyoruz. Çünkü aşağıda anlatacağımız Etiyopya savaşı bu şehirlerin yıkılmasının sebebiydi. Kenan'ın oğulları şunlardı: Aynı adı taşıyan bir şehir

kurmuş olan Sidonius'un yanı sıra Amathine'de oturan Yunanlılar tarafından Sidon Amathus olarak anılan Makedonlar onun soyundan birinden "Epiphania" adını almış olsalar da bölge sakinleri tarafından şimdi bile Amathe olarak anılır. Arudeus, Aradus adasına sahipti. Arucas, Libanus'ta bulunan Arce'ye sahipti. Ama diğer yedi kişi [Eueus,] Chetteus, Jebuseus, Amorreus, Gergesus, Eudeus, Sineus, Samareus için kutsal kitaplarda elimizde adlarından başka bir şey yoktur. Çünkü İbraniler şehirlerini yerle bir ettiler ve felaketleri takip eden vesileyle üzerlerine geldiler.

Nuh, tufandan sonra yeryüzü eski haline dönünce, ekin ekmeye koyuldu ve onu asmalarla birlikte diktiğinde ve meyveler olgunlaştığında ve üzümüleri mevsiminde topladığında ve şarap kullanıma hazır olduğunda, kurbanlar sundu, ziyafetler verdi ve sarhoş olup uykuya daldı. ve yakışsız bir şekilde çıplak yatıyordu. En küçük oğlu bunu görünce gülererek geldi ve onu kardeşlerine gösterdi, ama babalarının çıplaklığını örttüler. Ve Nuh yapılanlardan haberdar olduğunda, diğer oğullarının refahı için dua etti, ama Ham için, kandaki yakınlığından dolayı onu lanetlemedi. Ancak refahını lanetledi ve geri kalanlar bu lanetten kurtulunca, Tanrı onu Kenan oğullarına verdi.

Nuh'un üçüncü oğlu Sam'ın Fırat'tan başlayıp Hint Okyanusu'na ulaşan topraklarda yaşayan beş oğlu vardı. Çünkü Elam, Perslerin ataları olan Elamlıların geride bıraktı. Asur, Nineve şehrinde yaşıyordu. Tebaasına en talihli millet anlamına gelen Asurlular adını verdi. Arphaxad, şimdi Keldaniler olarak adlandırılan Arphaxadites'i seçti. Aram, Yunanlıların Suriyeliler dediği Aramlılara sahipti. Laud'un şimdi Lidyalılar olarak adlandırılan Laudites'i kurduğu gibi. Aram'ın dört oğlundan Uz, Trachonitis ve Şam'ı kurdu. Bu ülke Filistin ile Celesyria arasında yer alıyor. Ul, Ermenistan'ı kurdu ve Baktriyalıları topladı ve Mesalılar Mesa adı Charax Spasini oldu Sala, Arphaxad'ın oğluydu ve başlangıçta Yahudilere İbraniler dedikleri Heber'di. Heber, Yoetan ve Phaleg'in babasıydı. Ulusların çeşitli ülkelere dağılmış olduğu bir dönemde doğduğu için ona Phaleg adı verildi. İbraniler arasında Phaleg, bölünmeyi ifade eder. Şimdi Heber'in oğullarından biri olan Joctan'ın şu oğulları vardı: Elmodad, Saleph, Asermoth, Jera, Adoram, Aizel, Decla, Ebal, Abimael, Sabeus, Ophir, Euilat ve Jobab. Bunlar, bir Hint nehri olan Ganj ve ona bitişik Asya'nın bir bölümünde yaşadılar. Ve bu, Sam'ın oğulları için yeterli olacaktır.

Şimdi İbranileri ele alacağım. Babası Heber olan Phaleg'in oğlu Ragau'ydu. Nahor'un doğduğu oğlu Serug ve onun oğlu, İbrahim'in babası olan ve buna göre Nuh'tan ve tufandan

sonraki iki yüz doksan ikinci yılda doğmuş olan Terah'tı. Terah İbrahim'in yetmiş yaşında babası oldu. Nahor, yüz yirmi yaşındayken Haran'ın babası oldu. Nahor, yüz otuz ikinci yılında Serug'da doğdu. Ragau, Serug'u yüz otuzda doğurdu, aynı yaşta Phaleg'in de Ragau'su vardı. Heber, yüz otuz dördüncü yılında Phaleg'in babası oldu, kendisi yüz otuz beş yaşındaki Arphaxad'ın oğlu için sahip olduğu Sala tarafından yüz otuz beş yaşındayken doğurulmuştur. Arphaxad, Shem'in oğluydu ve tufandan on iki yıl sonra doğdu. Avram'ın Nahor ve Haran adında iki kardeşi vardı. Haran'ın bunlardan bir oğlu, Lut vardı. Kızları Sarai ve Milcha gibi.. Bunlar yeğenleriyle evlendi. Nabor, Milcha ile evlendi ve Avram, Saray ile evlendi. Şimdi, İlaran için yas tutan ve Keldani'den nefret eden Terah, hepsi Mezopotamya'daki Haran'a taşındılar. Burada Terah öldü ve o iki yüz beş yaşına kadar yaşadığında gömüldü. Çünkü insanın hayatı, Musa'nın doğumuna kadar, zaten kademeli olarak azalmıştı ve eskisinden daha kısalmıştı. Bundan sonra insan yaşamının süresi yüz yirmi yıldır. Tanrı onu Musa'nın yaşadığı süreye kadar belirledi. Şimdi Nahor'un Milka'dan sekiz oğlu vardı. Uz ve Buz, Kemuel, Hesed, Azau, Pheldas, Jadelph ve Bethuel. Bunların hepsi Nahor'un gerçek oğullarıydı. Çünkü Teba, Gaam, Tachas ve Maaka cariyesi Reuma'dan doğdular, fakat Betuel'in Rebeka adında bir kızı ve Laban adında bir oğlu oldu.

İbrahim'in Keldaniler Ülkesinden Çıkışı, Kenan, (Judea)'Da Nasıl Yaşadığı

İbrahim, kendi oğlu olmadığından, kardeşi Haran'ın oğlu Lut'u ve karısı Saray'ın erkek kardeşini evlat edindi ve yetmiş beş yaşında Keldani diyarından ayrıldı, Allahın emriyle Kenan diyarına gitti, orada oturdu ve orayı torunlarına bıraktı. Hem her şeyi anlayan hem de dinleyenlerini ikna eden, fikirlerinde yanılmayan, büyük bir basiret sahibiydi. Bu nedenle, diğerlerinin sahip olduğundan daha yüksek erdem kavramlarına sahip olmaya başladı ve o sırada tüm insanların Tanrı hakkında sahip olduğu görüşü yenilemeye ve değiştirmeye karar verdi. Çünkü o, evrenin Yaratıcısı olan tek bir Tanrı olduğu fikrini yaymaya cesaret eden ilk kişiydi ve diğer [tanrılara] gelince, insanların mutluluğuna herhangi bir şey kattıysa, her birinin bunu kendi gücüyle değil, yalnızca tayin ettiği şekilde karşıladığını ileri sürdü. Bu görüşü, hem karada hem de denizde görülebilen güneş, ay ve tüm gök cisimlerinin başına gelen düzensiz olaylardan türetilmiştir. Şöyle ki: - "Eğer [söylediyse] bu cisimlerin gücü vardı. Kendi başlarına, kesinlikle kendi düzenli hareketlerini hallederlerdi. Ama böyle bir düzenliliği korumadıkları için, bizim lehimize işbirliği yaptıkları sürece, bunu kendi

yetenekleriyle yapmadıklarını açıkça ortaya koyuyorlar. Ama onlara emredene boyun eğdikleri için, sadece ona onurumuzu ve şükranlarımızı sunmamız gerekir." Hangi doktrinler için Keldaniler ve Mezopotamya'nın diğer insanları ona karşı bir kargaşa çıkardığında, o ülkeyi terk etmeyi uygun gördü ve Tanrı'nın emri ve yardımıyla Kenan diyarına geldi ve orada yaşadı. Ve oraya yerleştiğinde bir sunak yaptı ve Tanrı'ya kurban kesti.

Berosus, babamız İbrahim'den adını vermeden bahsederken şöyle der: "Tufandan sonraki onuncu kuşakta, Keldaniler arasında doğru, büyük ve göksel bilimde yetenekli bir adam vardı." Ancak Hecatseus, ondan zar zor bahsetmekten fazlasını yapar, çünkü kendisi hakkında bir kitap yazdı ve arkasında bıraktı. Şamlı Nikolaus, Tarihinin dördüncü kitabında şöyle diyor: "İbrahim bir yabancı olarak Şam'da hüküm sürdü, Zamanı geldiğinde onu ayağa kaldırdı ve halkıyla birlikte o ülkeden de uzaklaştırdı ve o zamanlar Kenan diyarı denilen, ama şimdi Yahudiye diyarı denilen ülkeye gitti ve bu, onun soyundan gelenler çok sayıda olunca, Onun soyundan gelenleri başka bir eserde anlatıyoruz. Şimdi İbrahim'in adı Şam ülkesinde bile hâlâ meşhur ve orada onun adını taşıyan bir köy gösteriliyor: İbrahim'in Konutu."

Kenan'da Kıtlık Olması, İbrahim'in Mısır'a Gidip Dönüşü.

Kenan ülkesini bir kıtlık kapladığında ve İbrahim Mısırlıların iyi durumda olduğunu öğrendiğinde, hem onların yararlandığı bolluktan pay almak hem de Mısırlıların iyi durumda olduğunu öğrenmek için onlara gitmeye karar verdi. Rahiplerinin dinleyicisi olmak ve tanrılar hakkında ne söylediklerini öğrenmek istedi. Ya ondan daha iyi fikirleri varsa onları takip etmeyi ya da kendi fikirlerinin en doğru olduğu ortaya çıkarsa onları daha iyi bir yola dönüştürmeyi tasarlıyordu. Şimdi, Sarai'yi yanına alacağını görünce ve Mısırlıların kadınlar konusundaki deliliğinden, karısının muhteşem güzelliği vesilesiyle kralın onu öldürmesinden korkarak, şu hileyi yaptı: Erkek kardeşine eşi Sarai gibi davranmasını ve ikiyüzlü bir şekilde ona da aynısını yapması için talimat verdi. Çünkü bunun onların yararına olacağını söyledi. Şimdi, Mısır'a gelir gelmez, İbrahim'in başına geleceğini sandığı gibi oldu, çünkü karısının güzelliğinin ünü çok konuşulmuştu. Bu nedenle Mısır kralı Firavun, onun hakkında anlatılanlarla yetinmeyecek onu bizzat görmesi gerekecek ve onunla eğlenmeye hazırlanıyordu. Ama Tanrı, onun üzerine bir bela ve hükümetine karşı bir fitne göndererek onun haksız eğilimlerine bir son verdi. Ve rahiplere bu felaketlerden nasıl kurtulabileceğini

sorduğunda ona, bu sefil durumunun yabancının karısına kötü davranma eğiliminden dolayı Tanrı'nın gazabından kaynaklandığını söylediler. Sonra korkudan Sarai'ye onun kim olduğunu ve yanında kimi getirdiğini sordu. Ve gerçeği öğrendiğinde, İbrahim'e, kadının karısı değil de kız kardeşi olduğunu varsayarak, onunla evlenerek kendisiyle bir yakınlık kurmak istediği için sevgisini ona bağladığını, onu taciz etme şehveti ile hata yaptığını bildirdi. Bu yanlısının affı için de İbrahim'e büyük bir para hediye etti ve Mısırlılar arasında en bilgili olanlarla konuşmasına izin verdi. Bu konuşmadan sonra Mısır'da erdemi ve itibarı eskisinden daha belirgin büyük oldu.

Eskiden Mısırlılar farklı âdetlere bağlıken, birbirlerinin kutsal ve alışılmış ayinlerini hor görürken ve bu nedenle birbirlerine çok kızarken, İbrahim her biriyle görüştü ve kullandıkları akıl yürütmeleri çürüterek, herkes kendi uygulamalarıyla bu tür akıl yürütmelerin boş ve gerçeklerden yoksun olduğunu gösterdi. Bunun üzerine, o konuşmalar sırasında çok bilge bir adam ve üstlendiği herhangi bir konuda konuşurken büyük bir sağduyuya sahip biri olması, dinleyenlerin ona hayran bıraktı. Bu sadece onu anlamakta değil, diğer insanları da onu kabul etmeye ikna etmekte büyük etki sağladı. Onlara aritmetiği tebliğ etti ve onlara astronomi ilmini verdi. Çünkü İbrahim Mısır'a gelmeden önce onlar, bilginin bu kısımlarını bilmiyorlardı. Çünkü bu bilim Keldanilerden Mısır'a ve oradan da Yunanlılara geldi.

İbrahim, Kenan'a geri döner dönmez, çobanlarının sürülerini besleyecekleri otlaklarla ilgili çalkantılı davranışları nedeniyle, ülkeyi onunla Lut arasında paylaştı. Ancak, hangi toprakları alacağını seçmesi için Lut'a seçim yapma veya ayrılma seçeneğini verdi ve dağların eteğindeki alçak araziler olan diğerinin bıraktığı şeyi kendine aldı. Kendisi Mısır'ın Tunus'undan yedi yıl daha eski bir şehir olan Hebron'da yaşadı. Ama Lût ovadaki toprakları ve Ürdün nehrini, o zamanlar güzel bir şehir olan ama şimdi Tanrı'nın iradesi ve gazabıyla harap olan Sodom şehrinden çok uzak olmayan bir yere sahipti, bunun sebebinin aşağıda göstereceğim.

Sodomluların Asur Savaşıyla Yıkılışı

Asurluların Asya'ya egemen olduğu bu dönemde, Sodom halkı hem zenginlik hem de genç sayısı açısından gelişen bir durumdaydı. Bu ülkenin işlerini yöneten beş kral vardı: Ballas, Barsas, Senabar ve Bela kralıyla birlikte Sumobor ve her kiral kendi birliklerine

önderlik etti. Asurlular onlara karşı cenk ettiler ve ordularını dörde bölerek onlara karşı savaştı. Artık ordunun her bölümünün kendi komutanı vardı. Savaş başladığında, Asurlular esir oldular ve on iki yıl bu köleliğe boyun eğerek Sodomluların krallarına haraç verdiler. O kadar uzun süre haraçlarını ödemeye devam ettiler ki, ancak on üçüncü yılda isyan ettiler ve ardından komutanları Amraphel, Arioch, Chodorlaomer ve Tidal komutasındaki Asur ordusu Sodomluların üzerlerine geldi. Bu krallar tüm Suriye'yi yerle bir etmiş ve devlerin soyunu kesmişti. Sodom'a karşı geldiklerinde, kamplarını Balçık Çukurları denilen vadide kurdular, çünkü o zamanlar o yerde çukurlar vardı, ama şimdi, Sodom şehrinin yıkılması üzerine o vadi, adıyla Asphaltites Gölü oldu. Ancak, bu göl hakkında birazdan konuşacağız. Şimdi, Sodomlular Asurlularla savaşa katılınca ve savaş çok inatçı olunca, Sodomluların birçoğu öldürüldü ve geri kalanlar esir alındı. Tutsaklar arasında Sodomlulara yardım etmeye gelen Lut da vardı.

İbrahim'in Asurlularla Savaşı, Sodomlu Tutsakları Kurtarması

İbrahim onların felaketini duyduğunda, hemen akrabası Lut için korktu ve Sodomlulara, arkadaşlarına ve komşularına acıdı ve onlara yardım sağlamanın uygun olduğunu düşünerek, geciktirmedi. Aceleyle yürüdü ve beşinci gece, Ürdün'ün diğer kaynağının adı olduğu için Dan yakınlarında Asurluların üzerine düştü ve onlar kendilerini silahlandıramadan, bazılarını yataklarındayken, herhangi bir zarardan şüphelenmeden katletti ve henüz uyumamış ama kavga edemeyecek kadar sarhoş olan diğerleri kaçtı.

İbrahim onların peşinden gitti, ta ki ikinci gün onları toplu halde Şam'a ait bir yer olan Hoba'ya sürene kadar ve böylece zaferin çokluğa ve el sayısına bağlı olmadığını, ancak askerlerin çevikliği ve cesaretinin en kalabalık insan topluluklarını aştığını ve üç yüz on sekiz kişiden fazla olmayan böylesine büyük bir orduya karşı zafer kazandığını gösterdi. Hizmetkarları ve üç arkadaşı: ama kaçanların hepsi şerefsiz bir şekilde evlerine döndüler.

İbrahim, Asurlular'ın esir aldığı Sodomlular'ı kurtardıktan sonra, akrabası Lut'la birlikte barış içinde evlerine döndüler. Şimdi Sodom kralı onu, Salem şehrinin kralı Melchisedec'in onu kabul ettiği, Kral Vadisi dedikleri belirli bir yerde karşıladı. Bu isim, doğru kralı ifade eder ve tartışmasız öyleydi. Bu nedenle, Tanrı'nın rahibi yapıldı, ancak, daha sonra Salem'e Kudüs adını verdiler. Şimdi bu Melchisedec, İbrahim'in ordusunu misafirperver bir şekilde besledi ve onlara bolca yiyecek verdi. Onlar ziyafet çekerken, onu

övmeye ve düşmanlarına boyun eğdirdiği için Tanrı'yı kutsamaya başladı. İbrahim avının onda birini ona verdiği zaman, hediye kabul etti, onlar ona aitti. Ama İbrahim bunu yapmazdı, ne de bu avdan, hizmetkarlarının yediklerinden başka bir fayda sağlamayacaktı. Ama yine de savaşta kendisine yardım eden arkadaşlarına bir rol vermesi konusunda ısrar etti. İlkini adı Eschol, ardından Enner ve Mambre idi.

Allah onun faziletini övdü ve şöyle dedi: Bununla birlikte, böyle şanlı işlerinle hak ettiğin ödüllerini kaybetmeyeceksin. O cevap verdi, "Benden sonra onlardan yararlanacak kimsem yokken, bu tür ödüllere sahip olmanın bana ne yararı olacak?" - çünkü o zamana kadar çocuğu yoktu. Ve Tanrı onun bir oğlu olacağına ve soyunun çok sayıda olacağına söz verdi. Öyle ki sayıları yıldızlar kadar olmalıdır. Bunu duyunca, buyurduğu gibi Tanrı'ya bir kurban sundu. Kurbanın şekli şuydu: - Üç yaşında bir düve, üç yaşında bir keçi, üç yaşında da buna benzer bir koç, bir kumru ve bir güvercin aldı. Bundan sonra, sunağını inşa etmeden önce, yırtıcı kuşların kana susamış gibi uçtukları yerde, ilahi bir ses ona geldi ve komşularının dört yüz yıl Mısır'da olmaları gerektiğinde onun soyunun başına bela olacaklarını bildirdi. Bu süre zarfında sıkıntı çekecekler, ancak daha sonra düşmanlarını yenecekler, Kenanlıları savaşta yenecekler ve ülkelerine ve şehirlerine sahip çıkacaklar.

İbrahim, Kenan'a ait olan Ogyges adlı meşenin yakınında, Hebron kentinden çok uzak olmayan bir yerde oturdu. Ancak karısının kısırlığından rahatsız olarak, erkek torunu olabileceğini kabul etmesi için Tanrı'ya yalvardı ve Tanrı ondan cesur olmasını istedi ve onu Mezopotamya'dan çıkardığından beri kendisine bahsettiği tüm diğer faydalara, çocukların armağanı olarak ekleyeceğini söyledi. Buna göre Saray, Tanrı'nın emriyle, cariyelerinden Mısır kökenli bir kadını çocuk sahibi olmak için yatağına getirdi. Bu cariye hamileyken zafer kazandı ve sanki hükümdarlık ondan doğacak bir oğula gelecekti gibi Saray'a hakaret etme cüretini gösterdi. Ama İbrahim onu cezalandırmak için Saray'ın eline teslim ettiğinde, Saray'ın ona karşı katılığının örneklerine dayanmadığı için uçup gitmeyi başardı ve Tanrı'dan kendisine merhamet etmesi için yalvardı. Şimdi, çölde ilerlerken bir İlahi Melek onunla karşılaştı ve efendisine ve metresine dönmesini söyledi. Çünkü bu bilge tavsiyeye boyun eğerse, bundan sonra daha iyi yaşayacaktı. Çünkü bu kadar perişan halde olmasının sebebi, hanımına karşı nankör ve kibirli davranmasıydı. Ayrıca ona, Tanrı'ya itaatsizlik edip yoluna devam ederse mahvolacağını da söyledi. Ama geri dönerse, o ülkeye hükmedecek bir oğul annesi olacaktı. Bu öğütlere uydu, efendisine ve hanımına döndü ve bağışlandı. Kısa bir süre

sonra İsmail'i doğurdu, Tanrıyı işittiği şekilde yorumlanabilir, çünkü Tanrı annesinin duasını işitmişti.

Sözü edilen oğul, İbrahim seksen altı yaşındayken ona doğdu. Ama doksan dokuz yaşındayken, Tanrı ona göründü ve ona Saraydan bir oğlu olacağına söz verdi ve adının onun İshak ve ona, bu oğuldan büyük milletler ve krallar çıkacağını ve Sidon'dan Mısır'a kadar bütün Kenan diyarını savaş yoluyla ele geçireceklerini gösterdi. Ama soyunu başkalarıyla karıştırmamak için avret derilerinin etinden sünnet olmalarını ve bunun doğduktan sonraki sekizinci günde yapılmasını emretti. Sünnetin nedenini açıklayacağım başka bir yerde. Ve İbrahim, İsmail hakkında da yaşayıp yaşamayacağını soruşturarak, Allah ona çok yaşlanıncaya kadar yaşaması ve büyük milletlerin babası olması gerektiğini bildirdi. İbrahim bu nedenle bu nimetler için Tanrı'ya şükretti ve sonra kendisi, tüm ailesi ve oğlu İsmail hemen sünnet edildi. Sünnet olduğunda oğlu o gün on üç yaşındaydı, kendisi ise doksan dokuz yaşındaydı.

Tanrı, Günahlarından dolayı Sodomlular Milletini Nasıl Yok Etti

Bu sıralarda Sodomlular, zenginlikleri ve büyük servetleri nedeniyle gururlanmaya başladılar. İnsanlara karşı adaletsiz ve Tanrı'ya karşı o kadar saygısız oldular ki, ondan elde ettikleri avantajları akıllarına getirmediler. Yabancılardan nefret ettiler ve sodomitik uygulamalarla kendilerini taciz ettiler. Bu nedenle Tanrı onlara çok kızdı ve gururları nedeniyle onları cezalandırmaya, şehirlerini yıkmaya ve ülkelerinde ne bitki ne de meyve kalmayana kadar yerle bir etmeye karar verdi.

Tanrı Sodomlular hakkında bu şekilde karar verdiğinde, İbrahim Mambre meşesinin yanında çadırının kapısında otururken üç melek gördü ve onların yabancı olduğunu düşünerek ayağa kalktı ve onları selamladı. Bir eğlenceyi kabul etmelerini ve onunla kalmalarını istedi. Anlaştıklarında, hemen yemek keklerinin yapılmasını emretti ve bir buzağı kestiği zaman onu kızartıp meşenin altında otururken onlara getirdi. Şimdi yemek yeme gösterisi yaptılar ve ayrıca ona karısı Sarah'nın nerede olduğunu sordular. İbrahim içeride olduğunu söyleyince, bundan sonra tekrar gelip onu anne olarak bulacaklarını söylediler. Bunun üzerine kadın güldü ve doksan, kocası da yüz yaşında olduğu için çocuk doğurmasının imkansız olduğunu söyledi. Sonra artık kendilerini gizlemediler ve Tanrı'nın melekleri olduklarını ilan ettiler ve onlardan biri onlara çocuk ve ikisi Sodom'un devrilmesi hakkında bilgi vermek için

gönderildi.

İbrahim bunu duyunca Sodomlular için üzüldü ve ayağa kalktı ve onlar için Tanrı'ya yalvardı ve doğruyu kötüyle birlikte yok etmemesi için O'na yalvardı. Tanrı, Sodomlular arasında iyi adam olmadığını söylediğinde, çünkü aralarında böyle on kişi olsaydı, hiçbirini günahlarından dolayı cezalandırmazdı, İbrahim sustu. Ve melekler Sodomlular'ın şehrine geldiler. İbrahim'in akrabası Lût, bu yabancılara yanında konaklamayı kabul etmeleri için yalvardı. Çünkü o çok cömert ve misafirperver bir adamdı ve İbrahim'in iyiliğini örnek almayı öğrenmişti. Şimdi, Sodomlular genç adamların güzel yüzleri olduğunu ve bunun olağanüstü derecede olduğunu ve Lut'un yanına yerleştiklerini görünce, bu güzel çocukları zorla ve şiddetle eğlendirmeye karar verdiler. Lut onları ayık olmaya ve yabancılara uygunsuz bir şey teklif etmemeye, ancak onların evinde kalacakları yere dikkat etmeye teşvik ettiğinde ve eğilimlerine hükmedilemezse, bu yabancılar yerine kızlarını şehvetlerine maruz bırakacağına söz verdi, böylece utandırılmadılar.

Ama Tanrı onların küstah davranışlarından çok rahatsız oldu, öyle ki hem bu adamları kör etti hem de Sodomluları evrensel bir yıkıma mahkûm etti. Ama Lut, Tanrı'nın kendisine Sodomlular'ın gelecekte yok edileceğini haber vermesi üzerine, karısını ve henüz bakire olan iki kızını da yanına alarak gitti. Kendileriyle nişanlananlar, gitmeyi akllarından geçirmişler ve Lut'un sözlerini önemsiz bulmuşlardı. Tanrı daha sonra şehrin üzerine bir yıldırım attı ve onu sakinleriyle birlikte ateşe verdi ve daha önce Yahudi Savaşı'nı yazarken söylediğim gibi, ülkeyi benzer bir yangınla yerle bir etti. Fakat Lut'un karısı, oradan ayrılırken şehri görmek için sürekli geri dönüyordu. Tanrı ona bunu yasaklamış olmasına rağmen, ona ne olacağını çok güzel bir şekilde gösterdi ve on bir tuz sütununa dönüştürüldü. Şimdi o ve kızları küçük bir yere kaçtılar, ateşle çevrelendiler ve oraya yerleştiler, bugüne kadar oraya Zoar denir. Çünkü bu, İbranilerin küçük bir şey için kullandıkları kelimedir. Arkadaşı olmadığı ve erzak ihtiyacı olduğu için orada sefil bir hayat yaşadı.

Ama kızları, bütün insanlığın yok olduğunu sanarak babalarına yaklaştılar. Fark edilmemeye dikkat ederek. Bunu, insanlık tamamen tükenmesin diye yaptılar ve oğullar doğurdular. İhtiyarın oğlunun adı, babasından türetilen anlamına gelen Moav idi. Daha genç çıplak Ammon, bu isim bir akrabadan türetilen birini ifade eder. İlki, hâlâ büyük bir ulus olan Moabluların babasıydı. İkincisi, Ammonluların babasıydı ve ikisi de Ceyesyria'nın sakinleridir. Ve Lut'un Sodomlular arasından ayrılışı böyle oldu.

Abimelek Hakkında: İbrahim Oğlu İsmail vee Onun Nesli Olan Araplara Dair

İbrahim Şimdi Filistin'in Gerar'ına götürüldü. Sarah'yı kız kardeşi sanarak, daha önce kullandığı benzer bir taklidi kullandı. Bunu korkusundan yaptı. Çünkü o, kralı Abimelech'ten korkuyordu. Kendisi de Sarah'ya aÇık olan ve onu yozlaŐtırmaya meyilli olan Kraldı. Ama Őehvetini tatmin etmekten, Tanrı'nın başına getirdiği tehlikeli bir hastalık sayesinde alıkonuldu. Şimdi doktorları onu iyileŐtirmekten ümidini kesince uykuya daldı. Bir rüya gördü, onu yabancının karısına kötü davranmaması için uyardı ve iyileŐtiđinde, arkadaşlarına Tanrı'nın kendisine bu hastalığı, yabancayı yaralaması nedeniyle bir ceza olarak verdiğini söyledi. Karısının iffetini korumak için, bunun için ona kız kardeşi olarak değil, meşru karısı olarak eŐlik etti. Eğer bu kişi bir kez karısının iffetinden emin olursa, Tanrı ona gelecek zaman için lütufta bulunacağına söz vermişti. Bunu söyledikten sonra, arkadaşlarının tavsiyesi zerine, İbrahim'i çağırdı ve karısı hakkında endiŐelenmemesini ve iffetin bozulmasından korkmamasını söyledi. Çünkü Tanrı onunla ilgilendi. Karısını herhangi bir tacize uğramadan yeniden kabul etmesi yine Tanrının isteğiyle oldu. Tanrı'ya ve karısının vicdanına başvurdu ve karısı olduğunu bilseydi, ilk başta ondan hoŐlanmaya hiç niyeti olmadığını söyledi. Ama, onu kız kardeŐin gibi gezdirdiğin için, benim hiçbir suçum yok. Kendisiyle barıŐık olmasını ve Allah'ın kendisini bađıŐlamasını da rica etti. Onunla devam etmeyi uygun görürse, istediği Şeye bol bol sahip olması gerektiğini, ama gitmeye karar verdiyse, onurlu bir Şekilde idare edilmeli ve oraya geldiğinde istediği her türlü malzemeye sahip olmalıydı. Bunu söylemesi zerine İbrahim, karısına akraba olduğu iddiasının yalan olmadığını söyledi. Çünkü karısının kardeşinin kızı olduğunu söyledi. Bu tür bir ikiyüzlülük olmadan yurtdiŐi seyahatlerinde kendini güvende hissetmediğini ve rahatsızlığının nedeninin kendisi olmadığını, yalnızca kendi güvenliği için endiŐelendiđini, ayrıca onunla kalmaya hazır olduğunu da söyledi. Bunun zerine Abimelech ona toprak ve para verdi ve kurnazlık olmadan birlikte yaŐayacaklarına söz verdiler. Beersheba denen belirli bir kuyuda yemin ettiler. Bu da Yemin Kuyusu olarak yorumlanabilir ve bu, ülke halkı tarafından bugüne kadar böyle adlandırılır.

Kısa bir süre sonra İbrahim'in, Tanrı'nın kendisine önceden bildirdiği gibi, Sara'dan bir oğlu oldu ve ona, Kahkaha anlamına gelen İŐhak adını verdi. Ve gerçekten de ona öyle diyorlardı, çünkü Tanrı bir oğul doğurması gerektiğini söylediğinde Sarah güldü, doğurma yaŐını geçmiş gibi bir Şey beklemiyordu, çünkü o doksan, İbrahim ise yüz yaşındaydı, böylece bu oğul, her ikisinin de ondalık sayıların her birinin son yılında doğdu. Ve onu sekizinci

günde sünnet ettiler ve o zamandan beri Yahudiler oğullarını bu sayıda gün içinde sünnet etme geleneğini sürdürüyorlar. Ama Araplara gelince, on üçüncü yıldan sonra sünnet ediyorlar. Çünkü cariyeye İbrahim'den dünyaya gelen uluslarının kurucusu İsmail o yaşta sünnet edildi.

Sarah'a gelince, cariyesi Hacer'den doğan İsmail'i önceleri kendi oğlundan aşağı olmayan bir sevgiyle sevdi, çünkü o hükümette başarılı olmak için yetiştirildi. Ama kendisi İshak'ı doğurduğunda, onun için çok yaşlı olduğu ve babaları öldüğünde ona zarar verebileceği için, İsmail'in onunla birlikte büyütülmesini istemedi. Bu nedenle İbrahim'i kendisini ve annesini uzak bir ülkeye göndermeye ikna etti. İbrahim ilk başta Sarah'ın bu kadar istekli olduğu şeyi kabul etmedi. Küçük bir çocuğu ve gerekli şeyleri olmayan bir kadını göndermenin en büyük barbarlık örneği olduğunu düşündü. Ama sonunda kabul etti, çünkü Tanrı Sarah'ın kararından memnun kaldı. Bu yüzden henüz kendi başına gidemediği için İsmail'i annesine teslim etti ve ona bir şişe su ve bir somun ekmek almasını ve böylece yola çıkmasını emretti. Ancak gerekli erzakları yetersiz kalır kalmaz, kendini kötü bir davanın içinde buldu ve su neredeyse tükendiğinde, ölmek üzere olan küçük çocuğu bir incir ağacının altına koydu ve kendisi yokken ölebilsin diye daha ileriye gitti. Ama bir ilahi Melek ona geldi ve ona yakınlarda bir çeşme olduğunu söyledi. Ona bakmasını ve çocuğu büyütmesini istedi. Çünkü İsmail'in korunmasından çok mutlu olacaktı. Daha sonra kendisine vaadedilen şeyin geleceği umuduyla cesaretini topladı ve bazı çobanlarla görüşerek, onların ilgisi sayesinde içinde bulunduğu sıkıntılardan kurtuldu.

Delikanlı büyüdüğünde, doğuştan Mısırlı bir kadınla evlendi ve annesi aslen kendisinden türemişti. Bu eşten İsmail'in on iki oğlu doğdu. Nabaioth, Kedar, Abdeel, Mabsam, Idumas, Masmaos, Masaos, Chodad, Theman, Jetur, Naphesus, Cadmas. Bunlar, Fırat'tan Kızıldeniz'e kadar tüm ülkede yaşadılar ve oraya Nabatene adını verdiler. Onlar bir Arap milletidirler ve hem kendi erdemlerinden hem de babaları İbrahim'in saygınlığından dolayı kabilelerine bu millettten isim verirler.

Sonuç

Flavus Joshephus, kendi milletinin dinsel duygularını öne çıkararak yazmış olduğu bu eserin genel karakterini, sapkın bir dil kullanarak, bazen diğer dinsel bilgilerle örtüşen bazen de sapıklığa düşerek peygamberlere dahi dil uzatabilen bir yöntemle oluşturmuştur. Ancak

eserin geneline bakıldığında bilinen bilgilerden çok farklı isimler, kökenler ve kuşaklardan haber veriyor olması eseri önemli kılmaktadır. Peygamberlerle ilgili ortaya attığı fikirler kutsal kitaplardaki kıssalardan esinlenilmiş olsa da, kendi ifadesiyle birleştirdiğinde büyük oranda çarpıtılmış bir bilgi yumağı sunmaktadır. Bu yönüyle bakıldığında eser son derece sakıncalı bir durum almakta olsa da iyi bir gözlemci eserin içerisinde özellikle ırklar ve dillerle ilgili bölümlerin incelenmesini kıymetli bulabilir. Bu bilginin dışında Hz. Adem ve Havva anamız hakkında da çok az doğru bilgi taşıyan bu eser, şeytanı yılan ile değiş tokuş yaptırarak Kuran-ı Kerim'de var olan bu kıssayı da kendi anlayışının bir ürünü haline getirmektedir. Bütün bu yönleriyle ele alındığında önemsiz gibi görünen bu eser, dünyanın kuruluş yıllarıyla ilgili bir çok bilgiyi günümüze taşıması, özellikle de İbranilerin diğer bir adıyla Yahudilerin ortaya çıkış serüvenini yazması açısından ilgi çekici bir kaynak olarak kullanılabilir. Eserin burada söz konusu edilen son bölümünde Hz. Lut'a kızları üzerinden iftira atıldığı dikkate alındığında, bunun aslında Arapların ortaya çıkış serüveninde, büyük ninelerinin nasıl bir günahkar olduğu yönünde ortaya attığı ve hiçbir kutsal kitapta görülmemiş "kızlar bütün dünyanın yok olduğunu zannederek babalarına yanaşıp yeni nesiller doğurduğu" iddiasıyla büyük bir iftira atması, onun Arap soyuna olan düşmanlığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir. Hatta İbrahim'in Sara adlı bir eşi olmadığı bilindiği halde, kendi kardeşi olan Sara'yı eş aldığı iddiası ve Hz. İsmail'in doğuşu meselesini de Habil ile Kabil'in meselesine dönüştürerek, Hz. İbrahim'in İshak'ı Arap çöllerine bırakış serüvenini de bir kurgu haline getirmesi, ayrı bir sorun gibi ortada durmaktadır.

Whiston'ın çevirisi hakkında: Brian McGing'in Önsözüyle Yahudi yazar Flavius Josephus'un eserleri, Yahudiliğin ve Yahudilerin antik dünyadan günümüze kalan en önemli kayıtlarından birini temsil ediyor. En büyük tarihi girişimi olan The Jewish Antiquities, MS 66'da Roma'ya karşı Yahudi isyanının başlangıcından patlak vermesine kadar Yahudi tarihinin yirmi kitabında yer alan bir anlatıdır. -Roma karakteri; ve daha da önemlisi, isyana yol açan iki yüz yıldaki Ortadoğu meselelerine dair tek sürekli anlatımımız. Cambridge'de Lucasian Matematik Profesörü olarak Isaac Newton'un halefi olan William Whiston, Josephus'un eserlerinin ünlü çevirisini 1737'de yayınladı. Modern bölüm bölümleri sistemi eklendi. YAZAR: Yahudi yazar Flavius Josephus'un (?37 - M.S. 100) eserleri, Yahudiliğin ve Yahudilerin antik dünyadan günümüze ulaşan en önemli kayıtlarından birini temsil etmektedir. En büyük tarihi eseri olan "Yahudi Eski Eserleri", MS 66'da Roma'ya karşı

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Yahudi isyanının başlangıcından patlak vermesine kadar Yahudi tarihinin yirmi kitabında yer alan bir anlatımdır.

Kaynak

Flavius Josephus, *The Antiquities Of The Jews*, Çvr. William Whiston, 1667-1752, America 2001 (E-book).

VİCTOR E. MARSDEN'E GÖRE YAHUDİ YAŞLILARIN ÖĞRETİLERİ VE SİYONİST PROTOKOLLER

*Alper YILDIRIM

**Figen YILDIRIM

***Zarif BAYRAKÇIOĞLU

****Mustafa ŞERBETÇİOĞLU

*****Ömer SEVER

Atıf Bilgisi

Chicago: Alper Yıldırım, Figen Yıldırım, Zarif Bayrakçioğlu, Mustafa Şerbetçioğlu, Ömer Sever, “Victor E. Marsden’e Göre Yahudi Yaşlıların Öğretileri ve Siyonist Protokoller”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 136-158.

Apa: Yıldırım, A., Yıldırım, F., Bayrakçioğlu, Z., Şerbetçioğlu, M., Sever, Ö., (2023), “Victor E. Marsden’e Göre Yahudi Yaşlıların Öğretileri ve Siyonist Protokoller”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp. 136-158.

Özet

Victor E. Marsden, tarafından Rusça’dan İngilizceye çevrilen “The Protocols Of The Meetings Of The Learned Elders Of Zion, 1934” adlı Yahudi Protokollerinin dünya tarihinde bir milletin servetiyle devletleri önce ele geçirmek ve sonrasında birbiriyle savaştırma sanatını en iyi şekilde uyguladıktan sonra, hiç kan dökmeyen bir başka milletin topraklarına nasıl el konulduğunu göstermesi açısından büyük önem taşımaktadır. Marsden Rusya’da esir olduğu dönemde karşılaştığı veya kendinin de mensubu olduğu bir milletin ürünü olan ve bir komplonun parçası olarak Rusça’dan çevirip dünyaya servis edilen ve edildikten sonra da büyük gürültüler koparan bu eser, ülkelerin tarihini değiştirebilecek bir içeriğe sahiptir. Üzerinde yapılan gizli görüşmeler sonucunda bu kitap özellikle İngiltere, Rusya, ABD, Fransa ve Almanya’da büyük yankılar uyandırmış olup, bunun bir versiyonu olan 1920 tarihli protokoller ise söz konusu milletin İkinci Dünya Savaşını çıkaracak parametreler taşıyor olması sebebiyle bu ikinci versiyonla ilişkilendirilmiştir. Kitabın içeriği uluslararası bir çatışmanın kapılarını aralarken, bu içeriği uygulama aşamasında özellikle ABD, İngiltere ve Rusya profesyonelce davranarak, kitabın Siyonistlerle bağlantısını ortaya koyan yayınlar yapmış ve Siyonizm’in talep ettiği Filistin’in kapılarının Yahudilere nasıl açılacağına plan ve programları buradan dikte edilerek uygulama sokulmuştur.

Bu makalede Yahudi-Siyonist işbirlikçilerin hangi şartlar ve hangi amaçlar doğrultusunda Dünyanın önde gelen devletlerini kendi emelleri için kullandıklarını ortaya koyuya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zion, Siyonist, Yahudi, Anti-Semist, Avrupa, ABD.

* Antakya Belediyesi Kültür Müdürlüğü, mansurney@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-1816-9880

** Öğretmen, Samandağ Koyunoğlu ilkokulu, neyzen@mansurney.com, Orcid: 0009-0004-1816-9880

*** Okul Müdürü, Antakya Yeniçağ ilkokulu, zarif.3@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-3197-9028

**** Müdür Yardımcısı, Akçaova Haldun Tınaztepe Ortaokulu, serbetci3131@gmail.com, Orcid: 0009-0003-3198-2190

***** Okul Müdürü, Antakya Çökek Ortaokulu, omersever01@gmail.com, Orcid: 0009-0003-6716-9310

Bu Makale “The Protocols Of The Meetings Of The Learned Elders Of Zion, With Preface And Explanatory Notes, (Translated from the Russian Text by Formerly Russian Correspondent of "The Morning Post" Victor E, Marsden), London 1934, pp. 1-32.” adlı eserin giriş bölümünden üretilmiştir.

Abstract

Victor E, Marsden, tarafından Rus'dan İngilizceye çevrilmişen "The Protocols Of The Meetings Of The Learned Elders Of Zion, 1934" adlı Yahudilerin dünya çapında bir milletin servetiyle devletleri öncesinde ele geçirme ve sonrasında savaştırma sanat Protokolünü en iyi şekilde çalıştırdıktan sonra, hiç kan dökmeyen bir başka milletin topraklarına nasıl el konulduğu açısından büyük önem taşımaktadır. Marsden Rusya'da esir olduğu dönemde karşılaştığı veya kendinin de mensubu olduğu bir milletin ürünü olan ve bir komplonun parçası olarak Rusya'dan çevirip dünyaya servis verilen ve ölümden sonra da büyük gürültüler koparan bu eser, devletin durumunu değiştirebilecek bir içeriğe sahiptir. Üzerinde yapılan gizli görüşmeler sonucu bu kitap özellikle İngiltere, Rusya, ABD, Fransa ve Almanya'da büyük yankılar uyandırmışsa, bunun bir versiyonu olan 1920 tarihli protokoller ise söz konusu milletin İkinci Dünya Savaşı'nı çıkaracak elinde taşımasını bu ikinci versiyonu elinde bulunduramamıştır. Ülke içeriğini uluslararası bir çatışmanın kapılarını ararken, bu içerik uygulama testlerini özellikle ABD, İngiltere ve Rusya profesyonelce davranarak, kitap Siyonistlerle birlikte ortaya koyan yayıncılar yapmış ve Siyonizm'in talep ettiği Filistin'in kapılarının Yahudilere nasıl açılacağına planını ve buralardan dikte ilerleme uygulama sokulmuştur.

Bu makale Yahudi-Siyonist işbirlikçilerin hangi şartlar ve hangi amaçlar doğrultusunda Dünyanın önde gelen devletlerini kendi emelleri için ortaya çıkacağını ortaya koyaya çalışacaktır.

Anahtar Kelimeler: Zion, Siyonist, Yahudi, Anti-Semist, Avrupa, ABD.

Giriş

Ünlü Protokoller'in bu çevirisinin yazarı, Devrim'in bir kurbanıydı. Uzun yıllar Rusya'da yaşadı ve bir Rus bayanla evlendi. Rusya'daki diğer faaliyetlerinin yanı sıra, birkaç yıldır, devrim patlak verdiğinde işgal ettiği bir pozisyon olan Morning Post'un Rus Muhabirliğini yapmıştı ve Rusya'daki olaylara ilişkin canlı açıklamaları, hâlâ birçok kişinin hatırasında olacaktır. o derginin okuyucuları. Doğal olarak, Sovyetin öfkesi nedeniyle seçildi. Yüzbaşı Cromie'nin Yahudiler tarafından öldürüldüğü gün, Victor Marsden tutuklandı ve Peter-Paul Hapishanesine atıldı, her gün infaz için çağırıldı. Ancak o kaçtı ve sonunda bir enkaz gibi İngiltere'ye dönmesine izin verildi. Ancak, eşi ve arkadaşlarının özverili bakımı altında iyileşti. İyileşir iyileşmez ilk yaptığı şeylerden biri Protokollerin bu tercümesiydi. Victor Marsden bu iş için son derece nitelikli idi. Bir yanda Rusya, Rus yaşamı ve Rus diliyle olan samimi tanışıklığı ve diğer yanda kısa edebi bir İngiliz üslubuna hakim olması onu çok az kişinin iddia edebileceği bir avantaj konumuna getirdi. Sonuç olarak, onun çevirileri sayesinde oldukça okunabilir bir eserimiz var. Çok biçimsiz bir üslupla yazılmış olsa Marsden'in edebi dokunuşuyla yirmi dört Protokol'ün en anlaşılır şekilde yayınlanması sağlanmıştır. Her birinin başına yerleştirilen özet, Marsden'e aittir ve bu özetler eserin kapsamlı bir görünümünü elde etmede çok yararlı olmuştur¹.

Victor Marsden bu bilgiyi edinirken neredeyse kendi canından olacaktı. Marsden bu

¹ Zion, 1934, s. 1-6.

çalışmayı yaparken British Museum'da bir saatten fazla duramıyordu². Marsden'in Morning Post'un Rus versiyonu ile bağlantısı İngiltere'ye dönmesiyle kopmadı. Hatta imparatorluk gezisinde, o derginin "H. R.H. The Prince of Wales" sütündeki özel muhabirlik görevini kabul edecek kadar iyiydi. Bu durumdan, görüntüye göre çok daha sağlıklı bir şekilde Prensle birlikte döndü. Ancak inişinden birkaç gün sonra aniden hastalandı ve çok kısa bir süre sonra öldü. Ani ölümü hala bir gizem³.

Bu eser onun eserlerini taçlandıran anıtı olsun! İçinde İngilizce konuşulan dünyaya muazzam bir hizmet gerçekleştirdi, "Zion'un Bilge Yaşlılarının Toplantılarının Protokolleri" nin İngilizce versiyonlarının ilk sırasındaki yerini alacağına dair çok az şüphe olabilir⁴.

Yahudi Sorunu Gerçek Veya Fantezi

Yahudi Sorunu hakkında yazmada en büyük zorluk, Yahudilerin ve Yahudi olmayanların tüm meseleyle ilgili aşırı duyarlılığıdır. "Yahudi" kelimesini açıkça kullanmanın veya onu çıplak bir şekilde baskıya maruz bırakmanın bile bir şekilde uygunsuz olduğu yönünde belirsiz bir his var. "İbranice" ve "Sami" gibi kibar kaçışlar hariç yanlışlık eleştirisi çekingen bir şekilde denir ve insanlar, cesur bir Yahudi düşünür gibi düpedüz eski güzel kelimesi "Yahudi" ile ortaya çıkıncaya kadar, sanki bütün konu yasaklanmış gibi dikkatlice yollarını seçerler. Sonra kısıtlama giderilir ve hava temizlenir. "Yahudi" kelimesi bir lakap değildir: insanlık tarihinin her dönemi için, geçmişte, günümüzde ve gelecekte önemi olan, eski ve onurlu bir isimdir.

Yahudi Sorunu'nun Yahudi olmayanlar tarafından kamuya açık tartışması konusunda aşırı hassasiyet var. Onu düşüncelerinin puslu sınır bölgelerinde, sessizce örtülmüş halde tutmayı tercih ederlerdi. Onların hoşgörü mirasının tavırlarıyla bir ilgisi vardır, ama belki de içgüdüsel güçle ilgili duygularının Bununla daha çok ilgisi vardır. Yahudi Sorunu üzerine halkın önde gelen Gentile (Siyonist olmayan Yahudiler için kullanılır) bildirileri, ağırbaşlı politikacı ya da hoş yemek sonrası konuşmacısı tarzındadır: felsefe, tıp, edebiyat, müzik ve finans alanlarındaki büyük Yahudi isimleri, enerji, yarışın yeteneği ve tutumu üzerinde durulur ve herkes zor bir yerin oldukça düzgün bir şekilde müzakere edildiğini hissederek eve

² Zion, 1934, s. 1-6.

³ Zion, 1934, s. 1-6.

⁴ Zion, 1934, s. 1-6.

döner⁵.

Aslında ortada değişen hiç bir şey yoktur. Yahudi değişmedi. Gentile değişmedi. Yahudi hâlâ dünyanın muammasıdır. Bu noktadaki nazik hassasiyet, en iyi sessizlik arzusuyla ifade edilir - "Neden bunu tartışalım ki?" Böyle bir tutum, elimizden gelirse kaçacağımız bir sorun olduğunun kanıtıdır. "Neden tartışalım ki?" - Böyle bir sorunun sonuçlarında, tartışması veya bastırılması her zaman kolay olmayacak bir sorunun varlığını açıkça ortaya koymaktadır⁶.

Rusya'da şüphesiz sorulacak en önemli soru, Rusya'da bir Yahudi Sorunu var olup olmadığıdır? İkinci soru bu sorunun Rusya'da sorulmasının gerekip gerekmediği dir? Bu açıdan bakıldığında Rusya'daki Yahudi nüfusunun yüzdesi, Birleşik Devletlerdekinden sadece yüzde bir daha fazladır. Yahudilerin çoğu Rusya'da daha az uslu değildir. Buradalar ve burada dışarıda olmayan kısıtlamalar altında yaşadılar. Yine de Rusya'daki dehaları onların Rus zihnini tamamen şaşırtan bir güç derecesine ulaşmalarını sağladı. Romanya'ya, Rusya'ya, Avusturya'ya veya Almanya'ya ya da Yahudi Sorunu fiyaskosunun hayati bir mesele olarak öne çıktığı herhangi bir yere giderseniz, asıl sebebin Yahudi dehasının her şeyi kontrol etme gücüne ulaşmak için çaba harcamasının olduğunu keşfedersiniz.

Amerika Birleşik Devletleri'nde bu olağanüstü azınlığın gerçeği -110.000.000'luk bir ülkede yüzde üç olan seyrek bir Yahudi topluluğunun - 50 yıl içinde başka bir ırktan on kat daha büyük bir grup için imkansız olacak bir kontrol derecesine ulaşmış olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalınır. İşte gerçekte Yahudi sorununu yaratan da bu değil midir? Diğer insanların yüzde üçü nadiren yorum yapardı, çünkü Avrupa'da nereye giderseniz gidin-Versailles'deki Büyük Dörtlü Konseylerinin bir temsilcisiyle gizlilik içinde de olsa görüşmek mümkün değildir⁷. Yüksek mahkemede; Beyaz Saray konseylerinde; dünya finansının engin eğilimlerinde - elde etme veya kullanma gücünün olduğu her yerde hatta devletlerin en üst mevkilerinde ve kelimenin tam anlamıyla gücün olduğu her yerde Yahudilere karşılaşmak artık yadırganmamaktadır. Zekası, inisiyatifi, onu neredeyse otomatik olarak zirveye çıkaran nüfuz edici bir vizyona sahip kılıyor ve sonuç olarak, diğer tüm ırklardan daha üstün hale getiriyor.

⁵ Zion, 1934, s. 8.

⁶ Benzer sorular için bk. Haydar Çoruh, "İkinci Dünya Savaşı öncesinde Katolik Kilisesi ve Yahudiler", *Ankara International Conference On Scientific Research –IV April 10-11 Ankara, The Book Of Full Texts (Social Sciences)*, 2021, s. 148-149.

⁷ Zion, 1934, s. 9

İşte Yahudi sorununun başladığı yer de burasıdır! Çok basit terimlerle başlıyor, Yahudi nasıl bu kadar alışkanlıkla ve direnmeden en yüksek yerlere gelebiliyor: "Onu oraya ne koyuyor? Neden oraya koyuyor? Orada ne yapıyor? Onun orada olması dünya için ne ifade ediyor?"

Yönetimi ele geçirme meselesinin kökenindeki Yahudi Sorunu tam da budur. Bu sorun buradan başka hususlara da bulaşır. Bu sayede sorun, kişi eğiliminin Yahudi yanlısı mı yoksa Yahudi karşıtı mı olacağı, soruşturmaya getirilen önyargının miktarına ve insanlık yanlısı olup olmayacağına bağlıdır.

İnsanlık kelimesinin Yahudi kelimesiyle bağlantılı olarak kullanılması, genellikle amaçlanmayan bir yan anlam getirir. Bu bağlamda insanlığın genellikle ve sadece Yahudi olana gösterilmesi gerektiğine inanılan bir anlama ulaşır. Oysaki asıl olan Yahudi'nin insanlığını tüm milletlere göstermesi gerektiği hususu değil midir? Yahudi, kendisini toplumun insancılığının münhasıran savunucusu olarak düşünmeye çok uzun zamandır alışmıştır. Toplumun kendisine karşı münhasırlığını durdurduğu, Dünyayı sömürmeye son verdiği, Yahudi gruplarının tüm kazanımlarının sonu ve tüm kazançları haline getirmeyi bıraktığı ve bir anlamda münhasırlığının henüz mümkün olmadığı bir şekilde yerine getirmeye başladığına dair büyük bir iddiası vardır. Onun aracılığıyla dünyanın tüm uluslarının kutsanması gereken kadim kehaneti yerine getirmesi için.⁸

Yahudi, dünyanın insancılığı için sonsuza kadar hizmetçi rolünü yerine getiremez. Kendisinin, yükselişinden ciddi bir şekilde şüphelenen ve onu acımasız bir açgözlülükle sömüren güçlü grupların olduğu bir toplumda, kayıtsız ve uzun süredir tükenmiş ve çaresiz kalmış bir insanlığa karşı bir ekonomik program olarak tanımlanması da beklenemez. Zira, Rus Yahudileri, Yahudi karşıtı kalabalığa karşı çaresiz kaldığı için, ciddi mali grupların iyi organize edilmiş gaspları karşısında çaresiz olduğu doğrudur. Rusya'da olduğu gibi, Amerika'da da, kendi ırkının zengin sömürücülerinin suçlarından mustarip olan zavallı da yine Yahudi'dir. Bu yazı dizisinde dahi Yahudi, her biri zulüm feryadı taşıyan, posta, tel ve sesle organize edilmiş bir engele karşı karşıyadır. Bu yazı dizisini yazan kodamanların antetli kağıtlarına ve protesto edenlerin mali derecelendirmelerine ve sorumlu örgütlerin üyelerine bakana kadar, en acınası ve çaresiz bir insana kalpsiz ve korkunç bir saldırı yapıldığını düşünebiliriz. Bu kodaman kafalar Yahudi'nin histerik bir şekilde geri çekilmesini talep

⁸ Zion, 1934, s.10.

ediyor. Yahudi için her zaman arka planda bir boykot tehdidi olmaya devam ediyor. Amerika'daki her yayının sütunları Yahudi Sorununun en hafif tartışmasına dahi fiilen mühürleyen bir tehdit var.

Amerika'daki Yahudi Sorunu, yayınlara yönelik tehditlerle sonsuza kadar gizlenemez veya her şey için son derece ve değişmez şekilde her şeye karşı propaganda yayınlanmasıyla engellenemez. Yahudi buradadır ve hep burada olacaktır. Bu durum propagandanın ustaca kullanımıyla başka bir şeye dönüştürülemeyeceği gibi sonsuza kadar da tehditlerle susturulamayacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Yahudileri kendilerine ve dünyanın her yerindeki Yahudi dostlarına en iyi şekilde sunmaya hazır olmalıdır. Açık bir şekilde "anti-Semitizm" çılgınlıklarını bir tarafa bırakarak, aciz bir kurbanı yakışan ses tonundan daha açık bir ton benimseyerek Yahudi Sorununun ne olduğunu ve halkını seven her Yahudi'nin sorunu çözmeye nasıl yardım ettiğini göstermesi gerekecektir⁹.

Bu seride "Uluslararası Yahudi" terimi kullanılmıştır. Bu terim iki yoruma açıktır: Biri, nerede olursa olsun Yahudi; diğeri, uluslararası kontrolü uygulayan Yahudi. Dünyanın gerçek çekişmesi ikincisidir. Yani bu aynı zamanda "Yahudi olan" veya "Gentile (Yahudi olmayan)" ile ilgilidir.

Bu haliyle Yahudi, uluslararası bir tür, öteki dünyayı yakalayan bir kontrol mekanizması, dünyanın gerçek sahibi ve kontrolün sahibi gibi her türü gücü kendisinde toplamak isteyen ırktır. Uluslararası Yahudi ile ilgili en talihsiz şey sıradan Yahudi'nin bakış açısından, uluslararası türün de bir Yahudi olmasıdır. Bunun önemi nedir? Önemi bu türün Yahudi kökünden başka hiçbir yerden büyümemesidir. Bu türden bir insanı ortaya koyan başka hiçbir ırksal ya da ulusal sistem yoktur. Bunun önemi, uluslararası finans kontrolörleri arasında sadece birkaç Yahudi'nin olması değil, bu dünya kontrolörlerinin sadece Yahudi olmalarıdır. Bu, dünya kontrolörlerinden olmayan ve Yahudi ırkının düz insanları olan Yahudiler için talihsiz bir durum yaratan olgudur. Diyelim ki bisküvi işinin kontrolü gibi dünya kontrolü karışık olsaydı, o zaman bu yüksek mali rakımlarda bulabileceğimiz ara sıra Yahudiler sorun teşkil etmezdi. O zaman sorun, hangi ırk veya soydan olursa olsun, birkaç erkeğin elindeki dünya kontrolünün varlığıyla sınırlı olacaktı. Ancak, dünya-kontrolü, yalnızca Yahudiler tarafından elde edilmiş bir hırs olduğundan ve genellikle benimsediği yöntemlerin hiçbirinin dünya fatihleri olmayacağı gerçeği sorunun bu olağanüstü ırkta

⁹ Zion, 1934, s.11.

merkezlenmesini kaçınılmaz hale getiriyor¹⁰. Bu çok daha başka bir zorluk da getiriyor: Bu dünya denetçileri grubunu Yahudiler (özgür Yahudiler) adı altında tartışırken, kastedilen Yahudi grubunu durdurmak ve ayırmak her zaman mümkün değildir. Ama ruh hali içinde olan Yahudi, bazen üst grup için neyin amaçlandığını kendisine karşı bir suçlama olarak okuyarak acı çekiyor¹¹.

"O zaman neden üst grubu Yahudiler olarak değil de finansörler olarak tartışmayalım?" sorulabilir. Yahudi oldukları için. Zengin adamların herhangi bir listesinde Yahudilerden daha fazla Yahudi olmayanların olduğu konusunda ısrar edecek noktaya değinmemekte, birçoğu bir sisteme hizmet ederek zenginliklerini kazanan sadece zenginlerden bahsetmiyoruz. Kontrol edenlerden bahsediyoruz ve sadece zengin olmanın kontrol etmek olmadığı çok açık. Yahudi'yi kontrol eden dünyanın zenginlikleri var ama ondan çok daha güçlü bir şeye sahip. Zaten tanımlandığı gibi, uluslararası Yahudi, zengin olduğu için değil, ırkının ticari ve ustaca dehasına sahip olduğu için ve başka hiçbir insan grubunda benzeri olmayan bir dayanışma ve ırksal sadakatten en açık şekilde yararlandığı için hüküm sürüyor. Başka bir deyişle, uluslararası Yahudi'nin dünya kontrolünü, ticari olarak en yetenekli Gentile grubunun ellerine bugün devredin ve dünya kontrolünün tüm dokusu sonunda parçalara ayrılacak, çünkü Gentile belirli bir kaliteden yoksundur. Yahudi'nin sahip olduğu doğal veya edinilmiş olsun, insan veya ilahi sadece onda olan bir yetenektir.

Modern Yahudi bunu elbette reddediyor. Yahudiler arasında modernistlerin aldıkları yeni bir pozisyon var ki, Yahudi'nin din meselesi dışında diğer herhangi bir adamdan farklı olduğunu inkar ediyor. "Yahudi" ırkçı bir isim değil, "Episkopal" gibi dini bir isimdir diyorlar. "Katolik", "Presbiteryen". Bu, Yahudilerin protestolarında gazete bürolarında suçla karışan insanlara Yahudi unvanı verilmesine karşı kullanılan bir argümandır. "Tutuklanan diğer insanların dini sınıflandırmalarını vermiyorsunuz" denildi editöre. "Yahudilere neden bunu yapmalısın?" Dini hoşgörüyü başvurmak her zaman kazanır ve bazen dikkati başka şeylerden başka yönlere çekmede faydalıdır. Peki, Yahudiler dünyanın geri kalanından yalnızca dini olarak farklılaşmışsa, fenomen daha da garipleşiyor¹². Dünyanın geri kalanı, Yahudi'nin refahıyla, onu ilgilendiren her şeyden daha az ilgileniyor. Dininde, o dinin ahlaki

¹⁰ Kemal Çiçek, "Sir Mark Sykes'in I. Dünya Savaşı Sonrası Haritalarında Osmanlı Devleti ve Yakınoğu Sınırları", *Ermeni Araştırmaları*, 2018, Sayı: 60, s. 74

¹¹ Zion, 1934, s. 12.

¹² Zion, 1934, s. 13.

içeriği söz konusu olduğu sürece, Yahudi'yi diğer insanlardan ayıracak hiçbir şey yoktur. Şayet olsaydı, Yahudi inançlarının ahlaki yapıyı sağlaması gerçeğiyle bunun üstesinden gelirdi.

Dahası, İngilizce konuşan ülkeler arasında dinlerini değil ırklarını kabul eden 2.000.000 Yahudi olduğu ve 1.000.000 Yahudi'nin agnostik olarak sınıflandırıldığı belirtiliyor. Bunlar diğerlerinden daha az mı Yahudi? Dünya öyle düşünmüyor. İnsan farklılıklarının otoriter öğrencileri öyle düşünmüyor. Kiliseye kayıtsız kalan bir İrlandalı hâlâ İrlandalı, Sinagog'a kayıtsız kalan bir Yahudi'nin hala bir Yahudi olduğu eşit derecede doğru görünüyor. En azından o öyle olduğunu hissediyor. Yahudi olmayanlar da öyle düşünmek istiyor. Modernistlerin bu iddiası doğru olsaydı, daha da ciddi bir meydan okuma ortaya çıkardı. Çünkü bu iddia, dünyayı kontrol eden Yahudilerin dinlerine göre açıklanmasını gerektirecekti. "Dinleriyle üstündürler" demeliyiz. Sonra sorun, adanmışlarına bu kadar güç ve refah getirmesi gereken dine neden yönelir? Ancak başka bir gerçek var, dünyayı kontrol eden Yahudiler neden özellikle dindar olmayanlara müdahale etmektedirler? Bir başka gerçek ise Yahudiyi tanınmak için oldukça ilgi çekicidir. Yani Yahudi dininin en dindar ve en itaatkar takipçileri Yahudiler arasında en fakir, Eski Ahit'in canlandırıcı ahlaki olan Yahudi ortodoksluğunu istiyorsanız, bunu, Üniteryenlerin Hıristiyanlıklarını Yahudileştirdiği ölçüde dinlerini Ünitariye eden başarılı Yahudiler arasında değil, ara sokaklardaki yoksullar arasında bulacaksınız. Şabat günlerini muhafaza etmek için Cumartesi günkü işlerini hâlâ feda edebiliyorlar. Kesinlikle din onlara dünya kontrolü vermedi; bunun yerine, modernizme karşı onu ihlal etmemek için kendi fedakarlıklarını yaparak, bunu iddia eder hale geldiler¹³.

Elbette Yahudi insanlığın geri kalanından ancak dinine tam uyum sağladığında ayrılıyorsa, soru çok basitleşir. Yahudi'ye yönelik herhangi bir eleştiri tamamen dinsel bağnazlığa dönüşür, başka bir şey olmaz! Ve bu dayanılmaz olur. Ancak, Yahudi'nin dininde her şeyden daha az farklılık göstermesi, düşünceli bir fikrin dayanağı olacaktır. Hıristiyanlığın iki büyük kolu arasında, Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin herhangi bir dalından daha fazla bilinçli farklılık vardır. Öyle ki, bazı modernistlerin çekişmesine rağmen, dünya Yahudi'yi bir ırkın bir üyesi olarak görmekte ısrar etmektedir. Bu ısrar, onu yok etmek için gösterilen en büyük çabaları yenen bir ırk, kendisini erkeklik ve erkeklik içinde koruyan bir ırk olarak düşünmeye devam edecek. İhlali pek çok milleti birbirine bağlayan bu doğa kanunlarına

¹³ Zion, 1934, s. 14.

uyarak iktidar, geçmişten tektanrıcılık ve tekeşlilik üzerine hesaplanabilecek iki büyük ahlaki değerle ortaya çıkan bir ırk. Günümüzde, tüm manevi zenginliğimizin geri çağrıldığı bir antik çağın görünür işareti olarak ortaya çıkacaktır. Hayır, Yahudi kendisini bir halkın, bir milletin, bir ırkın üyesi olarak düşünmeye devam edecektir. Bu düşüncenin, inancın veya geleneğin tüm karışımı onu başka türlü de yapamaz. Bir Yahudi Yahudi'dir ve tamamen tartışılmaz gelenekleri içinde kaldığı sürece Yahudi olarak kalacaktır. Ve her zaman Yahudi olmanın üstün bir ırka ait olmak olduğunu hissetme hakkına da sahip olacaktır¹⁴.

Öyleyse, işlerin tepesinde olan ve bu dünyayı kontrol eden Yahudiler, diğer şeylerin yanı sıra, Yahudi doğalarında var olan belirli nitelikler nedeniyle orada bulunuyor olduklarını kabul etmek gerekir. Tıpkı her İngiliz'in Shakespeare'in diline sahip olması gibi. Ancak Shakespeare'in derecesinde olmaması gibi. Bu şekliyle her Yahudi de yüce anlamda olmasa bile bu niteliklere sahiptir. Bu nedenle, uluslararası Yahudi'yi temelleri genel olarak Yahudi karakteri ve psikolojisi üzerine atmadan ele almak imkânsızdır¹⁵.

Yahudi başarısının bundan daha büyük biçiminin sahtekârlık üzerine inşa edildiği şeklindeki çok yaygın iftirayı hemen göz ardı edebiliriz. Yahudi halkını ya da herhangi bir kişiyi toptan satış suçlamasıyla suçlamak imkânsızdır. Yahudi ticaret yöntemlerinin vicdansız olduğu fikrinin ne kadar yaygın olduğunu Yahudi'den daha iyi kimse bilemez. Hiç şüphe yok ki, gerçek yasal sahtekârlık olmaksızın var olan büyük bir vicdansızlık olasılığı vardır. Ancak Yahudi halkının bu konuda uzun süredir sahip olduğu itibarın gerçek ve ısrarlı sahtekârlıktan başka kaynaklara sahip olması tamamen mümkündür. Bu olası kaynaklardan birini ortaya koymak mümkündür: Bir ticaretteki Yahudi, doğal olarak diğer birçok erkekten daha hızlıdır. Bir ticarete Yahudi kadar çevik olan başka ırklar olduğunu söylüyorlar, ancak aralarında pek fazla Yahudi'ye rastlanmaz. Bu bağlamda İskoçya'ya giden Yahudi hakkındaki ünlü şaka hatırlanabilir.

Şimdi, daha yavaş insanın, daha hızlı olan erkeğin çok becerikli olduğuna inanması ve becerisinden şüphelenmesi insan doğasıdır. Keskinliği tamamen dürüst olsa da herkes "keskin" olandan şüpheleniyor. Yavaş zihin, bu kadar çok meşru bükülme yaşayan ve bir ticarete dönen adamın, uygun sayıda gayri meşru bükülme ve dönüşleri de görebileceğini ve kullanabileceğini muhtemelen anlayacaktır. Dahası, "pazarlığın en iyisini" alan kişinin, onu

¹⁴ Serdar Sakin, Cengiz Kartın, "İngiliz seyyahlar Maunsell, Harris ve Sykes'in gözlemlerinde İran, Irak ve Türkiye", *Tarihin Peşinde* (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Yıl:2014, Sayı: 11, s. 318-321

¹⁵ Zion, 1934, s. 14.

tahtadan üstün olmayan bir hile ile elde ettiğine dair her zaman hazır bir şüphe vardır. Yavaş, dürüst, açık sözlü ve dürüst insanlar, her zaman, onu daha iyi hale getiren adamdan şüphe duyarlar. Yüzyıllara ait kayıtların gösterdiği gibi, Yahudiler ticarete hevesli insanlardı. O kadar heveslilerdi ki, çoğu onları çarpık-sahtekar olarak görüyordu. Ve böylelikle Yahudi, ticari nedenlerden dolayı hoşlanılan bir ada olamadı. Bunların tümü düşmanlarının istihbaratına veya inisiyatifine güvenmiyordu¹⁶. Örneğin, İngiltere'de bir zamanlar Yahudi tüccarların uğradığı zulmü ele alalım. Eski İngiltere'de tüccar sınıfının pek çok rahat geleneği vardı.

Bir gelenek, saygın bir esnafın asla iş aramaması ve işin kendisine gelmesini beklemesiydi.

Bir başka gelenek, bir kişinin vitrinini ışıklar veya renklerle dekore etmenin ya da mal stokunu halkın gözünde çekici bir şekilde sergilemenin, bir tüccarın müşterilerini ondan uzaklaştırmanın aşağılayıcı ve beceriksiz bir yöntem olduğuydu.

Yine bir başka gelenek, birden fazla mal grubunu kullanmanın kesinlikle etik olmadığı ve işten uzak olmasıydı. Çay satılırsa, dünyadaki en iyi çay kaşığı neden onun satmaması gerektiği idi. Reklamcılığa gelince, konu o kadar küstah ve cesurdu ki, kamuoyu reklam vereni işsiz bırakabilirdi. Bir tüccar için uygun tavır, mallarından ayrılma konusunda isteksiz görünmektir.

Yahudi tüccar bu gelenek ormanının ortasına koşuşturduğunda neler olduğunu hayal edebilirsiniz. Basitçe hepsini kırdı geçirdi. O günlerde gelenek, ilahi olarak ilan edilmiş bir ahlaki yasanın tüm gücüne sahipti ve onun inisiyatifinin sonucu olarak Yahudi büyük bir suçlu olarak görülüyordu. Bu ticaret geleneklerini bozan bir adam hiçbir şeyden vazgeçmezdi! Yahudi satmak için sabırsızlanıyordu. Bir müşteriye bir ürün satamazsa, bir diğerini ona teklif etmesi için kötüye kullanır. Yahudilerin dükkânları, modern mağazalarımızın öncüsü olan hazarlar haline geldi ve eski İngiliz geleneğindeki gibi bir ürün için bir mağaza geleneğini kırdı. Yahudi ticaretin peşinden gitti, gittiği için de ikna edebildi. "Hızlı ciro ve küçük kâr" ın yaratıcısıydı. Taksit planını o yarattı. Tahammül edemediği tek durum, durma halindeki işti ve onu harekete geçirmek için her şeyi yapardı. O, halka açık baskılarda mağazasının yerinin halka yakın bir mali zorluk içinde olduğunuzu, hele hele de o çevreden gitmek üzere olduğunuzu duyarsa sizi yolunuzdan çevirmek için ne gerekirse yapardı. Bu kendine ve karına

¹⁶ Zion, 1934, s.16.

saygı duyan hiçbir tüccarın boyun eğmeyeceği son çareydi¹⁷.

Bu enerjiyi sahtekârlıkla birleştirmek çocuk oyuncağı kadar kolaydı. Yahudi oyun oynamıyordu, en azından ağırbaşlı İngiliz tüccar da öyle düşünürdü. Aslına bakarsan, oyunu kendi ellerine almak için oynayan Yahudilerdi ki bunu pratik olarak yapan da oydu. Yahudi o zamandan beri aynı yeteneği gösterdi. Para akımlarını analiz etme gücü bir içgüdüye varıyor. Bir ülkedeki kuruluşu, kendi ırkının üyelerinin faaliyet gösterebileceği başka bir üssü temsil ediyordu. İster doğuştan gelen armağanların doğal bir şekilde işlenmesiyle, ister kasıtlı olarak ırk birliği ve sadakat planıyla, tüm Yahudi ticaret topluluklarının ilişkileri vardı. Bu ticaret toplulukları zenginlik, prestij ve güç bakımından arttıkça, hükümetlerle ilişkiler kurdukça ve faaliyet gösterdikleri ülkelerde, merkezi topluluğa, nerede olursa olsun, şimdi İspanya'da, Hollanda'da, İngiltere'de daha fazla güç ortaya koydular. Kasıtlı olsun ya da olmasın, bir iş kolunun olabileceğinden çok daha yakın müttefik oldular, çünkü ırksal birliğin çimentosu, ırksal kardeşlik tutkusu, Yahudiler arasında olduğu gibi Yahudi olmayanlar arasında hiçbir şekilde var olamaz. Yahudi olmayanlar kendilerini asla Yahudi olmayanlar olarak görmezler ve başka bir Yahudi olmayana bir şey sunduklarını asla hissetmezler. Dolayısıyla, bu Yahudi olmayanlar, Yahudi denetçilerin kamuya açıklanmasının uygun olmadığı zamanlarda ve yerlerde Yahudi planlarının uygun ajanları oldular. Ancak dünya kontrolü alanında hiçbir zaman Yahudi'nin başarılı bir rakibi dahi olmadılar. Bu ayrılmış Yahudi topluluklarından, usta bankacıların ve koşulların usta analistlerinin yaşadığı merkezi topluluğa güç verildi. Ve merkezi topluluktan geri döndüğümüzde, ihtiyaç duyulan her yerde paha biçilmez nitelikte bilgi ve yardım aktı¹⁸. Böyle bir durumda Yahudilere karşı nazik davranmayan millete nasıl acı çektirildiğini ve onlara en büyük arzularını teslim eden millete nasıl razı olduklarını anlamak çok zor değil. Bu açıdan bakıldığında Yahudi'nin, bazı milletlere memnuniyetsizliklerinin gücünü hissettirebildiklerini çok daha inandırıcı bir şekilde ifade edilebilmektedirler. Bu sistem, eğer varsa, bugün daha büyük bir güçle dimdik ayakta, ancak bugün hiç olmadığı kadar tehdit altındadır.

Elli yıl önce, dünyanın para simsarları olarak çoğunlukla Yahudilerin kontrolünde olan uluslararası bankacılık işin zirvesindeydi. Her yerde hükümetlerin ve finansın süper kontrolünü uyguladılar. Sonra o yeni şey geldi. En zeki peygamberler ve analistler tarafından

¹⁷ Zion, 1934, s. 17

¹⁸ Zion, 1934, s. 18.

tahmin edilmeden bir dereceye kadar genişleyen sanayi. Endüstri güç ve güç topladıkça güçlü bir para mıknaatısı haline geldi, dünyanın zenginliğini kendi trenine çekti. Ancak, sadece paraya sahip olmak için değil, onu çalıştırabilmek için de. Krediler ve kredilerin faizi yerine üretim ve üretimden elde edilen kâr, bir süre ana yöntem haline geldi. Dünyanın eski simsarlarının şüphesiz büyük rol oynadığı savaş da bunun ardı sıra geldi. Şimdi ikisi, Endüstri ve Finans, Finansın yeniden usta mı yoksa yaratıcı endüstri mi olacağını görmek için mücadele ediyor. Bu, Yahudi sorununu kamuoyunun önüne çıkaran başlıca unsurlardan biri haline gelmiştir.

Dünyayı Tam Bir Yahudi Dünyası Yapacak Bir Program var mı?

Modern Yahudi sözcülerinin yaptıkları Yahudi karşıtı duyguların tüm açıklamalarında, iddia edilen neden bu üç sebep yaygın olarak ileri sürülmektedir. Sadece bu üçü, daha fazlası değil: Dini önyargı, ekonomik kıskançlık, sosyal antipati.

Yahudi bunu bilsin ya da bilmesin, her Yahudi olmayan, Yahudi Sorununun kendi tarafında hiçbir dini önyargı olmadığını bilir. Böyle bir başarının Yahudileri çok fazla incelemeye maruz bıraktığı için, en azından bu ölçüde ekonomik kıskançlık olabilir. Birkaç Yahudi sözcü, Yahudi'nin finasta üstün olduğunu reddederek bu incelemeyi çevirmeye çalışıyor. Ancak bu Yahudilerin aşırılık kontrolüne sadakattir. Onların kararları ve araçları kendi ekonomik kanunlarımıza bağlıdır. Ancak bir insanın finans alanında bizden üstün olması, onu kamusal yargıya çağırarak için yeterli bir neden değildir. Onlar entelektüel olarak daha yeteneklilerse, bizden daha ısrarla çalışkan olmalarından başka hiçbir meziyetleri olmadığı bilinmelidir. Eğer onlar aşağı veya daha yavaş bir ırk olarak bizi inkar eden fikirler ile donatılmışlarsa, bu onları kendilerini hesaba çekmeleri için yeniden canlandırmamızı gerektirecek bir neden de değildir. Ekonomik kıskançlık Yahudi karşıtı duyguların bir kısmını açıklayabilir. Bu Yahudi finansının gizli nedenleri dışında Yahudi Sorununun varlığını açıklayamaz¹⁹ sadece daha büyük sorunun küçük bir unsuru haline getirebilir. Sosyal antipatiye gelince - dünyada Yahudi olmayanların sayısından çok daha fazla istenmeyen Yahudi olmayanlar var. Hatta basit bir nedenden ötürü çok daha fazla Yahudi olmayanlar var. Bugün Yahudi sözcülerin hiçbiri siyasi neden, ya da O'nun düşündürücü mesafesi içinde gelirlerse, onu sınırlandıramazlar ve konumlandıramazlar. Bu bir Yahudi vatanseverliği

¹⁹ Zion, 1934, s. 20.

meselesi olmasa da, tüm ülkelerde çok yaygın olarak sorgulanan bir durumdur. Bunu İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, Polonya'da, Rusya'da, Romanya'da duyabileceğini gibi çok ilginçtir ki Birleşik Devletler'de de duyabilirsiniz. Bu konuda kitaplar yazıldı, raporlar yayınlandı ve yurtdışına dağıtıldı. İstatistikler ustaca ortaya kondu. Fakat neden yapıldı, Yahudi'nin yaşadığı ülke için üzerine düşeni yaptığını göstermek için. Yine de gerçek şu ki, bu en gayretli ve çok sponsorluk yapılan kampanyalara rağmen, zıt iddia daha güçlü ve daha uzun yaşamaktadır. Özgürlük ordularında görevlerini yerine getiren ve bunu hiç şüphesiz gerçek bir sevgi ve bağlılıkla yapan Yahudiler, görevlilerin, memurların ve sivillerin üzerinde bıraktıkları olumsuz ırki ve her şeye hükmetme izleniminin üstesinden gelememişlerdir.

Ancak burada Yahudi Sorunundaki siyasi unsur olarak kastedilen bu değildir. Yahudi'nin neden dünya milletlerini, onları oluşturanlardan daha az düşünmesi gerektiğini anlamak zor değil. Yahudi'nin tarihi, hepsi arasında merak uyandıran bir tarihtir. Yalnızca yaşayan bireyler düşünüldüğünde, şu anda gezegende Yahudi kitleler kadar çok sayıda halk arasında yaşamış olan bir insan ırkı yoktur. Diğer insanlardan daha net bir dünya algısına sahipler, çünkü dünya onların yolu olmuştur. Ve dünya açısından, ulusal olarak kapalı olan herhangi bir insanın yapabileceğinden daha fazlasını düşünüyorlar. Yahudi, yerlilerle aynı yoğunlukta ulusal bağlılıklara ve önyargılara girmezse temize çıkarılabilir. Tam tersi düşünüldüğünde bu düşüncenin sebebi Yahudilerin yüzyıllardır kozmopolit bir yaşam içerisinde olmuş olmalarıdır. Bir bayrak altında iken, bir vatandaş olarak veya mukim olarak kendisinden istenen davranışta haklı olabilir. Tersine kaçınılmaz olarak, bir bayrak dışında bilen adam tarafından neredeyse paylaşılamayacak kadar çok bayrağa sahiptirler²⁰.

Siyasi unsur, Yahudilerin ulusların ortasında bir millet oluşturması gerçeğinden doğar. Özellikle Amerika'daki bazı Yahudi sözcüleri bunu reddediyor. Ancak bu tür Yahudi soyluları her zaman bu sözcülerin gayretini ortadan kaldırmayı bildi. Buna rağmen bu ulus olgusunun neden bu kadar şiddetle reddedilmesi gerektiği her zaman açıkça ifade edilememiştir. İsrail, dünyadaki görevine Altın Buzağı aracılığıyla ulaşılamayacağını görmeye götürüldüğünde, onun dünyayla ilgili kozmopolitliği ve kendisine karşı kaçınılmaz milliyetçi bütünlüğü her zaman öne çıkmıştır. Bu açıdan bakıldığında insan birliğini meydana getirmede büyük ve hizmete elverişli bu faktör, şu andaki toplam Yahudi eğilimini önlemek için çok şey yapmıştır.

Yahudilerin ulusların ortasında bir millet olarak kalması işin gerçeği değildir. Gerçek

²⁰ Zion, 1934, s. 21.

olan bu kaçınılmaz durumda bile yapılan eleştiriler sebebiyle dünyanın kınanması gerekir. Uluslar, Yahudi'yi kendileriyle birliğe indirgemeye çalıştılar. Yahudilerin kendileri de aynı amaca yönelik girişimlerde bulundular. Ancak kader, onları sadece kendi aralarında bir ulus haline getirmiş görünüyor. Hem Yahudiler hem de Dünya bu gerçeği kabul etmek, içindeki güzel kehaneti bulmak ve gerçekleşmesi için kanalları aramak zorunda kalacaktır.

Yahudilerin en büyükerinden biri olan Theodor Herzl, modern nesillerin bildiği Yahudi varoluş felsefesinin belki de en uzağı gören kamuoyu temsilcisiydi. Ve Yahudi ulusunun varlığından asla şüphe duymadı. Nitekim her fırsatta varlığını ilan etti. "Biz bir halkız-Tek kişi" dedi. Yahudi Sorunu olarak adlandırılan şeyin politik olduğunu açıkça gördü. "Yahudi Devleti" adlı eserinin girişinde, "Gerçekten çok karmaşık bir hareket olan anti-Semitizmi anladığıma inanıyorum. Bunu Yahudi bakış açısından değerlendiriyorum. Ama yine de korku ya da nefret olmadan. İçinde kaba sporun, miras alınan önyargıların ortak ticari kıskançlığının, dini hoşgörüsüzlüğün ve ayrıca sözde nefsi müdafaanın hangi unsurlarının olduğunu görebildiğime inanıyorum. Yahudi Sorunu, bazen bu ve diğer biçimleri almasına rağmen, dinsel olmaktan daha sosyal bir sorun değildir. Bu, ancak onu siyasi bir dünya haline getirerek çözülebilecek ulusal bir sorundur - uygar milletler tarafından tartışılacak ve kontrol edilecek bir sorundur."²¹ demişti.

Teodor Herzl, Yahudilerin bir ulus oluşturduğunu beyan etmekle kalmadı, aynı zamanda Binbaşı Evans Gordon tarafından Ağustos 1902'de İngiliz Kraliyet Yabancı Göç Komisyonu önünde sorgulandığında, Dr. Herzl şöyle dedi: "Size ulus tanımımı vereceğim, siz "Yahudi" sıfatını ekleyebilirsiniz. Bana göre bir ulus, ortak bir düşman tarafından bir arada tutulan tanınabilir bir bütünlüğün tarihsel bir insan grubudur. Bence bu bir millet. Sonra buna "Yahudi" kelimesini eklerseniz, benim Yahudi ulusu olarak anladığım şeye sahip olursunuz."

Ayrıca, bu Yahudi ulusunun eylemini dünyayla ilişkilendirirken Dr. Herzl şöyle yazdı: "Battığımızda, devrimci partinin ikincil subayları olan devrimci bir proletarya oluruz: Yükseldiğimizde cüzdanın (içine sağladığımız) korkunç güç ile de yükseliriz."

Yahudi düşüncesinde en uzun süre sürdürülen görüş olduğu için, gerçek görüş gibi görünen bu görüş, Lord Eustace Percy tarafından da ortaya atılmış ve görünüşe göre onaylanarak Kanadalı Yahudi Chronicle tarafından yayımlanmıştır. O:

“Liberalizm ve Milliyetçilik, trompetlerle, gettonun kapılarını araladı ve Yahudiye eşit

²¹ Zion, 1934, s. 22.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

vatandaşlık teklif etti. Yahudi Batı Dünyasına geçti, gücünü ve ihtişamını gördü, onu kullandı ve bundan zevk aldı. Elini gerçekten de medeniyetin sinir merkezlerine koydu, ona rehberlik etti, yönlendirdi ve sömürdü ve sonra - teklifi reddetti²². Dahası - ve bu dikkate değer bir şey - milliyetçilik ve liberalizmin, bilimsel hükümetin ve demokratik eşitliğin Avrupa'sı onun için eski baskılara eşitlikten daha tahammül edilemez. Batı uluslarının artan konsolidasyonunda, tam bir hoşgörüyü hesaba katmak artık mümkün değildir."²³

"Tamamen organize bölgesel egemenliklerin olduğu bir dünyada, o (Yahudi) yalnızca iki olası sığınağa sahiptir: ya tüm ulusal devlet sisteminin direklerini indirmeli ya da kendi bölgesel egemenliğini yaratmalıdır. Yahudi Bolşevizminin ve Siyonizmin açıklaması belkide bunda yatıyor. Çünkü şu anda Doğu Yahudiliği ikisi arasında belirsiz bir şekilde geziniyor gibi görünüyor."²⁴

"Avrupa'da Bolşevizm ve Siyonizm, tıpkı on dokuzuncu yüzyıl boyunca Yahudi etkisinin Liepublican ve Sosyalist düşüncüyü biçimlendirmesi gibi, Jön Türk devrimine (Konstantinopolis'ten on yıldan daha uzun bir süre önce değil) Yahudi radikal felsefenin olumlu yanını önemseydiği için etki etmiştir. Onlar, Yahudi olmayan milliyetçiliğe veya Yahudi olmayan demokrasiye ortak olmayı arzuladıkları için değil, var olan hiçbir Yahudi olmayan hükümet sistemi onun için hiçbir zaman tatsız bir şey olmadığı için desteklenmiştir". Tüm bunlar doğrudur ve daha korkusuz tipteki Yahudi düşünürler her zaman bunun doğru olduğunu kabul ederler. Yahudi, Yahudi olmayan şeylerin planına karşıdır. Eğilimleri tam olarak egemen olduğunda, monarşiye karşı bir Cumhuriyetçi, cumhuriyete karşı bir Sosyalist ve Sosyalizme karşı bir Bolşevist olabilir²⁵.

Bu yıkıcı faaliyetin nedenleri nelerdir? Birincisi, demokrasiden yoksun olması. Yahudi doğası otokratiktir. Demokrasi dünyanın geri kalanı için uygundur, ancak bulunduğu her yerde Yahudi şu ya da bu türden bir aristokrasi oluşturur. Demokrasi, Yahudi ajitatörlerin, altında ezildikleri yerlerde kendilerini sıradan düzeye yükseltmek için kullandıkları bir yalnızca bir aracı kelimedir. Ancak ortak düzeye ulaştıktan sonra, kendilerine tanınan özel ayrıcalıklar için derhal çaba sarf ederler. Bu durum son Barış Konferansı'nın en şaşırtıcı sonuçlarından biri olmuştur ki bugün Yahudiler, özel ve olağanüstü ayrıcalıklarıyla Barış

²² Joseph Jacobs, *Jewis Contributions to Civilization, An Estimate*, America 1919, p. 9-58.

²³ Zion, 1934, s. 23.

²⁴ Zion, 1934, s. 23.

²⁵ Zion, 1934, s. 23.

Antlaşması'na yazılan tek halk olarak kayıtlara geçmiştir²⁶. Buna rağmen bu gün Yahudiler şiddetle inkâr edilen bir halktır. Bu halkın bilgi almaya çalıştığı ajansların bilgi eksikliği nedeniyle bu gerçek uzun bir süre askıda kaldı. Ama şimdi gerçekler ortaya çıkıyor. Herzl'in sözlerinin doğru olduğu kanıtlanıyor: "Battığımızda devrimci bir proletarya oluruz, devrimci partinin ikincil subayları oluruz." Bu sözler ilk olarak 1896'da yayınlandı²⁷.

Şu anda bütün bu eğilimler, biri tüm dünyadaki Yahudi olmayan devletlerin yıkılması için, diğeri ise Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulması için iki yönde çalışıyor. Ancak tüm dünya gibi Yahudiliğin büyük bir kısmı da henüz bu dileğin yerine getirilmesinden çok uzaktadır. Buna rağmen Siyonist parti bu büyük dileğe ulaşmak için bir gürültü çıkarıyor. Bu gürültüye rağmen henüz bir sonuç alabilmiş değil. Siyonist parti bu tarihlerde gizli faaliyetlerin sürdürülmesi için gerekli hizmetleri veriyor. Dünyanın hükümet ve mali gücünün denetleyicisi olan uluslararası Yahudiler, savaş zamanında veya barış zamanında herhangi bir zamanda bir araya gelebilirler. Onlar bu birliktelik ile Filistin'i dünyaya açmanın yollarını ve araçlarını düşünüyorlar. Oysaki Yahudiler, başka herhangi bir işte bu derece birlikte olmaktan asla yana değillerdi. Yahudi olmayan milletlerin karşısında en azından bu duruşu sergileyebilmeleri de bir büyük başarıydı. 1903'te düzenlenen altınca Siyonist konferansta Birinci Dünya Savaşı'nın çıkarılmasına yönelik bütün adımlar atılmış e planlar yapılmıştır. Savaş sonunda Yahudilerin yapılacak Barış Antlaşması ile neyi elde edeceklerinin ana hatları da bu konferansta çizilmişti²⁸.

Filistin'de kurulacak bir eyalette Yahudi milliyetçiliğinin kutsanması, şu anda tüm Yahudi ulusunu meşgul eden bir proje değildi. Yahudiler henüz Filistin'e taşınmayacaklardı, bunun tek bir sebebi vardı o da Siyonist hareketin yaratmaya çalıştığı kaos ortamıydı ve bu yüzden hiçbir Yahudi'nin yerinden kımıldamayacağı gün gibi ortadaydı. Başka bir neden, bu göçün tam zamanı geldiğinde, aslında bu göçün nedeni Yahudi olmayan uluslar olacaktı²⁹.

İskenderiye'nin son İngiliz Başkonsolosu, Donald A. Cameron, Siyonizme tamamen sempati duyan bir kişiydi. Yahudi basınına pek çok defa verdiği demeçlerden birinde: "Yahudi göçmenler (Filistin'e) birbirlerinin çamaşırlarını yüzde üçe almaktan, ailede birbirlerinin parasını kazanmaktan yorulacaklar ve oğulları Mısır'da yüzde 10 kazanmak için

²⁶ Zion, 1934, s. 24.

²⁷ Zion, 1934, s. 24.

²⁸ Zion, 1934, s. 24-25.

²⁹ Zion, 1934, s. 25.

tren ve vapurla acele edecekler." Kuşkusuz, göçün zamanı - en azından göçün nedeni - henüz belli değil. Şu anda en az üç büyük ulusu (Fransa, Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devletleri) meşgul eden Yahudi Sorununun siyasi yönü, Yahudi ulusunun mevcut örgütlenmesiyle ilgili meselelerle ilgilidir³⁰. Bu durumda Yahudiler bir devlete sahip olmak için Filistin'e ulaşana kadar beklemek zorundalar mı yoksa şu anda organize bir devletin kuruluşunu beklemek zorundalar mı? Yahudi ne yaptığını biliyor mu? Yahudi olmayanlarla ilgili bir "dış politika" var mı? Bu dış politikayı yürüten bir departman var mı? Bu Yahudi Devleti görünür mü yoksa görünmez mi, bir başkanı var mı? Ve eğer bütün bunlar doğruysa kim bu durumun farkında?³¹

Yahudi olmayan aklın tüm bu sorulara ilk dürtüsel cevabı, "Hayır" olacaktır. Düşünmeden cevap vermek Gentile için bir alışkanlıktır. Hiçbir zaman sırlar veya görünmez birlik konusunda eğitim almamış olan Gentile, yalnızca yolunu kesmedikleri ve kendilerini tanıtmadıkları için böyle şeylerin olamayacağı sonucuna varır³².

Bununla birlikte, bu şekilde yanıtlanan sorular, tüm insanlar tarafından görülebilen koşulların biraz açıklanmasını gerektirir. Dünyada Yahudilerin kasıtlı bir kombinasyonu yoksa o zaman elde ettikleri kontrol ve izledikleri politikaların tekdüzeliği, kasıtlı kararların değil, hepsinin aynı şekilde işleyen benzer nitelikteki basit bir sonucu olmalıdır. Bu nedenle, İngilizleri denizde maceraya olan tutkuları ileri itti ve bu onu dünyanın en büyük sömürgecisi yaptı diyebiliriz. Kasıtlı olarak kendi kendine oturup resmi bir tavırla bir sömürgeci olmaya karar verdiğinden değil, ama dehasının doğal işleyişi bu şekilde sonuçlandı. Ancak bu, Britanya İmparatorluğu'nun yeterli bir açıklaması olur mu?³³

Yahudilerin nereye giderlerse gitsinler, mükemmel olduklarını gördüğümüz şeyleri yapacak dehaları olduğuna şüphe yok. Ancak bu, dünya konseyleri için her ülkenin Yahudileri arasında var olan ilişkileri, dünyanın geri kalanını sarsıcı bir şaşkınlıkla kıran muazzam olayları önceden bilmelerini, bir toplantıda ortaya çıktıkları pürüzsüzlüğü ve hazırlanmışlığı açıklıyor mu? Hepsinin hemfikir olduğu bir dünya programıyla Paris'te zaman

³⁰ Bk. Tekin Önal, "Sykes-Picot Antlaşması'ndan İsrail'in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi", *Journal of History School*, 44, 2020, s. 249-250; ayrıca bk. Necmettin Alkan, *Nili: Ortadoğu'da Casuslar Savaşı*, Kronik Yayınları, 2017.

³¹ Zion, 1934, s. 25-26.

³² Zion, 1934, s. 26.

³³ Zion, 1934, s. 26.

verildi mi?³⁴

Dünya uzun zamandır -başlangıçta sadece birkaçı, ardından hükümetlerin gizli departmanları, ardından halk arasındaki entelektüeller, şimdi giderek daha fazla sıradan insanların kendileri- Yahudilerin diğer tüm uluslardan farklı bir ulus olduğundan şüpheleniyor³⁵. Ve gizemli bir şekilde milliyetlerini kendilerinin veya dünyanın benimseyebileceği herhangi bir yolla batıramazlar, ancak aynı zamanda bir devlet oluştururlar, ulusal olarak bilinçlidirler, yalnızca ortak bir savunma ve ortak bir amaç için bilinçli olarak birleşmişlerdir³⁶.

Theodor Herzl'in ortak bir düşman tarafından bir arada tutulan Yahudi ulusu tanımına geri dönün ve sonra bu ortak düşmanın Yahudi olmayan dünya olduğunu düşünün. Kendisinin bir millet olduğunu bilen bu halk, bu gerçek karşısında gevşek bir şekilde örgütsüz mü kalıyor? Diğer alanlardaki Yahudi kurnazlığı gibi olmazdı. Yahudilerin Amerika Birleşik Devletleri'ndeki çeşitli örgütler etrafında ne kadar sıkı bir şekilde birleştiğini gördüğünüzde ve deneyimli ellerle bu örgütlerin baskılarına nasıl katlandıklarını gördüğünüzde amaçlarına ulaşma kararlılıklarını da görebilirsiniz³⁷. En azından bir ülke için değil, Yahudilerin yaşadığı tüm ülkeler için yapılabilir veya yapılmıştır³⁸.

Her halükarda, 25 Haziran 1920 tarihli Amerikan İbranicesinde Herman Bernstein şöyle yazıyor: "Yaklaşık bir yıl önce, Adalet Bakanlığı'ndan bir temsilci, Profesör Nilus'un 'Yahudi Tehlikesi' kitabının bir kopyasını bana verdi. eserle ilgili fikrimi sordu, el yazmasınının 1905'te yayınlanan ve daha sonra bastırılan bir Rusça kitabın çevirisi olduğunu söyledi³⁹.

El yazmasınının Siyon'un Bilge Adamları'nın "protokollerini" içermesi ve Basel'deki Siyonist Kongre'nin gizli bir konferansında Dr. Herzl tarafından okunması gerekiyordu. Çalışmanın muhtemelen Dr. Theodor Herzl'e ait olduğu görüşünü dile getirdi. El yazmasını gören bazı Amerikalı Senatörlerin, yıllar önce Yahudiler tarafından hazırlanmış bir planın şu anda uygulanmakta olduğunu ve Bolşevizm'in yıllar önce dünyayı yok etmeye çalışan

³⁴ Zion, 1934, s. 26.

³⁵ Barr James, *A Line in the Sand – Britain, France and the Struggle for the Mastery of the Middle East*, London, Simon and Schuster, 2011, s. 32

³⁶ Zion, 1934, s.26-27.

³⁷ Ergenekon Savrun, "From Sykes-Picot to Present; The Centenary Aim of The Zionism on Syria and Iraq", *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(2) , 2017, s. 80-81

³⁸ Zion, 1934, s. 27.

³⁹ Zion, 1934, s. 27.

Yahudiler tarafından planlanmış olduğunu görünce şaşırdıklarını söyledi."⁴⁰.

Bu alıntı, yalnızca, bu belgeyi Bay Bernstein'a sunanın Birleşik Devletler Hükümeti Adalet Bakanlığı'nın bir temsilcisi olduğu ve onun hakkında belli bir görüş bildirdiği gerçeğini kayıt altına almak için yapılmıştır, yani, "çalışma muhtemelen Dr. Theodor Herzl'e aitti". Ayrıca "bazı Amerikalı Senatörler", 1905 yılındaki bir yayının önerdiği ile 1920 yılının ortaya koyduğu şey arasındaki karşılaştırmayı görünce şaşırdılar⁴¹.

Olay, bugün büyük ölçüde Yahudi çıkarlarının elinde veya etkisi altında olan bir hükümet temsilcisinin eylemiyle meydana geldiği için daha da endişe verici. Faaliyet öğrenilir öğrenilmez araştırmacının durdurulması muhtemeldir. Ancak, verilen ve görünüşte itaat edilen emirler ne olursa olsun, soruşturmanın durmamış olması da aynı derecede olasıdır⁴².

Ancak Birleşik Devletler Hükümeti bu konuda biraz geç kaldı. En azından diğer dünya güçleri için, bazıları yıllarca önce gelmişti. Protokollerin bir nüshası British Museum'da saklanmıştır ve üzerinde bu kurumun "10 Ağustos 1906" mührü bulunmaktadır. Notlar muhtemelen 1896'ya veya daha önce Dr. Herzl'den alıntılanan sözlerin yılına aittir. İlk Siyonist Kongre 1897'de toplandı⁴³.

Belge, talihsiz başlığına rağmen dikkatleri üzerine çeken bir himaye altında yakın zamanda İngiltere'de yayınlandı. Eyre ve Spotiswoode, İngiliz Hükümeti'nin atanmış matbaacılarıdır ve broşürü çıkarırlar da onlardı. Sanki Washington'daki Hükümet Matbaası onları bu ülkede basmalı gibiydi. Yahudi basınından olağan itirazlar gelirken, London Times bir incelemede tüm Yahudi karşıtı saldırılarını "yetersiz" olarak ilan etti⁴⁴.

The Times, bu ülkede muhtemelen durumun ne olacağını fark etti, ayrıca Yahudi savunucular protokollerin metnini olduğu gibi bırakırken, anonimliklerine büyük önem veriyorlar. Belgenin özüne atıfta bulduklarında, çok sık yinelenen bir sözcük biçimi vardır - "Bu bir suçlunun veya bir delinin işidir."⁴⁵

İsim eklenmemiş protokoller, çoğunlukla orada burada el yazmalarında görülüyor, arkasında durmaya istekli hiçbir otorite tarafından desteklenmeden elden ele zahmetli bir şekilde kopyalandı. Hükümetlerin gizli dairelerinde titizlikle okudular ve üst düzey yetkililer

⁴⁰ Zion, 1934, s. 27.

⁴¹ Zion, 1934, s. 28.

⁴² Zion, 1934, s. 28.

⁴³ Zion, 1934, s. 28.

⁴⁴ Zion, 1934, s. 28.

⁴⁵ Zion, 1934, s. 29.

arasında birinden diğesine geçtiler, içeriklerinin katıksız gücüyle güç ve prestijde artmaya devam ettiler. Bir suçlu ya da bir deli için olağanüstü bir başarı! Sahip olduğu tek kanıt, içinde taşıdığı şeydir ve bu içsel kanıt, London Times'ın işaret ettiği gibi, dikkatin odaklanması gereken nokta ve Yahudi çabasının bizi uzaklaştırmak için harcandığı noktadır⁴⁶.

Protokollerin şu andaki ilgisi şu sorulara dayanıyor: Yahudiler organize bir dünya sistemi mi? Politikası nedir? Nasıl çalışıyor?

Bu soruların tümü Protokollerde tüm dikkatleri üzerine çekmektedir. Onları tasavvur eden akıl kim olursa olsun, insan doğası, tarihi ve parlak bütünlüğü içinde göz kamaştırıcı ve güçlerini döndürdüğü nesnelere korkunç olan bir devlet idaresi bilgisine sahiptir.

Ne deli ne de kasıtlı bir suçlu değil, daha çok bir insana ve bir inanca bağlılıkla yönetilen bir süper-zihin, eğer gerçekten tek bir akıl onları düşünmüşse, yazar olabilirdi. Kurgu için fazlasıyla gerçek, spekülasyon için çok iyi korunmuş, hayatın gizli kaynakları hakkındaki bilgisinde sahtecilik için fazlasıyla derin⁴⁷.

Şimdiye kadar Yahudilerin ona yönelik saldırıları, Rusya'dan geldiği gerçeğini büyük ölçüde gösteriyor. Bu pek doğru değil. Rusya yoluyla geldi. Protokollerini Rusya'da ilerleyen olaylara göre yorumlamaya çalışan Profesör Nilus tarafından 1905'te yayınlanan bir Rus kitapçığına dâhil edildi. Bu yayın ve yorum, ona bu ülkedeki ve İngiltere'deki Yahudi propagandacılar için yararlı olan bir Rus havası verdi. Çünkü aynı propagandacılar, Anglo-Sakson zihniyetlerde Rusya ve Ruslar fikri etrafında belirli bir düşünce atmosferi oluşturmayı çok başarmışlardır⁴⁸.

Gelmiş geçmiş en büyük sahtekârlıklardan biri. Dünya, gerçek Rus halkının mizacı ve dehasıyla ilgili olarak, Yahudi propagandacıları tarafından esas olarak Amerikan kamuoyuna o kadar kandırıldı ki. Bu nedenle, Protokollerin Rus olduğunu ima etmek, kısmen onları itibarsızlaştırmaktır⁴⁹.

Dahili kanıtlar, Protokollerin bir Rus tarafından yazılmadığını, orijinal olarak Rus dilinde veya Rus koşullarının etkisi altında yazılmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Ancak Rusya'ya giden yolu buldular ve ilk olarak orada yayınlandılar. Diplomatik memurlar tarafından dünyanın her yerinde el yazması olarak bulundular. Yahudi gücü bunu yapabildiği

⁴⁶ Zion, 1934, s. 29.

⁴⁷ Zion, 1934, s. 29.

⁴⁸ Zion, 1934, s. 30.

⁴⁹ Zion, 1934, s. 30.

her yerde, bazen en ağır cezalar altında onları bastırıldı⁵⁰.

Kalıcılıkları akla meydan okuyan bir gerçektir. Yahudi savunucuları, bu ısrarı, Protokollerin anti-Semitik havayı beslediği ve dolayısıyla bu hizmet için saklandığı gerekçesiyle açıklayabilirler. Amerika Birleşik Devletleri'nde beslenecek ya da kendisini hayatta tutmak için hoş yalanlara açgözlülük hisseden geniş ve derin bir anti-Semitik öfke kesinlikle yoktu. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Protokollerin ilerleyişi, yalnızca, önceden gözlemlenen bazı gerçeklere ışık tutmaları ve anlam vermeleri ve bu ışık ve anlamın, aksi takdirde onaylanmamış olan bu belgelere belirli bir konum ve önem verecek kadar şaşırtıcı olması temelinde açıklanabilir. . Saf yalanlar uzun sürmez, güçleri kısa sürede ölür. Bu Protokoller her zamankinden daha canlı. "Her zamankinden daha yüksek yerlere nüfuz ettiler." Kendilerine karşı her zamankinden daha ciddi bir tavır almaya mecbur bıraktılar⁵¹.

Protokoller, örneğin Theodor Herzl'in adını taşısalardı, daha fazla incelenmeye değer olmazdı. Bir ressamın imzasının olmaması bir resmin sanat değerinden ne kadar eksiltirse, anonim olmaları da güçlerini azaltmaz. Aslında, Protokoller bilinen bir kaynak olmadan daha iyidir. Çünkü 1896 yılında Fransa veya İsviçre'de veya o sıralarda bir grup Uluslararası Yahudi'nin bir konferansta bir araya gelerek bir dünya fethi programı hazırladığı kesin olarak bilinseydi, yine de böyle bir programın bir büyük ölçüde bunu yerine getirmek için gösterilen çabalarla doğrulandı. Protokoller bir Dünya Programıdır - buna hiç şüphe yok. Kimin programı makalelerin kendisinde belirtilmiştir. Ancak dış doğrulamaya gelince, hangisi daha değerli olurdu - bir imza mı, altı imza mı, yoksa yirmi imza mı, yoksa bu programı gerçekleştirmek için 25 yıllık kesintisiz bir çaba dizisi mi?⁵²

Bu ve diğer ülkeleri ilgilendiren nokta, bir "suçlunun veya bir delinin" böyle bir programı tasarlamış olması değil, bu programın tasarlandığında kendisini en önemli ayrıntılarıyla gerçekleştirmenin yollarını bulmuş olmasıdır. Belge nispeten önemsizdir; dikkat çeken koşullar çok yüksek derecede önemlidir.⁵³

Sonuç

Yukarıdaki metinde 1920 yılında Victor E. Marden tarafından tercüme edilen "Zion"

⁵⁰ Zion, 1934, s. 30.

⁵¹ Zion, 1934, s. 30.

⁵² Zion, 1934, s. 31.

⁵³ Zion, 1934, s. 31.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Yahudi Yaşlıları Öğretileri” adlı Yahudi Protokollerinin 1934 tarihli giriş üzerinde durulmuştur. Bu metinde Marsden, Rusya’dan kaçarken yanında getirdiği “Jewish Peril” adı verilen ve Rus Siyonistlerin planlarını ortaya koyan ve 8 Mayıs 1920’de Times Gazetesinde yayınlanan protokol metinlerinin ne anlama geldiği açıklanmaktadır. 1920 tarihli Times Gazetesi’nde verilen makalenin son cümlesini analiz edersek:

Burada öncelikle bir "Yahudi Tehlikesi"nden bahsedilmektedir. Ancak bu tehlike okuyucu açısından değerlendirilirken verilen bilgilerin “tipik bir anti-Semitin” elini güçlendirmekten başka bir işe yaramayacağını, ya Yahudileri suçlayıcı bir tavır takınacağını veya omuz silkerek meseleyi görmezlikten geleceğini ki buna “sessizlik komplosu” yakıştırması yapılmaktadır. Eğer bu bilgi ve belgeler bir soruşturmaya konu olacaksa bunun da sonucunda bir "sessizlik komplosu" gündeme gelecektir.

Gazete bu belgelerin ve ortaya atılan iddiaların tarafsız bir şekilde incelenmesinin en çok arzu edilen şey olduğuna işaret ederek, belgeler üzerinde uygulanan İngilizce çevirinin gerçek bir çeviri olmadığını ifade etmektedir. Burada kullanılan kanıtların Yahudiler tarafından yine Yahudilerin hedeflediği bir amacı gerçekleştirmek için yazılmış olduğu gibi Yahudilerden Yahudilere dersler ve ders notları şeklinde ele alınmış görüntüsünü de verdikleri söylenebilir. Eğer bu ikincisi doğruysa, Avrupa düzenini hedef alan böyle bir söylemin hangi koşullarda üretildiğini ve Yahudiler arasında hangi tür acil bir durumla başa çıkmak için oluşturulduğunun belirlenmesi istenmektedir. Bunun için de soruşturma yapmadan tüm meseleyi göz ardı edip arkamızı mı döneceğiz, yoksa kontrol edilmeden yayınlanmış olan böyle bir çalışmanın toplumda açacağı derin yaraların tamiri ve kitabın toplum üzerindeki etkisini ortadan kaldırmak için ne yapılabileceğini mi tartışacağız diyerek yüzyıllardır birlikte yaşanan Yahudi toplumunun Avrupa için taşıdığı büyük tehlikeye dikkat çekilmek istenmiştir.

Zion Metinlerinin bu şekilde ifşa edilmesi aslında Yahudilerin ulaştığı gücün ortaya konulması ve bunun yanı sıra bu gücü kullanım aşamasında nasıl bir yöntem kurgulandığı gösterilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemi icra noktasına çoktan gelindiğine dikkat çeken Marsden, Siyonizm'in korkunç bir şekilde bütün dünyayı sardığını, bütün devletlerin benliğine işlediğini ve Yahudileri istedikleri şekilde yönetebilecekleri yeni bir dünya kurguladıklarını, eğer bu amaca aykırı duracak kim varsa onu elde ettikleri bu ülkelerle ortadan kaldıracıklarını belirten büyük bir plan ve program çizdiklerini belirtiyor.

Marsden aslında bilineni ortaya koymakta ve onun ifşa ettiği bu protokollerin aslında dünyaya bir tehdit ve karşı duruşu kırmayı amaçlayan bir yönü olduğu da aşîkar. Bunu n en açık göstergesi kitabın İngiltere’de basılmış olması ve hedefin sonraki dönemde belirlenecek bir devletin eliyle sisteme dahil edileceğini ifade etmesidir.

Faydalanılan Kaynaklar

1. Alkan, Necmettin, *Nili: Ortadoğu'da Casuslar Savaşı*, Kronik Yayınları, 2017.
2. Catholic Gazette, Şubat 1936.
3. Çiçek, Kemal, “Sir Mark Sykes'ın I. Dünya Savaşı Sonrası Haritalarında Osmanlı Devleti ve Yakınoğu Sınırları”, *Ermeni Araştırmaları*, 2018, Sayı: 60.
4. James, Barr, *A Line in the Sand – Britain, France and the Struggle for the Mastery of the Middle East*, London, Simon and Schuster, 2011, s. 32.
5. Johnson, Robert, “The de Bunsen Committee and a revision of the ‘conspiracy’ of Sykes–Picot”, *Middle Eastern Studies*, 54/4 (2018), s. 611-637.
6. Mark Sykes’in haritaları, (https://en.wikipedia.org/wiki/De_Bunsen_Committee (Erişim: 17.03.2021, 15:27)
7. Önal, Tekin, “Sykes-Picot Antlaşması’ndan İsrail’in Kuruluşuna Kadar Filistin Meselesi”, *Journal of History School*, 44, 2020, s. 249-250.
8. Sakin, Serdar-Kartın, Cengiz, “İngiliz seyyahlar Maunsell, Harris ve Sykes’in gözlemlerinde İran, Irak ve Türkiye”, *Tarihin Peşinde* (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi), Yıl:2014, Sayı: 11, s. 318-321.
9. Sykes-Picot Haritaları, https://tr.wikipedia.org/wiki/Sykes-Picot_Anla%C5%9Fmas%C4%B1#Antla%C5%9Fman%C4%B1n_maddeleri
10. Savrun, Ergenekon, “From Sykes-Picot to Present; The Centenary Aim of The Zionism on Syria and Iraq”, *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, 3(2), (2017).
11. The Morning Post" un eski Muhabiri Victor E. Marsden’e Göre Yahudi Yaşlıların Öğretileri ve Siyonist Protokoller, London 1934.

XIX. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN BALKAN SİYASETİ

*Özge Fatime ORHAN
**Demet POLAT
***Mehmet ÖZ
****Kazım GÖÇER

Atıf Bilgisi

Chicago: Özge Fatime Orhan, Demet Polat, Mehmet Öz, Kazım Göçer, “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkan Siyaseti”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp.159-174.

Apa: Orhan, Ö. F., Polat, D., Öz, M. Göçer, K. (2023), “XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Balkan Siyaseti”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp.159-174.

Özet

Osmanlı Devleti'nin Balkanların Fethinden hemen sonar geliştirmiş olduğu Balkan siyaseti Kolonizatör Türk Dervişlerin bu yeni topraklara gönderilmesiyle başlatılmış ve bu doğrultuda uzun yıllar devam eden bir hoşgörü ve kabullenme siyaseti yürütülmüştür. Bu siyasetin bir gereği olarak Balkanlar Türk yurdu Kabul edilmiş ve Kızıl Elma ülküsü için bir geçiş noktası haline getirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Balkanlar üzerinden önce Doğu Avrupa, sonar Batı Avrupa'nın fethi politikası bu siyasetin bir ürünü olmakla beraber, fetih süreci istenilen beklentileri vermemiş olsa da hoşgörü politikası Türklerin Balkan topraklarında yüzyıllarca kalışını temin edebilmiştir. Hatta Timur'un Anadolu'yu 1402'de beylikler dönemine döndürdüğü sırada Balkanlarda bu hoşgörü politikası sayesinde Türklere karşı hiçbir siyasi ve askeri faaliyetin meydana gelmemiş olmaması, yürütülen politikaların nedenli isabetli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Bu makalede Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da Bizans sonrası uyguladığı politikalarla nasıl kalıcı olmayı başardığını ve bu politikanın ürünlerinin bu gün dahi alınmaya devam etmesinin parametreleri üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Balkan, Bizans, Osmanlı, Siyaset.

Abstract

The Balkan policy, which the Ottoman Empire developed right after the Conquest of the Balkans, started with the sending of the Colonizer Turkish Dervishes to these new lands, and a policy of tolerance and acceptance was carried out in this direction for many years. As a requirement of this policy, the Balkans was accepted as the Turkish homeland and became a transition point for the Red Apple ideal. Although the Ottoman Empire's policy of conquering Eastern Europe and then Western Europe over the Balkans was a product of this policy, the policy of tolerance was able to ensure that the Turks remained in the Balkan lands for centuries, although the conquest process did not give the desired expectations. In fact, the fact that no political and military activity against the Turks took place in the Balkans thanks to this tolerance policy in the Balkans when Timur returned Anatolia to the period of principalities in 1402 is important in terms of showing that the policies carried out were well-directed.

In this article, it will be focused on how the Ottoman Empire managed to be permanent with the policies implemented in the Balkans after the Byzantine Empire and the parameters of the products of this policy

* Müdür Yardımcısı, Kepez Nevin Ahmet Selçuk Anaokulu, ozge_orhan@outlook.com, Orcid: 0009-0004-4108-7541

** Müdür Yardımcısı Seyhan Yeşilevler Şehit Duran Keskin İlkokulu, demetplt76@gmail.com, Orcid: 0009-0009-91552102

*** Müdür Yardımcısı, Seyhan Milli Mensucat İlkokulu, oz_memet@hotmail.com, Orcid: 0009-0000-5294-9099

**** Müdür, Abdülkadir Özkan İlkokulu, bilgiliinsan112@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-7262-0345

continue to be bought even today.

Keywords: Anatolia, Balkan, Byzantine, Ottoman, Politics.

Giriş

Bizans'ta baş gösteren iç mücadeleler sırasında İmparator Kantakuzen'e yaptığı yardımlardan dolayı Sultan Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'ya bir üs olarak 1352 yılında Gelibolu'daki Çimpi kalesi verilmişti¹. Bu tarihten sonra Türkler Rumeliye organize bir şekilde yayılmaya başlamış ve Rumelinin önemli kentlerini feth etme başarısını göstermişlerdir.

Türklerin Rumeliye ve ardından Balkanlara geçişi her bakımdan önemli bir hadisedir. Türkler gelmeden önce Rumeli ve Balkanlar, Bizans İmparatorlarının sürekli çatışma sahalarından biri olmuştur. Balkanlardaki bu istikrarsız durum derebeylik ve feodalitenin yaygınlaşmasına sebebiyet vermiştir². Buna karşılık Türklerin İstanbul ve Rumeliyi ele geçirmesi, Balkanlara yüzyıllarca sürecek bir istikrar getirmiştir.

Latinlerin İstanbul'u ele geçirdiği zaman ortaya koydukları vahşete karşılık, Fatih Sultan Mehmet Han'ın İstanbul'u fethi ve sonrasında halka karşı gösterdiği karizmatik tavır çok önemlidir. Padişahın şehrin imar ve iskanı için ileri gelenleri çağırarak, yapılması gerekenler hakkında bilgilendirmesi, hukukun üstünlüğü ve asayişin korunmasını temin etmesi, Bizans'tan kalan dinî sembollere saygıda kusur edilmeyeceğini ilan etmesi onun bu karizmatik tavrının önemli göstergeleri olmuştur.

Türklerin feth ettikleri ülkelerde ahaliye gösterdikleri hoşgörünün sınırsızlığı, fethedilen topraklarda yaşayanları yüzyıllar sonra bile hayrete düşürmektedir. Bu husus Fatih Sultan Mehmet'in, Katolik Kilisesinin baskılarıyla neredeyse ortadan kalkmaya yüz tutmuş olan, Ortodoks Rum Patrikhanesini yeniden diriltirek³ bütün Osmanlı topraklarındaki Ortodokslar temsil etmeye aday bir kurum haline getirmiştir⁴. Onun bu davranışı günümüz Avrupalı tarihçileri arasında dahi yeterince anlaşılamadığından, bu tarihçilerin bazıları Onun "Hıristiyanlığa geçtiğini" iddia etmek cüretini gösterirler. Oysa Fatih Sultan Mehmet'in bu davranışı, içinde yaşadığı toplumun günlük hayatında birbirlerine karşı sergiledikleri hoşgörünün küçük bir uyarlanışından başka bir şey değildi.

Osmanlı Devleti'nin Rumeli ve Balkanlara geçişi bize göre Hristiyanlık açısından Ortaçağ'ın en

¹ Robert Mantran, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: I, Çvr. Server Tanili, Dördüncü Baskı, İstanbul 2000, s.28

² Necdet Öztürk, "Rumeliye Çıkışımız", *Türklerin Rumeliye Çıkışının 650. Yıldönümü Sempozyum Bildirileri (31 Mayıs-9 Haziran 2002)*, İstanbul 2002, s. 42.

³ Steven Runciman, *The Great Church in Captivity a Study of the Patriarchate of Constantinople from the Eve of the Turkish Conquest to the Greek War of Independence*, Cambridge University Press, 1992, s. 168.

⁴ Vecdi Akyüz, "Eski Hukukumuzda Gayrimüslimlerin Din ve Vicdan Hürriyeti", *Osmanlı'da Din-Devlet İlişkisi*, İstanbul 1999, s. 227.

önemli hadiselerinden biridir. Çünkü bu dönemde Ortodoks Hristiyanlık kültür ve mirası yok olmak tehlikesiyle karşı karşıyaydı. Öyleki, Katolik kilisesi, İstanbul'u ele geçirmeyi ve tüm Ortodoksları Katolikleştirmeyi tasarlamaktaydı⁵. Bunun için de bir taraftan Latinleri kullanarak İstanbul'un işgalini gerçekleştirmiş⁶, diğer taraftan Balkanlardaki istikrarı ortadan kaldırarak, bu topraklardaki Hristiyanları birbirine kırdırtmaktaydı⁷.

Fatih İstanbul'u aldığı anda patriklik makamı boştu. Kilise hukuku, patrik makamını terk ettiğinde, o patrikhanenin kapandığını kabul eder. Bu yüzden Fatih, İstanbul Rum Patrikliği makamına 1 Haziran 1453'te Georgios Kourtesios Skho-larios'u getirdi ve kendisine II. Gennadios adı verildi⁸. Demek ki, Ortodoks Rum Patrikhanesi, Fatih'in bu teveccühü sayesinde bugün varlığını sürdürmektedir. Aksi olsaydı, Fatih, bir kardinal atayarak İstanbul'u 1204-1261 yılları arasında olduğu gibi Katolik merkezi yapabilir veya hiçbir harekette bulunmayarak, patrikhanenin ilelebed kapanmasını da sağlayabilirdi⁹.

Fatih Sultan Mehmet'in Gayrimüslimler için uyguladığı bu politika sadece Ortodoksları devletle bütünleştirmek amacıyla atılmış bir adım değildir. Eğer böyle olsaydı, Sırbistan'ın fethi sırasında 1459'da Sırp Patrikhanesi'nin kapatılması yerine, bu patrikhanenin de yaşamasına veya daha sonra Ermenilere verilecek olan imtiyazlarda olduğu gibi ayrı bir patriklik kurulmasına izin verebilirdi¹⁰.

Fatih'in bu politikasının temelinde merkezi yönetimi hakim kılarak, gayrimüslimleri denetim altına almak olduğu söylenebilir. Ortodoks Rum Patrikhanesinin ihyası, Ermeni Patrikliğinin yeni bir patriklik olarak düzenlenmesi, Sırp patrikhanesinin kapatılması ve kiliselerinin İstanbul Ortodoks patrikhanesine bağlı olan Bulgar Başpiskoposluğuna devredilmesi hep bu amaca yöneliktir.

Fatih'in bu davranışının altında yatan bir başka sebep ise, Balkanların fethi esnasında görülmüştür ki, burada çok çeşitli milletlerden oluşan bir dil karmaşası, mezhep karmaşası yaşanmaktadır. Buna karşılık Bizans döneminden beri bu topluluklar dini müesseseler vasıtasıyla idare edilmekteydi. Fatih dini ayinlerde Latince yerine Rumca kullanılıyor olmasının Türkler için bir fırsat olduğunu düşünmüştür. Rumcanın bu özelliğini iyi değerlendiren Padişah, yüzyıllar sürececek bir Türkçe eğitim yerine, zaten ayin dili olarak kullanılmakta olan Rumca'nın bu işlevi üstlenebileceğini, kısa bir sürede bütün Ortodoks aleminin bu dili benimseyeceğini ve bu sayede Osmanlı Devleti'nin, baskıcı değil, birleştirici bir rol oynayarak Balkanlarda yüzyıllar sürebilecek yeni bir hakimiyet sistemi

⁵ Niyazi Berkes, "Osmanlı İmparatorluğu ve Ortodoks Kilisesi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Din ve Devlet İlişkisi* (Editör: Vecdi Akyüz), İstanbul 1999, s. 211.

⁶ Yavuz Ercan, "Fatih'in Kilise Politikası", Basılmamış Bildiri Metni.

⁷ T.W. Arnold, *İntişar-ı İslam Tarihi*, Ankara 1971, s. 234 vd.

⁸ Bülent Atalay, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul 2001, s. 2-3.

⁹ Ercan, *a.g.b.*, s. 9.

¹⁰ Ercan, *a.g.b.*, s. 10.

kurabileceğini tasarlamıştır.

Fatih'in bu projesi sonraki padişahlar döneminde iyi anlaşılmadığından, bölgeye tayin edilen din adamları ve voyvodalar takip edilmemiş, Ortodoks Rum kökenli bu yetkililer kendilerini Balkan toplumlarından daha üstün gördüğünden, Rumca yüzyıllar sonra da sadece bir ayin dili olarak kullanılmaya devam etmiştir. Gelinek noktada devlet, saraya alınan devşirmelerin de etkisiyle, gayrimüslim toplulukların devlet katındaki derecelerini belirlemek ve onları daha iyi tanımlayabilmek için mezhepsel farklılıkları öne çıkaran bir sınıflandırmaya tabi tutarak, birbirinden ayrı milletler olarak düzenlenmelerini sağlayan yeni bir sistem icat etmiştir. Bu sistem *millet sistemi*¹¹ olarak adlandırılmıştır.

Millet sistemi öncelikle Ortodoksları, Yahudileri ve Ermenileri etkilemiştir. Bir millet teşkil etmeyen gayrimüslim cemaatler ise zaman içinde ya mensup oldukları dinin diğer cemaatleri arasında varlıklarını sürdürmüşlerdir (Marunîler, Yezidiler, Dürziler, Nasturiyer vs.) veya kendi hukukî ve kazaî muhtariyetlerine kavuşmuş, Türklerin sunduğu din ve vicdan özgürlüğünden sonuna kadar istifade etmişlerdir¹².

Türkler, ataları Fatih Sultan Mehmet'in ahdına sadık kalarak, imparatorluğun ortadan kalkmasına kadar, sadece Anadolu'da değil Rumeli ve Balkanlarda da ayrılığı, saldırganlığı ve kargaşayı körükleyen değil, daima birleştirici olmayı, sükuneti ve barışı muhafaza etmeyi amaç edinmişlerdir¹³. Osmanlılar, Bizans ve Latinlerin aksine, sürekli aşağılanarak katliamlara maruz bırakılan topluluklara dil, din, adet ve geleneklerini sürdürme, geliştirme ve sonraki nesillere aktarabilme imkânlarını vermişlerdir¹⁴. Hatırlanacağı gibi, Bogomil mezhebine mensup olan Boşnaklar, Osmanlılar gelmeden biraz önce Papanın emriyle slavlara katlettiler¹⁵.

Rumeli ve Balkanların fethinden sonra Slav toplumlar Türklerin egemenliğinde şehirlere dönerek, eşkiyalıktan kurtulmuş, ticaret ve sanatla uğraşan bir millet haline gelmişlerdir. Geniş ve verimli topraklara sahip olan Slav halkları Osmanlı Devleti'nin sağlamış olduğu güven ve istikrar ortamında kendi dilini konuşur, kendi dinini yaşar ve kendi toprağını işlerdi. Bu sebeple XV. yüzyılın ortalarından XVIII. yüzyılın sonlarına kadar bu halklar arasında herhangi bir kargaşa veya isyana

¹¹ Konu hakkında geniş bilgi için bkz. Cevdet Küçük, "Millet Sistemi ve Tanzimat", *Mustafa Reşid Paşa ve Dönemi Semineri Bildirileri (13-14 Mart 1985)*, Ankara 1987, s. 14-23.

¹² Akyüz, *a.g.m.*, s. 228.

¹³ Robert Anhegger, "Bir Hıristiyan ve İki Ermeni: Osmanlı Devleti'nde Hıristiyanlar ve İç Tartışmaları I", *Tarih ve Toplum*, Cilt: VIII, Sayı: 46, Ekim 1987, s. 54.

¹⁴ Zekeriya Kurşun, "Balkan Hezimetinin Diğer Osmanlı Bölgelerine Tesirleri", *Türklerin Rumeliye Çıkışının 650. Yıldönümü Sempozyum Bildirileri (31 Mayıs-9 Haziran 2002)*, İstanbul 2002, s. 49.

¹⁵ Arnold, *a.g.e.*, s. 282-286.

rastlanmaz¹⁶.

Türkler Balkan uluslarına karşı olan bu insancıl tutumlarını 19. yüzyıla kadar hiç değiştirmeden sürdürmüşlerdir. Ancak 1789 yılında patlak veren Fransız ihtilali, Balkan toplumları ile Türklerin arasındaki bu uyumu bozmuştur¹⁷. İhtilalden sonra Balkanlar Avusturya, Rusya ve Fransa'nın kıskırtmalarıyla yeni bir buhran dönemine girmiştir. Sırp, Hırvatlar, Karadağlılar, Rumlar ve son olarak da Bulgarların ayaklanmasıyla Türklerin Balkanlarda kurmuş oldukları güvenlik ve refah kordonu çökmüştür. Ruslar ve Avusturyalılar Slavların arasında en kalabalık kitle olan Sırp, Fransızlar ise, Osmanlıların verdiği dinî imtiyazlar ve pek mahir oldukları ticari zekalarıyla Balkanları yönetmekte olan Rumları ayaklanmaları için teşvik etmişlerdir. Ayaklanan ilk zümre olan Sırp, hedef olarak her ne kadar ilk zamanlar Türkleri seçmişlerse de, daha sonra, kendilerine muhalif gördükleri bütün toplulukları -Rum, Hırvat, Bulgar, Boşnak, Arnavut, Çek, Macar- ayırım gözetmeksizin ve nüfus çoğunluğuna bakmaksızın yok etmeye çalışmıştır. Bunun son örneği 21. yüzyılın ayıbı olan Bosna Savaşı'nda yaşanmıştır.

Sırp ayaklanmaları henüz bastırılmamışken, Mora'da Rumlar ayaklanmıştır. Rumlar Osmanlı İmparatorluğu'nda, Fatih döneminden beri özel bir konuma sahiptiler. Hristiyanlara devlet makamları verilmediği halde Rumlara divan tercümanlığı, Eflak-Buğdan voyvodalıkları ve gizliliği fazla olan devlet görevleri verilmiştir. Zamanla imtiyazmış gibi algılanan bu iltimaslar daha sonra Rumların Ortodoks Hristiyanlığı içinde saygın bir yere oturtmuştur. Bir süre sonra Rumca ile yapılan ayin, slav dilinde yapılan ayinin yerini almıştır¹⁸. Osmanlılar Rum köylüsüne hoşgörü, adalet ve refah sağlamıştır. Yaşadıkları topraklarda Türklerden önceki yaşamlarının aksine toprak mülkiyetine, can ve mal güvenliğine kavuşmuşlardır. Rum köylüsü XIX. yüzyılın başlarında Batı Avrupa köylüsünden daha rahat bir yaşam sürmektedir. Şehirlerde, sahillerde ve adalarda yaşayan, genelde tüccarlık ve gemicilik yapan Rumlar ise daha iyi durumdaydı. Bu yüzyılın başlarında Rumlar nüfuz, servet ve cemaat olarak oldukça gelişmişlerdir.

Rumlar, devletin içte ve dışta uğradığı güç kaybını fırsat bilerek özellikle Fransızların ve Rusların yardımları sayesinde ayaklandılar ve tarihte 1821 Mora İsyanı olarak bilinen hadisenin ortaya çıkmasına sebep oldular. 19. yüzyılın başlarında Türklerin uğradığı en büyük felaket, Mora'da ayaklanan Yunanlıların sergilediği vahşet olmuştur. Tam 50 bin Türk kılıçtan geçirilmiştir¹⁹.

İkinci Mahmut'un Merkezîyetçilik Politikası

¹⁶ Matthew Smith Anderson, *Doğu Sorunu 1774-1923*, (Çvr: İdil Eser), İstanbul 2001, s. 16-17.

¹⁷ A. Aulard, *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi (1789-1804)*, Cilt: I, Ankara 1987, s. 61.

¹⁸ *Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi*, Cilt: XI, İstanbul 1989, s. 362.

¹⁹ Salahi Sonyel, "Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora'daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?", *Belleten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Ankara 1998, s. 111 vd.

II. Mahmut, Balkanlarda baş gösteren ayrılıkçı faaliyetleri ortadan kaldırmak için merkeziyetçi bir politika izlemiştir. Rumeli, Anadolu ve Arab vilayetlerinde merkezi otoriteyi sağlayarak sarayın otoritesini tesis etmek istemiştir²⁰. Padişah, Patrikhane'nin Rumeli ve Balkanlar'daki faaliyetlerini kontrol etmek için tedbirler aldı. Patriklerin isyanlarda taraf olması sebebiyle patrik atama usulünde değişikliğe gidilerek, Rum milleti kimi seçerse onun patrik atanacağı ve yaptıklarından da bütün Ortodoksların sorumlu tutulacağı belirtilmiştir. Böylece patrik vasıtasıyla Ortodokslar, cemaat aracılığı ile de patrikler denetlenecekti²¹.

Bu politikanın ilk meyveleri Patrik I. Konstantinos zamanında alınmaya başlandı. Patrik, asayişin sağlanmasında devletle birlikte hareket edeceğine dair Babiâlî'ye bir mazbata sundu. Onu takiben VI. Grigorios da, Rumların bir fesat yuvası olmaması için çalışmaya başlayacağını bildirdi.

Sultan Mahmut'un attığı bu adımlarla Balkanlarda bir çıban başı olarak görülen Rumların tehlike olmaktan çıkması sağlandı. Devlet bir adım daha ileri giderek önemli bazı konularda Patrikhaneyi devreden çıkararak, Reisülküttablığı Hariciye Nezareti'ne dönüştürüldü ve Patrikhaneyi doğrudan ilgilendiren bütün konu ve davalar burada karara bağlanmaya başlandı²².

Mora isyanından sonra Osmanlı Devleti, Rumların ve dolayısıyla Balkan ülkelerinin idaresi için yeni bazı politikalar yürürlüğe sokmuştur. Balkanlar, yüzyıllardır Rumlar arasından seçilen voyvodaların insafına terk edilmişti. Patrikhanenin teklifi ve devletin takdiri ile tayin edilen bu görevliler, dinî meselelerde de önemli imtiyazlara sahip olmuş, hatta gittikleri yerlerde patrikhanenin yetkilerini de paylaşmışlardır.

Türkler, II. Mahmut döneminden başlayarak, Türk idealinin Avrupa toplulukları yaşam tarz ve seviyesine ulaşmak olduğunu göstermiş ve bu uğurda Senet-i İttifak, Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet kavramlarını toplum hayatına sokmuşlardır. II. Mahmut'un Senet-i İttifak'ı imzalamak zorunda kalması, devleti gayrimüslim tebaa karşısında içinden çıkılması güç durumlara düşürmüştür. Devlet bu güç durumdan kurtulmak ve tepeden tırnağa yenilenmek için bir çok ıslahatlar yapmıştır. Sultan II. Mahmut'un yaptığı ve yapmayı tasarladığı yeniliklerin bir manzumesini oluşturan Tanzimat Fermanı, Anadolu ve Rumeli'de yaşayan tüm halklara yüzyıllardır hiçbir zorlamaya gerek kalmaksızın, insanların refah ve mutluluğunu sağlamak üzere doğal gerekçeler ile sunulan hak ve selahiyetlerin, şimdi bir senet olarak verilmesi, Osmanlı Devleti için aslında küçültücü bir tavır olarak karşılanmıştır. Ancak hukukun kişilerin hegemonyasından kurtarılması açısından bakıldığında Tanzimat Fermanı, Senet-i İttifak ile kaybedilen saray otoritesinin geri getirilmesinden başka bir şey değildir. Tanzimat

²⁰ Atalay, *a.g.e.*, s. 9.

²¹ Atalay, *a.g.e.*, s. 11.

²² Ali Akyıldız, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul 1993, s. 85.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

fermanının içeriğine bakıldığında görülecektir ki, ilk fetih zamanlarından itibaren Osmanlıların tebaaya gösterdikleri sevgi ve şefkat, bu fermanla yazılı olanlardan daha fazladır²³.

Tanzimat fermanı ile Osmanlı devletinde yaşayan gayrimüslimlerin konumları daha belirgin hale getirilmek istenmiştir. Bu sebeple o zamana kadar uygulanan millet sisteminde de değişimler görülmüştür. Reaya konumundaki fertler, şimdi halk statüsüne alınmıştır. Hukukun üstünlüğüne dayalı bir devlet yapısı oluşturularak, patrikhane gibi cemaat kurumları geri plana itilmiş, fert ve devlet ilişkilerinde aracı kurumların ortadan kaldırılmasına çalışılmıştır²⁴.

Osmanlı Devleti'nin bu yeni yüzü Balkan ulusları tarafından farklı algılanmış, toplumların kalkınması için atılan adımlar bir zaafiyetin belirtisi olarak kabul edilmiştir. Mora İsyanı'ndan kısa bir süre sonra bütün Balkanlar'da Türklere karşı dehşet verici kıyım, isyan ve ihtilal hareketleri başlatılmıştır. Yunanlılar ve Sırp lar yayılcı faaliyetlerini sürdürürken, Osmanlıların 400-500 yılda inşa ettikleri ve birer medeniyet abideleri olan camiler, mescitler, çeşmeler, şadırvanlar, surlar, kemerler, köşkler, köprüler, saraylar, kasırlar, kütüphaneler, mezarlıklar ve bilimüm toprak üzerinde yükselen şahikalar hızla yok edilmiş, bunların kalıntıları dahi tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Osmanlı Devleti bu kıyım ve ihtilal hareketleri karşısında tabiki sessiz kalmamıştır. Zamanın en kuvvetli dengelerini kuran Türk devlet adamları, bir yandan savaşları, diğer yandan barışı organize etmişlerdir. Barış sağlandığında, savaşlarda ve isyanlarda yıkılarak tahrip edilen medeniyet sembolleri yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır.

Türkler 1864 vilayet nizamnamesini ilan ederek, Anadolu ve Balkanlar'da bulunan önemli şehirleri imar ve iskan etmeyi amaçlamışlardır. Gayrimüslimler bu nizamname ile vilayetlerden köylere kadar mülki idarenin her kademesinde kendi temsilcilerinin de tayin edilmesini sağladıkları gibi, mahkemelerde de görev almaya başlamışlardır²⁵.

Türkler, Balkanlarda yaşayan ahaliyi teşkilatlandırarak, yoksulluğun getirdiği dış tahrikleri ortadan kaldırmak için, daha önce Müslüman toplumlarda görülmemiş ancak Avrupa'da çokça bulunan bankalar, fonlar, kurum ve kuruluşları faaliyete geçirmişlerdir. İlk defa Ziraat Bankası kurularak Bulgar köylüleri devlet bütçesinden parasal destek görmüşlerdir. Sultan Abdülaziz döneminin önemli devlet adamlarından biri olan ve Tuna vilayetine vali olarak gönderilen Mithat Paşa, belki de ilk defa, Balkanlarda köklü reformlara gidilmesini temin etmiştir.

Osmanlı Devleti Mithat Paşa ve onun gibi reformist valileri vasıtasıyla Balkanlardaki huzursuzluğu ortadan kaldırmak için yerel, sosyal, ekonomik ve demografik gerçekler üzerinde derin

²³ Salahi Sonyel, "Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Son Dönemi", *Pax Ottomana ve Hıristiyan Azınlıkların Durumu, Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 2000, s. 193.

²⁴ Atalay, *a.g.e.*, s. 13.

²⁵ Atalay, *a.g.e.*, s. 23.

bir çalışma başlatmıştır. Bu çalışma sonunda Müslüman-Hıristiyan çatışması görüntüsü veren problemlerin aslında dinsel değil ekonomik olduğu saptanmıştır. Sosyal alanda hayrat ve vakıflar ile giderilmeye çalışılan önemli ihtiyaçlar, bu tarihten sonra projelendirilmeye başlanmıştır. Devlet valilerden aldığı raporlara göre bu projeleri hayata geçirmeye çalışmıştır. Mithat Paşa, Niş'te ilk önce hükümet dairelerindeki müsriflikleri önledi, evlenme üzerindeki maddi baskıyı kaldırdı, nüfus artışını teşvik etti, öksüz çocuklara ıslahhaneler açtırdı ve araba şirketi kurarak halka arzetti. Vergi ıslahına giderek Tuna gazetesi ile emlak, bedel-i askeriye, aşar gibi vergilerin nasıl toplanacağını halka anlattı²⁶.

Devlet Tuna vilayetini kurarken, bölge halklarının huzur ve sükununu bozan Pan-Slaviz politikasını çürütmek, Bulgar gençlerinin eğitimini sağlamak, Rus etkisini yoketmek, Bulgar kilisesinin durumunu iyileştirmek ve Hıristiyan halkın yaşam standartlarını yükseltmeyi amaçlamıştır²⁷.

Osmanlı Devleti'nin aldığı bu tedbirler ticaretin artmasını, endüstrileşmenin yayılmasını, Tuna üstünde dört vapurdan müteşekkil bir vapur işletmeciliğinin başlamasını sağlamıştır. Rusçuk plot bölge seçilerek Türk ve Bulgar çocuklarının karışık eğitim göreceği bir okul açılması temin edilmiştir.

1866'da Rusçukta bir matbaa kurularak Türkçe ve Bulgarca olarak resmi vesika, kitap, ders araçları vs. bastırıldı. Bir İngiliz şirketiyle anlaşarak Rusçuk-Varna arasında demiryolu döşenmesine başlandı. Köylünün tefeciden kurtulması için Menafi-i Umum Sandığı kuruldu. Avrupa'dan tarım makineleri getirildi, tarımda imece usulu kullanılarak ziraat geliştirildi ve daha sonra Ziraat Bankası kuruldu²⁸.

Bütün bu çabalar, Balkanlarda, dış mihrakların teşvikleriyle Türkler aleyhinde birlik ve ittifakların oluşmasını arzu etmeyen Osmanlı Devleti'nin, bütün imparatorluk uluslarını aynı çatı altında toplamayı ve barış içinde yaşatmayı hedefleyen, Osmanlılık politikasının son hamleleri olarak kabul edilmelidir²⁹.

İkinci Meşrutiyet Döneminde Balkan Politikası ve Kiliseler Meselesi.

Osmanlılık Politikası, aslında II. Mahmut Han zamanından beri uygulanmaktadır. Türkler Osmanlı kelimesini bütün İmparatorluğun hakim unsuru olan Türklerin adı olarak değil, "millet

²⁶ Ezel Kural Shaw, "Padişahlar ve Sadrazamlar: Mithat Paşa", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, s. 1300-1301.

²⁷ Shaw, *a.g.m.*, s. 1302.

²⁸ Shaw, *a.g.m.*, s. 1302.

²⁹ Şükrü Hanioglu, "Osmanlılık", *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İstanbul, s. 1390 vd.

sistemi”³⁰ne göre, belge ve kayıtlara kendi ad ve sanlarıyla kaydedilen toplulukların bir ifadesi olarak kullanmışlardır. Bu bakımdan 1870’li yıllara kadar sürdürülen ve Osmanlılık olarak ifade edilmiş olan bu siyaset, devleti bütün kurum, kuruluş ve parçalarıyla bir arada tutmak, toplumun temel katmanlarına eşit statü ve eşit muamele etmek³¹, din, dil, kültür ve örgütlenme serbestiyeti tanımak olarak teşekkül etmiştir³².

Padişah II. Abdülhamit, II. Mahmut’un politikalarını aynen benimsemekte, ancak Patrikhane’nin Balkanlarda sürdürdüğü dil ve din politikasından da rahatsız olmaktadır. Bu sebeple Balkan uluslarının bu dil ve din meselelerinin mutlaka bir çözüme kavuşturulması hususunda kendi muhalifleriyle dahi hem fikirdi. Fakat çıkarılabilecek bir kanunun Osmanlıdan çok Patrikhane ve Yunanistan’ın işine yaramasından, hatta tebaanın Türk kontrolünden çıkarak başka ulusların kontrolüne girmesinden de endişeliydi³³. Bu sebeple elden geldiğince eski kanunları revize etmeye ve sorunlara millet sistemi içinde bir çare bulmaya çalışmaktaydı.

Osmanlı Devleti’nin bir din kuruluşu olarak teşkilatlandığı ancak, devletin çöküş döneminde bir süre kendi halinde devlet kontrolünden uzak kalarak, kanuni olmamakla beraber bir takım siyasi özellikler atfedilen Fener Patrikhanesi, uzun yıllar Balkanlı ulusların kendilerine özgü bir medeniyet kurmalarına, dil ve dinlerini özgürce yaşayıp geliştirmelerine mani olmuştur. Bu yetmezmiş gibi elde ettiği imtiyazları 18. yüzyılın sonlarından itibaren açıkça Türklerin aleyhine, Yunanistan ve Rusya’nın ise lehinde kullanmaya başlamıştır. Bu durum daha II. Mahmut zamanında tespit edilmiş ve bu tür davranışlarda bulunan Patrikhane yetkilileri şiddetle cezalandırılmış olmasına rağmen, Patrikhane II. Abdülhamit zamanında da benzeri tavır ve davranışlar sergilemekten geri durmamıştır. Bunun üzerine Padişah II. Abdülhamit Han, kendi siyasetini, Fener Patrikhanesinin Balkanları Rumlaştırma politikasını engellemek için bu toplulukların kendi din politikalarını ve kiliselerini geliştirmelerine izin verecek şekilde değiştirmiştir. Ancak bu değişikliği yapmak onun ince siyasetiyle değil, onu tahtından deviren İttihat ve Terakki Patrisinin, deyim yerindeyse kaba ve aceleci kararlarıyla bir faciaya dönüşmüştür. Buna rağmen İttihatçıların bu aceleci tavrı, Patrikhanenin dinî kisve altında, Balkan uluslarını kullanmaya zorladığı Rumca’dan kurtardı ancak II. Abdülhamit’in “Patrikhaneyi arka planda bırakan, ama Balkan uluslarının birbirleriyle rekabet içinde kalmasını da sağlayan” politikası yerine, sadece patrikhanenin önünü tıkayan, buna karşılık Balkanlarda milli hareketlenmeyi

³⁰ Nuri Adıyeko, “İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair”, *Pax Ottomana ve Hristiyan Azınlıkların Durumu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000, s. 183 vd.

³¹ Bernard Lewis, “Tanzimat ve Sosyal Eşitlik”, *Belleten*, (Çvr: Mine Yazıcı), Cilt: LXII, Sayı: 234, Ankara 1999, s. 584.

³² Cevdet Küçük, “Abdülhamit II Maddesi”, *DİA*, Cilt: I, İstanbul 1995, s. 219 vd.

³³ Mehmet Akman, “Kilise ve Havraların İslâm-Osmanlı Hukuku Tarihindeki Yeri”, *İLAM Araştırma Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık 1996), s. 140.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

körükleyen ve Osmanlı Devleti'nin büyük topraklar kaybetmesine sebebiyet veren bir politika uygulanarak geri dönülemez bir yola girilmiştir. Milli kiliselerin kurulması yönünde ilk adım Bulgarlar tarafından atılmış olup, Bulgar Eksarhlığı, Patrikhane karşısında başarılı bir mücadele sürdürerek, kendi dinsel kurum ve kuruluşlarını oluşturmayı başarmıştır³⁴. Daha sonra Makedonlar, Lehler, Hırvatlar ve Sırlar da kendi kilise ve din kurumlarında Rumca yerine kendi dillerini kullanmak, kendi dinî anlayışlarını Patrikhanenin direktifleri olmadan uygulamak için harekete geçmişlerdir.

Balkan uluslarının bu tutumu Patrikhane ile aralarında bir kiliseler meselesinin doğmasına sebep olmuştur. Bu mesele İttihat ve Terakki Partisinin seçim vaatleri arasında da yer almaktaydı. Parti, Meşrutiyeti kurum ve kuruluşlarıyla uygulamak ve benimsetmek amacıyla ilk icraatlarından biri olarak bu konuyu kökünden halletmek istiyordu. Ancak Patrikhane Osmanlı devletinin Balkan toplumlarının milli kiliselerini kurmalarına ve kiliselerde Rumca yerine milli dillerin kullanılmasına karşı çıkmaktaydı. Devlet ise Balkanlardaki geleceğini kurtarmak için Balkan uluslarının içine girdiği bu süreci korumakta kararlı görünüyordu³⁵. Aksi halde Patrikhane eski gücünü kazanırsa, bu gücü Rusya ve Yunanistan'ın lehine organize edebilirdi. Osmanlı Devleti 1834'te ilan ettiği son nizamname ile Patrikhaneye verdiği desteği, artık tamamen kendi ihtirasları lehine kullanmak istiyordu³⁶. Osmanlı Devletini böyle bir politikaya yönelten sebep ise Rum Patrikhanesinin meseleyi Ortodoksluk akidelerinden çok Rum ırkçılığına varan bir Rum milliyetçiliğine doğru sürüklemesidir. Patrikhanenin bu tavrı Balkanlardaki parçalanma sürecini hızlandırmaktaydı³⁷. Bu süreci Yunanistan dışında hiçbir Ortodoks cemaat veya devlet desteklemiyor, kendi kiliselerini kurmak bu süreci durdurmanın belki en mantıklı atılımı olacaktır diye düşünüyorlardı³⁸. Osmanlı Devleti ise bu kilise anlaşmazlıklarından doğabilecek olan iç karışıklıkların önüne geçmek için Rumeli vilayetlerinde Sırp, Bulgar, Ulah ve diğer slav ulusların bulunduğu yerlerde kilise ve mekteplerin inşasını gündeme getirdi³⁹. Oysa Patrikhane bütün kiliselerin kendi emrinde olmasını istiyordu. Bunun için de Meclis-i Mebusan'daki Rum mebusları kiliseler meselesinin ele alınmasını engellemeye çalışmıştır. Fakat bunda başarılı olamamıştır.

Kilise meselesi, Meclis-i Mebusan'da görüşüldü ve 19 Ağustos 1909'da yapılan toplantıda, meclisin kilise meselesi halledilmeden tatile girilmesi halinde şiddetli protestoların olacağı bildirildi.

³⁴ Hüdai Şentürk, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ankara 1992, s. 217.

³⁵ BOA, DH, SYS, nr. 29-1/1-6.

³⁶ E. Engelhard, *Türkiye ve Tanzimat-Devleti-i Osmaniye'nin Tarih-i Islahtai-*, (Çvr. Ali Reşad), İstanbul 1328, s. 80, 115.

³⁷ Yavuz Ercan, *Ondokuzuncu Yüzyılda Balkanlar'da Kilise*, Ankara 1987, s. 23.

³⁸ Berkes, "Osmanlı İmparatorluğu ve Ortodoks Kilisesi", *a.g.m.*, s. 219.

³⁹ Atalay, *a.g.e.*, s. 51.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Kilise meselesi son yıllarda pekçok insanın ölmesine sebep olduğundan, halledilmesi elzemdi. Patrikhaneye bağlı çeşitli unsurların lisan meselesinden dolayı rahatsız olduğu muhakkaktı.

Meclisin İzmir ve İstanbul Rum mebusları kilise meselesinin tabii seyrine bırakılmasını istiyorlardı. Çünkü bu konuyu doğrudan Ortodoksların bir meselesi olarak görüyorlardı. Bu sebeple devletin müdahalesini istemiyorlardı. Muhalefetlerini meclisin itibarının zedeleneceği gibi basit bir sebebe bağlıyorlardı. Oysa meselenin başka yönleri de vardı. Özellikle Ulah ve Ortodoks Arnavutlar bu konuda Rumların problem olduklarını düşünüyor ve devletin bu konuya bir an önce açıklık getirmesini istiyorlardı.

Rumlar ise Ortodokslara ait meselelerin sadece patrikhaneyi ilgilendirdiğini ve mezhepler arasında ihtilafa konu olabilecek bir aykırılık olmadığı gibi, var olan ihtilafların da dinî yorumlardan kaynaklandığını, Bulgarlar ile mezhep problemi yaşanmadığını, aksine kiliselerin inşasında Bulgarlarla birlikte çalıştıklarını ve patrikhanenin bu tartışmalardan tamamen uzak olduğu iddia etmekteydiler⁴⁰.

Rum cemaatinin Patrikhaneye bağlı kiliselerde aldığı eğitim, Balkanlardaki bütün cemaat üyelerine aynen tatbik edilmekteydi. Bu eğitim Avrupa'nın her tarafından gelen gönüllü Rumlar tarafından veriliyordu. Bu eğitim Balkan uluslarını Türklere yabancılaştırırken, Avrupa ve Yunan kültürüne ısındırmaktaydı⁴¹.

Osmanlı Devleti, Balkanların Türklerin elinden çıkmasına sebep olabilecek, Patrikhane'nin bu uygulamasının etkilerini ortadan kaldırmak için 7 Eylül 1869 tarihinde "*Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi*"ni ilan etmişti⁴². Bu nizamname ile Rum mektepleri üzerindeki denetimin artırılması düşünülmüştü, ancak beklenen hedefe ulaşamadı. Bu mektepler kısa bir süre sonra Yunanlılık idealinin merkezi durumuna geldi. Bunun üzerine devlet 1869 Nizamnâmesi'nin bazı maddelerini fesh etmek zorunda kaldı. Osmanlı devleti eğitimin temel kurallarından biri olan öğretici atama yetkisini elinde tutmak ve patrikhanenin bu hususta doğrudan Maarif nezaretine bağlı kalmasını sağlamak istedi⁴³. Ancak Yunanistan, Osmanlı Devleti'nin bu uygulamasına karşı çıkmıştır. Çünkü hem Balkanlar'da hem de Anadolu'da kendi propagandasını yapacak Patrikhane gibi önemli bir yandaştan mahrum kalacaktı.

Osmanlı hükümetinin diğer bir amacı da Rumca yerine, Türkçe'nin konulmasını sağlamaktı. Gerçi dinî ayinlerde Türkçe'nin kullanılması düşünülmemişti ama en azından eğitimde Türkçenin kullanılması, Balkanlarda Türk dostluğunu ve müttefikliğini yeniden canlandıracaktı. Daha önce

⁴⁰ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, C. VI, Ankara ts., s. 568.

⁴¹ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. II, İstanbul 1940, s. 612, 621.

⁴² Faik Reşit Unat, *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, Ankara 1964, s. 92.

⁴³ Gülnihal Bozkurt, *Alman-İngiliz Belgelerinin ve Siyasi Gelişmelerin Işığı Altında Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu (1839-1914)*, Ankara 1996, s. 164.

Rumcanın kaldırılmasına Yunanistan ile beraber hareket ederek karşı koymaya çalışan Patrikhane, Türkçenin eğitimde kullanılmasına da karşı çıkmaktan geri kalmamıştır. Patrikhanenin bu tavrını şiddetle reddeden Osmanlılar, Türkçenin resmi dil olması sebebiyle herkes tarafından öğrenilmesinin de mecburi olduğu hususunda direndi⁴⁴.

Osmanlı devletinin kararlı tutumu karşısında Patrikhane bir heyet kurarak konunun hukuki boyutunun incelenmesini istedi. Patrik, Osmanlı hükümetini suçlayarak, *Türklerin amacının Ortodoksları bölmek, Patriğin sıradan bir memur olarak gösterilmesini sağlamak, cemaatler arasında fitne ve nifak çıkarmak olduğunu iddia* etti. Oysa devlet, ayrılıkçı fikirlerle donanmış olan Rumların, Balkan ulusları üzerinde kurdukları hegemonyayı dağıtmak ve bu sayede imparatorluğun üniter yapısını korumak amacındaydı. Buna karşılık Patrikhane, Avrupa devletlerini meseleye bulaştırarak, hükümeti baskı altında tutmaya çalışıyordu. Bunda da başarılı olmuştur. Öyleki devletin önemli makamlarını işgal eden bazı yüksek dereceli devlet memurları Avrupa kamuoyunda meselenin anlaşılmadığını bu sebeple devletin zan altında kaldığını belirterek karşı karşıya gelmişlerdi. Bu da Patrikhanenin konuyu daha fazla kaşımaya sebep olmaktaydı⁴⁵.

İttihat ve Terakki Partisi meseleyi enine boyuna tartışmadan, kiliseler meselesine bir sonuca ulaştırmak amacındaydı. Çünkü devlet Avrupa kamuoyunda Balkan milletlerini birbirine düşüren, dil ve din üzerinden menfaat temin eden taraf olarak gözükmek istemediği gibi, devletin üniter yapısını açıktan tehdit etmeye başlayan Patrikhanenin Balkan ulusları üzerindeki etkisini de ortadan kaldırmayı hedefliyordu. Bu sebeple Patrikhanenin bütün itirazlarına rağmen Meclis-i Mebusan'da görüşülerek 3 Temmuz 1910 tarihinde ilan edilen Kiliseler Kanunu⁴⁶, nunda şu hükümlere yer verilmekteydi:

“Rum Patrikhanesi ile Bulgar Eksarhlığı arasındaki kilise ve mektepmeselesini kanunla düzenlemek; kilise ve mekteplerin paylaşımını nüfus oranına göre yapmak, ancak çiftlikleri hariç tutmak; aynı mahalledeki cemaatlerden kilise ve mektep kimin adına ise onun olması, ancak bu cemaatin nüfusu 1/3'e düşmüş ise, kilise ve mektebin karşı tarafa verilmesi, nüfusu az olanlara yeni kilise ve mektep yapılması; nüfusu yakın olanlara kilise ve mektepten birini tercih hakkı verilmesi, kilise sahipleri 1/3'ten az ise kilisenin çoğunluğa verilmesi; yeni yaptırılacak kilise ve mekteplerin tahsisatının hükümete bırakılması; kanundan sonra mezhep değiştirenlere kendi kilise ve mekteplerini yapma hakkı verilmesi; nöbetleşe kilise kullanımının kaldırılması; kilise ve mektep gelirlerinin Nizamiye Mahkemelerinde karara bağlanması; yeni inşaat veya yapılacak değişikliklerin vilayet idari meclislerinde karara bağlanması...” hükme bağlanmıştır.

Kanun maddelerinin uygulanması Dahiliye Nezareti, Adliye Nezareti ve Mezahip Nezareti'ne

⁴⁴ Tanin, 17 Haziran 1909.

⁴⁵ İkdam, 15 Ocak 1911.

⁴⁶ Takvim-i Vekayi, Sayı: 575, 7 Temmuz 1910.

verilmiştir. Kanun'un uygulaması için yapılan incelemeler sonucunda Manastır, Filorina, Kırçova, Ohri, Pirlepe, Behište ve Kesriye'ye bağlı köylerde Patrikhane için 19 kilise, 21 Mektep, Bulgar Eksarhlığı için 15 kilise, 14 mektep yapılması gerekiyordu⁴⁷.

Patrik hane mektepler meselesi ile çıkan bu kanunun, patrikhanenin ananelerine aykırı olduğunda ısrarcıydı. Patrikhanede yapılan toplantılar sonucunda hükümet kararlarının tanınmaması yönünde bir karar alındı ve devlet tarafından atınmış olan öğretmenler görevden alınarak yerlerine Patrikhanenin eğitimcileri yerleştirildi⁴⁸. Bunun üzerine devlet patrikhaneyi denetleme yetkisini kullandı. Yapılan incelemeler sonucunda Patrikhanenin bu tarihlerde çıkan Trablusgarp Savaşı'nı fırsat bilerek devlet aleyhinde siyasi faaliyetler yürüttüğü, saray muhalifi grup ve kuruluşlarla ittifaklar içinde olduğu ve mekteplerin iç yapısında Yunanlı gönüllülere yer vermeye başladığı tespit edilerek, meselenin tahkik edilerek sorumluların cezalandırılmasına karar verilmiştir.

Kiliseler meselesi bazı tarihçilerimize göre Balkan ittifakının doğmasına zemin hazırlamış, bazılarına göre ise ortaya çıkan olumsuz tablo tamamen tesadüfidir. Kanunun çıkmasının Balkanlardaki çatışmayı ortadan kaldırdı diyenlerin başında gelen İsmail Hami Danişmend, Balkanlardaki mezhep çatışmalarının, bu toplulukların uzun seneler ittifak kurmasını engellediğini, Patrikhanenin Bulgar Eksarhlığını kurmasına, Sırların kendi lisanlarında ayin ve eğitim yapmalarına karşı çıkması bu toplulukların devamlı Osmanlıya muhtac olmalarını elzem kıldığı, bunun da bir ittifakı engellediğini belirtmektedir. İsmail Hami Danişmend, Patrikhane ile Balkan ulusları arasındaki bu sürtüşmenin kaynağında II. Abdülhamit'in politik tutumunun etkisi olduğunu belirtmektedir. Oysa İttihat ve Terakki'nin "Kiliseler Kanunu" çıkarmakla Ortodoks birliğinin kurulduğunu, ilk işlerinin de Osmanlıya karşı harekete geçmek olduğunu söylemektedir. Danişmend, zamanın önemli devlet adamlarından biri olan Atina Maslahatgüzarı Galib Kemâlî'nin hükümeti uyardığını, kanunun çıkması halinde ortaya bir Ortodoks-Balkan İttifakının çıkabileceğini söylemesine rağmen, Sadrazam Said Paşa'nın hiçbir tedbir almadığı, bu uyarıyı hükümet nezdinde dile getirmediğini ifade eder⁴⁹.

Bir diğer görüşe göre "Kiliseler Kanunu" aslında bu ittifakın bir tetikleyicisi değildir. Çünkü Temmuz 1910'da çıkan kanunun uygulanma imkanı bulamadığı, uygulama ile aynı tarihlere rast gelen Trablusgarb Savaşı sebebiyle inşaa edilecek kilise ve mekteplere harcanacak yüklü meblağların (1.517.342 kuruş) devlet bütçesine ağır bir yük getireceği düşünülerek, uygulamadan kademe kademe vazgeçilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Konunun uzmanlarından olan Dr. Bülent Atalay bu ifadesine dayanak olarak İttihatçıların muhaliflerinden Mehmed Selahaddin Bey'in hatıratında geçen bir bahsi göstermektedir: Buna göre, Trablusgarb Savaşı sırasında Sadrazam Said Paşa İtalyanların muhtemel

⁴⁷ Atalay, *a.g.e.*, s. 55.

⁴⁸ *İkdam*, 31 Mart 1911.

⁴⁹ İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt: IV, İstanbul 1972, s. 383 vd.

bir saldırısından çekinerek, mühim bir askeri kuvet ile Anadolu sahillerine çekilmişti. Bunu fırsat bilen Sırbistan ve Bulgaristan 13 Mart 1912’de Yunanistan’ı da yanlarına alarak Makedonya’yı paylaşmaya karar vermişlerdi. Ancak Yunanistan’ın Makedonya’nın tamamında gözü olması sebebiyle Bulgarları ve Sırları Osmanlı devletine haber vererek Osmanlılar ile ittifak yapmayı çıkarlarına uygun görmekteydi. Ancak Osmanlı devletinin o anki iktidarının Yunanistan’a bakış açısı bu ittifaka engel olur ve Yunanistan’da mecburen bu iki devletle işbirliği yapmıştır⁵⁰.

Eğer biz I. Balkan Savaş’ında İttihat Terakki’nin kiliseler kanununun ilgili tutumunun etkin olduğunu ileri sürersek, o zaman II. Balkan Savaşı’nın, hatta I. Dünya Savaşı’nın çıkış nedenini asla açıklayamayız. Öyleyse, Osmanlı Devleti’ne karşı Balkanlar’da meydana gelen bu ittifakların sebebini “Kiliseler Kanunu”na dayandırmak pek inandırıcı olmaz. Bu ittifakın sebepleri geçmişte olduğu gibi, kanun çıktıktan sonra da iktisadî, sosyal, psikolojik, ve de dinsel olabilir. Fakat gözden kaçırılmamalıdır ki, Balkan uluslarını bir araya getiren başlıca etken bize göre Sırbistan, Bulgaristan veya Yunanistan’ın Osmanlı Devleti’nin bu tarihteki gücünü henüz tam olarak tespit edememiş olmalarıdır ki, hem çekingen hemde saldırgan bir tavır sergilemektedirler. Nihayet birlikte hareket etmeleri halinde bir muvaffakiyetin mümkün olabileceğini, aksi taktirde, tektek hareket etmeleri halinde sonucun her üçü içinde felaket olabileceğinin farkındadırlar. Şimdiye kadar böyle bir fırsatı ele geçirememiş olmaları ise, Osmanlı Devleti’nin sahip olduğu politik güç, ittifak içinde bulunduğu devletlerin bölgedeki etkisi, bu devletçiklerin henüz kendi başlarına hareket kabiliyetlerinin olmayışdır.

Sonuç

Görülmektedir ki, Osmanlı Devleti, Katolik kilisesinin gerek Bizans döneminde ve gerekse Osmanlı’nın çöküş dönemindeki en önemli muhalifidir. Bu muhalefet Ortodoks Patrikhanesinin yeniden ihya edilmesini ve Balkan ulusları dahil tüm Ortodoks dünyasının dinî hürriyetini sağlamıştır. Bunu sağlayan Fatih Sultan Mehmet’in gayesi, Balkanlardaki Türk birliğini pekiştirmektir. Fatih bunu yaparken de Balkan toplumlarıyla aynı inancı paylaşan bir dinî müessese oluşturmak ve bu görevi ona havale etmeyi tasarlamıştır. Fatih tarafından bu amaca yönelik ihya edilen Patrikhane, daha sonra kendi ebedi ihtiraslarına kapılarak, bir Türk kurumu olduğunu unutmuş, Türklerin verdiği imkanları kendi arzuları için ve kendine yandaş olarak gördüğü devletlerin propagandaları için kullanmaya başlamıştır. Bunu yaparken Patrikhane, dinî siyasete alet ederek, uzun yıllardan beri bir ayin dili haline getirilmiş olan Rumca’yı, Balkan uluslarını tek bir çatı altında harmanlamak ve bir Ortodok Rum ulusu yaratmak hayalinin anahtarı olarak görmüştür.

⁵⁰ Atalay, *a.g.e.*, s. 57-58.

1789 Fransız ihtilalinden etkilenen Balkan toplulukları Patrikhanenin bu tutumu nefret ve dehşetle karşılamışlardır. Rumcanın kendilerini uyuşukluğa sevkettiğini, hiç anlamadıkları bir dil ile yüzyıllarca oyalandıklarını, kendi dinlerini terk ederek huzuru başka yerlerde aradıklarını, bunun için de Osmanlı Devleti'nden kendi dil ve diyanetleriyle ibadet edebilecekleri, eğitim yapabilecekleri, Patrikhaneden bağımsız yeni kilise ve mektepler talep etmeye başladılar.

Osmanlı devleti bu talepleri önceleri fazla önemsememiştir. Çünkü böyle bir oluşum hem devleti, hem de devletin Balkanlardaki varlığını tehlikeye düşürecekti. Ancak 1821 Mora İsyanı ve Girit'in elden çıkmasıyla başlayan gelişmeler, asıl tehlikenin Ortodoks kilisesi bünyesinde olduğu, gelecek yüzyılda ulaşılabilecek bir Ortodoks-Balkan milletler topluluğunun Rusya ile ittifak kurması halinde, Osmanlı Devleti için sonun başlangıcı olacağı düşünülerek, ilan edilen Kiliseler Kanunu ile birbirinden bağımsız Balkan milletlerine ait kiliselerin kurulmasının, hem Patrikhanenin önünü alacağını, hem de gelecekte böyle dehşet verici bir birliğin kurulmasını önleyeceğini düşünmüşlerdir.

Kaynaklar

- Aulard, A., *Fransa İnkılâbının Siyasi Tarihi (1789-1804)*, Cilt: I, Ankara 1987.
- Altınay, Ahmet Refik, "Osmanlı İmparatorluğunda Fener Patrikhanesi ve Bulgar Kilisesi", *Tarihi Osmani Encümeni Mecmuası*, nr. 8 (85), İstanbul 1925.
- Akyıldız, Ali, *Tanzimat Döneminde Osmanlı Merkez Teşkilatında Reform*, İstanbul 1993.
- Lewis, Bernard, "Tanzimat ve Sosyal Eşitlik", *Bellekten*, (Çvr: Mine Yazıcı), Cilt: LXII, Sayı: 234, Ankara 1999.
- Atalay, Bülent, *Fener Rum Ortodoks Patrikhanesi'nin Siyasi Faaliyetleri (1908-1923)*, İstanbul 2001.
- Findley, Carter V., *Bureaucratic Reform in the Otoman Empire (the Sublime Porte, 1789-1922)*, New Jersey, 1980.
- İnalçık, Halil, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, (Doktora Tezi'nin 50. yılı), İstanbul 1992.
- Anderson, Matthew Smith, *Doğu Sorunu 1774-1923*, (Çvr: İdil Eser), İstanbul 2001.
- Akman, Mehmet, "Kilise ve Havraların İslâm-Osmanlı Hukuku Tarihindeki Yeri", *İLAM Araştırma Dergisi*, Cilt: I, Sayı: 2 (Temmuz-Aralık 1996).
- İorga, N., *Osmanlı Tarihi*, (Çvr. Bekir Sıtkı Baykal), Ankara 1948.
- Şentürk, Hüdai, *Osmanlı Devletinde Bulgar Meselesi (1850-1875)*, Ankara 1992.
- Öztürk, Necdet, "Rumeliye Çıkışımız", *Türklerin Rumeliye Çıkışının 650. Yıldönümü Sempozyum Bildirileri (31 Mayıs-9 Haziran 2002)*, İstanbul 2002.
- Berkes, Niyazi, "Osmanlı İmparatorluğu ve Ortodoks Kilisesi", *Osmanlı İmparatorluğu'nda Din ve Devlet İlişkisi* (Editör: Vecdi Akyüz), İstanbul 1999.

Adıyeke, Nuri, “İslahat Fermanı Öncesinde Osmanlı İmparatorluğu’nda Millet sistemi ve Gayrimüslimlerin Yaşantılarına Dair”, *Pax Ottomana ve Hıristiyan Azınlıkların Durumu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000.

Anhegger, Robert, “Bir Hıristiyan ve İki Ermeni: Osmanlı Devleti’nde Hıristiyanlar ve İç Tartışmaları I”, *Tarih ve Toplum*, Cilt: VIII, Sayı: 46, Ekim 1987.

Mantran, Robert, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, Cilt: I, Çevr. Server Tanili, Dördüncü Baskı, İstanbul 2000.

Sonyel, Salahi, “Hıristiyan Azınlıklar ve Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Dönemi”, *Pax Ottomana ve Hıristiyan Azınlıkların Durumu*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2000.

Sonyel, Salahi, “Yunan Ayaklanması Günlerinde Mora’daki Türkler Nasıl Yok Edildiler?”, *Bellekten*, Cilt: LXII, Sayı: 233, Ankara 1998..

Akyüz, Vecdi, “Eski Hukukumuzda Gayrimüslimlerin Din ve Vicdan Hürriyeti”, *Osmanlı’da Din-Devlet İlişkisi*, İstanbul 1999

Ercan, Yavuz, *Ondokuzuncu Yüzyılda Balkanlar’da Kilise*, Ankara 1987.

Kurşun, Zekeriya, “Balkan Hezimetini’nin Diğer Osmanlı Bölgelerine Tesirleri”, *Türklerin Rumeliye Çıkışının 650. Yıldönümü Sempozyum Bildirileri (31 Mayıs-9 Haziran 2002)*, İstanbul 2002.

XIX. YÜZYILDA EDİRNE'DE ZİRAİ ve EKONOMİK DURUM

*Dilşad TOSUN
**Ömer Uğur AYDIN
***Osman KÖSEOĞLU
****Habibe KÖSEOĞLU
*****Başer AKKAYA

Atıf Bilgisi

Chicago: Dilşad Tosun, Ömer Uğur Aydın, Osman Köseoğlu, Habibe Köseoğlu, Baser Akkaya, “XIX. Yüzyılda Edirne’de Zirai ve Ekonomik Durum”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 175-196.

Apa: Tosun, D., Aydın, Ö. U., Köseoğlu, O., Köseoğlu, H., Akkaya, B. (2023), “XIX. Yüzyılda Edirne’de Zirai ve Ekonomik Durum”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp. 175-196.

Özet

XIX. yüzyılda Edirne’de zirai kaynakların çeşitli ve bol olduğu tetkik edilebilmektedir. Edirne’de yetiştirilen ürünlerin büyük kısmı öncelikle başkent İstanbul’a nakledilirken, Avrupa ile ticaretin geliştiği bu yıllarda ürünlerin Filibe ve Enez üzerinden Avrupa’ya ulaştırılmasından kaynaklı olarak şehirde canlı bir ticari hayat vardır. Edirne’nin en önemli zirai kaynağı olan ayçiçeği de Osmanlı topraklarına bu yüzyılda Amerika üzerinden getirilmiştir. Bu topraklarda bakla, mercimek, arpa, buğday, üzüm, çavdar, susam, fülful, fik ve daha bir çok zirai ürünün yanı sıra özellikle pirinç Meriç boylarında yetiştirilen en önemli ürünlerdir.

Bu makalede Edirne ticaretine yön veren önemli zirai ürünlerin nasıl, nerede ve hangi imkanlar dahilinde yetiştirilmekte olduğu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Ziraat, Tarı, Ürün, Buğday, Ayçiçeği, Osamanlı.

Abstract

XIX. In the 19th century, it can be observed that the agricultural resources in Edirne are diverse and abundant. While most of the products grown in Edirne were first transported to the capital, Istanbul, there was a lively commercial life in the city due to the fact that the products were transported to Europe via Plovdiv and Enez in these years when trade with Europe developed. Sunflower, the most important agricultural resource of Edirne, was brought to the Ottoman lands through America in this century. In these lands, besides broad beans, lentils, barley, wheat, grapes, rye, sesame, fulful, fig and many other agricultural products, especially rice is the most important product grown in the Meriç region.

In this article, it will be focused on how, where and within what possibilities the important agricultural products that shape the Edirne trade are grown.

Keywords: Edirne, Agriculture, Agriculture, Product, Wheat, Sunflower, Ottoman.

Giriş

* Müdür Yardımcısı, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği İlkokulu, dilsad_can@hotmail.com, Orcid: 0009-0005-6081-7244

** Müdür, Necmi Asfuroğlu Anadolu Lisesi, uguraydin@hotmail.com, Orcid: 0009-0001-8686-8227

*** Müdür, Aksu Topallı İlkokulu, okoseoglu071@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-6871-6264

**** Müdür Yardımcısı, Kepez Altınova İlkokulu, h.koseoglu07@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-5409-8098

***** Müdür, Antakya Aşağıoba İlkokulu, basar_akkaya@hotmail.com, Orcid: 0009-0001-3051-0103

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Edirne'nin bulunduğu coğrafi konum dikkate alındığında, geniş bir plato üzerinde yer aldığı söylenebilir. Bu nedenle, dağlık alanlardan yoksun ve geniş tarım alanlarına sahiptir.

Üzerinde çalışmakta olduğumuz yerleşim birimlerinde Temettü'at Defterlerinden elde ettiğimiz verilere göre, zirai toprak çeşidi olarak mezru tarla, gayri mezru tarla, çayır, bostan vb. toprak birimlerinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu toprak birimlerinde; bakla, mercimek, arpa, buğday, üzüm, çavdar, susam, fülful, fik vb. ürünlerin yetiştirildiği görülmektedir. Bu toprakların içinde bağlar dönüm olarak verilen toprakların % 7' sini, mezru tarlalar % 48,6' sını, gayri mezru tarlalar % 27,6'sını hane sahiplerinin kiracı olarak çalıştırdıkları tarlalar % 10,7' sini, Harir bahçeler % 1,3' ünü, bostanlar % 0,6' sını, bakla % 1,4' ünü, mercimek % 0,1' ini, icara verilmiş tarlaları % 0,3' ünü ve kiraya verilen gayri mezru tarlaları ise % 3' ünü oluşturmaktadır. Bu tarlalar adı geçen yerleşim birimlerinin hemen hemen büyük kısmında vardır. Ancak daha ziyade Müslümanların yoğun oldukları bölgelerde bulunmaları, Müslümanların tarımla yoğun olarak meşgul olduklarını ispatlamaktadır. Bu temettüat defterlerinde yer alan Gayrimüslimlerin ise ziraatten uzak oldukları genel kanı olsa da onların da azda olsa Müslümanlar gibi ziraatle uğraştıkları bir vakıdır. Bu bilgilerin ışığı altında adı geçen yerleşim birimlerindeki topraklardan elde edilen gelirleri şöyle ifade edebiliriz: Bu birimlerdeki topraklardan ziraate elverişli olan bağlar yaklaşık 210 dönüm, 149 nik olup bunlardan elde edilen hasılat bütün hasılatın % 2,46' sına tekabül etmektedir.

Bahsi geçen mahalle ve kariyelerdeki bütün toprakların yaklaşık olarak % 0,69' unu oluşturan mezru tarla ve gayri mezru tarlalardan elde edilen hasılatın tamamının ise 302.797 kuruş olduğu görülmektedir. Mezru tarlalar, üzerinde tarım yapılabilen, muhtemelen arpa ve buğday ekimine ayrılmış yerlerdir. Gayrimezru tarlalar ise ya nadasa bırakılmış alanlar veya herhangi bir ürünün yetiştirilmesine elverişli olmayan otluk araziler, meralar olarak kabul edilebilir.

319 dönüm olan ve toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalardan elde edilen hasılat bütün topraklardan elde edilen hasılatın yaklaşık olarak % 5' ini meydana getirmektedir. 39 dönüm olan harir bahçelerden elde edilen, hasılat 1408 kuruştur. Muhtemelen bu bahçeler dutluk alanlar olup, ipek kumaşların üretilmesinde başlıca malzeme olan ipekböceği kozalarının yetiştirilmesi için gerekli olan dut yapraklarının yetiştirildiği alanlardır. Bostanlar ise yaklaşık olarak 20,5 dönüm olup bunlardan elde edilen hasılat 189 kuruştur. Bakla yetiştirilen alanlar ise 43,5 dönümdür. Bunlardan elde edilen hasılat 127,5 kuruştur. Mercimek yetiştirilen alanlar ise 5,5 dönüm olup 64,5 kuruş geliri vardır.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz hane sahiplerinin kiracı oldukları tarlalar gibi bir kısım tarlalar ise bu hane sahipleri tarafından kiraya verilmiştir. Bunların yaklaşık 9 dönüm olduğu anlaşılmaktadır ve bu tarlalardan 980 kuruş hasılat elde edilmiştir. Aynı şekilde, kiraya verilmiş olan gayrimezru tarlalar 92 dönüm olup bunların tüm toprakların % 3' ünü oluşturduğu ve hasılatının 19,5 kuruş olduğu

ortaya çıkmaktadır.

Hayvanların otlak alanları olduğunu düşünebileceğimiz veya yine hayvanlara kışlık temini maksadıyla büyümeye bırakılmış otluk alanların olması muhtemel çayırların sadece 3 dönüm olduğu görülmektedir.

Çöke Nahiyesi Malkoçlar Karyesi, Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi, Edirne kazası Muradanlı Karyesi, Üsküdar Nahiyesi Yenibeyli Karyesi ve Nefs-i Edirne ile buraya bağlı Balaban Paşa Mahallesi ve Aya Nikola Mahallesi'nde toplam 15.276,5 dönüm arazi bulunmakta olup; bu araziden toplam 285.023,5 kuruş gelir temin edilmiştir.

Defterlerde, ekili tarlalar, “mezru tarla” olarak gösterilmiştir. Kiraya verilenler ile o yıl boş bırakılanlar “gayri mezru tarla” ifadesiyle kaydedilmiştir¹. 15.276,5 dönümlük arazinin mezru tarla kısmı % 26.87'lik bir orana sahip olup, bunlardan elde edilen gelir, tüm gelirin, yaklaşık % 88,5'ini oluşturmaktadır. Bu yerleşim birimlerinde çok geniş alanlar kaplamadığı anlaşılan, ancak, muhtemelen taşlık, kıraçlık ve ekime elverişli olmayan alanlar olan “gayri mezru tarlalar” ise, yekün arazinin, yaklaşık % 9,8'ini teşkil etmektedir.

Mezru ve gayri mezru tarlalardan sonra; bağ, bahçe ve bostanlara yer verilmiştir. Meyve bahçeleri sadece “bahçe” diye yazılırken; harir bahçeleri (dut) ve zeytinliklerin ayrıca kaydedilmesi istenmiştir.

Bağ ve bostanlar daha ziyade 1-2 dönümlük, hatta bir kısmı da, 1-2 evleklik² yerlerdir. sadece ailenin ihtiyacını karşılayacak kadar mahsul alınan küçük bağların üzümleri için öşür tahakkuk ettirilmemiştir. Temettü defterlerindeki bu bilgiler, ziraat yapılan alanlar hakkında bilgi verdiği gibi, bu toprakların ne kadarının ekili, ne kadarının dikili sahalara ayrılmış olduğu ve bunların büyüklüklerine göre sınıflandırma yapılmasına da imkân vermektedir³. Edirne ve çevresinde, geniş alanlar kaplaması gerekirken; sadece 400,5 dönüm olan bağlardan, bütün gelirin sadece % 7,72'sinin sağlandığı anlaşılmaktadır.

Temettü'at Defterleri'nden elde edilen bilgiler ışığında, hane sahiplerinin, tahririne katıldıkları yerleşim birimleri dışında bazı köy ve beldelerde de topraklarının olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlardan 3310 kuruş gelir temin edilmiştir⁴. İpek yetiştiriciliğinde önemli bir faktör olan dut ağaçlarının bulunduğu alanlar olan “harir bahçeler” 9155 dönümdür ve toplam arazinin, yaklaşık % 60'ını oluşturmaktadır. Bu bahçelerden elde edilen gelir, toplam gelirin % 2,42'sidir.

Birinci Dünya Savaşı'ndan önce, memlekette yaygın bir halde bulunan ipekli mensucatın ve bilhassa ham ipek imalatının başlıca merkezleri; Bursa vilâyeti ile, Cebelü Lübnan Sancağı ve Suriye,

¹ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 406.

² Evlek, bağ ve bostanlarda kullanılan ¼ dönümlük bir ölçü birimidir.

³ Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 407.

⁴ BOA, *ML. VRD. TMT.*, nr. 5847,5867.

Halep, Selânik, İstanbul ve Edirne vilayetleriydi⁵.

Yukarıdakilerin dışında kalan bahçeler 2 dönüm olup; çayırlar 3 dönüm, sebze bahçeleri ise 8 dönümdür. Bu 13 dönümlük bahçeden elde edilen gelir ise, yaklaşık 480 kuruştur.

Buradan anlaşılmaktadır ki, bu yedi yerleşim biriminde yoğun bir tarımsal faaliyet sürdürülmemektedir. Hane sahipleri, sadece, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak ve yükledikleri vergileri ödeyebilecek kadar bir toprağı işletmektedirler. Bu durum, tımar sisteminin giderek ortadan kalktığı ve özel mülkiyetin geliştiğinin bir göstergesidir.

b. Toprağın Mahallelere Göre Dağılımı 1260/1844 tarihli Temettü'at Defterlerine göre 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiye'den oluşan yerleşim birimlerinde toplam olarak 149 nik, 2973 dönüm arazinin olduğu anlaşılmaktadır. Bu arazinin yerleşim birimlerine dağılımı ise şöyledir:

Bağların bir kısmının mezru tarla diğer kısmının gayrimezru tarla olarak verildiği anlaşılmakta olup, hane sahiplerinin diğer bir kısım bağlarda kiracı olarak çalıştıkları da tespit edilmektedir.

Nefsi Kızanlık toprağında genellikle bağlık alanlar tespit edebiliyoruz. Bu bağların alan ölçüleri nik ve dönüm olarak verilmektedir. Bunlar yaklaşık olarak 149 nik ve 19 dönümdür.

Mezru tarla olarak 51,5 dönüm bağın olduğu dikkati çekmektedir. Bununla beraber hane sahiplerinin başkalarına ait yerleri işlemek suretiyle, kiracı konumunda oldukları tarlaları ise 66 dönümdür. Nefsi Kızanlık toprağında bağların toplam 1 nik olduğu görülmektedir. Yine aynı yerde 1 dönüm de mezru tarla bulunmaktadır. Nefsi Kızanlık toprağına ait Temettü'at Defterinde mezru tarla ve 50 dönüm kiraya verilmiş ancak üzerinde ne tür ürünlerin yetiştirildiğini bilmediğimiz tarlalar bulunmaktadır.

Aynı defterde kayıtlı olan Yemişler Kariyesi'nde 14,5 dönüm mezru tarla, Aşıklı Kariyesi'nde 6 dönüm, Cedid Kariyesi'nde 12 dönüm, Surtalar Kariyesi'nde bulunan Gayrimüslimlere ait 11 dönüm mezru tarla bulunmuş olup tüm toprakların % 1,7' sini teşkil ettiğini anlamaktayız.

Geçitdere Kariyesi'nde ise; 14 dönüm bağ bulunuyordu buradaki reyanın 132,5 dönüm bağı vardı. Nefsi Kızanlık toprağında Surtalar kariyesinde kiraya verilmiş olan tarlalar 16 dönüm olup bunların Gayrimüslim reayaya ait olduğu anlaşılmaktadır. Buçuktepe Mahallesi'nde bulunan bağlık alanların dönüm olarak bütün topraklara oranı % 5,54' dür. Aynı şekilde harir bahçeleri ise % 1,31' lik alanı kapsamaktadır. Çöke Nahiyesinde bulunan Hacı Baba Tekkesi ahalisine ait sadece 2 dönüm bağ ve 48 dönüm kiraya verilmiş tarla tespit edilmektedir. Yine Çöke Nahiyesi Hacı Baba Tekkesinde oturan reyanın 23 dönüm bağı, 205 dönüm kiraya verilmiş tarlası bulunmaktadır. Bağların oranı % 0,8, kiraya verilmiş tarlaların oranı ise % 6,9' dur. Manastır Kariyesi Nefsi Emir Çelebi Mahallesi'nde Müslümanların 8 dönüm tarlası ve 9 dönüm kiraya verilmiş tarlası olduğu anlaşılmaktadır. Manastır nahiyesi Salariye Beyi Kariyesi ahalisinin yaklaşık 1000 dönüm gayri mezru tarlası bulunmakta olup bu tarlalardan mezru tarlaların bütün topraklara oranı %13,95, gayrimezru tarlaların oranı ise %

⁵ Eldem, *a.g.e.*, s. 73.

19,71'dir. Aynı yerde 12 dönüm bostan, 92 dönüm kiraya verilmiş gayrimenzru tarla bulunmaktadır.

Bu mahallede yaşayan gayrimüslimlerin ellerinde bulunan toprakların bütün topraklara oranı mezru tarlalarda % 14,5, gayrimenzru tarlalarda ise % 8'dir. Manastır Kurtlar kariyesinde Müslüman ahalinin ellerinde bulunan mezru tarlalar bütün toprakların % 18,23'üne tekabül etmektedir.

Bununla beraber Divan-ı Sefer mahallesinde ise herhangi bir toprak kaydına rastlanılamaması bu mahallede oturanların topraklarının başka yerlerde bulunduğu işaret etmektedir.

Yetiştirilen Ürünler

Edirne vilayeti Tunca ve Meriç Nehrilerinin suladığı ova üzerinde bulunan geniş bir mezraya sahiptir. Bu mezra her türlü mahsulün yetiştirilebileceği münbit bir arziyi oluşturmaktadır. Bu arazi üzerinde yer alan ve üzerinde çalıştığımız, Nefsi Kızanlık Toprağı ve buna bağlı Surtalar, Yemişler, Aşıklı, Cedid, Geçitdere Kariyeleri, Çöke Nahiyesi Hacı Baba Tekkesi, Manastıra bağlı Emir Çelebi Mahallesi ile Salariye Beyi, Kurtlar Kariyesi ile Buçuktepe Mahallesinde XIX. yy. ın ilk yarısının son çeyreğinde yapılan bir vergi sayımından elde edilen sonuçlara göre şu ürünler yetiştirilmekteydi: Bu ürünler Hintta (buğday), Şair (Arpa), Çavdar, Alaf, Fik, Fülful, Mercimek, Bakla, Darı, Susam, Burçak ve Üzümdü ⁶.

Bu yerleşim birimlerinden elde edilen yukarıda bahsettiğimiz ürünler yaklaşık 1429,5 kiledir. Bütün bu 1429,5 kile üründen elde edilen hasılatın toplam buğdayın kile cinsinden bütün ürünlerin % 39,3'ünü oluşturduğu görülmektedir. Buna karşılık bahsi geçen 11 yerleşim biriminde buğdayın fiyatı aynı olmamakla beraber birim fiyatı ortalama 16,9 kuruştur.

Bunun mahallelere göre dağılımını yetiştirilen ürünlere ait tablodan incelemek mümkündür. Bahsi geçen ürünler içerisinde arpanın bütün ürünlere oranı % 21,5 olup, bu üründen bütün yerleşim birimlerinde elde edilen toplam gelir yaklaşık 1813 kuruştur. Arpa'nın ortalama birim fiyatı Cedid Kariyesinde 12 kuruş olup diğer kariyelerde 6 kuruştur.

Buğday ve arpaya nazaran daha sulak arazilerde yetiştirilen ve bolca nem isteyen çavdar, bu iki besin kaynağına nazaran daha düşük kalitede bir üründür.

Ancak söz konusu yerleşim yerlerinde muhtemelen çavdarın, az yetiştirilmesinden kaynaklanan ve aranan bir ürün olması sebebiyle daha pahalı olduğu gözlenmektedir.

Bahsi geçen yerleşim birimlerinde, toplam 192 kile çavdar temin edilmiştir. Çavdarın ortalama birim fiyatı 7,71 kuruş olmakla beraber Cedid ve Surtalar kariyesinde 12 kuruş diğer kariyelerde 6 kuruş olduğu gözlenmektedir.

⁶ H. 1288/ M. 1871 Tarihli Edirne Salnamesine göre Edirne Vilayetinde yukarıda bahsi geçen ürünler dışında; Kokoroz, Kapluca, Pirinç, Fasülye, Nohut, Seyrek, Gorod, Kuşotu, Kenevir, Ketan Tohumu, Pamuk Kozası, İpek Kozası, Tütün, Soğan, Sarımsak, Zeytin, Patates ve yer elması da yetiştirilmekteydi. [Engin Türkmen, *Edirne Vilayeti Salnâmesi 1288*, (Lisans Tezi), Edirne 1995, s. 166.]

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Hayvanların bakımı için gerekli olan ve tohumundan sıkça olamamakla beraber ekmek veya yemek yapılabilen halk dilinde “Yulaf” terim olarak “Alaf” diye bildiğimiz ürün bu yerleşim birimlerinde bütün ürünlerin % 10,3’ ünü teşkil etmektedir. Bu üründen toplam 891 kuruş gelir temin edilmiş olup bahsi geçen yerleşim birimlerindeki ortalama birim fiyatı 6 kuruştur.

Yine hayvanların beslenmesi için kullanılan ve sapından saman, tohumundan yem yapıldığını bildiğimiz kaliteli bir ot türü olan Fik sadece Buçuktepe Mahallesi ve Manastıra bağlı Kurtlar Kariyesinde yetiştirilmektedir. Bu ürünün diğer ürünlerin tarımının % 4,7’ sini teşkil etmekte olduğu görülmektedir. Bu üründen elde edilen toplam gelir sadece 348 kuruştur. Fik’in ortalama birim fiyatının 4,5 kuruş olduğu düşünülecek olsa da Buçuktepe’de 3 kuruş, Kurtlar Kariyesinde 6 kuruş olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı mutfak literatüründe “fülül” olarak bahsedilen biberin sadece Manastıra bağlı Salariye Beyi kariyesinde yetiştirildiği görülmektedir. Bu kariyede Müslümanlarla, Gayrimüslimler bir arada oturmakta olup ürünün 3/5’i Müslümanlar tarafından, gerisi gayrimüslimler tarafından üretilmektedir.

Toplam olarak 55 kile biber üretilmiş olup, bundan 311 kuruş gelir temin edilmiştir. Biberin yani fülülün bu iki yerleşim birimindeki ortalama birim fiyatı 6 kuruştur.

Sofralarımızın başlıca besin kaynaklarından biri olan mercimeğin geniş Meriç ve Tunca Ovası’na rağmen çok kısıtlı bir alanda üretildiği görülmektedir ki bu da manastıra bağlı Salariye Beyi Kariyesinde dir. Burada toplam, 15 kile mercimek yetiştirilmekte olup bu miktar bütün ürünlerin kile olarak % 1’ini oluşturmaktadır. Bu ürünlerden yaklaşık 248 kuruş gelir temin edilmiştir.

Geriye kalan bakla, darı ve susam elde ettiğimiz verilere göre bütün ürünler içerisinde çok önemli bir yer tutmamakla beraber bakla bütün ürünlerin % 1,8’ini darı, %3,1’ini susam % 0,3’ünü, burçak % 0,2’sini oluşturmaktadır. Bölgede bağların yaygın olması hasebiyle esasen önemli miktarlarda üzüm yetiştiriliyor olması gerekirken sadece Buçuktepe Mahallesi, Çöke Nahiyesi Hacı Baba Tekkesi ve Manastır Kurtlar kariyesinde üzüm yetiştiriliyor olması bölgenin üzümünden ekonomik olarak fazla bir gelir temin edemediğini göstermektedir⁷. Bu yerleşim birimlerinde üretilen üzüm toplam 5815 kıyye olup bundan yaklaşık 1475,5 kuruş gelir temin edilmiştir.

Manastıra bağlı Kurtlar kariyesinde üzümün birim fiyatı 4 kuruş olup, diğer yerleşim birimlerinde elimizdeki kaynaklardan herhangi bir fiyat tespit edilememiştir. Bu da üzümün belli bir fiyat üzerinden değil, toplam bir bedel üzerinden satıldığını göstermektedir.

Üzerinde çalışmakta olduğumuz yerleşim birimlerine ait Temettü’at defterlerinden elde ettiğimiz verilere göre yetiştirilen ürünler: hınta (buğday), şair (arpa), çavdar, alaf, fülül, burçak, erzen (pirinç), susam, üzüm...vs. olduğu anlaşılmaktadır.

⁷ H. 1288/ M. 1871 tarihli Edirne Vilayeti Salnamesine göre bütün Edirne bölgesinden yaklaşık 55,000,000 kıyye üzüm elde edildiği görülmekte olup yukarıda verilen miktarın azlığına işaret etmektedir.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Bu beldelerde iki tür ölçü birimi üzerinden ürünlere değer biçilmektedir. Söz konusu yerleşim birimlerinde toplam 2214,5 kile, 11498 kıyye ürün alındığı ve bu ürünlerin tamamından 21891,5 kuruş gelir temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu gelirin % 85'ini kile üzerinden hesaplanan ürünler, geri kalanını da kıyye üzerinden ölçülen ürünlerin sağladığı görülmektedir. Buna göre yetiştirilen ürünlerin % 35,7'sini hınta oluşturmakta olup, kile üzerinden değeri bütün ürünün % 47'sini oluşturmaktadır. Bu ürünün 4 yerleşim biriminde yetiştirilmekte olduğu anlaşılmakta olup, buralarda ortalama râic fiyatının 13 kuruş olduğu tesbit edilmektedir. Şair ise, bütün ürünün kile cinsinden % 26,1'ine isabet etmekte olup, bunun bütün ürünün değeri olarak % 14,38'ini oluşturmaktadır söyleyebiliriz. Bu itibarla arpanın da buğday ile aynı yerleşim birimlerinde üretilmekte olduğu dikkat çekmektedir. Çavdar ise, buğday ve arpaya nazaran daha az kaliteli bir ürün olmakla beraber daha ziyade bu yerleşim birimlerinde yine buğday ile arpanın üretildiği alanlarda yetiştirildiği dikkati çekmektedir. Ancak miktar olarak az olması yanında birim fiyatının arpa ile aynı olduğu gözlenmektedir. Çavdar ise, bütün ürünlerin değerinin % 9,5'ini oluşturmaktadır. Kalite bakımından değerli bir besin kaynağı olan, bazı bölgelerde tohumundan yemek yapılan ve defterlerde “Alaf” halk dilinde “Yulaf” olarak bilinen bu ürün, kile üzerinden bütün ürünün % 11,74'ünü meydana getirmekte olup, bunun da arpa ve çavdar gibi birim fiyatının 6 kuruş olduğunu tespit etmekteyiz. Bu ürünün değeri diğer bütün ürünlerin sadece % 6,82'sini oluşturmaktadır. Buna göre, hınta dışındaki bu üç besin kaynağının aynı yerleşim yerlerinde aynı fiyattan satılıyor olması bu yerleşim birimlerinde narh⁸ sisteminin işlemekte olduğunu akla getirmektedir. Genel olarak, bütün yerleşim birimlerinde yetiştiriliyor olması gerekirken sadece Manastır nahiyesine bağlı Manastır-ı Kebir, Aziz Halife kariyesi ve Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesinde olduğunu tesbit ettiğimiz fülful yani biberin kile cinsinden bütün ürünler içerisinde % 8,48'lik oranı teşkil ettiği ve bu ürünün de birim fiyatının Aziz Halife kariyesinde 6 kuruş olduğunu tesbit etmekteyiz. Bu üründen yukarıda söz konusu olan 3 kariyenin elde ettiği gelir, bütün gelirin % 5,22'sini oluşturduğunu söyleyebiliriz. Kalori bakımından yüksek kalitede bir ürün olan burçak, kile olarak ifade edilen ürünlerin % 1,85'ini oluşturmakta olup, burçağın da manastır-ı Kebir mahallesinde kaç kuruş olduğunu söylememiz mümkün olmamaktadır. Bununla beraber burçağın yaklaşık 9,8 kuruş olabileceğine işaret edebiliriz.

Yüzey şekilleri bakımından Edirne ve çevresi sulak bir arazi olması hasebiyle geniş erzen yani pirinç tarlalarının olması gerekmektedir. Bu yerleşim birimlerinden sadece Yunus kariyesinde çok az miktarda pirinç yetiştirildiği görülmektedir. Bu ürünün sadece 2 kile olduğu söylenebilir. Susam ise, önemli bir besin kaynağı olarak diğer Manastır nahiyesi Manastır-ı Kebir ve Aziz Halife kariyesi, Üsküdar nahiyesi Yunus kariyesinde yetiştirilmektedir. Manastır nahiyesi Aziz Halife kariyesinde Gayrimüslimlerin de susam yetiştirdiği anlaşılmaktadır. Bu ürünün kıyye üzerinden toplam ürün

⁸ M. S. Kütükoğlu, 1641 Tarihli Narh Defteri, Tarih Enstitüsü Dergisi, İstanbul 1978, s. 45-88.

değerinin % 1,12'sini oluşturmaktadır. Bu defterlerde verilen bilgilere göre susamın birim fiyatının yaklaşık olarak 30 kuruş olduğu Aziz Halife kariyesinden anlaşılmakta olmasına rağmen Manastır-ı Kebir kariyesinde 32 kuruş, Aziz Halife kariyesinde ise, 15 kuruş olduğu söylenebilir.

Üzüm ise, söz konusu yerleşim birimlerinin hemen hemen hepsinde yetiştirilmekte olup, Edirne ve çevresindeki geniş alanları kapsayan bağ sektörüne uygun olarak yaklaşık 11483 kıyıye üzüm ürünü elde edilmiştir. Bu ürünün, Mumcular mahallesi dışında birim fiyatına rastlanılmamaktadır. Buradaki râic fiyat 10 kuruş olup, yetiştiricinin bu üründen elde ettiği gelir, tüm gelirin % 14,20'sine tekâbül etmektedir.

Sonuç olarak, bütün bu ürünlerin yetiştirildiği yerleşim birimlerinden edilen gelire bakıldığında bu yerleşim birimlerinin tarımdan fazla bir gelirlerinin olmadığı ancak kendi ihtiyaçlarını karşılayacak derecede gelir sahibi oldukları görülmektedir. Bu yerleşim birimlerinden Recep Mehdi kariyesindeki çiftlik ve buralarda bulunan Kıptî taifesi ile yabancıların herhangi bir tarım faaliyetinde bulunmadıkları anlaşılmaktadır.

Mumcular mahallesinde ise, sadece üzümün yetiştiriliyor olması şehrin içinde kalması ile yorumlanabilir ya da bu beldedeki insanların yerleşim birimlerinde toprak sahibi oldukları söylenebilir.

Hayvancılık

Edirne vilayeti sınırları içerisinde kaynakların, verdiği bilgilere göre 162000 baş öküz, 27700 manda, 6850 damızlık manda, 18000 erkek malak, 264000 inek, 38000 kısrak, 1460000 dişi koyun, 770000 kuzu, 72000 canavar, 800000 keçi ve 62000 kovan bulunduğu anlaşılmaktadır⁹.

Buçuktepe Mahallesi, Çöke Nahiyesi Hacı baba tekkesi, Manastıra bağlı Nefsi Emir Çelebi Mahallesi, Salariye Beyi Kariyesi, Kurtlar kariyesi, Divan-ı Sefer mahallesi olmak üzere toplam 7 yerleşim biriminde, 2300 baş hayvan bulunmaktadır.

Bu hayvanların büyük bir bölümünü ürün veren ve gelir getiren hayvanlar oluşturmaktadır. Bunlar sağmal ağnam, manda, inek, keçi, kara sığır ineği ve manda ineğidir.

Bütün bu hayvanların bahsi geçen yerleşim birimlerine getirdikleri gelir miktarı yaklaşık 8584 kuruştur.

Bütün bu hayvanlar içinde sağmal yani etinden, sütünden, derisinden ve yavrusundan faydalanılan hayvanların diğer bütün hayvanlara oranı % 36,78'dir. Bunlar içerisinde sağmal ağnam yani koyunlar bütün gelirin % 45,78'ini, sağmal mandalar % 5.12'sini, sağmal keçiler %1.17'sini,

⁹ Edirne vilayetinde yetiştirilen bütün hayvanların miktarı hakkında bkz. Engin, *a.g.e.*, s. 168.

sağmal kara sığır ineği % 30,87'sini, sağmal manda ineği % 11,59'unu, kısır ve erkek koyun, kısır erkek keçi, kısır kara sığır ineği, yün koyun ve şişik ise % 11,81'ini oluşturmaktadır.

Bütün bunlar göstermektedir ki söz konusu 7 yerleşim biriminde hayvansal gelirler diğer gelirlerden daha düşüktür.

Osmanlı İmparatorluğu'nda hayvancılığa büyük bir önem verilmiştir. 1260 tarihli Temettü'at Defterlerinden elde ettiğimiz ve 1288 tarihli salnâmede verilmiş olan bilgiler ışığında, Edirne ve çevresinde önemli bir hayvancılık potansiyelinin olduğu söylenebilir.

Geleneksel meşguliyetimiz olan hayvancılık, deri sanayi, yünlü dokuma sanayi ve tiftik dokumacılığı, büyükbaş hayvan ve koyun üretimi endüstriyel hareketliliğin yanı sıra halkın temel gıda kaynaklarından biri olarak önemli bir yer tutmaktaydı.

Bahsi geçen yerleşim birimlerinde koyunların (sağmal ağnam) ve diğer büyükbaş hayvan çeşitlerinin çokluğu da buna işaret etmektedir.

1478 yılında Bursa şehri mahkeme sicillerinden elde edilen bilgilere göre, Fatih'in halası Selçuk Hatun Gelibolu'dan Anadolu'ya 40,000 koyun, 1516 yılında ise, Nişancı Bey'in aynı bölgeden Bursa'daki bir dükkana 5000 koyun sevk ettiği ifade edilmektedir ¹⁰. Muhtemelen bu koyunların bir kısmı da Edirne Vilayeti'nden temin edilmiş olabilir.

Sığır, manda ve bunlara bağlı olarak karasığır ve koşum hayvanları da hem derisinden, hem etinden, hem de gücünden faydalanılan önemli kaynaklardır. Bu kaynakların bahsi geçen yedi yerleşim biriminde yeterli miktarda olduğu görülmektedir.

Bunların yanında tay ve bargirlerin yani atların olması bu hayvanlardan binek hayvanı olarak değil toprağın sürülmesi ve yük taşınması için faydalandığını akla getirmektedir.

Bütün bu hayvanların arasında kısır olanların azlığı ve sayı bakımından diğer büyükbaş hayvanların yavruları olan, düye, tosun, kuzu, tay, buzağı, toğlu gibi hayvanların varlığı bölgede iyi cins hayvanlarla hayvancılık yapıldığına işaret etmektedir.

Emlâk

Temettüat defterlerinde, kişilerin sahip oldukları gayrimenkuller ve bunların gelirleri de yer almaktadır.

İçinde oturdukları için gelire konu teşkil etmeyen evler, 1255 tarihli talimat uyarınca, kaydedilmemiştir. Hiç malı mülkü olmayanlar yazılırken “emlâki yok”, sadece bir evi olanlar için ise “evinden başka emlâki yok” şeklinde not düşülmüştür.

Şahsın sahip olduğu emlâkın hisseli olması halinde, kiminle müştereken sahip olduğu ve hisse

¹⁰ Necdet Sevinç, *Osmanlılar'da Sosyo-Ekonomik Yapı*, C. I, Ekim 1978, s. 148.

miktarı da yazılmıştır¹¹.

Dükkan, kahvehane, meyhane, değirmen gibi gayri menkullere sahip olanların, bu gayri menkullerinin sayıları ve 1256 sayımında kıymetleri; 1261 sayımında 1260 yılında aldığı kira bedelleri ile bazen kime kiraya verildiği de kaydedilmiştir. Eğer dükkan veya kahvehaneyi kendisi işletiyorsa da, buna da “kendisi mukim” şeklinde işaret olunmuştur¹².

İncelemiş olduğumuz yedi defterden; Balaban Paşa Mahallesi, Aya Nikola Mahallesi, Edirne Kazası Muradanlı Karyesi ve Nefs-i Edirne olmak üzere, dördünde binalar ile ilgili kayıtlara rastlanmıştır.

Bu yerleşim yerlerinde; “Arpacı Dükkanı”, “Bakkal Dükkanı”, “Meyhane”, “Bozacı Dükkanı”, “Kürkçü Dükkanı”, “Eskici”, “Duhancı”, “Asiyab” (Su değirmeni), “Değirmen ve Fırın”, “Ekmekçi Fırını” gibi gayri menkuller kaydedilmiştir.

Bunların toplam hasılatı 6161 kuruştur. Bu gayri menkullerden “Arpacı Dükkanı” 1 bab olup, Balaban Paşa Mahallesi’nde bulunmaktadır. Hasılatı 100 kuruştur ve binalardan elde edilen gelirin % 1,6’sını teşkil eder.

Bakkal dükkanı; Balaban Paşa Mahallesi ve Aya Nikola Mahallesi’nde bulunmakta olup, toplam 4 adettir ve hasılatı da 650 kuruştur. Toplam gelir üzerinden oranı % 10,5’tir.

Meyhane 1 bab’tır ve gayri müslimlerin yaşadığı Balaban Paşa Mahallesi’ndedir. Geliri 500 kuruş olup, % 8,1’lik bir oranı oluşturmaktadır.

1 bab olan “Bozacı Dükkanı” da Balaban Paşa Mahallesi’ndedir ve geliri 22 kuruş olup, % 3,2’lik bir orana sahiptir.

Kürkçü dükkanı, 1 adet olarak Aya Nikola Mahallesi’nin temettüat defterlerine kaydedilmiştir. 60 kuruşluk bir hasılatı, binalardan sağlanan gelirin % 0,9’unu oluşturur¹³.

Duhancı dükkanı; biri Balaban Paşa, diğeri Aya Nikola Mahallesi olmak üzere iki defterde kayıtlıdır ve 240 kuruşluk bir gelir toplamına sahiptir. % 3,8’lik bir oranı teşkil eder.

Edirne Kazası Muradanlı karyesi’nde Müslimlerin yaşadığı mahallede bulunan 3 adet asiyabtan (su değirmeni), 1631 kuruş gelir temin edilmiştir. Bu gelir, toplam gelir üzerinden % 26,4’lük bir orana isabet eder.

Nefs-i Edirne’de bulunan hanelerin hemen hepsi, Habbazan sınıfına mensuptur. Yani, fırıncılık ile uğraşmışlardır. 36 adet değirmen ve fırın vardır. Toplam gelir 2750 kuruştur. % 44,6’lık bir oranla, toplam gelirin en büyük oranını teşkil etmektedir.

Burada, ayrıca iki hanede, toplam 8 adet harap değirmen ve fırın vardır. Muhtemelen,

¹¹ BOA, *ML. VRD. TMT.*, nr. 5819.

¹² Mübahat S. Kütükoğlu, *a.g.e.*, s. 408.

¹³ BOA, *ML. VRD. TMT.*, nr. 5867.

kullanılmaz hale gelmiştir.

Nefs-i Edirne esnafı içinde, bazı hanelerde “Gedikli” tabiri geçmektedir¹⁴.

Osmanlı Devleti’nde, Loncalar’dan başka, uzun zaman cari olan gedik usulü, esnaf ve küçük sanatkârların faaliyeti üzerinde derin izler bırakmıştır. XVII. asrın başlarında ihdas edilen bu usule göre, bir sanatın icrasına mahsus, ekseriya müştereken, nöbetleşe veya kira ile kullanılan alet ve edevat, kararlaştırılan bir mahalde muhafaza olunur ve bu mahalde sanat icrasına yalnız gedikler mezun kılınırdı. Bu sebeple, sanat icrasına mahsus mahaller, kararlaştırılmış ve sınırlandırılmış olurdu. Fakat, bu usul de suistimale müsait görüldüğünden, 1855’ten sonra gedik usulünün tanzim ve tahdidi için hususi nizamlar vazedilmiş ve gediklerin çoğalmasa önlenmiştir¹⁵.

Osmanlı Devleti, değirmenlerden de, ayrıca, “resm-i asiyab” “asiyab resmi” adı altında bir vergi almıştır¹⁶.

İncelediğimiz defterlere göre, pek fazla bina bulunmamaktadır. Bunların daha çokçası Edirne’nin merkezindedir ve Habbazan sınıfına aittir. Edirne’nin merkezi hariç, bina sahipleri, genel itibarı ile gayri Müslimlerdir. Bunlar da Balaban Paşa ve Aya Nikola mahallelerinde toplanmışlardır.

Vergi-i Mahsusa

II. Mahmut döneminde başlatılan vergi reformu, onun ölümünden sonra da devam ettirilerek 24. Ocak. 1840 tarihinde yayınlanan bir fermanla yürürlüğe konuldu. Bütün Osmanlı eyaletlerinde başlatılmış olan kadaastro çalışmaları sonuçlandırıldığında, hayvan başına konulmuş olan ağnam resmi ile gayrimüslimlerden kişi başına alınan cizye haricinde tüm istihsâl ve istihlâk vergileri kaldırıldı. Pazar ve şehirlerden temin edilen istihsâl vergileri yerini dolduracak şekilde esnaf ve sanatkârlara, kârlarından kesilmek üzere temettü adı altında yeni bir vergi ödeme yükümlülüğü getirildi¹⁷.

Temettü’at vergisinin tespiti maksadıyla 1261 (1845) yılında yapılmaya başlanan tahrirler şehir, kaza, köy ve mahallelerde meskûn halkın yıllık gelirleri üzerinden tahammüllerine göre ancemaatin¹⁸ olarak toplanacak vergiye yönelik idi. Fakat dini bakımdan farklılık gösteren cemaat topluluklarına göre sınıflandırılarak, toplanmasına başlanan verginin halktan adaletsiz bir şekilde tahsil edilmeye çalışıldığı yönünde şikayetlerin gelmesi üzerine vücûh ve rüesâ-yı reâyânın Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye’ye sundukları lâyihalarda vergi meselesinin halk tarafından ciddi bir şekilde takip edildiği ve asayişinin sağlanabilmesi için bu konuda adil davranılması gerektiği ifade olunmakta idi.

¹⁴ BOA, *ML. VRD. TMT.*, nr. 5819.

¹⁵ Vedat Eldem, *a.g.e.*, s. 58.

¹⁶ Boris Christoff Nedkoff, “Osmanlı İmparatorluğunda Cizye”, *Belleten*, C. VIII, S. 32, Ankara 1944, s. 619.

¹⁷ Stanford Shaw, “Tanzimat’tan Sonra Osmanlı vergi Sistemi”, *Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi*, C. IV, s. 935.

¹⁸ Tanzimattan önce, bir kısım örfî vergiler tahsil edilirken önce tahsil edilecek bir toplu vergi miktarı tespit edilir ve sonra mahalle veya köylerdeki erkek nüfus veya bir hana baz alınmak suretiyle paylaşılırdı. Tanzimat sonrasında örfî vergilerin yerine getirilen ancemaatin vergi de böyle tevzii bir vergiydi.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Buna rağmen bu işe memur kılınanlar tarafından vergi maddesi gereğince uygulanamamış olup bunun hakkaniyete aykırı durumlar doğurduğuna işaret edilmektedir.

Bu sebeple tanzimine girişilen her sınıf tebaanın kudreti ve temettüatına göre vergilendirilmesinden başka tüccarında lâyıkiyla tahrir eştirak ettirilmesi sayesinde meselenin üstesinden gelinebileceği bildirilmektedir.

Bu zorlukların ortadan kaldırılması amacıyla hazırlanan Temettü'at Defterlerinde haneler için ayrılan kısımlara, hane sahibinin bir senede elde ettiği temettüat geliri ve ayrıca defterlerin sağ üst köşesine “Sene-i sâbıkada verdiği vergi-i mahsûsası” yazılmıştı¹⁹.

Tahrir çalışmalarının sonucunda alınan bütün tedbirlere rağmen, hanelerden alınan vergi-i mahsûsanın toplanmasında bir takım adaletsiz uygulamaların rol oynadığı ortaya çıkmış idi. Öyle ki 4500 kuruş temettüatı olan bir şahıstan 700 kuruş, 3900 kuruş temettüatı olan bir kimseden yine 700 kuruş vergi alınırken 5900 kuruş temettüatı olan bir kimseden yalnızca 320 kuruş vergi tahsil edilmişti.

Meselenin ciddiyeti karşısında meclis-i vâlâ bir lâyiha hazırlayarak Bâb-ı Âli'ye sundu. Bu lâyihada vergi meselesinin daha uygun şartlarda icra olunabilmesi için Anadolu ve Rumeli'den birer pilot bölge seçilmesi ve buralardan alınacak iyi sonuçlara göre hareket edilmesi tavsiye edilmekteydi. Lâyiha'dan anlaşıldığı kadarıyla Anadolu'da İzmid Sancağı, Rumeli'de Gelibolu Sancağı pilot bölge olarak seçildi. Lâyiha sonucunda:

a. İzmid Sancağı, ileri gelen ayan ve eşrafi da kapsayacak şekilde, sancağın nüfusu dikkate alınarak ahalinin emlak ve emvali üzerinden,

b. Gelibolu sancağı tahammülü olan vergi mükellefinin bir yıllık kazancını gösteren temettüat yüzdesi üzerine ne isabet ederse.

Pilot bölge uygulamasından alınan sonuçlar Meclis-i vâlâ ve Ceride muhasebesinde incelendiğinde, 100 kuruş temettüata yaklaşık 3 kuruştan 70 kuruşa kadar bir verginin isabet ettiği görülmüştür. Buna mukabil her yerin vergisi birbirine eşit olmadığı gibi ahalinin vergisinin de aynı oranlarda olmadığı ortaya çıkmıştır. Yani senelik temettüat üzerinden %1,5' tan % 55' e kadar vergi veren kimselerin olduğu tespit olunmuştur.

Edirne şehrine ait 7 mahallenin temettüat defterleri incelendiği zaman bu adaletsizliği görmek mümkündür. Buna mukabil yıllık geliri aynı olan iki kişiden fazla olandan az, az olandan fazla vergi alındığı da vakidir²⁰.

İncelemiş olduğumuz Temettüat Defterlerine göre Edirne şehrinin 1260/1844 tarihinde 7

¹⁹ Osmanlı mali Literatüründe vergi-i mahsûsa olarak geçen bu ifade Edirne Şehrine ait defterlerde “Sene-i sabıkada vermiş olduğu” şeklinde ifade olunmakta idi.

²⁰ Haydar Çoruh, Temettüat Defterlerine Göre Erzurum Şehri, (YL. Tezi, M.Ü., TAE), İstanbul 1997. s. 140.

mahallesinden yaklaşık olarak 121.105 kuruş vergi gelir temin edilmiştir. Bu vergi gelirinin yaklaşık % 5,16 sı Müslümanlara, geri kalan % 4,83'ü ise gayrimüslimlere aittir. Verginin mahallelere göre dağılımı ise şöyledir:

Buçuktepe Mahallesinden bir yılda sağlanan vergi miktarı toplam verginin % 3,61 olup, bu vergi Gayrimüslimlerden alınmaktadır.

Ayrıca 2 hanenin vergiden muaf olduğu anlaşılmaktadır.

Nefsi Kızanlık Toprağına bağlı, Surtalar, Yemişler, Aşıklı, Cedid, Geçitdere kariyelerine ait doğrudan temettüat üzerinden alınan bir vergiye rastlanılmamıştır. Ancak bu kariyede oturanların bir kısmının muaf olduğuna işaret edilmiştir.

Bu da göstermektedir ki, söz konusu kariyelerdeki hane sahiplerinin sabi (çocuk), sakat, yaşlı, asker, dini görevli ve herhangi bir geliri olmayıp, komşularının verdiği yardımlarla geçinmekte olan kişilerden olduğu anlaşılmaktadır.

Vergiden muaf olanların yaklaşık % 55'i Nefsi Kızanlık toprağı ve buna bağlı kariyelerde bulunmaktadır.

Çöke Nahiyesi Hacı Baba Tekkesinde de benzeri bir durum söz konusu olup, vergi veren kimse olmayıp Müslümanlardan dört, gayrimüslimlerden yirmi beş hanenin vergiden muaf olduğu anlaşılmaktadır.

Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesiine ait, ahalinin bir yılda vermiş olduğu vergi miktarı toplam verginin % 0,76' sı olup burada da on altı hanenin vergiden muaf olduğu anlaşılmaktadır.

Yine Manastıra bağlı Salariye beyi kariyesinde yaşayan ahalinin bir yılda vermiş olduğu vergi miktarı bütün vergi-i mahsûsanın % 1,22' si olup burada da dört hanenin vergiden muaf olduğu, aynı kariyede bulunan gayrimüslimlerin ise vergi-i mahsûsanın yaklaşık % 1,21'ini vermekte oldukları görülmektedir. Burada da on dört hanenin vergiden muaf olduğu anlaşılmaktadır.

Manastıra bağlı Kurtlar kariyesinde yaşayan Müslümanların bir yılda vermiş olduğu vergi miktarı bütün vergi-i mahsûsanın yaklaşık % 2,38'ini teşkil etmekte olup defterlerde "sene-i sabıkada verdiği vergi" olarak bahsedilen, vergi-i mahsûsadan altı hanenin muaf tutulduğu tespit edilmektedir.

Son olarak Divan-ı Sefer Mahallesinde oturan Müslümanların senelik vergi-i mahsûsa miktarı toplam vergi-i mahsûsanın %0,78'idir.

Bu mahallede de diğerlerinde olduğu gibi sekiz hanenin senelik vergiden muaf tutuluyor olması bütün bu yerleşim yerlerinde oturan ahaliden muafiyet hakkına sahip olanların muhtemelen ya vergi veremeyecek düzeydeki kişilerden oluştuğu yani sabi, kadın, derviş, keşiş, imam, müderris vs. ya da vergiden muafiyeti getirecek bir görevde çalışan kişiler olabileceğini düşündürmektedir.

Öşür

Öşür vergisi Türk mali hukukunda en çok karıştırılan ve hukuki mahiyetine aykırı görüşler beyan edilen vergi çeşididir. Osmanlı hukuk tarihinde iki çeşit öşür vergisi vardır; Birincisi gerçek anlamda ve şer’i vergiler aradında bulunan öşürdür ki, zekâtın bir çeşididir. Zira ürünlerden alınana “zekata” denir. Fıkıh kitaplarında “öşür” veya “zekâtül hâriç” başlıkları altında incelenir. İkincisi ise maiyeti itibariyle haraci arazi olan mirî araziden harac-ı mukaseme olarak “öşür” veya “a’şâr” adıyla bir vergi alınmıştır²¹.

Klasik dönemde Osmanlı İmparatorluğu’nun temeli zirai ekonomiye dayanmaktaydı. Daha sonraki yüzyıllarda ve XIX. yüzyılda devletin bu durumunda fazla bir değişiklik olmadan devam etmişti. Bu sebeple gelirleri arasında toprak ve topraktan elde edilen ürünlerden alınan vergiler önemli bir yekun tutmaktaydı.

Tanzimata kadar toprak mahsullerinden alınan vergiler yanında, “Avârız-ı Divâniye” den olan nüzül, sürsat ve hububat ticaretinden çeşitli vergiler alınırdı²².

Ancak bu vergilerin meydana getirdiği karışıklık ve halk üzerinde oluşturduğu baskı, II. Mahmut’un vergi reformu ile ortadan kaldırılmaya; hatta bu vergilerin yerine tek bir verginin alınmasına yani öşür sisteminin uygulanmasına karar verildi.

Öşür, toprak mahsulünden belli oranlarda alınan bir vergi türüdür²³. Tanzimatın ilanından sonra yeniden başlatılan vergi türlerinin ve oranlarının ıslah edilmesi çalışmaları sırasında öşür meselesine de el atılmış, bu verginin toplanması esnasında yaşanan güçlükler göz önünde bulundurularak, öşür vermekle mükellef şahısların vereceği öşür miktarı kesin bir orana kavuşturulmaya çalışılmıştır. 15 Safer 1256 (18 Nisan 1840) tarihinde yayınlanan bir genelge ile öşür miktarının bir oranda olması kararlaştırılmıştır.

Ancak aynı olarak toplanan öşürün Anadolu ve Rumeli’deki tahsilinde bazı değişik uygulamaların görülmesi üzerine bunlar arasındaki farkın ortadan kaldırılmasına karar verildi. Anadolu’da bütün hububatın onda biri olarak tahsil olunan öşürün, Rumeli’de “Rukurçin” tabiri ile “demet” üzerinden toplanmasına ve on demette bir demetin öşür olarak sipahiye verilmesine karar verildi. Ancak bu durum her ne kadar ahalice hoşgörüle karşılanmış ise de, bir süre sonra halkın bu durumdan rahatsızlık duyma tehlikesi karşısında tekrar her türlü hububattan onda bir öşür tahsil edilmesi kararına dönmüştür²⁴.

Tımar düzeninin bozulmasından sonra miri arazinin tasarrufuna izin yetkisi zamanla

²¹ Ahmet Akgündüz-Said Öztürk, *700 Yılında Bilinmeyen Osmanlı*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999, s. 437.

²² Lütfi Güçer, *XVI-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler*, İstanbul 1964, s. 39.

²³ Osmanlılarda Devletin kuruluşundan yıkılışına kadar önemini koruyarak devam ettiren vergi müessesenin bir kısmını oluşturan öşür, gayri safi ürün tutarının yarısından onda birine kadar farklı oranlarda uygulanmıştır. Bu vergi mülk araziden değil, kuru mülkiyeti devlete, tasarrufu reyaya ait olan miri arazilerden alınan bir vergidir. Bu haliyle öşür zaman içinde gayrimüslimlerden de tahsil olunmuştur.

²⁴ BOA, Cevdet- Maliye, nr. 12408,5 Cemaziye’l-ahir 1256 tarihli tezkere.

mültezimlere, muhasıllara ve memurlara verilegelmiştir. Tanzimat dönemine gelindiğinde aşâr vergisi iltizam usûlüyle tahsil edilen bir vergiydi ²⁵.

Tanzimat döneminde a'şâr vergisinin kelimenin anlamına uygun olarak onda bir oranında tahsil edilmesi cihetine gidilmiştir. İdareciler tebaa arasında eşitliği temin yönünde bu kararı alırken verim gücü farklı toprakların aynı oranda vergilendirilmesi gibi gayr-i adil bir uygulamayı başlatmıştır.

Tanzimat döneminde merkezi hazinenin bir geliri olarak a'şâr gelirleri ilk yıllarda muhasıllar vasıtasıyla emanet yoluyla tahsil edilmiş, istenen faydanın sağlanamaması nedeniyle 1258 yılında tekrar mültezimler vasıtasıyla tahsiline dönülmüş ve a'şâr gelirleri de kazalar itibariyle iki yıl süreyle iltizama verilmeye başlanmıştır ²⁶.

Daha sonra öşür gelirlerinin uzun süreli olarak iltizama verilmesinin mültezimlerce çiftçilerin üretim çabalarını destekleyeceği düşüncesi ile 1268 yılından itibaren devlet görevlileri ve zengin kişilere beş yıl süre ile iltizama verilmesi kararlaştırılmıştır. Kırım Savaşı'nın devam ettiği yıllarda bazı bölgelerin öşür gelirleri, askeri ihtiyaçları karşılama amacıyla doğrudan devlet adına yani emanet usulü ile idare veya kısmen nakdî, kısmen aynî alınmak üzere iltizama verilmiştir. Kırım savaşından sonra tekrar iltizama dönülmüştür. Mültezimlerin kârlarını artırmak için tahsil esnasında bir takım usûlsüzlükleri ve aşırılıkları nedeniyle, üreticinin vergi yükü artarken, devletin vergi kaybı büyümüştür. Bu yöntemle a'şârın idaresi 1277 yılına kadar sürmüştür ²⁷.

Yüzyılların getirdiği tecrübe birikimi ve teamüller çerçevesinde zaman ve zemine göre farklı yöntemler de uygulanarak devam etmiş ve Cumhuriyet'in devraldığı ekonomi içerisinde devlet kaynaklarının 1/3'ini oluşturmasıyla sosyo-ekonomik kalkınmanın finansmanına en etkin bir mali kaynak teşkil edecek olan öşür, niçin kaldırıldığıyla ilgili üzerinde, değişik yorumları da beraberinde taşıyarak 17. Şubat 1341 (1925) tarihinde kaldırılarak yerine "mahsulat-ı Arâziye" vergisi ikame edilmiştir ²⁸.

Söz konusu on bir yerleşim biriminden yaklaşık olarak toplam 11722,5 kuruş öşür alındığı tespit edilmiştir.

Bu öşürün % 88'i Nefsi Kızanlık Toprağına bağlı Cedid, Surtalar kariyelerine aittir. Bu durum Nefsi Kızanlık Toprağına bağlı diğer kariyelerden topraktan öşür alınmadığını göstermekle beraber bu yerleşim birimlerinde bulunan topraklardan muhtemelen ya daha önce öşür alınmış olduğunu ya da öşür alınmasını gerektirecek kadar mahsul elde edilemediğini göstermektedir.

Buçuktepe Mahallesinde sadece 54 kuruş öşür toplanmıştır.

Çöke Nahiyesi Hacı Baba Tekkesi'nde oturan Müslim ve Gayrimüslimlerin de öşür verdikleri

²⁵ Akgündüz-Öztürk, *a.g.e.*, s. 438.

²⁶ *A.g.e.*, s. 438.

²⁷ Abdullah Saydam, *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon 1995, s. 290.

²⁸ Akgündüz- Öztürk, *a.g.e.*, s. 439.

görülmektedir. Bu durum gayrimüslimlerin de Müslümanlar gibi ziraatle uğraştıklarını ortaya koymaktadır. Çöke Nahiyesi Hacı Baba Tekkesi'nden elde edilen öşürün miktarı % 3.11 olup aynı yerleşim biriminde oturan gayrimüslimlerin öşür oranı ise % 10'dur.

Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesi'nde ise öşür vergisine tesadüf edilememesi burada toprakların ya verimsiz olduğuna ya da daha önceden öşürünü ödediğine işaret etmektedir.

Yine Manastıra tabi Salariye Beyi Kariyesinde mütemekkin Müslümanların verdikleri öşür toplam öşürün % 31,09'una tekabül etmektedir. Aynı kariyede oturan gayrimüslim reyanın ise toplam öşürün %21,88'ini verdiği görülmektedir. Bu da bu kariyede gayrimüslimlerin ya toprak olarak daha fazla bir alana sahip olduklarını ya da sahip oldukları toprakların daha verimli olduğunu gösterir.

Manastıra bağlı Kurtlar kariyesinde oturan ahalinin ise toplam öşürün %32,5'ünü ödediklerini göstermektedir.

Divan-ı Sefer Mahallesi'nde herhangi bir öşre rastlanılmaması buradaki ahalinin de ya daha önce öşürlerini ödediklerini ya da öşür verecek miktarda gelire sahip topraklarının olmadığını ortaya koymaktadır.

Ağnam Rüsûmu

Bahsi geçen on bir yerleşim biriminden Nefsi Kızanlık Toprağı ve buraya bağlı Cedid ve Geçitdere kariyelerinden toplam 584 kuruş ağnam rüsûmu alındığı tespit edilmektedir.

Bütün rüsûmun yaklaşık % 54'ünü teşkil etmektedir. Burada gayrimüslimlerin, Müslümanlardan daha fazla ağnam rüsûmu veriyor olması onların hayvancılıkla yaygın olarak uğraştığına işaret etmektedir.

Çöke Nahiyesine bağlı Hacı Baba tekkesinde oturan gayrimüslimlere ait kırk adet koyundan 12,5 kuruş ağnam rüsûmu vermesine karşılık, aynı yerleşim birimindeki Müslümanların ağnam rüsûmu olmaması onların ya rüsûmlarını daha önceden ödemiş olduklarını ya da koyun yetiştirmediklerini göstermektedir.

Manastır Kariyesine tabi Salariye Beyi Kariyesindeki ahalinin toplam rüsûmun %26,25'ini, aynı mahalledeki gayrimüslimlerin ise ağnam rüsûmunun % 16,66'sını verdiği görülmektedir.

Manastıra bağlı Kurtlar Kariyesinde toplam seksen adet koyundan her biri kırk kuruş olmak üzere sadece, 20 kuruş ağnam rüsûmu verilmesi bu kariyede koyun yetiştiriciliğinin azlığını göstermektedir.

Ağnam rüsûmu veren kariyelerin dışında toplam sekiz kariyede herhangi bir rüsûma işaret edilmemiş olması bu kariyelerin koyun yetiştiriciliği ile meşgul olmadıklarını ortaya koymaktadır.

Üzerinde çalıştığımız yerleşim yerlerinden sadece Aziz Halife kariyesi ve Yunus kariyesinde ağnam rüsûmu alındığı anlaşılmaktadır. Buralardan toplanan rüsûmun miktarı 302 kuruştur. Bu 302

kuruşun 216,5 kuruşu gayrimüslimlere aittir. Ağnam rüsûmu defterlerde genellikle koyun adeti fiyatı ve alınan rüsûm şeklinde verilmesine rağmen sadece Yunus kariyesinde bu usule riayet edilmiştir. Burada 20 adet koyunun fiyatı 100 kuruş olup, toplam 71,5 kuruş rüsûm elde edildiği görülmektedir.

Cizye

Osmanlı hukukunda arazi çeşitlerinden biri de haraci arazidir. Savaş yoluyla veya sulh yoluyla Müslümanlarca fethedilen ve yerli gayrimüslim ahaliye temlik olunan arazilere “haraci arazi” denilir. İslam hakimiyetini kabul eden zimmilerden haraç vergisi alınır. Haraç vergisi de iki kısımdır. Birincisi, “harac-ı ruûs” yani gayrimüslimlerin şahıslarından alınan baş vergisidir. Cizye diye de anılır. İkincisi ise “harâc-ı arzıdır”. Harâc denilince bu akla gelir²⁹.

İslam hakimiyeti altındaki gayrimüslimlerden askerlik hizmetlerine karşılık olarak alınır. Sağlıklı, çalışabilir, erkek nüfustan alınır. Kadınlardan, küçüklerden, din adamlarından, sakatlardan kısacası askerlik gibi bir hizmeti yerine getiremeyecek olanlardan bu vergi tahsil edilmezdi. Voynuk, müsellemler gibi gayrimüslimler de cizyeden muaf olurlardı³⁰.

Bulûğ çağına gelmiş ve evli olan, ayrı kazancı olan erkeklerden yani mücerredlerden cizye alınmaktaydı. Erkeklerin sakat ve oldukça yaşlı olanlarından cizye talep olunmamış, ancak sakat olupta vergi verecek derecede mal sahibi olanlardan cizyenin tahsili yoluna gidilmiştir³¹.

III. Murat devrine kadar cizye mükeleffî olan şahıslardan alâ derecesine müstehak olanlardan 30 akçe, evsât derecesine müstehak olanlardan 20 akçe, ednâ derecesine müstehak olanlardan 10 akçe cizye vergisi toplanırken, III. Murat bu miktarı 15, 30 ve 45 akçe şeklinde değiştirmişti. 1691 Cizye Reformu ile bu miktarlar yeniden belirlenerek alâdan 48, evsâtın 24 ednâdan 12 akçe alınmaya başlanmıştır³². II. Mahmut 26. Nisan 1834 (16. Zilhicce 1249) tarihinde yayınladığı irade ile cizye miktarlarını yeniden belirleyerek zengin, orta halli ve fakirlere karşılık gelen, alâdan 60, evsâtın 30, ednâdan 15 kuruş olarak tahsil edilmesini ilan etmiş idi³³.

Tanzimatın ilanına kadar cizyedâr, tahsildâr, mübâşir ve zaman zaman vukû bulan yolsuzluklar karşısında mültezimlere ihale olundu. Ancak mültezimlerin daha çok gelir temin etmek istemeleri ve bu yolda usûlsüzlük yapmaları, tahsil işinin baş mültezime terk edilmesine sebep olmuştur. Gerek baş mültezim, gerekse cizye muhasebesi kalemi tarafından baş vurulan zorlamalar had safhasına kadar varıldığı gibi, tahsildarlar cizyeden muâf kimseler yanında, yollarda rastladıkları ecnebilerden de cizye

²⁹ Akgündüz- Öztürk, *a.g.e.*, s. 441.

³⁰ Saydam, *a.g.e.*, s. 292.

³¹ Haydar Çoruh, “Tanzimat Döneminde Eyalet ve Sancakların Temettüat Vergisinin Yeniden Tespit Edilmesi”, 24-27 Ağustos Osmanlı Devleti’nin 700. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Eskişehir 1999, s. 8.

³² Cizyenin, Osmanlı gümüş parasına göre, 1691’den 1834’e kadar geçirmiş olduğu değişimler hakkında bkz. Halil İnalçık, “Cizye”*Mad., D.İ.A.*, C. VIII, İstanbul 1995, s. 47.

³³ Nedkoff, *a.g.m.*, s. 627.

tahsil etmeye başlamışlardı³⁴. Cizyenin toplanmasındaki bu usûlsüzlükler arttıkça zamanla reâyâ, kitleler halinde daha güvenilir bölgelere göçmeye başladı. Bu göçler yüzünden reâyâ nüfuzu azaldığı halde, cizye senetlerinin aynı miktarlarda kalması, yerinden ayrılan reâyânın ödemesi gereken miktarın geride kalanlardan tahsil edilmeye kalkışılmasıyla sonuçlandı.

Tanzimatın ilanından sonra bu vergi kaldırılmış gibi görünmekte ise de gerçekte şekil değişikliği ile devam ettirilmiştir³⁵.

Islahat Fermanı'nın ilanı ile gayrimüslimlerin askerliğe karşılık cizyenin kaldırılması esası getirilmiş ise de gayrimüslimlerin askerliğe yanaşmamaları üzerine bedeli askeriye adıyla bir bakıma bu vergi tekrar alınmaya başlandı. Nihayet II. Meşrutiyet döneminde 7. ağustos. 1909 tarihinde umumi askerlik mecburiyeti getirilerek bedel alınması terk edildi¹²⁸.

Sözkonusu yerleşim birimlerinden sadece Buçuktepe mahallesi, Manastıra bağlı Salariye beyi ve Kurtlar Kariyesinden cizye alındığı görülmektedir. Bu üç yerleşim biriminden alınan cizye miktarı âlâ cinsinden on üç hane, edna olarak yirmi sekiz hane, evsat olarak ise yirmi beş hane olarak tespit edilmiştir.

Osmanlı maliyesinin 1691'de yapmış olduğu Cizye Reformu'ndan sonra birkaç kez değişmesine rağmen Tanzimat'ın ilânına doğru sabitleşen miktarlar âlâdan 60 kuruş, evsattan 30 kuruş ve ednadan 15 kuruş olarak yerleşmiştir.

Buna göre bu üç yerleşim biriminden âlâ olarak 780 kuruş, evsat olarak 2550 kuruş, edna olarak 420 kuruş cizye tahsil edildiğini söylemek mümkündür.

Bu cizyenin % 61,1'ini evsat cinsinden Buçuktepe Mahallesi, % 21,42'sini edna cinsinden Salariye Beyi Kariyesi karşılamaktadır¹²⁹.

7 beldeye ait 1844 tarihli Temettüat defterlerinden elde ettiğimiz sonuçlara göre, toplam 202 hane gayrimüslime ait toplam 319 cizye kağıdı görülmektedir. Bunun nedeni, bu hanelerin bir çoğunun kardeş, oğul ve yakın akrabalarının da cizye kağıtlarının defterlerde gösterilmiş olmasıdır. Buna göre, Tanzimat'tan önceki yasalardan (yaklaşık 1247 tarihli bir belgeye göre) anlaşıldığı kadarıyla cizye gelirlerinin alâ olarak kaydedilen 8 haneden 480 kuruş, evsât olarak kaydedilen 286 haneden 8580 kuruş, ednâ olarak kaydedilen 1 haneden ise, 15 kuruş cizye vergisi alındığı söylenebilir. Mande olarak kaydedilen 2 hane ve cizyeden muaf 12 hanenin varlığından da söz edebiliriz.

Toplam Vergi Yüğü

Nefsi kızanlık Toprağı ve buna bağılı beş yerleşim birimi ve Buçuktepe Mahallesi, Çöke

³⁴ Cevdet Küçük, "Tanzimat'ın İlk Yıllarında Erzurum'un Cizye Geliri ve Reâyâ Nüfusu", *Tarih Dergisi*, XXXI., Mart 1977, s. 200-201.

³⁵ Saydam, *a.g.e.*, s. 293.

nahiyesi Hacı Baba Tekkesi, Manastır karyesi Emir Çelebi Mahallesi, Solariye Beyi Kariyesi, Kurtlar karyesi ve Divan-ı Sefer Mahallesiine ait toplam 121105 kuruş bir yılda verilen vergi-i mahsusanın olduğu görülmektedir. Bu vergiden 176 hanenin muaf olduğu da anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde öşür olarak yine bu yerleşim birimlerinden dokuz adetinin öşür verdiği ve bunun da toplam 11722,5 kuruş olduğu tespit edilmiştir.

Bu yerleşim yerlerinden ağnam rûsûmu olarak 1080 kuruş, hane üzerinden yine bu yerleşim yerlerinde toplam 126 hanenin cizyeye tabi olduğu ve bunlardan 3750 kuruş cizyenin tahsil edildiği anlaşılmaktadır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında 7 yerleşim biriminde toplam 32,939 kuruş vergî-i mahsûsa, 22268,5 kuruş öşür, 302 kuruş ağnam rûsûmu ve 9,075 kuruş cizye vergi geliri temin edilmiştir. Bu verginin 4499,5 kuruşunun gayrimüslimlerden geri kalanın Müslümanlardan toplandığı anlaşılmaktadır. Bütün vergiden kıbtîlerin hemen hemen tamamının muaf oldukları gözlenmektedir. Kıbtî içinde sadece 5 hanenin cizye kağıdı olduğu görülmektedir.

Toplam Temettüat

Edirne'ye bağlı; Çöke Nahiyesi Malkoçlar Karyesi, Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi, Nefs-i Edirne, Balaban Paşa Mahallesi, Aya Nikola Mahallesi, Edirne Kazası Muradanlı Karyesi ve aynı kazadaki bir adet çiftlik ile Üsküdar Nahiyesi Yenibeyli Karyesi'nden 469.129,5 kuruş Temettüat geliri elde edilmiştir. Bu gelirin 267713 kuruşu Gayri müslimlere ait olup, bu da, bütün temettüatın % 57'sini oluşturmaktadır.

Temettüat gelirinin büyük kısmının gayrimüslimlere ait olması, bu yerleşim birimlerinde, Müslümanlar'ın Gayrimüslimler'den daha düşük bir gelire sahip olduğunu göstermektedir.

Geliri en yüksek mahalle olan Aya Nikola Mahallesi, muhtemelen, şehrin merkezinde olup, daha çok ticaretten gelir temin etmektedir³⁶.

Hemen ardından, yine Gayri müslimlerin çoğunlukta olduğu Manastır Nahiyesi Nalbantlar Karyesi'nde de gelirin 100.000 kuruş üzerinde olduğunu tespit etmiş bulunmaktayız³⁷.

Bütün bunlar, Edirne ve Edirne'ye bağlı bu yerleşim birimlerinin, Anadolu'nun diğer bölgelerden daha yüksek bir refaha sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı vergi sisteminin ıslahı yönündeki çalışmalar II. Mahmud'un sağlığında başlatılmış olup Tanzimat'ın ilanından sonra da devam ettirilmiştir. Tanzimata kadar oldukça karmaşık bir şekil alan

³⁶ BOA, *ML. VRD. TMT.*, nr. 5867.

³⁷ BOA, *ML. VRD. TMT.*, nr. 5786.

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

vergi sisteminin yeniden organize edilmesi maksadıyla başlatılan çalışmaların sonucunda esnaf ve sanatkârın bir yıllık kârı üzerinden tahsil edilen Temettü vergisi yürürlüğe konulmuştur. Bu yeni verginin tahsil edilmesi için 1260/1844 yılında bütün Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi Edirne’de de sürdürülen tahrir çalışmalarından elde edilen Temettü’at Defterleri, şehrin sosyal ve ekonomik durumu hakkında da önemli bilgiler vermektedir.

Bu birimlerdeki zirai topraklar yüz ölçüsü cinsinden 2973 dönümdür. BU topraklar içinde ziraate elverişli bağlar yaklaşık 210 dönüm, mezru tarlalar 1447,5 dönüm, gayri mezru tarlalar 92 dönümdür. Mezru tarlaların bütün toprakların % 0,69’unu, gayri mezru tarlaların ise % 3’ünü teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalar 319 dönümdür. 39 dönüm harir bahçe, 20,5 dönüm bostan, 92 dönüm kiraya verilmiş olan gayri mezru tarla bulunmaktadır.

Yetiştirilen ürünlerin yerleşim birimlerindeki toplamı 1429,5 kiledir. 563 kile buğday, 308,5 kile arpa, 192 kile çavdar, 148,5 kile alaf, 67,5 kile fik, 45 kile darı vs. ürünler içinde buğdayın bütün ürünlerin % 39,3’ünü arpanın % 21,5’ini, alafın % 10,3’ünü teşkil ettiği, 5815 kıyve üzüm üretilmiş olup yaklaşık 1475,5 kuruş gelir temin edildiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık şehrin genelinde her gruptan insanın uğraştığı bir geçim kaynağı olup 11 yerleşim biriminde 2300 baş hayvan bulunmaktadır. Sayı itibariyle önemlileri arasında sağmal hayvanların toplam 1203 baş olduğu ve oran olarak bütün hayvanların % 52,30’unu teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Buzağlar bütün hayvanların % 3’ünü, Dana ve Malaklar % 1,3’ünü, Kuzular % 17,7’sini, Mandalar % 2,1’ini, Öküzler % 1,9’unu, kısır ve erkek koyunlar ise % 15,47’sini teşkil etmektedir. Bu yerleşim birimlerindeki emlakın dağılımında 30 adet dükkan, 120 adet kiraya verilen dükkan hissesi, 11 sergi kıta, 14 oda, 1 hamam, 12 vakıf dükkan, 9 asiya, 2 vakıf bahçe tarla toplam 199 adet bina olup dükkanların bütün emlakın % 73,6’sını oluşturduğu ortaya çıkmaktadır.

Bu birimlerde vergi-i mahsûsa, öşür, cizye, ağnam rûsûmu gibi gelirler temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu vergilerin toplamı, 121105 kuruş olup % 5,16’sı Müslüman; % 4,83’ü gayrimüslimlere aittir. 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeden oluşan 11 yerleşim biriminden 11722,5 kuruş öşür 1080 kuruş ağnam rûsûmu ve 126 cizyeye tabi haneden 3750 kuruş cizye temin edildiği anlaşılmaktadır. Yalnızca Buçuktepe Mahallesi, Manastıra bağlı Salariye Beyi, Kurtlar kariyesinden alâ olarak 13 hane, ednâ olarak 28 hane, evsat olarak 5 hanenin cizye verdiği ve alâ olarak 780 kuruş, evsat olarak 2550 kuruş, edna olarak 420 kuruş cizye tahsil olduğu görülmektedir. Bütün yerleşim birimleri dikkate alındığında, Buçuktepe Mahallesi, Manastır Kariyesi Emir Çelebi Mahallesi, Salariye Beyi Kariyesi, Divan-ı Sefer Mahallesinde ikamet etmekte olanların 52752,5 kuruş meslekten temettüatı olduğu ve 3 mahalle, 7 kariye, 1 nahiyeden müteşekkil 11 yerleşim biriminden 230663,5 kuruş temettüat

elde edildiği görölmektedir.

1260/1844 tarihli Edirne'ye ait 7 Temettü'at Defteri (Çöke Nahiyesi Recep Mehdi Kariyesi, Çöke Nahiyesi Ömer Obası Kariyesi, Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir, Manastır Nahiyesi Aziz Halife Kariyesi, Mumcular Mahallesi, Üsküdar Nahiyesi Yunus Kariyesi) üzerinde yapmış olduğumuz çalışmadan ortaya çıkan sonuç şöyledir: Bazı mahalle ve nahiyelerde Müslüman ve gayrimüslimlerin birarada oturdukları, 7 Temettü'at Defterine göre toplam 323 hane nüfusun 127 hanesinde Müslüman, 184 hanesinde gayrimüslim yaklaşık olarak 635 Müslüman, 920 gayrimüslim 1555 kişi yaşamaktadır. Nüfusun % 39,4'ünü Müslümanlar, % 57,1'ini gayrimüslimler, %2,48'ini ise kıbtîler oluşturmaktadır.

İncelediğimiz 7 yerleşim birimine ait Temettüat Defterleri'nde yaklaşık 231 hane ziraatçi olup 66 hanesinin çapacılıkla meşgul olduğu bunun Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir'de 53 haneden ibaret olup toplam yekûn içinde en fazla olan kısmı teşkil ettiği görölmektedir. Oran olarak ise %8,3'ünü oluşturmaktadır. 231 hane içerisinde 8 hane rençber, 8 hane sığırtmaç, 5 hane bozmacı olduğu 10 hanenin asker, 67 hanenin ise, sosyal statüsünün belli olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Bu birimlerdeki zirai topraklar yüz ölçüsü cinsinden 7731,5 dönümdür. Bu topraklar içinde ziraata elverişli bağlar yaklaşık 144,5 dönüm, mezru tarlalar 3784 dönüm, gayrimezru tarlalar 3412 dönümdür. Mezru tarlaların bütün toprakların % 49'unu, gayri mezru tarlaların ise % 41'ini teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Toprak maliklerinin kiracı olarak çalıştıkları tarlalar 32 dönümdür. 314 dönüm evlek, 17 dönüm çayır, 14 dönüm bahçe, 14 dönüm harir bahçe bulunmaktadır.

Yetiştirilen ürünlerin yerleşim birimlerindeki toplamı 2214,5 kiledir. 792,5 kile buğday, 579 kile arpa, 354 kile çavdar, 260 kile alaf, 188 kile fülful, 41 kile burçak, vs. ürünler içinde buğdayın bütün ürünlerin % 35,7'sini, arpa % 26'sını, çavdar % 9,5'ini, alaf %11,74'ünü, fülful %8,4'ünü teşkil etmektedir. Kıyye olarak erzen, susam ve üzüm üretilmiş olup, toplamı 11498'dir. Bu ürünlerden en fazla gelirin 3110 kuruş ile üzümünden temin edildiği anlaşılmaktadır.

Hayvancılık şehrin genelinde her gruptan insanın uğraştığı bir geçim kaynağı olup incelediğimiz yerleşim birimlerinde 2061 baş hayvan bulunmaktadır. Sayı itibariyle önemlileri arasında sağmal hayvanların toplam 1089 baş olduğu ve oran olarak bütün hayvanların % 52,83'ünü teşkil ettiği ortaya çıkarılmıştır. Buzağılar bütün hayvanların % 4,3'ünü, dana ve malaklar % 3,4'ünü, mandalar %2,28'ini, öküzler % 9,2'sini, kısır ve yün koyunlar ise % 21,15'ini teşkil etmektedir. Bu yerleşim birimlerindeki emlakın 3'ü semerci 1'i obacı dükkânı olmak üzere 4 bina ve 1 yel değirmeni yer almaktadır. Bu birimlerde vergi-i mahsûsa, öşür, cizye, ağnam rüsûmu gibi gelirler temin edildiği anlaşılmaktadır. Bu vergilerin toplamı, 645845 kuruş olup 4499,5 kuruşu gayrimüslimlere aittir. 22268,5 kuruş öşür, 302 kuruş ağnam rüsûmu ve 297 cizye'ye tabi hanenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Bütün bu yerleşim

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

birimleri dikkate alındığında alâ olarak 8 haneden 480 kuruş, evsât olarak 286 haneden 8580 kuruş, ednâ olarak 1 haneden 15 kuruş alındığı, 12 hanenin ise, cizyeden muaf olduğu görülmektedir.

İncelemiş olduğumuz 7 Temettüat Defteri göz önüne alındığında yaklaşık olarak 1047055 kuruş Temettüat elde edilmiş olduğu sonucu anlaşılmaktadır. Bunun mahallelere göre dağılımına bakıldığında yaklaşık 19120 kuruşun Çöke nahiyesi Recep Mehdi Kariyesi, 148416 kuruşu Manastır Nahiyesi Manastır-ı Kebir, 202815 kuruşun Manastır Nahiyesi Kalfa Kariyesi'ndeki mütemekkin reaya ve 516455 kuruşu Üsküdar Nahiyesi Yunus Kariyesinden elde edilmiş olduğu tespit edilmektedir.

Kaynaklar

- Akgündüz, Ahmet- Said Öztürk, 700. Yılında Bilinmeyen Osmanlı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul 1999.
- Çoruh, Haydar, “Tanzimat Döneminde Eyalet ve Sancakların Temettüat Vergisinin Yeniden Tespit Edilmesi”, 24-27 Ağustos Osmanlı Devleti'nin 700. Kuruluş Yıldönümü Sempozyumu, Eskişehir 1999.
- Çoruh, Haydar, Temettüat Defterleri'ne Göre Erzurum Şehri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 1997.
- Güçer, Lütfi, XVI.-XVII. Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1987.
- Güran, Tevfik, “Tanzimat Döneminde Osmanlı Maliyesi: Bütçeler ve Hazine Hesapları”, Belgeler, XIII/17, Ankara 1988.
- İnalçık, Halil, “Cizye”, Diyânet İslâm Ansiklopedisi, C. VIII, İstanbul 1995.
- Küçük, Cevdet, “Osmanlılar'da Millet Sistemi ve Tanzimat”, Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi, IV, İstanbul (tarihsiz).
- Küçük, Cevdet, “Tanzimat'ın ilk Yıllarında Erzurum'un Cizye Geliri ve Reaya Nüfusu”, Tarih Dergisi, C. XXXI, Mart 1977.
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Osmanlı Sosyal ve İktisadi Kaynaklarından Temettü Defterleri” Belleten, C. LIX, Sa. 225, Ankara 1995
- Kütükoğlu, Mübahat S., “Osmanlı Sosyal ve İktisâdi Kaynaklarından Temettü Defterleri”, Belleten, C. LIX, Sa. 225, Ankara 1995.
- Nedkoff, Boris Christoff, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Cizye”, Belleten, VIII/32, 1944.
- Öztürk, Said, “Ondokuzuncu Yüzyılda Söğüt Kazası'nın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri”, VIII. Osmanlı Sempozyumu, Söğüt 1994.
- Öztürk, Said, Tanzimat Döneminde Bir Anadolu Şehri Bilecik, İstanbul Mart 1996.
- Saydam, Abdullah, Osmanlı Medeniyeti Tarihi, Trabzon 1995.
- Türkmen, Engin, Edirne Salnâmesi H. 1288, (Lisans Tezi) Edirne 1995.

**TÜRKİYE'DE DEPREM PROBLEMİ VE 6 ŞUBAT 2023 BÜYÜK
FELAKETİ'NİN KAYNAKÇASI**

*Meriç BULĞURCU
**Ümit AYDOĞAN
***Gökhan URHAN
****Ekrem DOĞRU
*****Asif TUNCER

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi
14. 05. 2023

Makale Kabul Tarihi
15. 06. 2023

Atıf Bilgisi

Chicago: Meriç Bulğurcu, Ümit Aydoğan, Gökhan Urhan, Ekrem Doğru, Asif Tuncer, “Türkiye’de Deprem Problemi Ve 6 Şubat 2023 Büyük Felaketi’nin Kaynakçası”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 198-223.

Apa: Bulğurcu, M., Aydoğan, Ü., Urhan, G., Doğru, E., Tuncer, A. (2023), “Türkiye’de Deprem Problemi Ve 6 Şubat 2023 Büyük Felaketi’nin Kaynakçası”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp. 198-223.

Özet

6 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen depremler birçok uzman tarafından yüzyılın en yıkıcı ve en fazla can kaybının yaşandığı karasal depremleri olarak nitelendirilmiştir. Bu depremlerle ilgili ülkemizde bir çok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bir kısmı depremlerin öncesini, diğer bir kısmı ise sonrasında bırakmış olduğu etkileri içeren bilgiler vermektedir. Oysaki bazı çalışmalarda bu ikisi birlikte verilmekte ve depremlerin nedenleri üzerinde durulmaktadır. Özellikle Arap, Anadolu, Afrika ve Akdeniz plakalarındaki çatışma ve kaymaların bu depremleri tetiklediği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada 6 Şubat 2023 depremleriyle ilgili yapılan çalışmalara dikkat çekilmekte ve bu çalışmaların özet ve içeriklerinden bilgiler verilerek Hatay ve Antakya deprem bölgelerinin riskleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Hatay, Antakya, Yıkıntı.

Abstract

The earthquakes that took place on February 6, 2023 were described by many experts as the most destructive and the most deadly terrestrial earthquakes of the century. Many studies have been carried out in our country about these earthquakes. Some of these studies give information about the effects of earthquakes before and some of them after. However, in some studies, these two are given together and the causes of earthquakes are emphasized. It is understood that especially the conflicts and shifts in the Arabian, Anatolian, African and Mediterranean plates triggered these earthquakes.

* Müdür, Turunçlu Şehit Hakan Üçyıldız İlkokulu, mericbulgurcu@hotmail.com, Orcid: 0009-0003-3303-8902

** Müdür, Şehit Aydın Özer Ortaokulu, uahasan2015@gmail.com, Orcid: 0009-0001-5422-9711

*** Öğretmen, Defne İpek Yolu Çok Programlı Anadolu Lisesi, gokhanurhan.gu@gmail.com, Orcid: 0009-0002-2911-7950

**** Müdür, Defne Anadolu Lisesi, ekremdogru801@gmail.com, Orcid: 0009-0002-2508-6157

***** Müdür, Defne Koçören Cemalettin Tınaztepe Ortaokulu, asif-tuncer@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-1331-0718

In this study, attention is drawn to the studies on the 6 February 2023 earthquakes and the risks of the Hatay and Antakya earthquake regions are tried to be revealed by giving information from the summary and contents of these studies.

Keywords: Earthquake, Hatay, Antakya, Ruins.

Giriş

Depremle ilgili çalışmalar ülkemizde genel olarak depremler olduktan hemen sonra başlar. Ancak depremlerin en güçlü yanının da bu olduğunu unutmamak gerekmektedir. Çünkü depremler sinsi yapılardır. İlk oluş tarihlerinden sonra uzun yıllar kendilerini sağlarlar ve tekrar ortaya çıktıklarında tamamen hafızalardan kazınmış olurlar. Bu sebeple depremin neyi hedeflediği değil, bizim depremle mücadelemiz esnasında neyi hedeflediğimiz çok daha doğru bir yol tutuş olacaktır.

Bir deprem kuşağı üzerinde kurulu olan Türkiye Cumhuriyeti, büyük acıların yaşandığı ve binlerce yıldır devam eden büyük depremlerin olduğu bir toprak parçası. Bu topraklarda aslında sürekli depremler olmasına rağmen bu depremlerden alınacak olan dersler hakkında çok da bilinçli bir millet olmadığımız aşikar. O açıdan bakıldığında depremle ilgili çalışmaların çareler üzerinde değil, oluş sürecinden sonra meydana çıkan problemlerin halli yönündeki çalışmalara odaklanılmaktadır. Bu da insanımızın hafızasını silmekte ve nihayet acılar sarılıp, dağıldıktan sonra depremin izleri kısa zamanda silinip gitmektedir

Bu konuda yapılan çalışmalardan biri olan “Şennur Kutlu Ünal, *Deprem Kavramı Algısı Ve Depreme İlişkin Değerlendirmeler; 8 Mart 2010 Okçular-Kovancılar Depremi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi FEB, Çanakkale 2019” çalışması da işte bu tür çalışmalardan biridir. Çalışma aslında her ne kadar depremin bütün yönlerini ele almış gibi görünse de hedef depreme maruz kalmış olan insanların deprem sonrasında neler hissettiklerini, neyi hedeflediklerini, neye ihtiyaç duyduklarını ve kendilerine yapılan yardımlar hususunu ortaya çıkarmak olduğundan, depremin oluş süreci kaçırılmakta, bundan sonraki deprem faciaları öncesinde neyi nasıl yapmamız gerektiği hususu meselenin dışında bırakılmaktadır. Şennur Kutlu Ünal ise bu çalışmada katılımcıların depreme yönelik yaptıkları anlamsal ve psikolojik değerlendirmeleri, deprem sonrası beklentileri ve deprem algı düzeylerini ortaya koymaya çalışmıştır. Çalışmasındaki en temel amaç olarak afet yönetimi safhalarının iyileştirilmesini öne çıkarmaya çalışmıştır. Çalışması disiplinlerarası

olduğundan sosyoloji ve psikoloji alanlarını da kapsamaktadır. Ünal, bu tür çalışmaların sosyoloji ve psikoloji alanında uzman kişiler tarafından referans alınarak daha geniş kapsamda çalışmaların yapılmasının Türkiye’deki afet yönetimi sistemine büyük katkı sağlayacağını belirtmektedir³⁰³.

Ünal’ın çalışmanın evrenini 8 Mart 2010 Okçular-Kovancılar depremini bizzat yaşamış depremzedeler oluşturmaktadır ve yapılan bu çalışma bir nitel araştırma niteliğinde olduğunu belirtmektedir. Nitel araştırma disiplinler arası bütüncül bir bakış açısını esas alarak, araştırma probleminin yorumlayıcı bir yaklaşımla incelemeyi benimsediğini ifade etmektedir. Üzerinde araştırma yapılan olayların kendi bağlamında ele alınarak, insanların olaylara yükledikleri anlamlar açısından yorumlama yapıldığını ifade ederek örneklem seçiminde nitel araştırma yönteminin amaçlı örnekleme grubunda yer alan “tipik durum örnekleme” olduğuna vurgu yapmaktadır.

Deprem konusunda daha kapsayıcı bilgiler sunan ve özellikle 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremini kendisine çalışma alanı olarak seçmiş olan bir diğer çalışma “Özlem Kılıç Ekici, “6 Şubat 2023 Depremleri”, *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi*, Mart 2023” tür. Bu çalışma, depremi sorgulamak olmakla beraber depremin öncesiyle ilgili, yani bir deprem hangi bölgelerde ve hangi şartlarda meydana gelir konusuna geniş bir yelpazeden bakması açısından son derece önemlidir. Bu çalışmada ortaya konulan deprem senaryosu doğrudan olup bitmiş bir depremin geride bırakmış olduğu etkiler olduğunu söylemek gerekmektedir. Ancak çalışmanın ileri safhalarında depremlerin hangi kuşaklarda ve ne şekilde meydana geliyor olduğunu ifade etmesi diğer çalışmalara kıyasla çok daha etkili bir yöntem olduğunu burada ifade etmek gerekmektedir ki, bu çalışmanın amacı da bu tür verileri sunan çalışmaları ortaya koymaktır.

Ekici, Afet ve Acil Durum Başkanlığı (AFAD) verilerine göre, 6 Şubat 2023 tarihinde Kahramanmaraş’ın Pazarcık ilçesinde saat 04.17’de aletsel büyüklüğü 7,7 şiddetinde olarak kaydedilen yıkıcı bir deprem meydana geldiğini belirtmektedir. Bu depremden yaklaşık 9 saat sonra, Kahramanmaraş’ın Elbistan ilçesinde saat 13.24’te 7,6 büyüklüğünde ikinci bir deprem daha olduğunu ve bu depremlerin çok geniş bir alanda (Adana, Adıyaman, Diyarbakır, Elazığ, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya, Osmaniye ve Şanlıurfa) çok şiddetli

³⁰³ Şennur Kutlu Ünal, *Deprem Kavramı Algısı Ve Depreme İlişkin Değerlendirmeler; 8 Mart 2010 Okçular-Kovancılar Depremi Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi FEB, Çanakkale 2019, s. 25.

hissedildiğini ifade etmektedir. Depremlerde on binlerce can kaybına, yüz binlerce kişinin yaralanmasına ve binlerce binanın yıkılmasına ya da kullanılamayacak kadar hasar görmesine neden olduğunu belirtmektedir.

Ekici, depremlerin hemen ardından ilk birkaç gün içinde meydana gelen binlerce artçı depremin çoğunun aletsel büyüklüğünün 4,0 ile 6,6 arasında³⁰⁴ olduğunu, AFAD verileri dikkate alınarak hazırlanan Maden Tetkik ve Arama Genel Müdürlüğü'nün (MTA) deprem raporunda ilk depremin koordinatının 37,288 K - 37,043 D; odak derinliğinin 8,6 km; ikinci depremin koordinatının 38,089 K – 37,239 D; odak derinliğinin ise 7,0 km olduğunu ifade etmektedir³⁰⁵. Ekici, Tübitak destekli bu çalışmada ilk depremin merkez üssünün, Kahramanmaraş'ın yaklaşık 30 km güneyinde, Doğu Anadolu Fay Hattı'nın ana kolu üzerinde 82 km uzunluğundaki Pazarcık segmentinde; ikinci depremin merkez üssünün ise Kahramanmaraş'ın yaklaşık 50 km kuzeyine rastlayan bir alanda, Doğu Anadolu Fay Hattı'nın kuzey kolu üzerinde 85 km uzunluğundaki Çardak fay segmentinde olduğuna işaret etmiştir³⁰⁶. Ekici, uzmanların verdiği bilgilere dayanarak her iki depremin sol yanal doğrultu atımlı bir fay hareketi ile kuzeydoğu-güneybatı ya da tam tersi doğrultuda oluştuğuna vurgu yapmaktadır. Ona göre, doğrultu atımlı fayların yeryüzünde 90 dereceye yakın dik bir konumda olan ve yerin içine doğru hafifçe eğimlenen faylar olduğuna dikkat çekmektedir. Bu faylar boyunca hareketlenmenin sadece yatay olarak gerçekleştiğini, ve depremin büyüklüğünün de depremin kaynağında açığa çıkan enerjinin bir ölçüsü olduğunu, depremin şiddetinin depremin yeryüzünün belirli bir noktasında sebep olduğu sallanmanın gücünü ifade ettiğini ortaya koymaktadır.

Ekici depremlerin ölçümlerinin 1935 yılında California Teknoloji Enstitüsünde çalışan Charles Francis Richter ve Beno Gutenberg tarafından geliştirilen Richter ölçeği ile yapıldığını ve bu ölçeğin depremlerin aletsel büyüklüğünü hesaplamak için kullanıldığını, depremlerin büyüklük hesaplama formüllerinin 10 tabanlı bir logaritma içerdiğini ifade etmektedir. Bu kapsamda herhangi bir depremin büyüklüğünün Richter ölçeğine göre 1 birim artmasının gerçek büyüklüğünün 10 katına çıkması anlamına geleceğini, Richter ölçeğine göre 7,7 büyüklüğündeki 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depreminin gerçek büyüklüğü 7,4 büyüklüğündeki 17 Ağustos 1999 Gölcük depreminin yaklaşık 2 katı olduğunu ifade etmiştir.

³⁰⁴ Özlem Kılıç Ekici, "6 Şubat 2023 Depremleri", *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi*, Mart 2023, s. 6-12.

³⁰⁵ Ekici, a.g.m., s. 13.

³⁰⁶ Ekici, a.g.m., s. 8.

Ekici bu tür, depremleri oluşturma potansiyeli olan fayların, genelde yeryüzünde onlarca km uzunluğunda belirgin bir yırtılma izi oluşturduğunu, fay düzlemi boyunca oluşan ötelenme miktarının ise birkaç metreyi bulduğunu ortaya koymaktadır. Ekici, bu açıdan bakıldığında 6 Şubat 2023 depremlerinin de çok sayıda fay segmenti üzerinde oluştuğunu ve bunların çoğunun kırıldığı, deprem atımının oluştuğunu, yüzlerce km uzunluğunda yüzey kırığı ve yüzeyde yer yer derin çökmelerin meydana geldiğinin gözlemlendiğini söylemektedir³⁰⁷.

Depremlerin odak noktalarını araştıran “6 ŞUBAT 2023 Depremleri Tespit Ve Değerlendirme Raporu, TMMOB Mimarlar Odası,23 Şubat 2023” bir başka analiz çalışmasıyla Türkiye Mimarlar ve Mühendisler Odalar Birliği tarafından 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş depremleri üzerinde bir rapor hazırlamıştır³⁰⁸. Bu rapora göre depremlerin yaklaşık 5 km derinlikte sığ odaklı olduğunu, Güneydoğu Anadolu, Doğu Anadolu İç Anadolu ve Akdeniz Bölgelerini kapsayan geniş bir alanı etkilediğini ve hissedildiğini ortaya koymaya çalışmışlardır. Bu çalışmaya da bakıldığında aslında durum diğer çalışmalardan çok da farklı değildir. Çünkü bu çalışma da depremin oluşundan sonraki dönemini ele almakta ve depremlerin oluş süreçleri izlenip incelenmeden doğrudan meydana geliş sürecinden sonraki ileri üzerinde durulmaktadır. Oysa ki depremler binlerce yıllık geçmişlere dayanır ve bu geçmişte oluş süreçlerinden hemen sonra dünya üzerinde pek çok izler bırakırlar ve bu izlerin takibi depremin ne zaman ve kaç şiddetinde olacağı hakkında bilgiler barındırırlar. Oysaki bu çalışmaya bakıldığında verilerin tamamının oluş sürecinden sonraki veriler olduğu, yapılan çalışmaların hiçbir kısmında geçmiş verilerin değerlendirildiğine dair bilgiler bulunmadığı dikkat çekmektedir. Aşağıdaki haritaların alındığı kaynağa dikkat edildiğinde bunu araştırmanın maksadını yakinen görmek de mümkündür.

³⁰⁷ Ekici, a.g.m., s. 9.

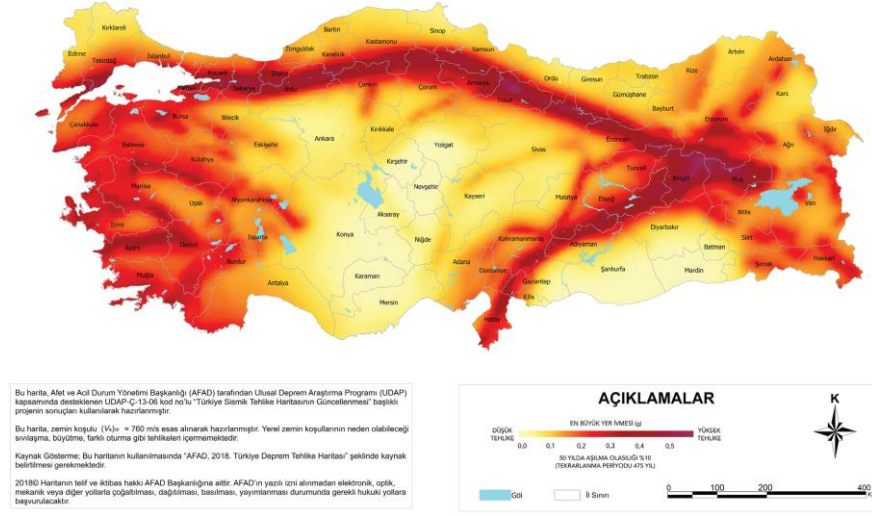
³⁰⁸ 6 ŞUBAT 2023 Depremleri Tespit Ve Değerlendirme Raporu, TMMOB Mimarlar Odası,23 Şubat 2023, s. 3.

Harita 1 Kandilli Rasathanesi-Sofalaca-Şehitkamil -Gaziantep
(Mw=7.7) depreminin lokasyon haritası
Kaynak: TMMOB Mimarlar Odası,23 Şubat 2023, s. 3.

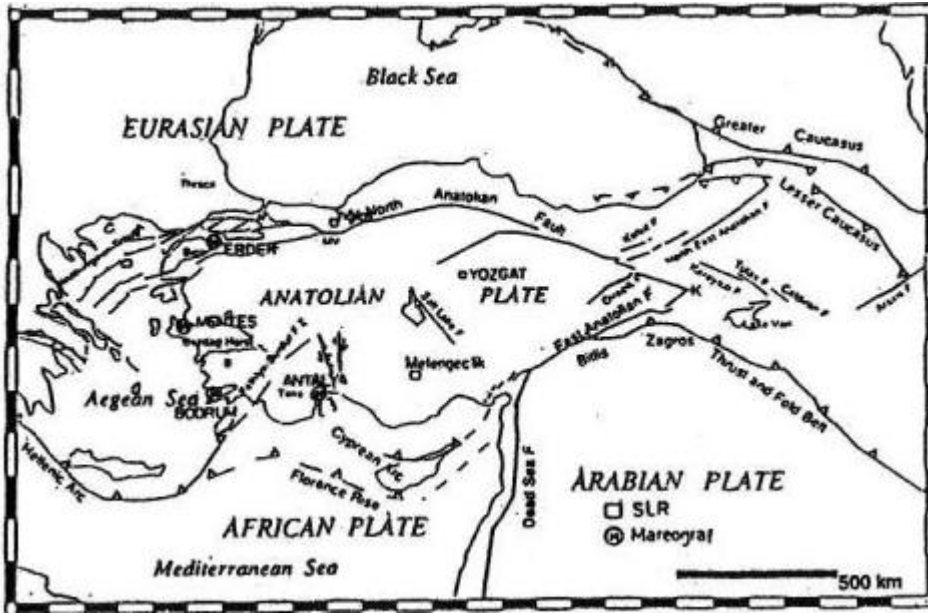
Harita 2. Kandilli Rasathanesi - Ekinözü-Kahramanmaraş
(Mw=7.6) depreminin lokasyon haritası
Kaynak: TMMOB Mimarlar Odası,23 Şubat 2023, s. 3.

Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı - Türkiye Deprem Tehlike Haritası
Kaynak: TMMOB Mimarlar Odası,23 Şubat 2023, s. 3.

Ekici, Türkiye'nin Fay Hatlarının dünyanın aktif deprem kuşaklarından biri olan Alp Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer aldığını belirtmekte ve Anadolu depremselliğinin iki ana nedenini buna bağlamaktadır. Nedenlerden birincisini, Atlas Okyanusu'nun ortalarındaki okyanus ortası sırtındaki genişlemenin Afrika levhasını kuzeydoğu yönünde hareket ettirmesine bağlamaktadır. Bu hareketlenme sonucunda Afrika, Akdeniz altında Anadolu Levhası ile çarpışır ve bu levhanın altına doğru bir dalış gerçekleştirdiğini ifade eder. İkinci nedeni ise, Kızıldeniz ortasındaki okyanus tabanının yayılması hareketinin Arap Levhası'nı kuzey yönünde hareket ettirdiğini ve bunun bir sonucu olarak Doğu Anadolu faylarının aktifleştiğini belirtir. Afrika Levhasının ise kuzey kenarındaki kabuk sıkışması neticesinde Anadolu ve Ege'nin altına doğru yöneldiğini ve bu yönelmenin bir sonucu olarak Batı Anadolu'ya çekme kuvveti uygulandığını ve. Arap Levhası'nın baskısıyla Kuzey Anadolu Fayı boyunca batıya doğru itilen Anadolu Levhasının da batıda sıkışmasına sebep olduğunu belirtir³⁰⁹. Burhan C. Işık bu fay haritasını Harita 3'teki gibi göstermektedir.

³⁰⁹ Ekici, a.g.m., s. 10.

Harita 3.

Kaynak: Burhan C. Işık, “Depremler ve Türkiye”, s. 104,
https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/TD92_54dda4b1ba34c6f_ek.pdf

Ekici'nin verdiği bilgiler bize aslında Anadolu fay zonlarının hangi gerekçelerle ortaya çıktığını ve bu zonların nasıl harekete geçtiğini göstermesi açısından çok önemlidir. Bu açıdan bakıldığında Ekici'nin çalışmasına benzerliğiyle dikkat çeken bir başka makale ise “Burhan C. Işık, “Depremler ve Türkiye” adlı çalışmadır³¹⁰. Bu çalışma 1992 Erzincan depreminin ardından orta öğrenim öğrencilerini bilgilendirmek için yazıldığını, ancak jeodezik çalışmalarla desteklendiğini belirttiği çalışmada depremlerin nasıl meydana geldiği tanıtılmakta ve sonrasında Türkiye'deki depremler anlatılmaktadır³¹¹.

Işık'a göre Türkiye'de deprem olaylarının görülmesi çok yüksek düzeydedir. Japonya, Amerika Birleşik Devletleri gibi deprem kuşaklarının üzerinde bulunan ülkelere nazaran Kuzey Anadolu Fay Kuşağı bu tür bir tehlikeli deprem alanı olarak nitelendirilmektedir. Doğu Akdeniz Kuşağı'nın bir parçasını oluşturan bu fay hattı tektonik bir aktivite alanı olduğundan yıllık santimetreler hızında doğrultu atımlı kayma hareketlerine maruz kalmaktadır. Bu fay hattı üzerinde jeolojik, jeofiziksel ve jeodezik bir çok çalışma

³¹⁰ Burhan C. Işık, “Depremler ve Türkiye”, https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/TD92_54dda4b1ba34c6f_ek.pdf

³¹¹ Işık, a.g.m., s. 102.

yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Kuzey Anadolu Fay Kuşağı'nın Avrupa Asya Plakası ile Anadolu Yarımadası arasındaki hareketliliğin sağ yönlü bir fay zonu olduğunu ve 1000 km den daha uzun olduğu ortaya çıkarılmıştır. Son yapılan çalışmalar söz konusu fayın hareketlilik hızının 1-2 cm olduğunu ortaya çıkarmış olup, yanal hareketlerin sonunda kuzey bloğunun da önemli ölçüde yükselmiş olduğunu göstermiştir.³¹²

Işık'a göre Türkiye ve çevresi tektonik haritalarına bakıldığında Türkiye'nin beş deprem bölgesine ayrıldığı görülmektedir. Buna göre:

Birinci deprem kuşağı, Doğu-Batı yönünde Kuzey Anadolu Fay Kuşağı doğrultusundadır. Bu kuşak içerisinde Ağrı, Erzurum, Erzincan, Tokat, Amasya, Bolu, Kocaeli ve Çanakkale illeri yer almaktadır. Kuşağın diğer ucu ise Van, Muş, Bingöl üzerinden güneye doğru Hatay'a kadar uzanmaktadır. Batı ucu ise güneye yönelerek Manisa, İzmir, Aydın ve Denizli illerini içine alır. Dokuzuncu derece tahrip edici depremlerden başlamak üzere onuncu derece felaket depremleri, onbirinci derece afet ve onikinci derece büyük afet depremler bu kuşakta yer almaktadır.

İkinci derece deprem kuşağı, yukarıda sınırları çizilen birinci kuşak çevresindedir. Bu kuşakta da yıkıcı ve çok şiddetli depremleri vuku bulmaktadır. Maraş, Tunceli, Malatya, Çankırı, Yozgat, Uşak, Afyon, Burdur, Muğla, İstanbul, Gümüşhane ve Kars illeri bu kuşakta yer alır³¹³.

Üçüncü derece deprem kuşağı, her iki kuşağı çevreleyen bölgeleri kapsar. Adana, Sivas, Kayseri, Kırşehir, Eskişehir, Kütahya, Balıkesir, Edirne, Kastamonu ve Samsun illeri de bu kuşakta yer almaktadır. Şiddetli ve oldukça şiddetli depremler olabilir.

Dördüncü derece deprem kuşağında Ankara, Antalya, İçel, Nevşehir, Niğde, Antep, Adıyaman, Diyarbakır, Kırklareli ve Hakkari bulunmaktadır. Orta şiddetli depremler ve hafif depremler olabilmektedir.

Beşinci derece deprem kuşağı, tehlikesiz olarak nitelendirilen Antalya İçel arasında Tuz Gölü'ne kadar uzanan koridor ve Suriye-Irak sınırına yakın Güney-Doğu Anadolu Bölgesidir. Konya ve Mardin illeri de bu sınırlar içerisinde kalmaktadır. Çok hafif ve ancak

³¹² Işık, a.g.m., s. 103.

³¹³ Işık, a.g.m., s. 104-105.

sismograflarca kayıt edilen depremler de bu bölgede olmaktadır³¹⁴.

Işık'ın da belirttiği gibi Doğu Anadolu Fay zonu içerisinde yer alan Hatay Fay zonu, dünyanın en tehlikeli fay zonlarından birini oluşturmaktadır. Bu çalışmada söz konusu fay zonu hakkında bu kısa girişten sonra yapılan diğer çalışmalara dikkat çekilecektir. Bu çalışmaların söz konusu edilirken sadece künyeleri ve özetlerine yer verilecektir.

1. 2023 Kahramanmaraş Ve Hatay Depremleri Raporu, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Mart 2023. Kaynak: <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2023/03/2023-Kahramanmaraş-ve-Hatay-Depremleri-Raporu.pdf>

Bu çalışmayı hazırlayan Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı yönetimi tarafından verilen özetle kısaca 6 Şubat 2023 depremleri hakkında şu hususlara değinilmektedir.

Türkiye, tarih boyunca büyük depremlerin meydana geldiği yüksek sismik aktif Anadolu plakası üzerinde bulunmaktadır. Ülkemizde, 1900'den günümüze 7'nin üzerinde 20 deprem meydana gelmiştir. Bu da Türkiye'yi depremlerden dolayı zarar gören ülkeler sıralamasında en üst sıralara taşımaktadır. Türkiye'de 1900-2023 yılları arasında can kaybına veya hasara neden olan 269 deprem meydana gelmiştir. Yaşanan bu depremlerde can kaybı ve ağır hasar bakımından en büyük depremler sırasıyla 2023 Kahramanmaraş, 1939 Erzincan ve 1999 Gölcük merkezli Marmara Depremleridir. 6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye saati ile 04:17'de ve 13:24'te merkez üssü Kahramanmaraş'ın Pazarcık ve Elbistan ilçeleri olan Mw7.7 (odak derinlik=8,6km) ve Mw7.6 (odak derinlik=7km) büyüklüklerinde iki deprem meydana gelmiştir. 20 Şubat 2023 tarihinde de Türkiye saati ile 20:04'te merkez üssü Hatay Yayladağı olan Mw6.4 büyüklüğünde bir deprem meydana gelmiştir. Söz konusu depremler toplamda 11 ilde büyük yıkımlara yol açmıştır. Bu depremler şiddet ve kapsadığı alan açısından bakıldığında yakın tarihte eşi benzeri olmayan felaketlerdir. Nitekim yaşanan depremler sonucunda 48 binden fazla insan hayatını kaybetmiş, yarım milyondan fazla bina hasar görmüş, iletişim ve enerji alt yapısı zarar görmüş ve önemli maddi kayıplar oluşmuştur. Depremden etkilenen 11 ilin toplam nüfusu, 2022 yılı için 14.013.196 kişi olarak kaydedilmiştir. Bu nüfus, ülke demografisinin yüzde 16,4'üne tekabül etmektedir. Bu nüfusun 13.553.283 kişisi (toplamın yüzde 96,7'si) il ve ilçe merkezlerindeki ikamet ederken, kalan kısım belde ve köylerde yaşamaktadır (459.913 kişi ve toplamın yüzde 3,3 - büyükşehirlerin

³¹⁴ Işık, a.g.m., s. 105.

kırsal mahallelerdeki nüfus hariç). Ayrıca deprem bölgesinde 1.738.035 kişi geçici koruma kapsamında ikamet eden göçmen nüfustur.

Bu raporda, depremin yol açtığı kayıp ve hasarların boyutu ortaya konulmaktadır. Ağır insani kayıpların yanı sıra, fiziki varlıklarda oluşan hasarlara, kayıplara ve ihtiyaçlara ilişkin tespitler yapılmıştır. Deprem bölgesinin çok geniş bir alana yayılması, illerdeki alt yapıların ve kamu idarelerinin etkilenmiş olması nedeniyle bölgeden bilgilerin sağlıklı bir biçimde derlenmesi hem güç olmakta hem de zaman almaktadır. Bu güçlükleri aşmak üzere Strateji ve Bütçe Başkanlığının koordinasyonunda çok sayıda kurum ve kuruluşlarla işbirliği içerisinde veriler toplanmıştır. Bu veriler, deprem sonrası yapılan müdahaleler, fiziki varlıklarda oluşan hasarlar ve kamu maliyesi alanında yapılan destekler başta olmak üzere çok sayıda alanı kapsamaktadır. Diğer taraftan depremin hasarları/maliyetleri uluslararası standartlara yakınsaması açısından sektörel kapsamda ele alınmıştır. Bu çerçevede hasarlar; sosyal sektörler (konut, eğitim, sağlık, istihdam, çevre), alt yapı sektörleri (içme suyu-kanalizasyon, belediye hizmetleri, enerji, ulaştırma, haberleşme) ve ekonomik sektörler (tarım, madencilik, imalat sanayi, turizm) ayrımında incelenmiştir. Ayrıca her sektörde kısa, orta ve uzun vadeli hedeflere ilişkin öneriler sunulmuştur. Her sektördeki hasar ve kayıp bilgileri; ilgili bakanlıklardan alınan veriler, birim maliyetler ve kurum görüşlerinin SBB'deki sektörel uzmanlık bilgileriyle birleştirilmesiyle süzgeçten geçirilerek en doğru biçimde rapora yansıtılmıştır. Rapordaki veriler yayım tarihi itibarıyla en güncel verilerdir. Alandan gelen hasar ve kayıp verileri sürekli güncellendiğinden depremin hasar yansımaları zaman içerisinde revizyona uğrayabilecektir. Bölgede gerçekleşen depremler, depreme dirençli kentler ve alt yapılar kurulmasının önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Depremlerde yaşanan ağır insani kayıpların yanı sıra zarar gören fiziki sermaye oldukça maliyetlidir. Şehirlerin tekrar faaliyete geçmesi için harcanacak kaynakların yükü de oldukça ağırdır. Bu kapsamda, raporda depreme dirençli yerleşim alanlarının ülke genelinde yaygınlaşması için bir dizi kurumsal ve yasal değişiklik önerilmiştir. Ayrıca, raporda söz konusu tedbirlerin doğru uygulanmasında azami titizliği ön plana alan ve tüm paydaşların (vatandaş, yerel yönetimler, kamu kurumları, meslek odaları, akademik çevreler vs.) işbirliğine dayanan afet risklerine karşı dirençliliğin artırılması için sistemseller değişiklikler önerilmektedir. Depremin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükü içerisinde en önemli bileşenini yüzde 54,9 oranıyla konut hasarı oluşturmaktadır (1.073,9 milyar TL/56,9milyar dolar). İkinci ağırlıklı

hasar kalemi ise kamu altyapısı ve hizmet binalarındaki yıkımdan oluşmaktadır (242,5 milyar TL/12,9 milyar dolar). Konut hariç özel kesim hasarı ise (222,4 milyar TL 11,8 milyar dolar) bir diğer önemli hasar kalemidir. Bu kalem içerisinde imalat sanayii, enerji, haberleşme, turizm, sağlık ve eğitim sektörleri, küçük esnaf ile ibadethanelere ilişkin hasar yer almaktadır. Ayrıca, sigortacılık sektörü kayıpları ve esnafın gelir kayıpları ile makroekonomik etkiler dikkate alındığında, depremin yol açtığı felaketin Türkiye ekonomisi üzerindeki toplam yükünün yaklaşık 2 trilyon TL (103,6 milyar dolar) düzeyinde olduğu tahmin edilmektedir. Bu büyüklüğün 2023 yılı milli gelirinin yaklaşık yüzde 9'una ulaşabileceği öngörülmektedir³¹⁵.

2. TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Fay Üzerinde Yaşayan İllerimiz: Hatay Raporu-6, Jeodergi, Şubat 2021, Sayı: 21, s. 32-42.

Kaynak:https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/844d39fdf885589_ek.pdf?dergi=JEODERG%DD

Makalede Hatay ve Antakya depremleri konu edinilmekte ve bu faylardan özellikle Hatay İçerisinden Geçen Diri Faylar Ve Üretmiş Oldukları Büyük Depremler, konu edinilmektedir. Çalışmada Hatay içerisinden geçen ve kenti yaklaşık olarak kuzeydoğudan güneybatıya boydan boya kesen fayların varlığına dikkat çekilmektedir. Bunun yanı sıra il içerisinde yukarıda da belirtildiği gibi önemli diri faylar bulunmaktadır. Bu fayların hangisinin geçmişte tarihi kayıtlara girdiği, hangi depremleri ürettikleri ve hangi sıklıkla deprem ürettiği konusunda henüz güvenilir detayda bir veri bulunmamaktadır. İlin depremselliğini anlamak için kritik öneme sahip olan bu bilinmezlikler daha detay çalışmalarla aydınlatılmaya muhtaç ise de gösterdiği sonuç Antakya için deprem ve yüzey faylanması tehlikesi olasılığının yüksek olduğudur. Antakya'daki Diri Faylar Nerede? sorusu sorulmakta e bununla ilgili haritalara yer verilmektedir. Bu haritalarda diri fayların Antakya içerisinden kuzeydoğu-güneybatı yönünde geçtiği gösterilmektedir. Habib-i Neccar Dağı'nın eteklerinde yer alan bu fayın yeri topoğrafyada yarattığı ani sarplık ve dağı oluşturan kireçtaşlarındaki fay aynaları yüzünden oldukça iyi bilinmektedir. Saint Pierre Kilisesi de bu fayın tam üzerindeki bir mağarada yer almaktadır. Fay, çoğu yerde Antakya ovasını dolduran Asi Nehri alüvyonları ile dağı oluşturan kayalar arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Amik ovası

³¹⁵ 2023 Kahramanmaraş Ve Hatay Depremleri Raporu, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Mart 2023.

kuzey, güney ve batıdan gelen üç ana fay sisteminin birleştiği bir noktada yer aldığından Hatay tüm tarihi boyunca önemli depremlerden etkilenmiştir, gelecekte de etkilenmesi kaçınılmazdır.

Hatay'ın depremselliği bununla da sınırlı değildir. Doğu Anadolu Fayının Maraş Türkoğlu Amik Ovası arasındaki kesimi ile Ölü Deniz fayı Amik ovasında birleşmekte, Amik ovasından Antakya'ya oradan Samandağ ve Yayladağı'na uzanan fay kolları ile Akdeniz içerisindeki faylar da ilin deprem kaynaklarıdır. Bu fayların büyük kısmı 7 veya daha üzerinde deprem üretme potansiyeline sahiptir. Bu açıdan bakıldığında yapılacak çalışmaların sadece il merkezinde değil kent bütününde yapılmasının önemi ve aciliyeti kendisini açıkça göstermektedir³¹⁶.

Hatay'ın gelecekteki bir olası depremi en az zararla atlatabilmesi için:

- Hatay ili özelinde bazı faylar üzerinde paleosismoloji çalışması yapıldığı bilinmekle birlikte, kent genelinde paleosismoloji yapılmayan ya da farklı araştırmacıların farklı sonuçlara ulaştığı fay hatları/zonları üzerinde gerekli araştırmaların yapılarak fayların geçtiği yerlerin ve deprem karakteristiklerinin tam olarak belirlenmesi,

- Hatay kent merkezinde mikrobölgeleme çalışmasının yapılmış olduğu bilinmekle birlikte, diğer ilçe yerleşimleri başta olmak üzere kent bütünündeki yerleşim yerlerinin tamamında mikrobölgeleme çalışmalarının yapılması,

- Mikrobölgeleme çalışmaları kapsamında, Doğu Akdeniz'de deniz içinde meydana gelebilecek depremlerin oluşturabileceği olası tsunami etkileri de dikkate alınarak Hatay ili kıyı yerleşim alanlarının planlarının, olası tsunami etkileri de göz önüne alarak yeniden yapılması gerekti,

- Yukarıdaki çalışma sonuçlarından elde edilecek bilgiler ve diğer disiplinlerden (inşaat, mimarlık, şehir plancıları vd.) edinilecek bilgiler ile diğer afet olasılıkları ışığında Deprem Master Planı'nın hazırlanması,

- Deprem Master Planı dikkate alınarak kentin gelişim ve yerleşim stratejilerinin belirlenmesi, bu çerçevede aktif fay hatlarının çevre düzeni haritalarına işlenmesi ve aktif fay zonlarının sakinim bantı içinde kalan kısımlarının 1. Derece doğal eşik değerler arasına alınması ve bina ve bina türü yapılar için sınırlama getirilmesi,

- Nazım ve uygulama imar planlarının çevre düzeni planlarında yapılan bu

³¹⁶ TMMOB, a.g.m., s. 39-40.

değişikliklerden sonra gözden geçirilerek, aktif fay hatlarının sakınım bantları ile kıyı yerleşimlerinde tsunami etki alanlarının imar planlarına işlenerek yenilenmesi, gerektiği düşünülmektedir³¹⁷.

Görüldüğü gibi Hatay depreminin olasılığı bilinmekte ve çok da yüksek risk alanı olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu bilgilerin hiçbirinden halkın haberdar olmadığı da aşikardır. Çünkü bu konuda Hatay'da on yıllardır herhangi bir bilgilendirmenin hiçbir otorite tarafından yapılmamış olduğu, bu sıkışık alanda yapılmış çarpık şehirleşmeden anlaşılmaktadır.

Hatay Mühendisler ve Mimarlar Odası Başkanlığı bu çalışmanın bir örneğini de dağıtımli olarak ilgili kurumlara göndermiş görünmektedir³¹⁸.

3. 20 Şubat 2023 Yayladağı (Hatay) Mw 6.4 Depremine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu Deprem Dairesi Başkanlığı (AFAD), 25 Şubat 2023.

Kaynak:[https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Yaylada%C4%9F%C4%B1%20\(Hatay\)%20Depremi%20MW%206.4%20%C3%96n%20Değerlendirme%20Raporu.pdf](https://deprem.afad.gov.tr/assets/pdf/Yaylada%C4%9F%C4%B1%20(Hatay)%20Depremi%20MW%206.4%20%C3%96n%20Değerlendirme%20Raporu.pdf)

Raporun girişinde “Bu rapor; 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 36 ıncı maddesinin 2 nci fıkrasının, Ülke genelinde deprem verilerinin paylaşımı ve kamuoyunun bilgilendirmesi konusundaki, "Deprem gözlemi yapan üniversiteler, yerel yönetimler ve tüm kurum ve kuruluşlar deprem gözlem verilerini eşzamanlı olarak Başkanlığa aktarır. Meydana gelen depremin büyüklük ve şiddeti gibi temel veriler kamuoyuna resmi olarak sadece Başkanlık tarafından duyurulur" hükmü gereğince hazırlanmıştır.” hususuna yer verilmiştir.

Bu raporda, 20.02.2023 günü, Türkiye saati ile 20:04'te merkez üssü Yayladağı (Hatay) olan MW 6.4 büyüklüğünde bir deprem meydana geldiği belirtilmiştir. Yerin 21.73 km derininde meydana gelen bu depremin en yakın yerleşim birimi olan Hatay ilinin Yayladağı ilçesine bağlı Sebenoba köyüne uzaklığı 1.02 km'dir. Ana şoktan, 25.02.2023 14:13'e kadar geçen zamanda, 403 artçı deprem kaydedilmiştir. Bölgede 1900 yılından günümüze kadar en büyüğü 6.8 olmak üzere 267 adet $M \geq 4.0$ deprem meydana gelmiştir. Ayrıca bahsi geçen bölgeye ait, 1900 yılı öncesi için, 146 adet tarihsel dönem depremi kaydı mevcuttur.

³¹⁷ TMMOB, a.g.m., s. 42.

³¹⁸ TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası 6235 sayılı kanun ile kurulmuş kamu tüzel kişiliğine haiz bir meslek örgütü olup “kendi mesleki uzmanlık alanlarında kamu kurum ve kuruluşları ile iş birliği yapmak, kamuyu ve toplumu bilgilendirmek ile buna ilişkin görüşlerini ilgililere bildirmek” görevleri arasında yer almaktadır (https://www.jmo.org.tr/resimler/ekler/a349229db3a94a8_ek.pdf).

Bu rapor bir deprem ön değerlendirme raporu olarak hazırlanmış ve deprem bölgesinde güvenliği artırmaya yönelik bir çalışma olarak kayıtlara geçmiştir.

4. Hüseyin Korkmaz, Antakya’da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki, Coğrafi Bilimler Dergisi, 2006, 4 (2), 49-66.

Kaynak: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/691457>

Makalenin özetinde şu hususlara değinilmektedir; Antakya ve yakın çevresi aktif Ölü Deniz Fayı’nın etki alanında yer alır. Bu nedenle tarihsel dönemde birçok yıkıcı depreme maruz kalmıştır. Ancak, son 135 yıldır bölgede gerilimi boşaltacak bir deprem olmamıştır. Bu durum, her geçen gün olabilecek yıkıcı deprem riskini artırmaktadır. Bu çalışmada, Antakya şehrinin sismotektoniği ve deprenselliği incelenerek sismik riskin boyutu ortaya konulmaya çalışılmıştır. Şehrin bulunduğu alandaki zeminler; tektonik, litolojik, jeomorfolojik ve hidrojeolojik özelliklerin yanında litolojik birimlerin süreksizlik yüzeyi tanımlamaları, Schmidt çekici geri tepme sayıları ve nokta yükü dayanımları dikkate alınarak olası bir depremde gösterecekleri tepkilere göre en zayıf, zayıf, az sağlam, orta derecede sağlam ve sağlam zeminler şeklinde sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmaya uygun zemin mukavemet haritası yapılmıştır. Buna göre mevcut yerleşmeler daha çok en zayıf ve zayıf zeminler üzerinde yer almaktadır. Bu nedenle yeni yerleşmeler öncelikle sağlam ve orta derecede sağlam zeminlerin topografik olarak yerleşmeye elverişli alanlarına inşa edilmelidir. Ancak bu alanlar yeni yerleşimler için yeterli olmadığından az sağlam zeminler tercih edilmelidir

5. Kemal Beyen, Mustafa Erdik, Cihat Mazmanoğlu, Zahi Ekmekçioğlu, “Antakya’nın Geçmişten Günümüze Sismik Aktivitesi Ve Yapılması Gerekenlerin Bir Uluslararası Konferansın Işığında Değerlendirilmesi”, TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri, 2003/1, SAYI: 423, s. 51-53.

Kaynak: <https://www.imo.org.tr/Eklenti/1473,antakyanin-gecmisten-gunumuze-sismik-aktivitesi-ve-yapilmasi-gerekenlerin-bir-uluslararasi-konferansin-isiğında-değerlendirilmesipdf.pdf?0>

Makalenin geneline yayılmış olan Hatay ve Antakya deprem bilgilerinin en dikkat çekici yanı, Antakya’nın içinde bulunduğu bölgenin geotektoniği ile ilgili olan kısıdır. Bu kısımda kültürlerin bulunduğu bu coğrafyada diğer tektonik unsurlarda buluşur ve kompleks bir yapı sergileyen Antakya’nın, Arap ve Türk plakalarının oluşturduğu 1000 km uzunluğundaki sınırın batı ucunda yer aldığına dikkat çekilmektedir.

Bölgenin tektonik aktivitesi Ölü Deniz, Doğu Anadolu ve Kıbrıs'a uzanan fayların etkisi altında kompleks bir tektonik davranış gösterir. Antakya ve Asi nehrinin bir kısmı Antakya-Samandağı çökellerinin Kuzeydoğu-Güneybatı ucuna doğru yer alır. Bu çökelti Miosen dönemin deniz çökeltileri, Pliosen ve Holosen dönem çökeltileri ile kaplanmış olup KuzeydoğuGüneybatı kenarlarından normal atımlı faylar ile çevrilmiştir. Büyük tektonik deformasyonlar bu çevre fayları ile ilişkili olarak gözlenebilir (Ilhan, 1976). Amik gölünde, Antakya-Samandağı çökeli, Ölü Deniz fay sisteminin Kuzey ucunda yer alan Ghab çökeli ve HatayKahramanmaraş çökelleriyle birleşir. Bölgenin genel tektonik yapısının yanısıra buna neden olan Anadolu plakası ve Arap plakalarının hareketlerini de gösteren harita şekil 1'de verilmiştir (Adams and Barazangi sonrası, 1984). Oluşum sıklığına, tarihsel deprem verileri Tablo 1'de özetlendiği gibi göz önüne alınarak bakılırsa, 2000 yıllık Antakya'nın deprem geçmişi büyük oranda bir periyodik yapı göstermeyen rasgele bir dağılım sergiler. Tarihsel aktiviteler beşinci, altıncı, dokuzuncu, XII. ve XIX. yüzyıllarda oldukça fazla iken aradaki bazı yüzyıllar mevcut faylar sisteminin oldukça hareketsiz kaldığını göstermektedir (Ambraseys and Melville, 1995; Alsinawi, 1988; Demir, 1996; Poirier and Taher, 1980; Ambraseys, 1989). Yakın tarihimizde, 1997 yılının 22 Ocağında MB (Cisim magnitiyudu) büyüklüğü 5.2, 5.3 ve 5.5 arasında değişen üç tane deprem yarım saat içinde Antakya ve çevresini vurmuştu. Türkiye'nin güneydoğusundaki bu sismik aktivite halkta panik, yaralanma ve yapılarda hasarlara neden oldu. Antakya'da yapı hasarı ise binlerle ifade edilecek seviyelere çıktı. Bir kişinin ölmesi ve yaralı sayısının çokluğu ise paniğin boyutlarını gösteren değerler olarak hafızalarımızda kaldı (1). Antakya çevresinde Malatya, Adana, Mersin ve Gaziantep, Lübnan ve Suriye'deki bir çok şehirlerin yanı sıra Kıbrıs'ta bu depremler güçlü bir şekilde hissedilmişti. Yaklaşık 2500 yıllık şehir yaşamı ve bir o kadarda deprem geçmişi olan Antakya, bilinen ilk depremini M.Ö. 148 yılında yaşamıştır (2). Daha sonra büyük hasarlara ve can kaybına neden olan büyük depremler M.Ö. 130, M.S. 37, 115, 458, 525 ve 526 tarihlerinde olmuştur. Son olan 526 depremi tarihi kaynakların belirttiğine göre şehirdeki festival ve yortu etkinliklerinin çektiği çevre yerleşimlerin nüfusuyla birlikte can kaybını 250-300 binlere çıkarmış, oluşan yangınlar ve meydana gelen talanlar şehre büyük hasar vermiş ve uzun yıllar süren onarılma ve yeniden yapılanma faaliyetlerine rağmen şehir kültürel ve sosyal yaşam içindeki hareketliliğini kaybetmiştir. Şehrin batı Anadolu'ya göç vermesi ticari yaşamın ve sosyal hayatın sönmesi, döneminin var olan şehirler arasında

üçüncü büyük merkezi olan Antakya'yı bir daha o yıllara dönülemeyecek şekilde yok etmiştir. Sonraki olan diğer depremler 528, 551, 557, 560, 577, 588, 750, 841, 859, 868, 1053, 1090, 1157, 1169, 1303, 1406, 1759, 1787, 1822 ve son olan büyük deprem 1872, 3 Nisan da meydana geldi. Bu depremlerin içinde 80 binlere varan can kayıpları, mal kayıpları ve çok uzun süren artçı şoklar olmuştur. XX. yüzyılın ilkyarısında 1921 ile 1940 arasında hafif ve dolayısıyla hasarsız sekiz depremi atlatırken 1951 ile 1981 arasında oluşan yedi deprem şehirde panik oluşturdu ve son olan 1997 depremi ile Antakya ve çevresinde tarihsel ve günümüzde aletsel olarak gözlenen sismik hareketlilik bu çevrenin tektoniğini, faylanma mekanizmasını ve deprem oluşumundaki sıklığın ve sessizlik dönemlerinin nedenlerini araştırmaya teşvik eden bir çok disiplinle çalışılacak bir bölge olarak gündeme oturdu. Bu tarihsel faal yapı Antakya ve çevresinin deprem potansiyeli yüksek, riskli bir bölge olduğunu göstermektedir³¹⁹.

6. 18 Aralık 2022 Kangallar-Kırıkhan-Hatay Depremi Basın Bülteni, B.Ü. Kandilli Rasathanesi Ve DAE, Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme Merkezi. http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/wp-content/uploads/2022/12/20221218_1813_Kirikhan-HATAY.pdf

Basın bülteninde özellikle Antakya'nın depremselliğine dikkat çekilmekte ve Kırıkhan depremi ile başlayan süreç ele alınmaktadır.

18 Aralık 2022 Tarihinde Kangallar-Kırıkhan-Hatay (36.4012 K 36.4153 D) merkez üssünde yerel saat ile 21:13 'de aletsel büyüklüğü $M_l=4.8$ ($M_{ws}=4.7$) olan orta şiddette bir deprem meydana gelmiştir. Depremın odak derinliği yaklaşık 9 km civarında olup sığ odaklı bir depremdir. Deprem Hatay ili ve ilçeleri ile çevre illerde hissedilmiştir. Deprem sonrası otomatik olarak hazırlanan tahmini şiddet haritası depremin merkezinde şiddet değeri $I_0=V$ olduğunu göstermektedir. Hatay ili ve ilçeleri 1996 yılında yayınlanan T.C. Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Afet İşleri Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan Deprem Bölgeleri Haritasında I. Derece Deprem Bölgesi içerisinde yer almaktadır. 1996 yılında yürürlüğe giren Türkiye Deprem Bölgeleri Haritası, AFAD Deprem Dairesi Başkanlığı tarafından yenilenmiş, 18 Mart 2018 tarih ve 30364 sayılı (mükerrer) Resmi Gazete' de yayımlanmıştır. Yeni harita "Türkiye Deprem Tehlike Haritası" tanımı ile 1 Ocak 2019 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Yeni

³¹⁹ Kemal Beyen, Mustafa Erdik, Cihat Mazmanoğlu, Zahi Ekmekçioğlu, "Antakya'nın Geçmişten Günümüze Sismik Aktivitesi Ve Yapılması Gerekenlerin Bir Uluslararası Konferansın Işığında Değerlendirilmesi", *TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri*, 2003/1, SAYI: 423, s. 51-53.

haritada, bir önceki haritadan farklı olarak deprem bölgeleri yerine en büyük yer ivmesi değerleri (PGA) gösterilmiştir. Türkiye Deprem Tehlike Haritasında Hatay ili PGA 475(yıl) maksimum ivme değeri 0.3-0.6g arasında değişmektedir. Bu ise bölgenin deprem tehlikesinin göreceli olarak çok yüksek olduğunu göstermektedir. Hatay ili Doğu Anadolu Fay Zonu'nun güney fay parçası ile Ölü Deniz Fay Zonu arasında ve İskendurun Körfezi'nden geçen Kıbrıs Yayı ile Güneydoğu Anadolu Bindirme Zonu'nun birleştiği bir alanda depremselliği yüksek bir bölgedir. MTA tarafından 2011 yılında hazırlanan Türkiye Diri Fay Haritasında da görüleceği gibi KDGB doğrultulu Antakya Fay Zonu ve onun fay parçaları bölgedeki önemli tektonik unsurlardır. Tarihsel dönemde (M.Ö. 1800-M.S. 1900; Soysal ve diğ., 1981) Hatay ilinde Doğu Anadolu Fay Zonu'nun geçtiği hat boyunca şiddet değeri $I_0 = IX-X$ olan depremler meydana gelmiştir. Aletsel Dönemde (M.S. 1900-2021; büyüklüğü $M > 4.0$ KRDAE Deprem Katalogu) il sınırları içerisinde meydana gelen önemli depremlerin büyüklükleri $M = 5.0-5.9$ arasındadır. Yakın çevresinde Adana'da büyüklükleri $M = 6.0-6.9$ arasında depremler mevcuttur. İl merkezine en yakın deprem 101 km. uzaklıkta olan 1998 Hasanbeyli-Sarıçam (Adana) depremidir. Merkezimiz tarafından yapılan hızlı fay düzlemi çözümü, depremin doğrultu atımlı bir faylanma ile meydana geldiğini ortaya koymaktadır. Bölgede yaşayan vatandaşlarımızın depreme dayanıklı binalarda oturmaları veya satın alacakları konutların depreme dayanıklı olarak inşaa edilmiş olması depreme karşı alınacak en güvenli tedbir olacaktır.

7. Kemal Kutgün Eyüpgiller, “Hatay İlindeki Kültür Varlığı Yapıların 6 Şubat Depremi Sonrasındaki Yapısal Durumlarının Tespiti”,
https://deprem.tubitak.gov.tr/assets/pdf/05_Sabah%20Oturumlar%C4%B1/SabahSalonG/OzetKontrolSabahG/G4-1002C-KemalKutg%C3%BCnEyy%C3%BCbagiller.pdf

Kemal Eyüpgiller, Hatay depreminden sonra ortaya çıkan yıkıntıların arasında kalan kültürel mirasın hasarı ile ilgili çalışmasında, Hatay kültür öğelerinin almış olduğu yaraları ve bu yaraların nasıl sarılacağına dair önlemleri dünyadan örnekler vererek anlatmaktadır.

Eyüpgiller'e göre Bagan Depremi olayında hasar gören eserlerin önemli bir kısmının retrofit ya da diğer uygulamalar görmüş olduğu ancak buna karşın hasarın bu tür yapılarda da yüksek olabildiği bilinmektedir. Filipinler Depremi (2013) olayında Bohol'deki dini yapılarda toplam 30 milyon ABD Doları tutarında hasar ortaya çıktığı, Tayland'da 2011 yılındaki sellerde Ayutthaya Dünya Mirası Alanı'ndaki 200'den fazla tapınakta 250 milyon ABD

Doları hasar bulunduğu bilinmektedir (UNESCO, 2016). Kültürel miras yapıları, depremlerde yıkıldıkları veya ağır hasar aldıkları takdirde, uzun süre ihmal edilebilmekte ve bir daha tekrar restore edilemeyerek yok olacak hale gelebilmektedirler. Dolayısıyla geri döndürülemez kayıplar söz konusu olabilmektedir. Kültürel miras yapılarının özel bir durumu da, molozlarının da yönetilmesi ve tekrar değerlendirilmesi ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Molozlar, restorasyon için gerekli bilgi sunabildikleri gibi benzer diğer yapılar hakkında da bilgi sunan birer belge niteliği taşıyan unsurlar barındırmaktadır. Ancak bunların tespit edilmemesi durumunda, afet sonrası kentsel hizmetlerin sunulması için yol açma veya afetlerin yarattığı psikolojik etkilerin bertaraf edilmesi için molozların temizlenmesi vb. süreçlerde bu değerli elementler kaybedilebilmektedir. Çok geniş afet alanlarında kültürel miras yapılarının gördüğü hasarların tespitine yönelik çok çeşitli kısıtlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki bölgeye intikal, bölgede araştırma personelinin minimum ulaşım, barınma, beslenme ve güvenlik ihtiyaçlarının temin edilebilmesidir. Ayrıca ihtiyaç duyulan teknik ekipmanın bölgeye güvenli bir şekilde aktarılması, çalışmaların gerçekleştirilmesi ve güvenli bir şekilde korunması da oldukça güçleşmektedir. Kamu güvenliğinin daha çok depremedelerin ihtiyaçlarına yöneldiği bu ortamda, çalışmanın coğrafi olarak kısıtlanması ve belirli yerlerde ulaşım ve konaklama ihtiyacını minimize edecek ve güvenli çalışma koşulları sunacak şekilde gerçekleştirilmesi gerçekçi bir yaklaşımdır. Önerilen çalışma belirtilen çerçevede Hatay İli'ne odaklanmaktadır. Hatay'da 150 adet Arkeolojik sit alanı, 5 adet doğal sit alanı (Antakya, Harbiye, Reyhanlı-Yenişehir, Kırıkhan Gölbaşı Erzin Başlamış), 1 adet kentsel sit alanı (Antakya) bulunmaktadır. Bölgede cami, medrese, han, hamam, kilise, sinagog gibi anıtsal yapıların yanı sıra arkeolojik ve kentsel sit alanları açısından da yoğun miras bulunmaktadır. Antakya değerli sivil mimarlık örneklerinden oluşan sit alanı ve geleneksel çarşısıyla son yirmi yılın en gözde kültür turizmi destinasyonlarından biri durumunda olup, bu eserlerin ayrıca Türkiye'nin uluslararası ilişkileri ve diplomasi açısından da özgün değeri bulunmaktadır. Yerel halk açısından da çok kıymet taşıyan bu eserlerin 6 Şubat günü yaşanan iki depremin ardından büyük hasar aldıkları, medyaya yansıyan çeşitli haberlerde gözlenmiştir. Örneğin Antakya Ulucami, Rum Ortodoks Kilisesi, Altınözü Tokaçlı Rum Ortodoks Kilisesi, İskenderun Katolik Kilisesi büyük ölçüde yıkıma uğramışlardır. Tarihi Hatay Meclis Binası ve Anadolu'daki en eski cami olan Habib-i Neccar camisi yıkılmıştır. İskenderun Aziz Nikola Rum Ortodoks Kilisesi depremde kısmen yıkılmış

ve yangın geçirmiştir. Yine İskenderun'daki Karasun Mangants Ermeni Kilisesi de hasara uğramıştır. Hatay Arkeoloji Müzesi ise kısmen hasar görmüştür. Bölge, bu gibi birçok örnek nedeniyle çalışma açısından öncelikli olarak ele alınmaya değer görülmektedir. Çalışma kapsamında programın bütçe kısıtları nedeniyle kısıtlı bazı ön tespit çalışmaları yapılması mümkündür. Çalışma alanı Hatay İli Antakya, İskenderun ve Kırıkhan öncelikli yerleşmelerini kapsamaktadır. Alanda yer alan Şeyh Ahmet Kuseyri Camii, Ulu Cami, Şeyh Ali Cami, Yeni Cami, Ağalar Cami, Ahmediye Camii, Köşker Camii ve Halil Ağa Camii, Habib-i Neccar Camii ve Türbesi, Hz. Hızır Aleyhüssalam Türbesi, Yahya ve Yunus Hazretleri Türbesi, St. Pierre Katolik Kilisesi, Aziz Nikola Ortodoks Kilisesi, İtalyan Katolik Latin Kilisesi, Maryo Hanna Kilisesi, Marcircos Ortodoks Kilisesi, Meryem Ana Havuzu, Marcircos Türk-Hıristiyan Ortodoks Kilisesi, Maria Ana Rum Ortodoks Kilisesi Aziz Piyer ve Aziz Paul Kilisesi, Antakya Hıristiyan Rum Ortodoks Kilisesi, Antakya Protestan Kilisesi, Hatay Meclis Binası, Karasun Manuk Kilisesi, ve diğer eserler başlıca inceleme konularını oluşturmaktadır. Bahsi geçen eserlere dair yerinde gözlemler ve dijital kayıtlar ile veri toplanacaktır. Yapıların afet sonrası yapısal bileşenlerinin çıplak gözle görülebilen durumunu, hasarın yapı bütünü açısından ve yapı elemanları yönünden boyutlarını, alandaki kültürel miras yapısına ait moloz yığınlarını, yapının alanına diğer yapılardan taşan moloz vb. olup olmadığını, bunların debilerini, yapı açısından çevresinde başka tehdit oluşturan yapı veya hasarlı altyapı olup olmadığını, yapılar ile bütünlük arz eden çeşitli sanat varlıklarının genel durumunu, yapı çevresinde yapıyı koruyan duvar vb. unsurların durumuna dair görsel veriler dijital fotoğraflar yoluyla toplanacak, ses kayıtları alınacak, tablet bilgisayarlar yoluyla farklı yapı türlerine uygun hazırlanmış yapı hasar formlarına keşif mahiyetli veri girişi yapılacaktır. Girilen verilerin ve elde edilen dijital görsellerin küresel coğrafi konumlama sistemi koordinatları kayıt altına alınacaktır. Elde edilen veriler daha sonra uygun koordinat sistemine sahip coğrafi bilgi sistemi harita altlıklarına işlenecektir. Elde edilen verilerin, daha sonra gerçekleştirilecek yüzeysel veya havasal ışık tespiti ve uzaklık tayini (LİDAR) sistemlerine dayalı çalışmalara yön vermesi, bunların maliyetlerini azaltması, çalışmaların önceliklendirilmesi, başka ileri tespit teknikleri gerekiyor ise bunların belirlenmesi ve doğru teknik tercihlerde bulunulması yoluyla katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu proje kapsamında gerek bütçe olanakları, gerekse sahadaki güncel durum ve güvenlik sorunları nedeniyle kullanılması şu anda mümkün olmayan, ancak daha sonra kullanılabilecek LİDAR

gibi teknolojilerle elde edilecek verilerin ardından gerçek hasar tespit çalışmaları yapılması, restorasyon vb. uygulama projelerinin hazırlanması ve maliyetlerinin hesap edilmesi ve depreme dayanıklı restorasyon tekniklerinden faydalanarak uygulamalar yapılması mümkündür. Dolayısıyla bu proje kapsamında yapılacak ön tespitlerin, ardından yapılması zaruri olan daha titiz ve kapsamlı çalışmaların maliyetlerinin azaltılması, etkinliklerinin artırılması ve başarı düzeylerinin yükseltilmesine katkısı olacaktır. Ayrıca, kültürel miras varlıklarına ait yıkıntıların ve molozların kayıt altına alınması önemlidir, keza bu molozlardaki malzemelerin bir kısmı belge niteliği taşımakta, bir kısmı da tekrar kullanılabilir veya tekrar kullanılması zaruri mahiyette olabilmektedir. Projenin bu çerçevede yapılar kadar molozlara dair çeşitli tespitlerde bulunması önemlidir. Çalışma kapsamında sahada gelişen duruma göre eğer güvenlik ve konaklama olanakları elde edilebilirse Samandağ, Kırıkhan, Güzelyayla Belen bölgelerinde yer alan Hz. Hıdır Türbesi, St.Meryem Ana Katolik Kilise ve Manastırı (Güzelyayla-Belen), St. İlyas Kilisesi (Samandağ) gibi diğer eserlere yönelik ön tespitler gerçekleştirilerek çalışmanın kapsamı genişletilecektir. Çalışma kapsamında bilgisayar destekli tasarım ve simülasyon çalışmalarında kullanılabilir mahiyette bilimsel literatüre dayalı dijital sözel verilerle birlikte bunları destekleyen ve belge niteliğine haiz dijital görsel veriler üretilmesi, coğrafi bilgi sistemleri üzerinde UTM veya uygun koordinat sistemli veritabanları oluşturulması ve elde edilen verilerin ve oluşturulan veritabanlarının bina bilgi sistemi bulut ortamına yüklenmesi amaçlanmıştır.

8. Sibel Üsküplü, “Hatay İli Ve Yakın Çevresi İçin Deprem Senaryolarının Cbs İçerisinde İ Hazırlanması Ve Bu Senaryoların Tarihsel Depremler İle Karşılaştırılması”,
<https://polen.itu.edu.tr/items/0ed7b3a6-0f9c-4542-9c55-c26188c8916d>

Üsküplü makalesinin özetinde şu hususlara değinmektedir: Etkin deprem kuşakları üzerinde bulunan Türkiye tarihsel ve aletsel dönemde birçok yıkıcı depremlere maruz kalmış, bunun sonucunda önemli can ve mal kayıpları yaşanmıştır. Gelecekte de böyle büyük depremlerin yaşanacağı tartışma götürmez. Bugün depremlerin önceden kestirilmesi mümkün olmamakla birlikte deprem önlemlerinin planlanması oluşacak can ve mal kayıplarının en aza indirilmesinde önemlidir. Bunun için kullanılabilir yaklaşımlardan biri sentetik deprem senaryolarıdır. Deprem senaryoları ile gelecekte oluşacak depremlerin olası büyüklüğü ve yerleşim yerlerinin bu depremden hangi ölçüde etkileneceği tahmin edilebilir. Bu senaryoların hazırlanması ile ilgili parametrelerin işlenmesi ve bunların görsel ortamda sunulması Coğrafi

Bilgi Sistemleri (CBS) gereken ortamı sunmaktadır. Bu tez çalışmasında, Doğu Anadolu Fay Zonu (DAFZ) ve Ölü Deniz Fay Zonu (ÖDFZ) arasında kalan Hatay ve yakın çevresine ait sentetik deprem senaryoları üretilmiştir. Bu amaçla CBS analiz teknikleri kullanılmıştır. Çalışmaların tamamı ESRI (Environmental Systems Research Institute Inc.) tarafından üretilmiş olan ArcGIS 10 programı kullanılarak yapılmıştır. Bölgenin sayısal jeoloji haritalarından yararlanarak her bir formasyona ait üst 30 metrelik kayma dalgası hızları V_{30} parametreleri belirlenmiş ve haritalamalar yapılmıştır. Bölgeye etki eden faylar belirlenmiş, bu fayların üretebileceği maksimum deprem büyüklükleri ampirik bağıntılar yardımıyla hesaplanmıştır. Hazırlanan deprem senaryolarında olması beklenen depremin Hatay ve yakın çevresine vereceği zararın şiddeti ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Tez çalışmasının diğer bir amacı bölgenin deprenselliğini incelemektir. Çeşitli kataloglardan taranarak elde edilmiş tarihsel depremler ve USGS, ISC ve Kandilli Rasathanesi'nden alınan aletsel dönem depremleri ile bölgenin deprem aktivitesi ortaya konulmuştur. Tarihsel depremlerin episantr ve yakın çevresinde yarattığı etkinin (Modified Mercalli Intensity) MMI ölçeği esas alınarak şiddet dağılımları yapılmıştır. Hazırlanan deprem senaryoları ve tarihsel depremler arasında benzerlikler olduğu görülmüştür. Bu benzerliklerden yola çıkarak tarihsel depremlerin hangi faylar ile ilişkili olduğu tahmin edilmeye çalışılmıştır. Deprem senaryolarının tarihsel deprem kayıtlarıyla birlikte değerlendirilmesi sonucu M.Ö. 148 ya da M.S.130, M.Ö. 65 ya da M.S. 64, 52 ya da 53, 110, 458, 500, 506, 526, 528, 580-588, 859 ya da 860, 972, 1072 ve 1091 veya 1092 depremlerinin Antakya fayı ile; 1114 ve 1115 depremlerinin Osmaniye-Karataş fayı ile; 1738, 1822 ve 1872 depremlerinin Amanos fayı ile ilişkili olabileceği sonucuna varılmıştır.

9. Özgür Avşar, Ali Bozer, Onur Tunaboyu, Ertan Sülev, Yunus Demirtaş, “Mw 7.7, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinde 2000 Sonrası Yapılmış Betonarme Binalar İle Bölgedeki Karayolu Köprülerinin Sismik Performansı: Hatay Saha Gözlemleri Teknik Raporu”, Teknik Rapor 2023, https://www.researchgate.net/publication/370106393_Mw_77-76_SUBAT_2023

Avşar vd. raporun özet kısmında şu husus dile getirilmektedir; 06 Şubat 2023 tarihinde meydana gelen merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) olan Mw 7.7 büyüklüğündeki ilk deprem ve yaklaşık 9 saat sonra yine yakın bölgede meydana gelen merkez üssü Elbistan

(Kahramanmaraş) olan Mw 7.6 büyüklüğündeki ikinci deprem sonrasında çok büyük bir yıkım yaşanmıştır. Kısa bir zaman aralığında arka arkaya meydana gelen iki çok şiddetli deprem, 11 ilin dahil olduğu çok geniş bir bölgeyi etkilemiş ve çok sayıda can kaybına ve çok büyük maddi kayıplara sebebiyet vermiştir. Yaşanan depremlerin derinliklerinin sırayla 8.6km ve 7.0km olması depremin şiddetini artıran diğer bir unsur olmuştur. Ana depremler sonrasında birçok artçı deprem meydana gelirken 20 Şubat 2023'te özellikle Hatay'ı etkileyen merkez üssü Hatay'ın Defne ilçesi olan Mw 6.4 Defne Depremi meydana gelmiştir. Dolayısıyla art arda gerçekleşen şiddetli depremler hasarlı binaların hasar seviyesini artırmış, yıkımın boyutunun çoğalmasına neden olmuştur. Bu depremlerde 475 yıl tekrarlanma periyoduna sahip tasarım depreminin (DD-2) çok üzerinde spektral ivme değerleri kaydedilmiştir. Hatta deprem yönetmeliğinde tanımlanan 2475 yıllık çok şiddetli depremde (DD-1) beklenen spektral ivme değerlerinin de aşıldığı periyot aralıkları oluşmuştur. Resmi rakamlarla 50 binden fazla vatandaşımız hayatını kaybetmiştir. Hazine ve Maliye Bakanlığı depremin neden olduğu maddi kaybın 100 milyar doların üzerinde olduğunu açıklamıştır. Karşılaştığımız kayıpların boyutları ve etkilenen bölgenin büyüklüğü düşünüldüğünde, geçtiğimiz yüzyıl da dahil olmak üzere yaşanan bu depremlerin ülkemizde meydana gelmiş en büyük deprem silsilesi olduğu aşikardır.

Depremden etkilenen alanın çok geniş olması nedeniyle meydana gelen yapısal hasarın incelenmesinde belirli bir bölgeye odaklanması planlanmıştır. Gerek medyadan elde edilen bilgiler doğrultusunda en çok hasarın Hatay ilinde yaşanmış olması, gerekse de Hatay'daki ivme kayıtçılarından elde edilen yer hareketi değerlerinin çok yüksek olması nedeniyle Hatay ve çevresine odaklanılarak yapısal hasarlar incelenmiştir. Depremden etkilenen yapı stokunun da çok büyük olması nedeniyle geçmiş depremlerde deprem performansı yeteri kadar incelenmemiş olan yeni betonarme binalarda meydana gelen hasarlar üzerine yoğunlaşmıştır. Özellikle 2000 yılı ve sonrasında yapılmış olan betonarme binalardaki taşıyıcı sistem kaynaklı hasarlar, eleman bazında yapılan detay hataları ve yapı malzemesi yeterliliği noktasında incelemeler yapılmıştır. Binaların dışında karayolu köprülerinde meydana gelen yapısal hasarlar ve deprem performansları incelenmiştir. Proje aşamasında taşıyıcı sistemin belirlenmesinde sade, basit ve düzenli tasarım anlayışından uzaklaşmış olması; taşıyıcı sistemi oluşturan elemanların kesit boyutları, plandaki yerleşimleri ve tasarımındaki eksiklikler nedeniyle depreme dayanıklı tasarım ilkelerine

uygun bir taşıyıcı sistem oluşturulamaması; yapı denetiminin doğru bir şekilde uygulanmaması nedeniyle donatı detaylarında ve imalat aşamasında yapılan hatalar binalarda gözlenen hasarların ana sebepleri olarak değerlendirilmektedir. İncelenen karayolu köprülerinde ise geçmiş depremlerin aksine köprülerde yapısal hasarların gözleendiği, üst yapı ile alt yapı arasında gerçekleşen çekiçleme etkisi nedeniyle kirişlerde ve deprem takozlarında hasarın yoğunlaştığı gözlenmiştir. Binalardaki yıkım ve ağır hasarın seviyesi ile kıyaslandığında karayolu köprüleri bu seviyedeki şiddetli bir depremde genel olarak fonksiyonel kalmış ve ulaşım ağının açık kalmasını sağlayarak iyi bir performans sergilediği söylenebilir.

10. Ahmet Ferdi Şenol, “Kahramanmaraş Depremleri (6 Şubat 2023) Sonrası Hatay İlindeki Yapıların Hasar Durumlarının Değerlendirilmesi”, 2nd International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences, Konya, Turkey, April 4-6, 2023, s. 75-80.

Şenol’un bu çalışmasında özet kısmında Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Deprem Dairesi Başkanlığının verilerine göre; 6 Şubat 2023 tarihinde, Türkiye saati ile 4.17 ve 13.24’te sırası ile merkez üssü Pazarcık (Kahramanmaraş) ve Elbistan (Kahramanmaraş) olan 7,7 ve 7,6 (Mw) büyüklüklerinde depremler meydana gelmiştir. Bu depremler, Türkiye’nin 11 ilini etkileyerek, son yüzyılda yaşanan en yıkıcı depremleri olarak kayda geçmiştir. AFAD tarafından 20 Mart 2023 tarihinde yapılan açıklamada, Kahramanmaraş merkezli depremlerde hayatını kaybedenlerin sayısının 50 bin 96, yaralananların sayısının ise 107 bin 204 olduğu bildirilmiştir. Depremlerin etkisi ile Hatay sarsılmış ve birçok yapı yıkılarak hasar almıştır. Çalışmada, meydana gelen depremler sonrasında, Hatay ili Antakya ve İskenderun ilçelerindeki hasarlı bazı betonarme yapılar; yapısal düzensizlikler, uygulama yöntemleri ve kullanılan malzeme özellikleri bakımından yerinde incelenerek, meydana gelen hasarların nedenleri değerlendirildiği belirtilmektedir.

Sonuç

6 Şubat 2023 depremleriyle ilgili yaklaşık 10 adet makale ve rapor ele alınmıştır. Bu makaleler ve raporların tamamında Hatay’ın dünyanın en büyük deprem üreten

faularının merkezinde bulunduğu açıkça ifade edilmektedir. Hem devlet nazarında hem de akademik camiada bilinen bu gerçeğe rağmen Hatay ve özellikle depremin merkezlerinden biri haline gelen Antakya’da beklenen depremlere karşı duracak bir şehirleşmenin neden yapılmamış olduğu muammadır. Bu makalelerden ve raporlardan çıkan sonuç şudur. Antakya ve Hatay uzun yıllar boyunca depremlere maruz kalmasına rağmen, çok kısa bir zamanda eski şaşaalı yaşamına dönebilmekte ve depremin açları çok kısa zamanda unutulduğu için fauların üzerinde bir yaşam halen devam ettirilmektedir.

Bu tür bir fay zonu üzerinde bulunan hiçbir şehir binlerce yıl aynı zon üzerinde tutulabilmesi çok ilgi çekicidir. Bu topraklara sahip olan bütün medeniyetler depremi aynı şiddette yaşamasına rağmen her nedense şehrin yeri değiştirilmemiş, hep aynı yerde 7 defa kurulmuş, belki bu 8. defa aynı yerde kurulması planlanmaktadır. Bu tür bir risk gelecek onlu yıllarda yeni bir büyük felaketi getirip getirmeyeceği adeta kapıdaki postacı misali beklemektedir.

Kaynaklar

18 Aralık 2022 Kangallar-Kırıkhan-Hatay Depremi Basın Bülteni, B.Ü. Kandilli Rasathanesi Ve DAE, Bölgesel Deprem-Tsunami İzleme Ve Değerlendirme Merkezi.
http://www.koeri.boun.edu.tr/sismo/2/wp-content/uploads/2022/12/20221218_1813_Kirikhan-HATAY.pdf

6 ŞUBAT 2023 Depremleri Tespit Ve Değerlendirme Raporu, *TMMOB Mimarlar Odası*, 23 Şubat 2023.

20 Şubat 2023 Yayladağı (Hatay) Mw 6.4 Depremine İlişkin Ön Değerlendirme Raporu, *Deprem Dairesi Başkanlığı (AFAD)*, 25 Şubat 2023.

Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, *Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı*, Mart 2023.

Avşar, Özgür -Ali Bozer, Onur Tunaboyu, Ertan Sülev, Yunus Demirtaş, “Mw 7.7, 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinde 2000 Sonrası Yapılmış Betonarme Binalar İle Bölgedeki Karayolu Köprülerinin Sismik Performansı: Hatay Saha Gözlemleri Teknik Raporu”, *Teknik Rapor*, 2023.

Beyen, Kemal-Mustafa Erdik-Cihat Mazmanoğlu-Zahi Ekmekçioğlu, “Antakya’nın Geçmişten Günümüze Sismik Aktivitesi Ve Yapılması Gerekenlerin Bir Uluslararası

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Konferansın Işığında Değerlendirilmesi”, *TMH - Türkiye Mühendislik Haberleri*, Sayı: 423, 2003/1, s. 51-53.

Ekici, Özlem Kılıç, “6 Şubat 2023 Depremleri”, *Tübitak Bilim ve Teknik Dergisi*, Mart 2023, s. 6-12

Eyüpgiller, Kemal Kutgün, “Hatay İlindeki Kültür Varlığı Yapıların 6 Şubat Depremi Sonrasındaki Yapısal Durumlarının Tespiti”,
https://deprem.tubitak.gov.tr/assets/pdf/05_Sabah%20Oturumlar%C4%B1/SabahSalonG/OzetKontrolSabahG/G4-1002C-KemalKutg%C3%BCnEyy%C3%BCbagiller.pdf

Işık, Burhan C., “Depremler ve Türkiye”, https://obs.hkmo.org.tr/show-media/resimler/ekler/TD92_54dda4b1ba34c6f_ek.pdf

Korkmaz, Hüseyin, Antakya’da Zemin Özellikleri ve Deprem Etkisi Arasındaki İlişki, *Coğrafi Bilimler Dergisi*, Sayı: 4 (2), (2006), 49-66.

Şenol, Ahmet Ferdi, “Kahramanmaraş Depremleri (6 Şubat 2023) Sonrası Hatay İlindeki Yapıların Hasar Durumlarının Değerlendirilmesi”, *2nd International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences*, Konya, Turkey, April 4-6, 2023, s. 75-80.

Sibel Üsküplü, “Hatay İli Ve Yakın Çevresi İçin Deprem Senaryolarının Cbs İçerisinde İ Hazırlanması Ve Bu Senaryoların Tarihsel Depremler İle Karşılaştırılması”,
<https://polen.itu.edu.tr/items/0ed7b3a6-0f9c-4542-9c55-c26188c8916d>

TMMOB Jeoloji Mühensileri Odası Fay Üzerinde Yaşayan İllerimiz: Hatay Raporu-6, *Jeodergi*, Sayı: 21, Şubat 2021, s. 32-42.

Ünal, Şennur Kutlu, Deprem Kavramı Algısı Ve Depreme İlişkin Değerlendirmeler; 8 Mart 2010 Okçular-Kovancılar Depremi Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi FEB, Çanakkale 2019.

1241'DEN 1624 YILINA KADAR ÇİN-TİBET SEYAHAT RAPORLARI VE İLGİLİ ESERLER

*Kubilay AKGÜL
**Belma AKGÜL
***Hüseyin ARDIÇ
****Volkan AÇIKYOL
*****Meral DURAN

Araştırma Makalesi

Makale Gönderim Tarihi
23. 05. 2023

Makale Kabul Tarihi
15. 06. 2023

Atıf Bilgisi

Chicago: Kubilay Akgül, Belma Akgül, Hüseyin Ardiç, Volkan Açıkyol, Meral Duran, “1241'den 1624 Yılına Kadar Çin-Tibet Seyahat Raporları ve İlgili Eserler”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, (2023), Issue: 1, pp. 223-237.

Apa: Akgül, K., Akgül, B., Ardiç, H., Açıkyol, V., Duran, M. (2023), “1241'den 1624 Yılına Kadar Çin-Tibet Seyahat Raporları ve İlgili Eserler”, *International Journal of Eastern Mediterranean Studies*, Year: 1, Issue: 1, pp. 223-237.

Özet

Tarihte Marco Polo ile Avrupa'dan Çin'e seyahatler, aslında tarihsel olarak 1241 yılında başlamış görünse de gerçek pek de böyle değildir. Çin'e seyahat konusunda Marco Polo ve ilk takipçilerinin verdiği bilgiler, sonradan yapılan araştırmalar sonucunda doğru olmadıkları, aşırma oldukları ve gidildiği iddia edilen yerlere hiç gidilmediğini ortaya koyan eserler Avrupa'da büyük şaşkınlık yaşanmasına yol açmıştır. Aslında Çin'e ilk ve doğrudan seyahatler 15. yüzyılda başlamış ve bu tarihlerden itibaren 2000'li yıllara kadar da devam etmiştir.

Bu makalede Çin'e İngiliz, Fransız, Alman, İspanyol, Portekiz ve Rus sömürücüler tarafından misyonerlik ve ticaret bağlarıyla yaptıkları seyahatler hakkında bilgi verilerek, bu seyahatler sonucunda yazılan eserlerden bazıları tanıtılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Seyahat, Misyoner, Ticaret, Avrupa, Çin.

* Müdür, Aydın Efeler Adnan Menderes Ortaokulu, akgulkubilay49@hotmail.com, Orcid: 0009-0007-7722-9187

** Müdür Başyardımcısı, Söke Mesleki Teknik Anadolu Lisesi, belma-akgul@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-5151-0913

*** Müdür Yardımcısı, Antakya Esentepe Mehmet Akar İlkokulu, hardic82@gmail.com, Orcid:0000-0002-7904-2937

**** Öğretmen, Şehit Hakan Üçyıldız İlkokulu, volkanacikyol@hotmail.com, Orcid: 0009-0004-3474-5462

***** Müdür Yardımcısı, Hatay Defne Turunçlu Ortaokulu, meralduran83@gmail.com, Orcid: 0009-0003-0173-5471

Abstract

Travels from Europe to China with Marco Polo in history actually seem to have started in 1241, but the reality is not quite like that. The information given by Marco Polo and his first followers about traveling to China, and the works that revealed that they were not true as a result of subsequent research, that they were plagiarized and that they had never been to the places claimed to have been visited, caused great surprise in Europe. In fact, the first and direct trips to China started in the 15th century and continued from these dates until the 2000s.

In this article, some of the works written as a result of these travels will be introduced by giving information about the travels made by the British, French, German, Spanish, Portuguese and Russian exploiters to China with missionary and commercial ties.

Keywords: Travel, Missionary, Trade, Europe, China.

Giriş

Reisen und Abenteuer, adlı bir yayın organı Avrupa'dan Çin ve Tibet'e gidip gelen seyyahlar hakkında büyük bir bilgi kaynağı oluşturmuştur. Bu bilgi kaynağı ilişkilerin başladığı yıllardan 2000 yılına kadar olan raporları içermektedir. Bu bilgi kaynağının varlığına rağmen görünen odur ki bu kaynak Türkiye'de pek bilinen bir kaynak değildir. Bunun böyle olduğu, ders kitaplarında halen Marco Polo'nun dünyanın en eski ve ilk seyyahlarından biri olarak tanınmasından anlaşılmaktadır. Tesadüfen ortaya çıkan bu kaynağa göre Marco Polo'nun aslında seyahatnamesinde iddia ettiği gibi Çin'e giderek, yapmış olduğu icraatları yapmadığı anlaşılmaktadır. Bu iddianın sahibi olan Dr. Dietmar Henze Marco Polo'nun bu seyahati hakkında "Küresel keşif tarihindeki en büyük dolandırıcılık" ifadesini kullanmaktadır.

Bu ve benzeri yayınlara ulaşmak toplumların arasında yayılmış olan gerçek dışı yargıların, betimlemelerin ve tanımların ortadan kaldırılması için son derece önemlidir. Tarihin derinliklerinde kalmış olan bu tür yargıları ortaya çıkarmak ve inanılan pek çok gerçeğin yeni bir tanımlamasını yapmak Tarihçilerin başlıca görevlerindedir. Bu görevi yerine getirebilmek için söz konusu Reisen und Abenteuer adlı yayın organının tanıtımını yapmak ve vermiş olduğu bilgilerle ilgili özetleri ve bu yargılara ait eserleri burada tanıtmak, bir eksikliği gidermek adına son derece elzem görünmektedir.

Dizin Hakkında Kısa Bilgi

Reisen und Abenteuer (Seyahat ve Macera) başlığı altında pek çok yayımla karşılaşmak mümkündür. Bunlardan biri Leipzig'de F.A. Brockhaus tarafından yayınlanan seyahat ve macera raporlarını içeren Almanca bir kitap serisidir. Monografik dizi 1919'dan

1934'e kadar olan süreçte pek çok rapor yayınlamış görünmektedir. Bu raporlar toplam 55 ciltten oluşan bir seride toplanmıştır. Burada söz konusu edeceğimiz seyahat ve macera dizisi ise Hans Plischke'e ait Alte Reisen und Abenteuer'dir.

Bu yayın organının Türkçe açılımı Eski Seyahatler ve Maceralar olarak yapılabilir. Yayın organının kurucusu, Alman etnolog Hans Plischke'dir. Plischke'nin hazırladığı seriler 1922'den itibaren Leipzig'de FA Brockhaus tarafından yayınlanmıştır. Bu serilerden bazıları Fernao de Magalhaes, Vasco da Gama, Christopher Columbus, Carl Friedrich Behrens ve diğerlerinin seyahat günlükleridir. Daha önce de yayınlanmış olan bu Monografik dizi 1926'dan 1930'ya kadar yeni bir yayın girişimiyle ortaya çıkarılmıştır. Bu yeni yayınlarda tüm ciltler ilgili dönemin temsilleriyle resmedilmiştir. Seri toplamda 24 ciltten oluşmaktadır. Bu seriyi önemli kılan husus seyahat raporlarına yönelik yazılan kaynaklara dair bazı kritik alıntılar içeriyor olmasıdır. Plischke de birkaç cilt yayınlamıştır. Bunlardan biri 1951'de yayınlanan Cooper'dan Karl May'a: Etnolojik seyahat ve macera romanlarının tarihi (Düsseldorf: Droste) adlı monografidir. Brockhaus-Verlag'ın bir başka dizisi Seyahat ve Macera başlığı altında yayınlanmıştır³²⁰.

Alte Reisen und Abenteuer'un Yayınladığı Raporlar

1241 yılı, Avrupa için bir terör yılı olacaktır iddiasıyla başlayan tanımlamada, Cengiz Han'ın Moğol savaşçıları çok fazla uyarı vermeden Polonya, Silezya, Moravya ve Macaristan'da ortaya çıkıyor ve alelacele toplanan Hıristiyan ordusunu ezip geçiyor şeklinde başlıyor ilk yorumlar. Dizinin giriş bölümünde bununla birlikte, Moğol fetihlerinin öncelikle Çin İmparatorluğu'na ve Orta Asya'nın İslam ülkelerine yönelik olduğundan bahsediliyor ve Altın Orda savaşçılarının Orta Avrupa sınırlarına tesadüfen de olsa ulaşmış olduğuna dikkat çekiliyor. Ancak Avrupa'da kimsenin bu durumun farkında olmadığı bir dönemde Moğol ordularına karşı yaşanan şokun derinleştikçe derinleştiğini, bu sebeple de Avrupa devletlerinin Moğol ordularının bu ani gelişi karşısında şaşkına döndüklerini ve alışkın olmadıkları bir düşman kavramıyla karşı karşıya olduklarının farkına vardıkları ifade ediliyor. Avrupa sınırlarına gelen hatta Avrupa'nın doğudaki pek çok şehrini işgale başlayan Moğolların artık geri dönmeyeceklerinin anlaşılması Avrupa insanını giderek büyüyen bu tehlike karşısında düşünmek zorunda bırakıyor.

³²⁰ https://de.wikipedia.org/wiki/Alte_Reisen_und_Abenteuer#cite_ref-1

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Avrupa’da Moğollar tarafından yayılan korkunun etkisiyle başta Papa olmak üzere pek çok hükümdar Moğol tehlikesine karşı bazı tedbirlerin alınması yoluna gidiliyor. Bu tedbirlerden birine konu olan Papa-Moğol görüşmesinin temsilcisi olan Plano Carpini’nin Moğol diyarına yapacağı bir seyahat düşünülmüştür. Bu seyahat hakkında yazılan ilk eserlerden biri *The Texts and Versions of John de Plano Carpini and William de Rubruquis as printed for the first time by Hakluyt in 1598 together with some shorter pieces* (C. Raymond Beazley, ed.) Hakluyt Society, London 1903, 345s.)’dir.

Bu eserin ortaya çıkışının baş kahramanlarından biri olan Johannes de Plano Carpini (Giovanni del Piano Carpini, Jean de Plano Carpini (ca.1180,-1252) Papa Innocent IV tarafından Moğolların arasına, Moğol hükümdarına bir mektup götürmesi için görevlendirilir. Perugia yakınlarındaki Piano de Carpine adlı yerde yaşayan ve İtalyan bir Fransisken olan Carpini, valizinde Moğollardan Hıristiyan topraklarına daha fazla baskın yapmamalarını isteyen bir papalık mektubu taşımaktadır. Ancak Carpini ileri görüşlüdür ve yazıyı yanına almak yerine geride bırakmayı tercih eder ve öncelikli görevinin Tatarların planlarını ve niyetlerini araştırmak olduğunu ifade eder. Carpini, tercümanlığını yapan Peder Benedict ile birlikte çıktığı bu yolculuğun sonunda Moğollar tarafından işgal edilmiş olan Kiev ve aşağı Volga’da yükselen Altın Orda İmparatorluğu üzerinden Moğol liderinin öldüğü Karakurum’daki sarayına ulaşır. Burada huzuruna çıktığı Büyük Han ile herhangi bir müzakereye girişmemiş olsa da Johannes kendi kendine yüklendiği görevi büyük bir ustalıkla tamamlamıştır. Bu görevi sırasında Moğolların arasında uzun bir süre kalmaya muvaffak olur. Yazdığı raporlarda Moğolların örf, adet, siyasi koşulları ve askeri imkanlarını ayrıntılı olarak anlatır ve onlarla nasıl baş edilebileceğine dair tavsiyeleriyle rapor son bulur. Carpini, uzun zaman yanında kaldığı Güçlü Büyük Han’ın Papaya göndermiş olduğu "doğudan batıya tüm dünyayı harap edeceğini" bildiren bir raporu geri götürme şansına erişmiştir ve aynı yıl Lyon'a dönmüştür. Ancak bundan sonra ne yaptığı hakkında bir bilgi yoktur.

Onun hakkında bir bilgi olmasa da onun geriye bıraktığı bazı notlar veya raporlar sonradan eser olarak basılmıştır. Bunlardan biri *Historia Mongalorum, Viaggio di F. Giovanni da Pian del Carpine ve Tartari nel 1245-1247* adlı eserdir. Bu eserin editörlüğü Giorgio Pullé tarafından yapılmıştır. Eser 1913’te Firenze’de basılmıştır. Carpini ile ilgili bir diğer eser ise *Johann de Plano Carpini, Geschichte der Mongolen und Reisebericht 1245-1247*’dir. Bu eser de Dr. Friedrich Risch Verlag von Eduard Pfeiffer tarafından 1930’da Leipzig’de basılmıştır.

Eserin asıl adı Veröffentlichungen des Forschungsinstituts für vergleichende Religionsgeschichte an der Universität, Leipzig, II. Reihe, Heft 11. 405 Seiten'dir.

Carpini'nin dönemini içeren bir başka eser ise Kunde von den Mongolen, 1245-1247'dir. (Felicitas Schmieder; Einleitung und Erläuterungen) Jan Thorbecke Verlag, Sigmaringen 1997(Reihe: Fremde Kulturen in alten Berichten, Band 3) Mit zwei Karten und zahlreichen Abbildungen. 182 Seiten'dir. Bu eser Moğolların ilmi üzerine bilgiler vermekte olup, iki harita ve çok sayıda resimlerle süslenmiştir.

Carpini'nin bıraktığı yerden 1253-1255 yılları arasında benzer bir yolculuğa ise yine bir Fransiskan olan Wilhelm von Rubruk (Ruysbroeck,1215-20, yaklaşık 1270) çıkmıştır Flanders'dan Fransa Kralı Louis IX adına yola çıkan Rubruk'un amacı Moğolların Büyük Han'ından Papa Innocent IV' adına Müslümanlara karşı yardım sağlamak idi. Ancak Kırım'a vardığında oradaki Moğol hanları kendilerinin ikinci derecede han olduklarını, bunun kararını verebilecek kişinin Karakurum'da olan Büyük Han olduğunu söylerler. Rubruk da doğuya doğru gitmeye devam eder ve Don Nehri üzerinden yola revan olur. Sonunda İpek Yolu üzerinden Karakurum'a ulaşır ve burada ölür. Rubruk, ölümünden kısa bir süre önce Moğol prensinin sarayına ulaşır. Ancak aşırı mütevazı tavrı, Moğol prensinin onu ve talebini ciddiye almamasına yol açar. Buna rağmen Rubruk, bulduğu fırsatları değerlendirerek Moğol seferleri sırasında Asya'ya kaçırılan Avrupalı mahkumlar ve zorla çalıştırılan işçiler hakkında ilk soruşturmaları tamamlıyor. Bu esirler ve mahkumlar arasında Moğollar için altın çıkarmaya ve silah yapmaya zorlanan Transilvanya'dan bir dizi madencinin de olduğunu keşfediyor. Bu görevden sonra tekrar Roma'daki görevine dönen Rubruk, Avrupa'ya "Tibet" adlı bir ülkenin varlığını ilk defa tanıtan kişi olarak tarihe geçer. Rubruk'un bu öyküsünü anlatan sonradan bir çok eser yazılmıştır. Bunlardan biri, Der Bericht des Franziskaners Wilhelm von Rubruk über seine Reise in das Innere Asiens in den Jahren 1253/1255' dir. Bu eser Wilhelm von Rubruk (Hermann Herbst, Hrsg.) Griffel-Verlag, Leipzig 1925 adıyla basılmıştır. Bu eser Rubruk'un 1253-1255 yıllarında Asya'nın iç kesimlerine yaptığı yolculuğu anlatmaktadır. Eserin üzerinde bir resim plakası ve baskılı bir faks bulunmaktadır. Toplam 200 sahife olan eser 1925 yılında Leipzig'de basılmıştır.

Rubruk ile ilgili bir diğer eser ise "Wilhelm von Rubruk. Reise zu den Mongolen 1253-1255'dir. Eser Dr. Friedrich Risch tarafından A. Deichertsche Verlagsbuchhandlung adıyla 1934'te Leipzig'de 336 sayfa olarak basılmıştır. Bir diğer eser ise Wilhelm von Rubruk

(D.Leich, Hrsg.), Reisen zum Großkhan der Mongolen, Von Konstantinopel nach Karakorum 1253-1255.' adıyla K. Thienemann, Edition Erdmann tarafından 1984'de Stuttgart'ta basılmıştır. Eserde 17 resim ve 2 harita bulunmakta olup, eser toplamda 240 sahifedir

Çin ile ilgili bir başka seyahatname ve seyahat raporu kendisi bir İtalyan-Yahudi tüccar olan Jacob von Ancona'nın (1221) Şam, Hindistan ve Java üzerinden Tayvan'ın karşısında, Çin'in doğu kıyısındaki bugünkü Quanzhou olan Işık Şehri Zaitun'a doğru yola çıkmıştır. Zaitun'a varmak için çok zorlu bir yolculuk yapmış ve aynı yıl İtalya'ya dönmüştür. Bu seyahatname ve seyahatnameye ait raporlar 1990 yılında İngiliz bilim adamı David Selbourne tarafından İtalyan özel kişinin evinde bulunmuştur. Bu eser üzerinde yapılan incelemeler ve tercümelemler, eserin aslında bir seyahat günlüğü halinde yaşadığı maceralarının anlatıldığı bir eser olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak bu eseri bulan Selbourne, tercüme yaparken kullanılan nüshanın tercümeden sonra geri iade edilmemesi eserin sonradan sağlamlasının yapılarak yeni bir kontrolünü imkânsızlaştırmıştır. Tabi bu durum esere yapılan ithamların kontrolü konusunda sıkıntılara yol açmış, tercümeyle şüpheyile bakılmasına sebep olmuştur.

David Selbourne, kendisine yönelik yapılan bu suçlamalar karşısında sadece kendini savunmakla yetinme yolunu seçmiştir. Yapmış olduğu tercümenin ilk 13 sayfasında kitabın tercüme edilen nüshasının doğru olduğu konusunda bazı açıklamalar yapmak zorunda kalmıştır. Bu 13 sayfada "Orijinal mi, Sahte mi?" başlığı altında verdiği bilgilere rağmen onun savunmasını güçlü kılmadığı, tersine okuyucunun kararını vermesini daha da zorlaştırdığı ifade edilmektedir. Bu konuyla ilgili Batıda birçok eser yazılmıştır. Kah Jacob von Ancona hakkında kah David Selbourne hakkında. Bu eserlere şöyle bir baktığımızda, başta Işık Şehri anlamında "The City of Light", adlı Jacob ofAncona ait olan eser David Selbourne tarafından edite edilmiştir. Eser Little, Brown&Co. adlı yayınevi tarafından 1997'de Londra'da basılmıştır. Bu eser Türkçesi "Işık Şehri Bir Orta Çağ Tüccarının Çin Yolculuğunun Anlatımları (1270-1273)" adı altında Almanca " Stadt des Lichts. Ein mittelalterlicher Händler berichtet von seiner Reise nach China (1270-1273)" adıyla Gustav Lübke Verlag tarafından 1998'de Bergisch Gladbach'ta basılmıştır. Eser 518 sayfadır.

Dizinin belki de en önemli raporu Marco Polo hakkındadır. Bu rapor Marco Polo (1254, 1324) ile ilgilidir. Marco Polo, Venedik'ten Çin'e yolculuğunda yanında babası Niccolo ve amcası Matteo ile çıkmıştır. İran üzerinden İran üzerinden, Pamir Dağları'nı

geçtikten sonra İpek Yolu boyunca deva ettiler ve bu toprakların hakimi olan Tatar prensi Kubilay Han'ın başkenti Kambalu'ya ulaşmışlardı. Kubilay Han, Marco Polo'yu kendisine gösterdiği iltifata binaen zamanın ticari metropol şehri Yangzhou'da üç yıl vali olarak görevlendirdi.

Türkiye ve dünyada Marco Polo'nun yapmış olduğu bu yolculuk çok ünlüdür. Ancak dimağlarda bu yolculuğun doğru olup olmadığı ile ilginç bir sorgulama da yok değildir. Tabii bunu Batıdan gelen her bilgiyi kutsalmış gibi kanıksayan Türk milletini bunun dışında tutmak zorundayım. Çünkü yaklaşık 50 yıldır Marco Polo'nun Çin seyahati Türkiye'deki müfredatta mevcuttur. Oysa ki şu an üzerinde fikir teati ettiğimiz eserin müellifi bir Batılı ve şu soruyu soruyor “ Ama bu doğru mu?” İşte Türkiye'de mevcut kitap yazarları veya bunu okul kitaplarına adapte eden zihniyetler maalesef Batının yanlışlarını alır, ancak aldıktan sonra Batıya kulaklarını kapamak gibi bir marifet üzerinde 50 yıldır ısrar eder. Ne hazindir ki bir Tarihçi olarak bu bilgiyi bu çalışma esnasında elde etmiş olmak da Türk Tarihçilerinin bir büyük ayıbı olsa gerek.

Konu üzerinde çalışan Dr. Dietmar Henze, eserin değerini ortaya koyarken şu hususlara dikkat çekmeye çalışıyor. “Mevcut yazıların daha yakından incelenmesi, içerikte birçok hatayı ortaya çıkarır ve açıklamalar da basmakalıp, yüzeysel ve kişisel değildir. Yer ve yol tarifi konusunda büyük bir kafa karışıklığı var. Ve her Çinli gezginin bilmesi gereken temel şeylerden bahsedilmemektedir. Bununla birlikte, buna bakılmaksızın, özellikle bir nokta, anlatılanların gerçekliğine aykırıdır: Çin'de 17 yıl kaldığı ve Çin imparatorunun hizmetinde olduğu süre boyunca, Marco Polo'nun basmakalıplardan daha kişisel ve daha ayrıntılı bir şekilde rapor vermesi gerekirdi. Açıklamaları ölü, karışmamış, sadece gerçeklerin ve rakamların listesini verirken bu meziyetleri elde ettiği bir deneyim raporundan bahsetmediğini...” ifade ediyor.

Dr. Dietmar Henze, efsanevi seyahat günlüğünün özüne incek bir araştırma ile Marco Polo'nun bu seyahati hakkında hiç kimsenin aklına gelmeyecek bir sonuca varıyor. Bu konuda ortaya attığı sonuçla ilgili akla şu gelebilir, Henze bu fikre nereden kapılmıştı?

Henze bu fikrini Marco Polo'nun seyahat raporundaki her cümleyi daha sonraki gezginlerin raporları ile karşılaştırdığını iddia etmektedir. Henze, Marco Polo'nun 222 sayfalık seyahatnamesini ayrıntılı olarak incelediğini ve şu sonuca vardığını söylemektedir. Henze'ye göre Marco Polo Çin'e kesinlikle hiç gitmemiştir ve raporunu özgürce

oluşturmuştur.” Ona göre, Marco Polo’nun yapmış olduğu bu gezi ve geziyle ilgili lehte yazılmış olanların aslında "Küresel keşif tarihindeki en büyük dolandırıcılık!" olmuştur.

Bu konu hakkında görüş bildiren eserlerde bulunmaktadır. Bu eserlere göre Marco Polo’nun seyahat günlüğünün ilk versiyonunu, 1298’de Cenova’da hapsedildiği sırada yanında bulunan arkadaşı Rustichello’ya dikte ettirdiğine dair bilgiler vardır. Ancak bu ilk nüshanın kayıp olduğu da iddia edilmektedir. Bu nüshanın kısaltılmış bir kopyasının var olduğu ve el yazması şeklinde Fransızca 1116 demirbaş numarasına kayıtlı olarak Paris Ulusal Kütüphanesi’nde bulunduğu iddia edilmiştir. Bu nüshanın Türkçesi “Soylu Şövalye Marco Polo’nun Kitabı” olan kitabın Almanca baskısı “Da Buch des edlen Ritters Marco Polo”dur. Bu kitabın birinci baskısı Fricz Creuszner tarafından 1477’de Nurmberg’e basılmıştır. Ön kapak ile 58 sayfadır.

Konu üzerinde yazılmış bir başka eser ise Türkçesi “Venedikli Marco Polo’nun Gezileri. On Üçüncü Yüzyılda Venedikli Marco Polo’nun Seyahatleri” olan “Reisen des Venezianers Marco Polo. Die Reisen des Venezianers Marco Polo im 13. Jahrhundert.” adlı Almanca versiyonu Dr. Hans Lemke tarafından hazırlanmış ve 1907’de Hamburg’da Gutenberg-Verlag yayınevinde basılmıştır. Bu eser üzerinde Marco Polo’nun bir portresi ve Oskar Schwindrazheim tarafından çizilmiş dekoratif şeritler bulunmaktadır. Eser 573 sahifedir.

Tibet üzerine yazılan bir başka eser ise Fransisken keşiş olan Odorico da Pordenone’in “Ulrich von Portenau, 1265-86, 1331” adlı eseridir. Keşiş Pordenone, rahip kral John'un gizli diyarını aramak için gemiyle Çin'e geldi ve ardından karadan Tibet üzerinden Avrupa'ya geri döndü. Onun bu seyahati ve sonrasında aniden ülkesine dönüşü konuyla ilgili uzmanların şüphe duyduğu bir şeydi. Öyle ki, o tarihlerde Tibet’e gidip, tekrar bu kadar kısa sürede geri dönmek haklı bir şüpheyi oluşturmuştur. Bu şüphe ile ilgili dikkat çeken kişi yine Dr. Dietmar Henze’dir 1982’de Pordenone şehrinde düzenlenen bir kongreden hemen sonra konu üzerinde detaylı bir araştırma başlatmıştır. Onun bu eserden duyduğu şüphe eserde bahsi geçen “iki başlı hayvanlar ve hayaletlerle dolu bir vadi” hakkındaki masal raporları değildi elbette. Henze, Odorico’nun bu seyahat günlüğü boyunca birçok “coğrafi hatalar ve tutarsızlıklar” yapmış olduğunu belirtmektedir.

Odorico Bağdat, Bombay, Seylan, Sumatra ve Java üzerinden liman kenti Kanton'da dan Çin topraklarına ulaştığını, buradan hareketle Hangzhou'ya ve Nanking’e, oradan da

İmparator Kanalı üzerinden daha kuzeye gittiğini ifade etmektedir. O, iman kardeşi Jacobus de Hiberta ile dönüş yolculuğuna başlayana kadar, Khanbaliq'teki [bugün: Pekin] Fransisken topluluğunda büyük mavnanın sarayında üç yıl geçirdiğini iddia etmektedir. Odorico, ayrıca Çin'in bazı bölgelerinden yanlışlıkla 'Tibet' olarak söz etmektedir. Hatta öyle bir iddiada daha bulunmuştur ki, Tibetteki tek ve ilk Avrupalı olduğunu ifade etmesi de okurlarının kafasını karıştırmıştır.

Bu eserde de Marco Polo'da olduğu gibi Seyahat günlüğünü Mayıs 1330'da bir başkasına yazdırdı, ancak bu el yazması kaybolmuş görünüyor. Bugünün tarihçiliği, çoğu farklı olmak üzere yaklaşık 130 metin versiyonuyla karşı karşıyadır ve bunlardan Heinrich von Glatz'ın sözlü gelenekten gelen 1340 tarihli el yazmasının muhtemelen en güvenilir nüsha olduğu iddia edilmektedir. ancak el yazması kayıp görünüyor. Bugünün tarihçiliği, çoğu farklı olmak üzere yaklaşık 130 metin versiyonuyla karşı karşıyadır ve bunlardan Heinrich von Glatz'ın sözlü gelenekten gelen 1340 tarihli el yazması muhtemelen en güveniliridir.

Dietmar Henze, Odorico'nun seyahat raporunun her bir cümlesini titizlikle incelemiştir. Bu raporda Marco Polo'nun 30 yıl önce yayınlanan raporundaki metin pasajlarıyla çarpıcı benzerlikler olduğu tespit edilmiştir. Buna mukabil eserde geçen coğrafi şaretlerin tamamı geçersiz ve savunulamaz hale gelen bu eserde gidiş ve dönüş yolculukları tamamen bir kurgudan ibaret olduğu izlenimini veriyor. Eserde verilen Çin'in tasvirleri büyük olasılıkla diğer gezginlerin raporlarından çalıntı. Bu da Odorico da Pordenone'in kesinlikle Orta Krallık'a gitmediğini ortaya koymaktadır. Henze vardığı bu sonuç ile tıpkı Marco Polo gibi Odorico'nun da dünyayı aldatmak gibi bir misyon üstlendiğini ortaya koyması, Batı'dan doğuya yapılan pek çok seyahatin kurmacadan ibaret olduğunu ortaya koymaktadır.

Ordorico de Pordenone'nin Konrad Steckel'in Odorico de Pordenone'den Çin'e Yolculuğun" Almanca çevirisi olan "Konrad Steckels deutsche Übertragung der Reise nach China des Odorico de Pordenone" adlı eser Gilbert Strasmann editörlüğünde hazırlanmıştır. Erich Schmidt Verlag tarafından ise 1968'de Berlin'de basılmıştır. Bir diğer eser ise Türkçesi "Kutsanmış Pordenone Odoric'in Hindistan ve Çin'e Yolculuğu (1314/18-1330) olan eserin Almanca orijinali "Die Reise des seligen Odorich von Pordenone nach Indien und China (1314/18 - 1330)" dir. Bu eser de Ordorico de Pordenone'ye ait olup Folker Reichert tarafından hazırlanmıştır. Manutius Verlag Frank Würker GmbH tarafından 1987'de Heidelberg'de 161 sayfa olarak yayınlanmıştır.

1342-1346 yılları arasında son batı büyükelçiliği Çin imparatorluk sarayına ulaştı: 32 kişi, protokolün tüm onurlarıyla kabul edildi, aralarında Floransa'dan Giovanni de Marignolli (Johannes de Marignollis, 1290, 1358/59), Minorite hakkında kapsamlı raporlar oluşturmuştur. 1338'de İstanbul ve Volga üzerinden Kırım'a geçmiş ve Saray üzerinden İpek Yolu boyunca Almalik ve Hami'ye ulaşmıştır. Buradan Zayton'dan [bugünkü Tayvan adasının karşısındaki Quanzhou] Java, Seylan ve Mısır üzerinden gemiyle dönüş yolculuğuna çıkmıştır. Bu seyahat üzerine Almanca bir eser yazmıştır. Bu eser Johannes von Marignollis, minderen Bruders und Päbstlichen Legaten Reise in das Morgenland v. J. 1339-1353. Eser J.G Meinert, Hrsg. tarafından “Abhandlungen der önglich böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften, Prag 1820” olarak yayınlanmış olup 108 sayfa civarındadır.

Çine yapılan yolculuklar sırasında siyasi hayatta pek çok değişim yaşanmıştır. Bu değişimlerin başında Yuan Moğol İmparatorluk sisteminin yıkılması olmuştur. 1368'de Çin'de hüküm süren Yuan Moğol imparatorluk evi Çinliler tarafından yıkılmıştır ve Ming hanedanı kurulmuştur. Ming hanedanı Çin'de Hristiyanlığı yasaklamıştır. Roma Hristiyanlığının tüm izleri o kadar kalıcı bir şekilde yok edilmiştir ki, 17. yüzyıldan sonraki Cizvit misyonerleri bile Yuan hanedanından gelen Fransisken atalarından hiçbir şey öğrenememiştir. Tibet için de hanedan değişikliği, Çin imparatorluğuna bağımlılığın sonu anlamına gelmekteydi. Tibet prensleri 1207'de barışçıl bir şekilde Cengiz Han'a boyun eğmişlerdi ve şimdi bu bağı kaldırılmış olarak görüyorlar. Portekizliler 1517'de ilk defa Fernao Peres de Andrade komutasında karaya çıkmışlardı. Kanton'da ve ilk Portekiz büyükelçiliğini 1520'de Pekin'e gönderdiler, ancak bu ilk girişim başarısız oldu. Portekizliler, izin verilen tek ticaret merkezi olarak kendilerini Macao'da yerleştiler ve 1557'de burada kendi kolonilerini kurmaya muvaffak oldular.

Bu yerleşimlerin kurulmasından sonra Çin ile ticari ilişkilerini hızlandıran Portekiz'den bu ülkeye gezginler gelmeye başladı. Bunlardan belki de ilki Portekizli denizci Galiotto Pereira (Galeote Pereira) olmuştur. Pereira, Çin'in Fujian eyaletinin açıklarında, yabancı denizciler için büyük karlar sağlayan, ancak Ming imparatorluk ailesi tarafından yasaklanan ve kaçakçılık olarak ağır şekilde cezalandırılan baharat ticaretiyle uğraşmıştı. Diğer otuz Portekizli ve Çinli yardımcıyla birlikte, Mart ayında Çinli yetkililer tarafından tutuklandı ve karadan yedi günlük bir yolculukla eyalet başkenti Foochow'a [Fuzhou] götürüldü. 22 ay hapis yattıktan sonra ölüm cezasına çarptırıldı. İdam edilmekten ancak şans

eseri kurtulmuştur: imparatorluk mahkemesindeki bir entrika, kıdemli gümrük memurunu devirir ve infaz kaldırılır. Güney Çin kıyılarındaki Shang-ch'uan adasına (St. John's Adası) ulaşan bu olayın faili Çinli muhataplarına rüşvet vermeyi başarır ve Pereira'nın bir Portekiz gemisine ulaşmasını sağladıktan sonra Pereira özgürlüğüne kavuşur. Pereira'nın bundan sonraki hayatı Avrupa'da geçer ve kaleme aldığı "Algūas cousas sabidas da China por purtugeses que estiverão la catiuos e tudo na verdale que se tirou dum tratado que fez Galiote Pereira homem fidalgo que la esteue catiuo alguns annos e vio tudo isto passar na verdade o qual he de muito credito."³²¹ adlı eser daha sonra Luis Frois SJ Goa (Hindistan)'da 1561'de Hint Cizvit Şubesinin Roma'ya yıllık raporunun bir parçası olarak 214-226. sayfaları oluşturan parça olarak ulaştırılır.

Bu esaret yıllarıyla ilgili olarak ayrıca "South China in the Sixteenth Century. Being the narratives of Galeote Pereira; Fr. Gaspar da Cruz, O.P.; Fr. Martin de Rada, O.E.S.A. (1550-1575)" adlı bir başka eser Charles Ralph Boxer editörlüğünde "The Hakluyt Society, Londra 1953" olarak basılır. Eserde Çizimler ve Haritalarla birlikte toplam 388 sayfa mevcuttur.

1582-1601 yılları arasında Çin'e seyahat eden bir başka misyoner ise Cizvit Peder Matteo Ricci (1552-1610) olmuştur. Portekiz'in Macao kolonisine ulaşan Ricci sadece bir yıl sonra genel valinin Kanton'un batısındaki ikametgahı olan Chao-ch'ing'e [bugünkü Zhaoqing] gitti ve burada - tüm direnişe rağmen - bir kilise inşa etmeyi başardı. Bu başarısı ona Pekin'e seyahat etme şansı getirmiştir. Çinliler için inanılmaz olan teknik bilgisi nedeniyle imparatorluk sarayında bir iş buldu ve ona "Li Ma-dou" adı verildi. Olağanüstü hafızası sayesinde, yalnızca Çin alfabesi ve dilinde değil, aynı zamanda klasik Konfüçyüs edebiyatında da hızla ustalaştı. Sonraki birkaç yıl içinde, çok sayıda Cizvit onu Çin'e kadar takip etti (aralarında İspanyol Diego de Pantoya da vardı. Çince adı: P'ang Ti-ngo; 1571-1618) ve raporları ile 'Orta Krallık'tan Avrupa'ya döndü.

Ricci'nin misyonunu devam ettirme şansı Diego de Pantoya kaldı ve yazmış olduğu eser "Histori Und eigentliche beschreibung, erstlich was gestalt, vermittelst sonderbarer Hülff und Schickung deß Allmächtigen, dann auch der Ehrwürdigsten Vätter der Societet Iesu gebrauchten Fleiß, und außgestandener Mühe, Arbeit und Gefahr, nunmehr und vor gar wenig Jahren hero, das

³²¹ Türkçesi: *Algūas, Çin'deki sabidasları, katiyen ve yeşilin büyümesini sağlamak, Galiote Pereira'nın evinin fedakarlığını yapmak için can atıyor, bu da tüm silahların değerli olduğu ve çoğu kredinin geçerliliğini geçmek için mümkün.*

Evangelium und Lehr Christi in dem großen und gewaltigen Königreich China eingeführt, gepflantzt und gepredigt wird. An andern, wie sie alle andere Politische und Weltliche Sachen und Gelegenheiten aldort beschaffen, befunden. Alles lustig und nützlich zu lesen.”, Almanca eser “Tarih Ve gerçek açıklama, önce Yüce Allah'ın garip yardımı ve sevkiyatıyla hangi biçim, sonra da Societet Iesu'nun en saygıdeğer babaları gayret gösterdiler ve çabaya, çalışmaya ve tehlikeye katlandılar, şimdi ve çok birkaç yıl önce kahraman, Mesih'in müjdesi ve öğretisi büyük ve kudretli Çin krallığına tanıtıldı, dikildi ve vaaz edildi. Diğer tüm siyasi ve laik meseleleri ve fırsatları orada nasıl temin ettiklerini başkalarında buldum. Hepsi eğlenceli ve okuması faydalı.” Türkçe anlamıyla “Egidium Albertinum” adıyla Adam Berg tarafından Münih'te 1608'de 167 sayfa olarak yayınlandı. Bu misyonerlik yıllarıyla ilgili olarak Matteo Ricci'yi konu alan ve onun günlüklerini içeren bir başka eser ise “China in the Sixteenth Century: The Journals of Matteo Ricci, 1553-1610” adıyla Louis Joseph Gallagher (Ed), Random House, New York 1953'te 616 sahife olarak yayınlandı. Ricci'nin Çin'deki yıllarını içeren bir başka eser ise “Histoire de l'expédition chrétienne au royaume de la Chine (1552-1610)” Joseph Shih (Ed) tarafından “Éditions Desclée de Brouwer,” adı altında Brüssel'de 1978 yılında 740 sahife olarak yayınlanmıştır.

Çinlilerle sadece Avrupalılar değil, Ruslar da aynı yıllarda ilişkiler kurmak istemiştir. 1618-1620'li yıllarda Ivan Petlin, Çin İmparatorluğu ile ticaret fırsatlarını araştırmak üzere Rus çarı adına Pekin'e gönderilmiştir. Bununla birlikte, Çinlilerin gözünde davranışı, vergiye tabi tebaanın tüm olağan terbiye biçimlerini ihlal ettiği için (Petlin ne resmi bir güven mektubu sunabildi ne de daha da önemlisi yeterli hediye getirebilmiştir) bir değeri olmamıştır. Buna rağmen Ming Hanedanlığı'nın hüküm süren imparatoru Wan-li tarafından karşılandı ve seyirci olarak dahi kabul edilmedi. Çinlilerin gözünde Rusya sadece "Eluosi - Kuzey Orta Asya'ya yerleşmiş yeni, medeniyetsiz bir halk" olarak görülmekteydi. Çin yıllıklarında. Ayrılırken Petlin'e Rus çarına resmi bir ferman verildi. Bu fermanda Rus aşiret reisine gelecekte yapılması beklenen haraç ödemelerinin bir listesi verildi ve ayrıca uyulması gereken Çin görgü kuralları hakkında bir uyarı gönderildi. Mesaj Çince yazıldığı için önümüzdeki altmış yıl boyunca Rusya'da okunamamıştır (ki bu mektubun okunamamış olması Ruslara yapılan hakaretin bilinmesini engellediğinden kesinlikle barışı korumak için çok şey ifade etmektedir).

İvan Petlin'in Çin ziyaretini içeren eser NF Demidova, V. S. Mjansinkov (ed)'de

International Journal of Eastern Mediterranean Studies
REFEREED JOURNAL
2023
ISSN NO: 2980-2350

Nauka, Moskova 1966'da basılmıştır. Eser içerisinde yer alan bir harita ile toplam 156 sayfa civarındadır.

Çin'e Avrupa'dan seyahatler 1619-1666 yılları arasında devam etti. Bu seyahatlerden biri de Nicolas Trigault (Çince adı: Kin Ni - ko; 1577-1628) ve Kölner Jesuit Johann Ada Schall von Bell (Cince adı Tang Daowei; 1592-1666) tarafından yapıldı. Misyoner Trigault ve Bell, Çin'de Portekiz'in kurmuş olduğu Macao yerleşim bölgesinde yerleştiler. Sahip olduğu matematiksel ve astronomik bilgisi nedeniyle kısa süre sonra son Ming imparatorunun sarayına atanmıştır. Cizvitler, imparator yönetiminin meşruiyetinin kanıtı olarak büyük önem taşıyan Çin takviminin reformundan orada sorumludur. Çin emperyal hanedanı Mançular tarafından devrildikten sonra, Hıristiyan misyonu yeni Qing imparatorlarının mahkemesinde kendini gösterebildi. Çünkü bu mahkeme sayesinde Çinliler takvimin meşruiyeti ilkesini ve yıldızların konumlarının tahminini kabul ettiler. Bunun için Avrupalı astronomlar Schall von Bell, altmış yaşındaki babasını yüreğine çok değer veren ilk Mançu imparatoru Shunzhi'nin öğretmeni ve sırdaşı çağrılarını sayesinde Çin sarayında tutunmaya muvaffak oldular. Bell, Matematiksel-Astronomi Dairesi ve 1. sınıf Mandarin Dili'nin başına geçirildi. Bununla birlikte, ilk Mançu imparatorunun erken ölümüyle, durum Cizvitlerin aleyhine döndü: Gözden düştüler, görevlerinden alındılar ve Kanton'a sürüldüler. Shunzhi'nin ölümüne karışmakla suçlanan Schall von Bell, Pekin'de hapse bile atıldı. Ancak imparatoriçe annesinin müdahalesiyle ölüm cezasının infazından kurtuldular. Ancak serbest bırakıldıktan ve yoksunluğun sonuçlarından rehabilitasyonundan kısa bir süre sonra öldü. Eseri “Toplumun başlangıç ve ilerleme misyonunun tarihi Jesu apud chinenses ac praesertim in regia pequinensi RPJoannis Adami Schall, ex eadem societate, supremi ac regii mathematicum tribunalis ibidem praesichs Collecta Viyana Avusturya anno 1665 tipik Matthaei Cosmerovii, SCM aulae tipografi Johann Adam Sch hepsi Bell” adıyla Cosmerovius, Viyana 1665’ yılında içeriğinde bir portre ile 267 sahifeden oluşacak şekilde basıldı.

Bu seyahat ile ilgili bir diğer eser ise Almanca olarak basılmıştır “Geschichte der chinesischen Mission unter der Leitung des Pater Johann Adam Schall, Priesters aus der Gesellschaft Jesu” adıyla basılan eser Johann Ada Schall (Ignaz Schumann Mannsegg (ed)’de Mechitaristen-Congregations-Buchhandlung, Wien 1834’ adıyla ve 461 sahife olarak basılmıştır.

1627-634 yılları arasında Cizvit misyonerlerin Çin’e ziyaretleri devam etmiştir. 30 Mart 1627’de António de Andrade (1580-1634), Çin’e seyahatleri Portekizli bir Cizvit rahibi olan Tibet’e giden ve Batı Tibet’teki Guge Krallığı’nın başkenti Tsaparang’da bir misyon

istasyonu kuran ilk Batılı kişi olarak bilinir. Yolculuğunun nedeni, Tibetlilerin Nasturilerin Hıristiyan torunları veya efsanevi rahip-kral John'un takipçileri olduğuna dair belirsiz raporlardır. 8 Kasım'da Agra'da gezi günlüğünü yazdıktan sonra 28 Ağustos 1625'te ikinci defa Tsaparang'a ulaşmıştır. Burada bir sonraki yılın 11 Nisan'ında bir Hıristiyan kilisesinin temelini atmıştır. 15 Ağustos 1626'da Tsaparang'daki ikinci yolculuğunun raporunu yazar ve en azından Eylül ayına kadar orada kalmaya muvaffak olur. Ondan gelen yazışmalardan da anlaşılacağı üzere 1630'da Goa'ya geri dönmüştür. Ancak diğer misyonerlerle birlikte Tsaparang'a dönmek istemesinden kısa bir süre önce 1634'te ölmüştür. Sonraki 25 yıl boyunca en az 18 misyoner onun örneğini izleyerek Çin'e ziyaretlere devam edilir. Bazı kaynakların iddia ettiği gibi Andrade'nin Shigatse'de bir Hıristiyan kilisesi mi yoksa bir misyon binası mı inşa ettiği henüz tam olarak açıklığa kavuşturulamamıştır.

Andrade'nin Çin'e ziyaretini anlatan eserlerden biri "Novo descobrimento do Gram Cathayo, ou Reinos de Tibet, pello Padre Antonio de Andrade da Companhia de IESU, Portuguez, no Anno de 1624'dir. Bu eser Antonio de Andre tarafından Mattheus Pinheiro adıyla Lisboa'da 1626'da 16 çift sayfa olarak yayınlandı. Eserin Almanca baskısı ise "Beschreibung einer weiten unnd gefährlichen Raiß / so ein Priester der Societet IESU P. Antonius de Andrade genant / auß der mission beym grossen Mogor in Asia / in ersuchung deß grossen Cataio und der Königreich Tibet / den Christlichen Glauben in demselben bisher unbekandten Landen zuverkünden / einen anfang zu machen / mit ungläublicher Mühe und Arbeit im 1624. Jahr verricht. Den gutherzigen Gottes Ehr / und Christlichen Glaubens außbraitung eyferig liebenden Teutschen zugefallen." adıyla Andream Aprerger, tarafından Augspurg'da 1627'de "Auß Spanischer Sprach inn die Teutsche ubergesetzt" adıyla 24 sahife olarak yayınlandı.

Seyahatle ilgili bir diğer eser ise "Letere annue del Tibet Del MDCXXVI. E della Cina Del MDCXXIV" adı altında basıldı. Antonio de Andrade, Francesco Corbelletti tarafından Rom'da 1628'de ön parçalı olarak 130 sayfa basılmıştır.

Bir diğer eser ise "Tsaparang - Königsstadt in Westt Tibet. Die vollständigen Berichte des Jesuitenpaters António de Andrade und eine Beschreibung vom heutigen Zustand der Klöster." Jürgen C. Aschoff tarafından MC Verlag Jochen Knips tarafından Eching'de 1989'da 52 renkli fotoğraf, 2 zaman çizelgesi ve 1 konum taslağı olmak üzere 176 sayfa olarak basılmıştır.

Sonuç

1241'den 1624'e kadar Avrupa'dan Çin'e önce ticari amaçlarla daha sonra da koloniler kurulup işgale girişilmek amacıyla pek çok seyahat yapılmıştır. Avrupa'nın önde gelen sömürgeci devletlerinden İngiltere, Fransa, İspanya, Almanya ve Rusya Çin hanedanlarıyla ticaret maksatlı ancak koloniler oluşturmaya yönelik bir çok görüşme yapmışlardır. Bu görüşmelerde önce Marco Polo gibi seyyahlar kullanılmış olsa da bu seyyahların pek çoğu aslında Avrupalı İmparatorlara getirdikleri bilgilerin çoğunu alıntı çalıntı yaptıkları eserlerden olduğu sonradan ortaya çıkmıştır. Avrupa ile Çin arasında gerçek seyyahlar ve gerçek ilişkiler ancak 15. yüzyıldan sonra başlamıştır. Bu seyahatlerin bir çoğu tarikatlar ve Vatikan destekli olduğu için öncekilerden çok farklı bir misyonla hareket etmişlerdir. Birçoğu ilk yıllarda başarısız girişimleriyle bazen hapislerde ve bazen sürgünlerde gezerken, Çin'in iç karışıklıklarından faydalanan pek çok Cizvit ve Fransisken rahip halkla temas etmeyi başardılar ve nihayetinde Çin imparatorları tarafından da dikkate alınmak zorunda kaldılar. Öyle ki bir zaman Çin imparatorlarına akıl hocalığı yapan misyonerler kadar Çin saraylarında zekasıyla tutunmaya muvaffak olan gezginler olmuştur. Bütün bu süreç içerisinde ister misyoner ister gezgin ister ajan olsun bütün Avrupalı girişimciler kendi ülkelerinin geleceği için Çin'deki eziyetlere katlanmışlardır. Hatta Çin'e bir tüccar kılığında ajan gönderen Rus İmparatoru, gönderilmiş olan ajanın Çin töre ve geleneklerini bilmiyor olması ve gösterdiği saygısızlığa rağmen hoşgörülle karşılanmış, ancak geri dönüşünde kendisine Rus imparatoru'nu aşağılayan bir name verilmiştir. Bu name o yıllarda bir savaş sebebi olabileceksen, Çince yazılmış olması sebebiyle 60 yıl boyunca okunamadığından barışın da sembolü haline gelebilmiştir.

Sonuç olarak bu makaleye konu olan “ Reisen und Abenteuer” adı portal tarihin başlangıcından 2000 yılına kadar Çin ve Tibet hakkında yazılan seyahat raporlarını içermekte olup yüzyıllarca süren Çin ve Avrupa ilişkilerini ortaya koyması ve bu ilişkiler çerçevesinde yazılan eserleri tanıtmaları açısından son derece önemli bir kaynaktır.